

V. R E I M A N

**E E S T I
B O L Š E V I K U D
V Õ I T L U S E S
N Õ U K O G U D E
V Õ I M U E E S T
A A S T A I L
1 9 1 7 - 1 9 1 8**

E E S T I R I I K L I K K I R J A S T U S
T A L L I N N 1 9 5 7

A-21589 III

V. REIMAN

EESTI BOLŠEVIKUD VÕITLUSES
NÕUKOGUDE VÕIMU
EEST

1917 — VEEBRUAR 1918

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1957

SAATEKS

1957. aastal tähistab eesti rahvas koos kõigi teiste Nõukogude Liidu rahvastega ja kogu maailma progressiivsete inimestega Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 40. aastapäeva.

Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli pöördelise tähtsusega sündmuseks kõigi tsaari-Venemaa rahvaste ajaloos, ja mitte ainult Venemaa, vaid kogu maailma rahvaste elus. Ta oli pöördeliseks sündmuseks ka eesti rahva elus. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon tõi eesti rahvale vabanemise balti parunite, tsarismi ja rahvuslikust rõhumisest. Tänu Oktoobrirevolutsiooniga loodud eeldustele vabanes eesti rahvas «oma» kodanluse ja imperialistlike suurriikide rõhumise alt ning sai piiramatud võimalused oma rahvamajanduse ja kultuuri igakülgseks arendamiseks.

Võitlust nende eesti rahva ajalooliste võitude eest juhtis kommunistlik partei. Kõik teised parteid, kes pretendeerisid eesti rahva juhtimisele nii enne Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni kui ka pärast seda, ei kannatanud välja ajaloo katset ja püühi ajaloo kolikambrisse. Ainult kommunistlik partei tegi hiilgavalt läbi kõik ajaloo katsed ja tõi eesti rahva õitsenguteele ning juhib edukalt kommunistlikku ülesehitustööd Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis.

Miks ainult kommunistlik partei osutus võimeliseks näitama õiget teed eesti rahvale? Kuidas ta tagas need eesti rahva ajaloolised võidud? Sellest me teame seni vähe ja väga üldsõnaliselt.

Käesoleva tööga püütakse anda ülevaade EKP võitlusest eesti rahva helge tuleviku eest 1917. a. algusest kuni 1918. a. alguseni nende dokumentide ja materjalide alusel, mis autoril on korda läinud läbi uurida. Autor on teadlik, et

see ülevaade on lünklik ja ei ole kaugeltki ammendav, et selles esineb puudusi.

Kuid autor loodab, et lugejad aitavad oma märkuste ja mälestuste ning täiendavate dokumentide saatmisega või nõuandega, kust neid dokumente võib leida, ette valmistada põhjalikumat teost niisuguse tähtsa ajajärgu kohta eesti rahva vabadusvõitluse ajaloos, nagu seda on Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon.

Oma märkused ja nõuanded palume saata aadressil: Tallinn, Pärnu mnt. 10. Eesti Riikliku Kirjastuse teadusliku ja populaarteadusliku kirjanduse toimetus.

SISSEJUHATUS

Lenin nimetas tsaari-Venemaad rahvaste vanglaks. Üheks selle hiiglasliku rahvaste vangla ääremaaks, seejuures nii strateegiliselt kui ka geograafiliselt tähtsaks ääremaaks oli Balti mere rannikul asuv Eestimaa. Siin, umbes 45 tuhande ruutkilomeetri suurusel territooriumil elas veidi rohkem kui üks miljon inimest. Peamise rahvastiku moodustasid siin eestlased, selle maa põliselanikud. Maa-alad, kus peamiseks elanikkonnaks olid eestlased, ei moodustanud tsaari-Venemaa päevil administratiivselt terviklikku üksust. Nad olid jaotatud kahe kubermangu vahel. Põhjapoolsed maakonnad (tolleaegse nimetuse järgi kreisid) — Harju-, Lääne-, Järva- ja Virumaa — moodustasid Eesti kubermangu. Lõunapoolsed maakonnad — Tartu-, Võru-, Viljandi-, Valga-, Pärnu- ja Saaremaa — kuulusid Liivi kubermangu koosseisu. Alles pärast tsaarivõimu kukutamist avanes Ajutise Valitsuse 1917. a. 30. märtsi¹ seadusega, milles lubati eestlastega asustatud valdades ja maakondades omavalitsuse organeid luua, võimalus ühendada nii Põhja- kui ka Lõuna-Eesti maakonnad üheks Eesti kubermanguks. Narva liideti Eesti kubermanguga pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu. Neist maa-aladest kujunes Ajutise Valitsuse ajal Eesti kubermang ja nõukogude võimu ajal 1917. aastal Eesti Nõukogude Autonomne Vabariik, mida käesolevas teoses edaspidi nimetatakse Eestiks, Eesti vabariigiks.

Eestimaa kui tsaari-Venemaa ääremaa erinevus Kagu-Venemaa, Kesk-Aasia ning Siberi-poolsetest ääremaadest seisis selles, et ta oli kapitalistlikult enam arenenud. Siin

¹ Enne 14. veebruari 1918 toimunud sündmused ja tähtpäevad on teoses antud vana kalendri järgi.

olid niisugused tööstuskeskused nagu Tallinn ja Narva. 1917. aastal töötas Tallinnas üle 50 tuhande töölise. Kaubakäibelt oli Tallinna sadam Balti mere basseinis kolmandal kohal. Narvas asus tol ajal Euroopa suurim puuvilla töötlemise vabrik — Kreenholmi Manufaktuur. Tööliste arv Narvas tõusis 1917. aastal ligikaudu 20 tuhandeni. Pärnu linna läheduses asus kalevivabrik, kus töötas umbes 2000 töölist. Kundas töötasid üle Venemaa tuntud tsemenditehased, Tartus telefonivabrik jne.

Veebruarirevolutsiooni eel 1917. aastal töötas Eestis vähemalt 100 000 töölist. Eesti ala paistis silma tööstuse kontsentratsiooni poolest. Juba XX sajandi algul (1916. aastal) töötas siin ettevõtetes, kus oli rohkem kui 500 töölist, ligi 85 protsenti tööliste üldarvust. Kui kogu Venemaal (1939. a. piirides) linnaelanike erikaal ei ületanud keskmiselt 17,7 protsenti, siis Eestis moodustas see 30 protsenti.

Tugevasti juurdunud oli kapitalism ka maal. Peamine tootmisvahend — maa — kuulus suuremas osas mõisnikele. 1917. a. Veebruarirevolutsiooni eel oli Eestis 1248 mõisat. Mõisnike valduses oli 2 428 000 hektarit, s. o. 58 protsenti kogu maast. Põlluharimisel rakendati siin intensiivse maa-harimise süsteemi. Mõisates olid sisse viidud külvikorrad, kasutati võrdlemisi rohkesti moodsaid põllutööriistu ja masinaid. Suurpõllumajandus oli rajatud kapitalistlikele alustele. Maal elas 70 protsenti rahvast, talumajapidamisi oli 84 tuhat. Neist 51 tuhat olid väljaostutalud, 23 tuhat renditalud. 51 tuhandest väljaostutalust oli 24 480 talu! (48 protsenti) 30 või rohkem hektarit maad, s. o. 29 protsenti talude üldarvust olid kulaklikud või jõukad majapidamised.

Eesti kodanlus oli 1917. aastal kätte võitnud küllaltki tugevad positsioonid majanduses, peamiselt maal. See tõstis tema osa Eesti ala poliitilises elus mõisnike ja suurkapitalistide klassi kõrval.

Oma geograafiliselt asendilt Balti mere rannikul on Eestil suur strateegiline tähtsus. Eriti oluline oli see Venemaa suhtes. Võib öelda, et Eesti asub strateegiliselt Balti mere sõlmpunktis. Juba vanast ajast on ta selle tõttu olnud militaristlike taotluste objektiks, eriti Saksamaale.

Oma anastuslike plaanide realiseerimisel pani Saksamaa suuri lootusi balti parunitele, toetades igati nende separatistlikke unistusi Saksamaa protektoraadi all oleva Saksa hertsogiriigi loomisest. Saksa parunite urgitsused sundisid

tsaarivalitsust otsima endale tuge põlisrahva hulgast, ja on loomulik, et ta leidis seda eesti kodanluse poolt. Eesti kodanlus oli valmis teenima tsarismi, sest et see avas talle tee omavalitsustesse, rikastumisele rahva ekspluateerimise teel liidus tsaari-bürokraatia ja vene kodanlusega, samuti andis tsaarivalitsus talle mõningaid eesõigusi.

Leides eesti kodanluse hulgas oma taotluste mõistmist, püüdis tsaarivalitsus kodanluse ladvikut oma «heatahtliku poliitikaga» meelitada: andis eesti kodanlusele mitte just kõige tähtsamaid, siiski küllalt tulutoovaid kohti omavalitsustes, lubas välja anda kodanlikke ajalehti ja kodanlikku kirjandust, asutada majandusliku ja kultuurilise iseloomuga seltse.

Nagu imperialismi epohhil kõikjal, nii ka eesti kodanlus kartis oma rahvuslikku töölisklassi ja otsis tema vastu kaitset tsaarivalitsuselt. Jõu kui sellise suhtes polnud eesti kodanlus tsaarivalitsusele vaenulik, ei olnud monarhistliku korra vastu, ta soovis vaid selle demokratiseerimist, mõningat reformimist, «liialduste» kõrvaldamist, mis takistasid kapitalismi arengut ja kodanluse vaba tegutsemist. Eesti kodanlus oli isevalitsuse suhtes truualamlikult meelestatud. Eesti kodanluse truualamliku mentaliteedi aluseks olid mitte ainult poliitilised või taktikalised kaalutlused, vaid eeskätt majanduslikud huvid, mis sidusid eesti kodanlust Venemaaga.

1917. a. Veebruarirevolutsiooni eel oli eesti kodanlus suutnud hästi organiseeruda. Tal oli üle Eesti rohkem kui 75 nii majandusliku kui ka kultuurilis-poliitilise iseloomuga organisatsiooni, kuhu oli koondunud üle 25 tuhande liikme. Need organisatsioonid olid eesti kodanluse tugipunktideks linnas ja maal. Eesti kodanlusel olid oma poliitilised parteid: sotsiaal-liberaalne partei Tallinnas ja rahvuslik-edumeelne partei Tartus. Eesti kodanluse ladvakihil oli sidemeid valitsevais ringkondades ja mõjukate isikutega Petrogradis.

Kui tsarism eesti kodanluse ladviku suhtes rakendas «meelitamise poliitikat», siis eesti töötavate hulkade suhtes ei erinenud tsaari rahvuspoliitika millegagi sellest, mida ta rakendas kõigis teistes Venemaa rahvuslikes ääremaades. Töolistega ja töötava talurahvaga õiendas tsaar halastamatult ning veriselt arveid. Kõikjal Venemaal oli töörahva elu raske, kuid eriti talumatu oli mittevene, nn. «muulastest» töörahva elu.

Eesti töörahvas kannatas kolmekordse rõhumise all: «oma» natsionalistliku kodanluse, suurvene kodanluse ja mõisnike rõhumise all.

Sõjaväe, riigiaparaadi, koolide ja õigeusu kiriku abil teostas tsaarivalitsus järjekindlat eesti rahva venestamise, assimileerimise poliitikat. Isevalitsus takistas igati eesti rahva rahvusliku teadvuse ärkamist.

Seepärast nimetaski Lenin tsaari-Venemaad rahvaste vanglaks. Tsaari-Venemaa oli tõepoolest rahvaste vangla, kuid vene töötav rahvas, eriti vene proletariaat polnud selle tohutu vangla vangivahiks. Ta oli ise rõhutav, oli see, kes äratas teisi rõhutatud rahvaid võitlusele selle kohutava vangla purustamiseks. Juba kapitalismi koidikul, kui eesti tööliklass alles formeerus, äratasid eesrindlikud vene töölised teda võitlusele isevalitsuse vastu. 1872. aastal toimus eesrindlike vene tööliste juhtimisel üks tööliste suuremaid streike Kreenholmi Manufaktuuris. See oli esimene eesti ja vene proletariaadi ühine lahing ühise vaenlase — vene ja välismaise kapitali vastu.

Võitluses kapitalismi ja tema ketikoera — tsarismi vastu koondas vene proletariaat enda ümber kõigi Venemaa rahvaste töötajate revolutsioonilised elemendid ja lõi kõikevõitva marksismiteooriaga relvastatud võitlustahtelise kommunistliku, bolševike partei.

Selle partei ridadesse astusid kõigist rahvustest eesrindlikud proletaarlased. Ta seadis oma eesmärgiks tsaari-isevalitsuse ja kapitalismi kukutamise Venemaal.

Vene sotsiaaldemokraadid — leninlased — kandsid revolutsioonilise marksismi seemne ka Eestisse. Nende töö tulemusena arenes siin revolutsiooniline sotsiaaldemokraatlik liikumine, tekkisid, kasvasid ning tugevnesid sotsiaaldemokraatlikud, bolševistlikud organisatsioonid. Esimesed sotsiaaldemokraatlikud organisatsioonid loodi Eestis aastail 1900—1901. Tõsi küll, üksikuid sotsiaaldemokraate ja sotsiaaldemokraatlikke ringe oli olnud ka varem. XIX sajandi lõpul töötasid Tartu ülikoolis sotsiaaldemokraatlikud ringid, millest võtsid osa vene, eesti, läti ja leedu üliõpilased. Kuid organiseeritud, püsiva iseloomu omandas sotsiaaldemokraatlik liikumine alles siis, kui selle liikumise etteotsa asusid vene sotsiaaldemokraadid, kes olid tsaarivalitsuse poolt revolutsioonilise tegevuse pärast pealinnast või teistest suurematest tööstuskeskustest Balti kubermangudesse välja saadetud.

Sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide tekkimine Eestis on seotud NLKP ühe vanima aktiivse tegelase M. I. Kalinini nimega, kes 1901. aasta aprillis saabus väljasaadetuna Tallinna. Kalinin töötas Tallinna tehastes ja tegi siin revolutsioonilist tööd, koondades töölisi Lenini algatusel loodud ajalehe «Iskra» organisatsiooni ümber. «Iskra» organisatsiooni ennastalgava töö tulemusena valmistati ette tingimused VSDTP II kongressi kokkukutsumiseks 1903. aastal, kus pandi alus töölisklassi revolutsioonilisele marksistlikule võitlusparteile, uut tüüpi parteile, bolševike parteile, Nõukogude Liidu Kommunistlikule parteile, kes juhtis Venemaa kõigist rahvustest töötajaid võitluses tsaarirežiimi ja kodanluse võimu kukutamise eest ning tänapäeval juhib meie rahvast tema ajaloolises võitluses kommunismi ülesehitamise eest.

Selle partei ülesandel, Kalinini poolt tehtud töö tulemusena loodi aastail 1904—1905 VSDTP Tallinna Komitee. Bolševike juhtimisel võitles eesti proletariaat 1905.—1907. aasta Vene revolutsiooni esimestes ridades.

Reaktsiooniaastail 1908—1910 rüüstati VSDTP organisatsioonid tsaarisandarmite poolt põhjalikult. Ainult üksikud liikmed pääsesid vangistamisest. Kuid ka siis võitlus ei katkenud. Jätkates võitlust oportunismi vastu, kogusid bolševikud jõude uueks revolutsiooniks.

Praha konverentsil 1912. aastal kihutati tööliste huvide reetjad iga liiki likvidaatorid VSDT Parteist välja, bolševikud organiseerusid oportunistidest vabanedes iseseisvaks Venemaa sotsiaaldemokraatlikuks bolševike parteiks, viies edukalt lõpule aastaid kestnud võitluse uut tüüpi, leninlaste partei loomise eest.

Imperialistliku maailmasõja eel, 1914. a. juunis Narva lähedal toimunud VSDT(b)P eesti organisatsioonide konverentsil valiti VSDT(b)P Eestimaa Komitee. VSDTP Eesti organisatsioonid koondati üle-eestimaalise VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee juhtimise alla.

Imperialistlik sõda lõi äärmiselt rasked tingimused bolševike tööks. Paljud VSDT(b)P organisatsioonid purustati. Partei juhtiv kaader — Lenin, Sverdlov jt. — olid välismaal paos, Siberis asumisel, sunnitööl, vanglates. Hoolimata tsaarivõimude püüdest likvideerida bolševike partei, katkestada tema sidemed rahvahulkadega, isoleerida ta, ei läinud see neil korda. Rindel ja tagalas, pealinnas ja provintsis jätkasid bolševikud proletariaadi juhtimist. Bolševikel

õnnestus säilitada Praha konverentsi otsuse põhjal loodud VSDT(b)P Keskkomitee Venemaa Büroo töö- ja juhtimisvõimelisena.

VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee ja kohapealsed VSDT(b)P organisatsioonid likvideeriti tsaarisandarmite poolt peaaegu täiesti. Bolševike eestikeelne légaalne ajaleht «Kiir», mis oli hakanud ilmuma 1912. aastal, suleti. Ületades kõiki raskusi, hoolimata tsaarisandarmite jälitamisest, jätkasid bolševike rühmad sügaval põranda all revolutsioonilist tööd Tallinnas, Tartus ja Narvas seni, kuni puhkenud kodanlik-demokraatlik Veebruarirevolutsioon lõi võimalused legaalseks tööks.

Ajavahemikul 1917. aasta veebruarist oktoobrini paljastasid kõik kodanlikud ja väikekodanlikud parteid, sealhulgas ka Venemaa rahvuslike ääremaade kodanlikud ja väikekodanlikud natsionalistlikud parteid, end revolutsiooni käigus rahvavastaste parteidena. Koos nendega võitlesid ka eesti kodanluse ja väikekodanluse parteid selle eest, et säilitada ja kindlustada kapitalistlikku korda.

Ainult kommunistlik partei võitles kodanluse võimu kukutamise ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise eest meie maal. Teel sotsialistlikule revolutsioonile võitis kommunistlik partei enda poole töölisklassi enamuse Venemaal, võitis enamuse revolutsiooni käigus loodud tööliste ja soldatite saadikute nõukogudes, haaras sotsialistliku revolutsiooni poolele kaasa miljonid töötajad. Partei oma ennastalgava töö ja võitlusega liitis ühtsesse võimsasse revolutsioonilisse voolu ülddemokraatliku võitluse rahu eest, talupoegade demokraatliku võitluse mõisnike maavalduse likvideerimise ja selle maa andmise eest talupoegade kasutusse, meie maa rahvaste rahvusliku vabadusliikumise ja proletariaadi sotsialistliku liikumise kodanluse kukutamise ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise eest.

Kasutades ülemaailmse kapitalismi nõrgenemist Esimeses maailmasõjas, kukutasid Venemaa töötavad hulgad kommunistliku partei juhtimisel tsarismi ja kindlustasid algul kodanlik-demokraatliku revolutsiooni võidu. Murdes kodanluse ja mõisnike, menševike ja esseeride ning natsionalistlike kodanlike ja väikekodanlike parteide vastupanu, kindlustas bolševike partei tööliste ja kehvtalupoegade võidu 1917. a. oktoobris.

Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon 1917. aastal oli pöördepunktiks maailma ajaloos. Olles maailma kapitalismisüs-

teemi üldkriisi tagajärjeks, tegi ta lõpu kapitalismisüsteemi kui maailmamajanduse ainsa valitseva süsteemi eksisteerimisele ja pani aluse sotsialistliku maailma-majandussüsteemi eksisteerimisele, uue, sotsialistliku baasi, uute tootmissuhete, sellele vastava pealisehituse, sealhulgas uut tüüpi riigi, proletariaadi diktatuuri riigi sündimisele Venemaal. Oktoobrirevolutsioon tõstis Venemaa paljudest rahvustest koosneva töölisklassi valitsevaks klassiks ja päästis sellega meie maa rahvad rahvuslikust katastroofist, päästis meie maa ülemaailmsest imperialismist sõltuva poolasumaa olukorrast ning viis nõukogude rahva inimkonna ajaloos ennenägematute sotsialistlike ümberkujunduste avarale teele.

Sotsialistliku revolutsiooni võiduga pääses Venemaal esmakordselt inimkonna ajaloos valitsema proletariaadi maailmavaade. Proletariaadi ideoloogia muutus $\frac{1}{6}$ maa-kerast valitsevaks ideoloogiaks ja maailmavaateks.

Tänapäeval üle poole Aasia ja ligi pool Euroopa rahvastest elab sotsialismi lipu all, eksisteerib sotsialismi ülemaailmne süsteem.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli pöördeliseks sündmuseks ka eesti rahva ajaloos. Eesti töötav rahvas, eesotsas töölisklassiga, kommunistliku partei juhtimisel lõi oma iseseisva proletariaadi diktatuuri riigi. Kuid Saksa-maa ja Entente'i riikide vahelesegamine Nõukogude Eesti siseasjadesse, eesti rahva rahvuslike huvide reetmine eesti kodanluse poolt viis nende poolt vallandatud interventsiooni- ja kodusõjas proletariaadi diktatuuri kukutamisele Eestis.

Entente'i imperialistide toetusel jäi Eestis enam kui kahekümneks aastaks ülevõim kodanluse kätte. Entente'i riikide vahelesegamise tõttu Eesti siseasjadesse jäi Eestis püsima kodanlik «vabariik». Eesti töölisklassil tuli veel ligi 22 aastat silm silma vastu pidada võitlust «oma» kodanlusega proletariaadi võimu pärast.

Alles 1940. aastal purustas eesti töötav rahvas Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel kodanluse võimu jäädavalt, kehtestas uuesti nõukogude võimu ning astus suveräänsuse, võrdsuse ja vabatahtlikkuse põhimõtete alusel Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu liikmeks.

Kui õigesti toimis eesti töötav rahvas sel ajaloolisel pöördelisel silmapilgul, näitas Suur Isamaasõda, kus eesti rahva põline vaenlane — Saksa imperialism püüdis uuesti hävitada eesti rahva vabadust ja iseseisvust. Kuid nüüd ei

olnud nõukogude vabariigid enam majanduslikult nõrgad ega relvitud, nagu see oli aastail 1917—1920. Neil oli kindel sotsialistlik rahvamajandus, mis oli suuteline andma küllaldasel arvul kõrge kvaliteediga relvi, olid olemas inimesed, kes olid suutelised kasutama neid vaenlase purustamiseks. Õiglases sõjas kaitsesid nõukogude vabariigid, nende hulgas ka Eesti, oma vabadust ja iseseisvust.

Sotsialistliku revolutsiooni võit Eestis avas eesti rahvale ennenägemata perspektiivid. Sotsialismi tingimustes samub Nõukogude Eesti progressi teed. Eesti on muutunud kõrgesti arenenud tööstusega ja sotsialistliku põllumajandusega maaks.

Sotsialistliku majanduse võiduga likvideeriti Eestis ekspuataerimine, parasiitlik tarbimine ja ekspuataatorlike klasside rikastumine rahva arvel. Likvideeriti kapitalismile omased majanduskriisid, tööpuudus.

Vastupidi kapitalistlikule süsteemile näeb sotsialistlik süsteem oma peamist ülesannet tootmise pidevas arendamises, kindlustades tootmisvahendeid tootva tööstuse eeliskasvu, et selle alusel pidevalt tõsta rahva heaolu, täielikult rahuldada rahva kasvavaid materiaalseid ning kultuurilisi vajadusi, kindlustada kommunismi võitu meie maal.

ESIMENE PEATÜKK

BOLŠEVIKE ASUMINE LEGAALSELE TÖÖLE EESTIS. VOITLUS KODANLIK-DEMOKRAATLIKULT REVOLUTSIOONILT SOTSIALISTLIKULE REVOLUTSIOONILE ÜLEMINEKU ÕIGE PLAANI VÄLJATÖÖTAMISE EEST

Veebruarirevolutsioon Eestis

Analüüsid 1905.—1907. a. revolutsiooni nurjumise põhjust Venemaal, märkis Lenin, et kuigi tsaarivalitsusel läks korda revolutsiooni selleks korraks likvideerida, ei saanud ta kõrvaldada põhjusi, mis kutsusid esile revolutsiooni. Talupojad ei saanud maad, töölised ei võitnud kätte kaheksatunnilist tööpäeva, tsaari-isevalitsus jäi püsima. Neile tõsiasiadele toetudes tegi Lenin järelduse, et uus revolutsioon Venemaal on vältimatu. Võideldes tööliklassi vaenlaste ja nende agentide vastu tööliikumises — menševike ja sotsialistide-revolutsionääride vastu, organiseeris bolševike partei, eesotsas Leniniga, väsimatult ja ennast-salgavalt rahvahulki, kasvatas neid revolutsiooni vaimus,

õpetas neid tegema õigeid järeldusi 1905.—1907. a. revolutsioonis esinenud vigadest, et kindlustada võitu uues lähenevas revolutsioonis.

Ajaloo areng tõestas täielikult Lenini poolt tehtud analüüsi. Esimese maailmasõja eel elas Venemaa üle revolutsioonilise võitluse tõusu, lähenes revolutsiooniline kriis. Kuid puhkes imperialistlik sõda, mis ajutiselt andis sündmuste arengule teise suuna. Täites välismaiste ja vene imperialistide tahet, otsides väljapääsu revolutsioonist, kihutas tsaarivalitsus Venemaa imperialistlikku sõtta. Vallapäästetud maailmasõda summutas ajutiselt revolutsiooni tule, surus selle tuhakatte alla, kust ta kolme aasta pärast veel suurema leegina lõkkele löi.

Teine kodanlik-demokraatlik revolutsioon, mille saabumist kiirendas Esimene maailmasõda, puhkes Petrogradis.

Venemaa töölisel, keda juhtis bolševike partei, olid esimesed, kes kasutasid ära tsaari nõrkuse ja kukutasid monarhistliku korra. Kodanlik-demokraatliku Veebruarirevolutsiooni materiaalsed põhjused olid samad, mis olid kutsunud esile 1905. a. revolutsiooni. Kümne aasta vältel pärast 1905. a. revolutsiooni oli vastuolu poolfeodaalsete tootmissuhete ja tootlike jõudude vahel muutunud veelgi teravamaks. Revolutsioonilist plahvatust Venemaal soodustasid kapitalismi üldkriis ja sõda.

Veebruarirevolutsioon kasvas välja streigiliikumisest ja poliitilistest demonstratsioonidest, mis puhkesid Petrogradis. VSDT(b)P Keskkomitee Venemaa Büroo juhtimisel arenesid need streigid ja demonstratsioonid relvastatud ülestõusuks. Töölise ja soldatisinelisse riietatud talupoegade eduka relvastatud ülestõusu tulemusena isevalitsus kukutati. Selles etendas otsustavat osa vene proletariaat. Revolutsioon, mis oli puhkenud Petrogradis, kandus kiiresti provintsi, Venemaa ääremadele, haarates kogu Venemaa, kaasa arvatud Baltimaad, sealhulgas ka Eesti ja Liivi kubermangu.

Eestis ilmnis rahva rahulolematust sõja vastu ning teise Vene revolutsiooni lähenemise sümptoome juba 1916. aastal. Revolutsiooni põhjused oma olulises osas olid samad, mis mujal Venemaal. Rahvas ootas nende ülesannete lahendamist, mis olid seisnud 1905. a. revolutsiooni ees, kuid olid jäänud lahendamata: isevalitsuse kukutamine, vabariikliku korra kehtestamine, kaheksatunniline tööpäev, maaüksimuse lahendamine. Nüüd lisandus sellele veel ühe

tegurina sõda. Sõda ja selle poolt esilekutsutud majanduslik laostumine, järjest suurenev nälg muutsid olukorra teravaks. Tööraha kannatuse karikas hakkas üle ääre voolama, rahvahulkade viha kasvas plahvatuseks, revolutsiooniks.

Juba 1916. aastal tekkisid Eesti alal sõja teenistusse rakendatud ettevõtetes konfliktid, mis lõppesid streikidega. Isegi niisugune väliselt mitteoluline fakt, nagu 7 töölise vallandamine Bekkeri laevatehasest Tallinnas ja nende ähvardamine rindele saatmisega, kutsus esile kogu tehase tööliste protestistreigi. Tehase administratsioon oli sunnitud oma korralduse tühistama. Toidukaupade puudusest tingitud rahulolematuse kasvas 1916/17. a. talvel avalikuks «korrarikumiseks». Meeleheitele viidud tööliste ja soldatite naised rüüstasid toidukaupade ladusid.

1917. a. algul oli Tallinnas — ehitatava merekindluse rajoonis, kuhu oli koondatud mere- ja maavägesid, rinde vahetus läheduses, kujunenud selline pingeline olukord, et kohapealsed võimud olid sunnitud tarvitusele võtma erakorralisi abinõusid. Tallinnas kuulutati välja piiramiseisukord ja toodi kohale ustavamaid väeosi. Eriti range kord pandi maksma Tallinna sadamas, et teha võimatuks sõjalaevade madruste ja revolutsiooniliste tööliste kokkupuutumist. Öösiti korraldati tööliste linnaosades haaranguid, areteeriti töölisaktiviste ja põranda all töötavate bolševistlike organisatsioonide liikmeid.

Kui Petrogradis puhkesid veebruarisündmused, tegid tsaarivõimud Eestis kõik, mis suutsid, et teated sündmustest Petrogradis ei pääseks Eestisse. Selleks aitas kaasa eesti kodanlus, kelle esindajad olid silmapaistvatel kohtadel kohalikes omavalitsuse organeis. Kuid sellest hoolimata jõudsid teated puhkenud kodanlik-demokraatlikust Veebruarirevolutsioonist ka Baltimaile. Neid töid kaasa Petrogradist saabunud soldatid, madrused, eraisikud ja tööliste delegatsioonid, keda oli saadetud Petrogradi olukorda selgitama.

1. märtsil 1917 katkestasid Tallinna töölised tehastes ja vabrikutes töö, tulid tänavatele ja pidasid miitinguid. 2. märtsil ei suutnud revolutsioonilisi hulki enam pidurdada ei piiramiseisukord ega merekindluse komandandi ähvardavad käskkirjad. Töölised liikusid massilise demonstratsiooniga sadamasse ja astusid sõjalaevadel madrustega ühendusse. Kuigi ohvitserid püüdsid madruste ühinemist

töolistega takistada, lahkusid madrused laevadelt ja ühinesid tööliste demonstratsiooniga. Töölised, madrused ja soldatid vabastasid poliitilised vangid nii eeluurimis- kui ka kubermanguvanglast. Vanglad süüdati põlema. Salapolitseji ruumid Pikal tänaval ja kõik politseijaoskonnad rüüstati ning toimikud põletati.

2. märtsi õhtul pidasid Tallinnas viibivad bolševikud «Valvaja» seltsi ruumides koosoleku, kuhu olid kutsutud töölisaktivistid. Koosolekul võeti vastu otsus asuda VSDT(b)P Keskkomitee Venemaa Büroo manifesti elluviimisele ning Petrogradi eeskujul tööliste, soldatite ja madruste nõukogude loomisele. Otsustati läbi viia koosolekud saadikute valimiseks nõukogusse.

3. märtsi hommikul toimusid Tallinna tehastes, vabrikutes, sõjaväeosades ja sõjalaevadel saadikute valimised Tallinna Nõukogusse. Sama päeva õhtul tulid «Grand-Marina» kinossaalis kokku tööliste, sõjaväe, sõjalaevastiku ja linna ühiskondlike organisatsioonide esindajad Tallinna Nõukogu esimesele istungile. Istungil võeti vastu resolutsioon, milles on öeldud: «Meie, Tallinna linna töölised ja soldatid, avaldame südamlikku tänu Petrogradi töölistele selle eest, et nad alustasid tööliste ja töötavate hulkade vabastamist tsaarivalitsuse ikke alt, ja palume viia võitlust Asutava Kogu kokkukutsumiseni ning Venemaa vabariigi kehtestamiseni üldise, otsese, ühetaolise ja salajase hääletamise teel.»¹

Sel istungil valiti Tallinna Nõukogu Täitevkomitee, mille koosseisu kuulus 45 liiget. Täitevkomitee koosolekul valiti Tallinna Nõukogu Täitevkomitee presiidium. Täitevkomitee võttis vastu üleskutse teksti, milles kutsuti rahvast üles korda pidama. Üleskutse kõlas järgmiselt:

«Tallinna linna kodanikud!

3. märtsil moodustati tööliste, armee ja laevastiku esindajate üldkoosolekul Tallinna Linna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu, organiseeriti ka rahvamiilitsa komitee.

Tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogu täitevkomitee kutsub kogu Tallinna linna elanikkonda alluma täielikult nii saadikute nõukogu kui ka miilitsa komitee korraldustele ja eriti hoolitsema täieliku korra säilitamise eest,

¹ «Известия Ревельского Совета» пр. 1, 10. märtsil 1917.

mis on kodumaa helge tuleviku saavutamise, meie edu pandiks.

Kõik avaldused, kaebused ja igasugused ettepanekud tuleb suunata saadikute nõukogu täitevkomiteele.

Saadikute nõukogu ja rahvamiilitsa komitee on öösel ja päeval vahetpidamata koos linna volikogu hoones.

Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee.

4. märtsil 1917, kell 3 hommikul.»¹

4. märtsil toimus Tallinna Nõukogu teine istung. Istungil arutati üle-eestimaalise nõukogude täitevkomitee loomise küsimust. Enamik nõukogu liikmetest asus selles küsimuses eitaval seisukohal. Võeti vastu otsus pöörduda Tallinna Nõukogu Täitevkomitee nimel üleskutsega Eesti kubermangu elanikkonna poole, et viimane valiks oma esindajaid maakonnalinnade, asutuste, tööliste ja sõjaväelaste poolt Tallinna Nõukogusse.

5. märtsil toimunud Tallinna Nõukogu istungil arutati linna elu juhtimise küsimusi. Et kindlustada linna väga mitmesuguste elualade paremat juhtimist, otsustati luua Tallinna Nõukogu juurde 7 sektsiooni: miilitsa-, kohtu- ja administratiiv-, sõjaväe-, toitlustamis-, ajalehtede, töö- ja rahandussektsioon. Nõukogu tegi täitevkomiteele ülesandeks kehtestada käskkirjaga tehastes ja vabrikutes 8-tunniline tööpäev, kindlustada, et 6. märtsil algaks kõigis ettevõtetes normaalne töö, sõjaväes ja laevastikus korrapärane õppus.

Sõjalaevastiku meremeeste ja saartel kindlustustöödel töötavate tööliste algatusel loodi Muhu Väina Kindlustatud Piirkonna Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu.

Veebruarirevolutsiooni sündmused haarasid ühel või teisel määral kõiki Eesti suuremaid linnu. Oluline tähtsus oli sündmustel Tartus ja Narvas, kus bolševike algatusel loodi Tartu ja Narva Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu. Narvas oli bolševike organisatsioon sel ajal kõige tugevam ja seetõttu oli bolševikel Narva Nõukogus juba kohe pärast Veebruarirevolutsiooni enamus. 1917. a. märtsi esimesel poolel oli Veebruarirevolutsioon lõppenud Eesti alal võiduga.

Veebruarirevolutsioon Venemaal tõestas bolševike partei

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 1, 10. märtsil 1917.

poolt Lenini juhtimisel kodanlik-demokraatliku revolutsiooni perioodi jaoks väljatöötatud strateegilise plaani ja poliitilise joone õigsust. Selle revolutsiooni kandvateks jõududeks olid Venemaa töölisklass ja talurahvas. Töölisklass etendas juhtivat osa, mis kindlustas selles revolutsioonis võidu. 1905. a. kogemuste alusel löid Petrogradi töölised bolševike juhtimisel nõukogud. Need nõukogud kujunesid kui proletariaadi ja talurahva revolutsioonilisdemokraatliku diktatuuri organid. Menševike ja sotsialistide-revolutsionääride reetliku poliitika tõttu, kes etendasid Petrogradi Nõukogus ja paljude teiste linnade nõukogudes juhtivat osa, andsid need nõukogud vabatahtlikult võimu kodanliku Ajutise Valitsuse kätte. Ajutine Valitsus oli loodud kodanluse ja mõisnike eestvõttel moodustatud Riigiduuma Ajutise Komitee poolt telgitagusel kokkuleppel menševike ja sotsialistide-revolutsionääride liidritega, ilma et bolševikud ja ülestõusnud töölisklass sellest midagi oleksid teadnud. Niisamuti toimisid menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid ka Eestis.

Ajutine Valitsus oli ameerika-inglise-prantsuse imperialistide teenistuses olev kodanlik valitsus. Lenin kirjutab, et see valitsus oli sunnitud «lubama» rahvale maksimumi vabadusi ja armuande, et aga oma võimu rahva üle säilitada ning tagada imperialistliku sõja jätkamist.

Sotsialistide-revolutsionääride ja menševike reetlik tegevus sai võimalikuks sellepärast, et revolutsiooni poolt poliitilisele elule äratatud, kuid poliitiliste kogemusteta väikekodanlikud hulgad mitte üksnes ujutasid teadliku proletariaadi arvuliselt üle, vaid nakatasid ka osa temast väikekodanlikult poliitikasse suhtumisega. Töölise osaline nakatumine proletariaadile võõraste väikekodanlike meeoleudega oli võimalik omakorda sellepärast, et sõja-aastate vältel langes rindele saatmise tagajärjel põliste töölise hulgast välja üle 40 protsendi ja nende asemele oli vabrikutesse ning tehastesse valgunud niisuguseid inimesi, kes pärinesid väikekodanlikest, mahajäänud maaelanikkonna kihtidest ja kellele proletariaadi klassihuvied ei olnud selged või olid isegi võõrad. Need poliitilises võitluses vilumatud hulgad, olles revolutsiooni esimestest edusammudest joovastunud, langesid kokkulepluse poliitika võrku, ujutasid nõukogud üle. See väikekodanliku stiihia laine tõstiski pinnale väikekodanlikud menševike ja esseeride parteid.

Sel ajal kui bolševikud juhtisid rahvahulkade võitlust

tänavatel, tegelesid menševikud ja sotsialistid-revolutsionärid oma kandidaatide reklameerimisega ning läbiviimisega koosolekutel, kus valiti saadikuid nõukogudesse. Et väikekodanlikud elemendid sageli ei suutnud vahet teha bolševike ja menševike ning sotsialistide-revolutsionääride vahel ja et neile olid nad kõik ühesugusteks sotsialistideks, siis polnud menševikel ja sotsialistidel-revolutsionääridel kuigi raske enamust saada nii Petrogradi Nõukogus kui ka paljudes teistes nõukogudes üle kogu Venemaa. Sellega on ka seletatav asjaolu, et Petrogradi Nõukogu Täitevkomitee menševikest ja sotsialistidest-revolutsionääridest liidritel oli võimalik karistamatult, ilma nõukogu loata anda võim kodanlusele. Petrogradi Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu aga, saanud hiljem sellest teada, kiitis bolševike protestidest hoolimata oma häälteenamusega sotsialistide-revolutsionääride ja menševike liidrite tegevuse heaks.

Nagu näeme, iseloomustas pärast Veebruarirevolutsiooni kujunenud poliitilist olukorda Venemaal kaksikvõimu olemasolu. Kaksikvõim kujutas endast omapärast kahe võimu, kahe diktatuuri läbipõimumist: Ajutise Valitsuse näol esineva kodanliku diktatuuri ning tööliste ja soldatite saadikute nõukogu näol esineva proletariaadi ja talurahva diktatuuri ühtepõimumist. «Kaksikvõim,» kirjutas Lenin, «väljendab vaid üleminekumomenti revolutsiooni arenmises, kui see on läinud kaugemale tavalisest kodanlik-demokraatlikust revolutsioonist, kuid pole veel jõudnud proletariaadi ja talurahva «puhtakujulise» diktatuurini.»¹

Kui sotsialistid-revolutsionärid ja menševikud püüdsid rahvahulki veenda, et tsaari kukutamiseega on revolutsioon lõppenud, siis kirjutas Lenin, et kodanlik-demokraatlik Veebruarirevolutsioon oli vaid imperialistliku sõja kodusõjaks muutmise alguseks.

Lenin rõhutas edasi, et selline olukord ei saa kesta kaua. Riigis ei saa eksisteerida kaks võimu. Üks neist likvideeritakse. Proletariaadi partei ülesanne on võidelda revolutsiooni edasiarendamise eest, kindlustada üleminek revolutsiooni esimeselt etapilt tema teisele etapile, s. o. kodanliku Ajutise Valitsuse kukutamise ja proletariaadi ning kehtalurahva diktatuuri kehtestamise eest.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 42.

Bolševike partei ette oli kerkinud ülesanne kannatlikult selgitada soldatite ja talurahva hulkadele, et revolutsioon ei ole veel lõppenud, et nende huvid nõuavad ühist võitlust mitte koos kodanlusega, vaid koos töölisklassiga, et seni, kui võim on kodanliku Ajutise Valitsuse käes ning sotsialistidel-revolutsionääridel ja menševikel on nõukogudes enamus, ei saa rahvas rahu, maad ega leiba, et revolutsiooni täielikuks võiduks on tarvis teha veel üks samm edasi ja anda võim täielikult nõukogude kätte. Seda taotleski bolševike loosung «Kogu võim nõukogudele!»

Pärast kodanlik-demokraatlikku Veebruarirevolutsiooni oli võim Eestis algul samuti tööliste ja soldatite saadikute nõukogude käes.

Pärast seda, kui Ajutine Valitsus oma valitsemisaparaadi tööle rakendas, määrati Ajutise Valitsuse Põhja- ja Lõuna-Eesti kubermangukomissar ning tema abi ametisse.

Asudes nõukogude osa hindamisel reetlikul, mitteproletaarsel seisukohal, ei tahtnud sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud kaitsta nõukogude ainuvõimu, mis oli stiihiliselt kujunenud Veebruarirevolutsiooni algupäevil, vaid andsid samuti nagu Petrogradiski võimu kodanluse kätte. Ignoreerides Tallinna Nõukogu, määras Ajutine Valitsus 5. märtsil 1917 Eesti Kubermangu Ajutise Valitsuse komissariks eesti kodanluse poolt soovitatud endise Tallinna linnapea Ivan Poska. Tallinna esseerid ja menševikud nõustusid rahulikult Poska komissariks määramisega, astusid temaga läbirääkimistesse ning sobitasid kokkuleppe võimufunktsioonide üleandmise kohta nõukogude käest Poskale.

Kokkuleppe alusel kuulus võim Eesti kubermangus ametlikult Ajutise Valitsuse komissarile. Viimane nõustus nimeliselt oma tegevuse üle nõukogu kontrolli sisseseadmisega ja selleks erilise, Tallinna Nõukogu poolt valitud 20-liikmelise komisjoni moodustamisega. Seda kontrollifunktsioonidega asutust nimetati ametlikult «kubermangukomissari juures olevaks nõupidamiseks». Lühidalt nimetati seda «valvekomisjoniks».

Väliselt võis paista, et kubermangukomissari juurde valvekomisjoni loomisega säilitas Tallinna Nõukogu täieliku kontrolli komisjari tegevuse üle. Tegelikult kujunes olukord hoopis teistsuguseks — sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud tunnistasid vabatahtlikult kubermangu-

komissari ja merekindluse komandandi võimu prioriteetseks.

Kõlavate fraasidega «kõrgemast valitud võimust», milleks olevat nõukogud, varjati fakti, et kõik nõukogu otsused kaotasid kohustusliku iseloomu, kui neil puudusid kubermangukomissari ja merekindluse komandandi allkirjad.

Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu käskkirjas nr. 1 22. märtsist 1917 öeldi:

«Pidada kõigile kodanikele kohuslikeks kui kõrgema valitud võimu poolt tulevaid ja kogu kubermangu elanikkonna usaldust pälvivaid kõik nõukogu otsused ja korraldused, mis on nõukogu presiidiumi, kindluse komandandi ja kubermangukomissari poolt kinnitatud.»

Nii kujunes ka Eestis kaksikvõim.

Kasutades proletariaadi ja bolševike organisatsioonide ajutist organisatsioonilist nõrkust Eestis, läks eesti kodanlusel korda endaga kaasa tõmmata tunduvalt osa mitteproletaarseist töötavaist elementidest.

Eesti kodanlus astus Ajutise Valitsusega telgitagustesse läbirääkimistesse omavalitsuse organite loomise küsimuses ja saavutas seda, et Ajutine Valitsus võttis 30. märtsil vastu seaduse, mille järgi laiendati Eestile tsaariaegse seaduse kehtivust semstvõtte asutamise kohta, s. o. kohalike omavalitsuse organite loomise kohta.

Bolševike loosungile «Kogu võim nõukogudele!» seadis eesti kodanlus vastu oma kodanlik-natsionalistliku loosungi «Kogu võim Eestis kubermangu maanõukogule!».

Bolševike partei organisatsioonid Eestis pärast Veebruarirevolutsiooni võitu

Pärast Veebruarirevolutsiooni, kui bolševike partei oli kätte võitnud legaalse tegevuse võimaluse, oli ta ridades 40—45 tuhat liiget. Partei juhtivad tegelased ei olnud veel Petrogradi saabunud. Lenin oli alles Šveitsis. Inglise-prantsuse imperialistid püüdsid kõigi vahenditega takistada Lenini saabumist Venemaale. Stalin, Sverdlov, Dzeržinski ja teised bolševike juhid olid asumisel ning polnud veel saabunud Petrogradi. See pidurdas bolševike partei organisatsioonide taastamise tööd, sest alles hiljuti parteisse astunud noored liikmed ei olnud suutelised lahendama neid

suure põhimõttelise tähtsusega küsimusi, mis olid kerkinud partei ette pärast Veebruarirevolutsiooni. Lenini poolt «Kirjades kaugelt» saadetud juhendid hakkasid saabuma Venemaale alles 1917. a. märtsi lõpus, aprilli algul. Seetõttu langes töö juhtimise pearaskus VSDT(b)P Keskkomitee Venemaa Büroo õlgadele, mida juhtis kuni partei teiste juhtivate töötajate saabumiseni V. M. Molotov. Tuginedes kõige tugevamale, Petrogradi bolševike organisatsioonile, suunas VSDT(b)P Keskkomitee Venemaa Büroo kõiki bolševike organisatsioone ja nende poliitilist ning organisatsioonilist tööd kohtadel. Tema juhtimisel korraldati kõigis VSDT(b)P komiteedes töö ümber vastavalt demokraatliku tsentralismi nõuetele. Toimusid parteiorganisatsioonide juhtivate organite valimised, organiseeriti bolševike ajalehtede väljaandmist Petrogradis ja kohtadel. 5. märtsil ilmus uutes tingimustes ajalehe «Pravda» esimene number. Alustati suure tähtsusega tööd ametiühingute taastamiseks ja uute organiseerimiseks. Bolševikud pidasid kõikjal võitlust tööliste relvastamise eest, Punakaardiväe loomise eest.

Mitte kõik bolševike partei liikmed ei kujutanud endale selgesti ette neid suuri ülesandeid, mis bolševike parteil tuli lahendada pärast Veebruarirevolutsiooni, pärast seda, kui partei põranda alt välja tuli.

Veebruarirevolutsioon tähendas suurt pööret riigi elus. Oli tarvis anda vastused reale põhimõttelise tähtsusega küsimustele: kas revolutsioon on lõppenud, kuidas suhtuda Ajutisse Valitsusse, sõjasse jne. Neis küsimustes ilmnisid tõsised lahkavumused osa bolševike juhtiva kaadri hulgas. Petrogradis Kamenev, Moskvvas Nogin, Rõkov ja Bubnov kaitsesid poolmenševistlikke seisukohti, s. o. tegid ettepaneku tingimisi toetada Ajutist Valitsust ja ta sõja jätkamise, nn. «kaitsesõja» poliitikat. Osa parteitegelasi kõhkles, näidates sellega oma poliitilist mahajäämust.

Suurem osa bolševike partei liikmeid VSDT(b)P Keskkomitee Venemaa Büroo juhtimisel asus seisukohal, et Ajutisele Valitsusele ei või usaldust osutada, et on tarvis võidelda kaitsesõjalaste vastu. Nad kutsusid üles aktiivselt võitlema jätkuva imperialistliku sõja lõpetamise eest. Lähedes Lenini «Kirjadest kaugelt», tõstis VSDT(b)P Keskkomitee päevakorda kõik bolševike partei taktika põhiküsimused ja formuleeris proletariaadi ülesanded nõukogude kindlustamise, tööliste relvastamise, sõjasse suhtumise, maaküsimuse lahendamise ja Venemaa rahvaste vabasta-

mise alal. VSDT(b)P Keskkomitee kaitses leninlikku kurssi sotsialistlikule revolutsioonile. Ta võitles partei mobiliseerimise eest kodanlik-demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ülekasvamise ülesande täitmisele, kaitses Venemaa nõukogude vabariigiks muutmise ideed.

Kui puhkes Veebruarirevolutsioon, toimus sõjategevus juba Baltimaade territooriumil. Rindejoon kulges vahetult Riia linna läheduses. Eesti oma asendi tõttu Balti mere rannikul oli tähtsaks kaitsealaks mandril ja sõjalaevastiku otseseks sõjategevuse tandriks. Petrogradi kaitse seisukohalt oli üheks tähtsamaks rindeks Põhjarinne. Baltimaad kuulusid selle rinde tegevuspiirkonda ja olid seetõttu tulvil iga liiki sõjaväeosadest. Revolutsiooni algul olid need väeosad, eriti sõjalaevastik, tugevasti sotsialistide-revolutsionääride ja menševike mõju all. See asjaolu muutis bolševike töötingimused Eestis äärmiselt komplitseerituks, nõudis kõigilt bolševikelt kõrget poliitilist küpsust, mis aga nii mõnegi bolševike organisatsiooni juhil sageli puudus. Bolševike hulgas leidis Eestis ka selliseid, kes revolutsiooni põhiküsimustes kaitsesid algul poolmenševistlikke seisukohti.

18. märtsil 1917 ilmus bolševike eestikeelse ajalehe «Kiir» esimene number. Selle mõningais artiklis võis märgata revolutsiooni idealiseerimist. Artiklis «Vabariik» kirjutas ajalehe toimetuse, et kõrgeim võim Venemaal on «tõepoolest ühiskondlikuks saanud», et «rahvarevolutsiooni silmapilgust saadik ülemvalitsemise võim Venemaal kõigi Vene kodanikkude käes on... ta on terve rahva käes, õigemini, rahvuste käes, kes Vene riigi hulka kuuluvad».¹

Lenin nimetas selliseid väljendeid nagu «revolutsiooniline rahvas» või «revolutsiooniline demokraatia» revolutsioonilisteks fraasideks, mis varjavad, kuid ei paljasta klassihuvide vastuolu. Revolutsiooniliste fraaside harrastajad unustavad, ütles Lenin, et demokraatia Venemaal on imperialistlik,² unustavad, et kodanlus valitseb kas petmise abil või vägivallega. Veebruarirevolutsiooni esimestest päevadest peale kasutasid kodanlus, sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud valet ning petmist revolutsiooniliste hulkade suigutamiseks.

¹ «Kiir» nr. 1, 18. märtsil 1917.

² Vt. V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 126.

Poliitilise olukorra õigel klassilisel hinnangul oli otsustav tähtsus bolševike taktika määramiseks kogu Venemaal, sealhulgas ka Eestis. Mitte kõik bolševikud Eestis ei osanud pärast Veebruarirevolutsiooni õigesti hinnata poliitilist olukorda, ei suutnud õigesti kindlaks määrata suhtumist Ajutisse Valitsusse, sõjasse ega hinnata nõukogude osa ja tähtsust ning õigesti organiseerida nende tööd. Nii kirjutab ajaleht «Kiir»: «Ajutises Valitsuses istuvad need, keda mitte rahvahulk, mitte see jõud valinud pole, kes Nikolai Romanovi ja tema teenrite vägivalla-korra kukutasid. Ajutise Valitsuse liikmed on praegu kõik need, keda mõisnikud-suurmaapidajad ja suurkapitalistid kolmandas volikogus valimisseaduse põhjal tsaarivalitsuse toeks ja töörahva revolutsioonilisele liikumisele vastukaaluks valisid. Kolmanda ja neljanda volikogu enamus värises revolutsiooni ees... Töölisklassi võit ei ole ju mitte nende võit. Neil klassidel on loomulikult tõelised rahvahuvid niisama võõrad nagu enne revolutsiooni. Mõisnikkudel ja kapitalistidel on tarvis korda, kus nemad võiksid valitseda. Rahvariik, kus ülemvõim rahva enamuse käes, ei ole kunagi nende programmis seisnud.»¹

Ajutise Valitsuse sellisest iseloomustusest oleks pidanud juba iseenesest järgnema Lenini poolt tehtud järeldus, et «proletariaat ei saa ega tohigi toetada sõja valitsust, restauratsiooni valitsust. Võitluseks reaktsiooni vastu, vastulöögi andmiseks Romanovite ja nende sõprade võimalikele ning tõenäolistele katsetele taastada monarhiat ja koguda kontrrevolutsioonilist sõjaväge, ei ole sugugi vaja Gutškovi ja Ko toetamist, vaid proletaarset miilitsa organiseerimist, ... rahva relvastamist tööliste juhtimisel. Ilma selle peamise, põhilise, põhjaliku abinõuta ei saa olla juttugi ei sellest, et osutada tõsist vastupanu monarhia taastamisele ja katseile lubatud vabadusi ära võtta või kärpida, ega ka sellest, et asuda kindlalt sellele teele, mis viib leiva, rahu ja vabaduse saamisele».² Sellist järeldust ei suutnud teha eesti bolševike ajaleht «Kiir». Hoolimata Ajutise Valitsuse õigest iseloomustamisest kirjutati «Kiirres», et Ajutist Valitsust igapidi toetada tuleb, seni kui ta tõesti Venemaal uut demokraatlikku korda aitab teostada

¹ «Kiir» nr. 1, 18. märtsil 1917.

² V. I. Lenin, Teosed, 23. kd., Tallinn 1953, lk. 303.

ning tööliste ja soldatite saadikute nõukogu otsuseid täidab.¹

Lenin nimetas üleskutset uue valitsuse toetamiseks revolutsiooni ja proletariaadi võitluse reetmise klassikaliseks musternäiteks, olenemata sellest, kuivõrd siirad ja ustavad sotsialismile on säärase poliitika juhtijad ja pooldajad.²

Sõja- ja rahuküsimuses asus ajaleht «Kiir» tegelikult kaitsesõjaluse seisukohal. Nii ei paljastanud ta täie selgusega, et ka pärast Veebruarirevolutsiooni peetakse sõda võõraste maade anastamise eesmärgil. On enesestmõistetav, et sellise seisukoha juures ei suudetud õiget vastust anda ka küsimusele, kuidas sõda kiiremini lõpetada. VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni üldkoosolekul märtsi lõpul vastuvõetud resolutsioonis öeldakse, et «Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei Tallinna osakonna koosolek tunnustab, et kõigi maade sotsiaaldemokraatide kohus on võimalikult rutulist sõja lõpetamist nõuda ilma maadevõitmiseta ja sõjakuludeta. Kuni rahu tegemise võimaluse väljaselgitamiseni tuleb meil enesekaitse sõda edasi pidada».³

Ajaleht «Kiir» ei mõistnud ka nõukogude osa ja tähtsust. Nõukogud olid tema arvates vaid «sõdivate riikide proletariaadi kui ka Ajutise Valitsuse peale mõjumise sõjariistaks».⁴ Lenin aga rõhutas, et tööliste saadikute nõukogu on «töölisvalitsuse algidu, on kõigi kehvamate elanikkonna hulkade, s. o. $\frac{9}{10}$ elanikkonna huvide esindaja, kes taotleb r a h u, l e i b a, v a b a d u s t».⁵

Eespool toodud faktid näitavad, et demokraatia-, sõja- ja võimuküsimust ning nõukogude osatähtsust valgustas «Kiir» poolmenševistlikus vaimus. See ajutine kõikumine on seletatav, esiteks, sellega, et niisamasugust seisukohta propageeris bolševike partei Keskkomitee häälekandja «Pravda» veergudel Kamenev. Loomulikult olid «Pravda» seisukohad suunavaks ka ajalehele «Kiir» Eestis. Teiseks, puudus kogu Eestit haarav ühtne juhtimine bolševike organisatsioonides. Kolmandaks, ei jätnud mõju avaldamata ka see asjaolu, et paljud eesti bolševike kogenud juhid ei

¹ «Kiir» nr. 1, 18. märtsil 1917.

² Vt. V. I. Lenin, Teosed, 23. kd., Tallinn 1953, lk. 302.

³ «Kiir» nr. 4, 24. märtsil 1917.

⁴ «Kiir» nr. 7, 30. märtsil 1917.

⁵ V. I. Lenin, Teosed, 23. kd., Tallinn 1953, lk. 292.

olnud veel jõudnud Eestisse. Näiteks Viktor Kingissepp viibis alles Kaukaasia rindel.

Bolševike partei töö suunamise otsustavaks parandamiseks kogu Venemaal, sealhulgas ka Eestis, oli suur tähtsus Lenini saabumisel Petrogradi 3. aprillil. Lenini saabumine etendas otsustavat osa revolutsiooni edasiarendamisel. Leninil oli suur autoriteet kõigi bolševike hulgas, temasse suhtusid sügava lugupidamisega mitte üksnes bolševikud, vaid ka parteitud kaadritöölised. Kõik parteitöötajad arvestasid Lenini arvamust, suhtusid sellesse kui partei direktiivisse. Lenin aitas bolševikel kiiresti üle saada bolševike partei üksikute juhtivate liikmete kõikumisest ja järjekindlusest ning koondada bolševike ümber tööliste, talupoegade, soldatite ja madruste miljonilised hulgad.

Järgmisel päeval pärast Petrogradi saabumist esines Lenin ajalooliste Aprilliteesidega. Lenin pani teeside pealkirjaks «Proletariaadi ülesandeist praeguses revolutsioonis».

Teesides andis Lenin parteile kokkuvõtlikult võitluse plaani, kuidas teostada üleminekut kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile. Need teesid avaldati kõigis Eestis ilmuvais bolševike ajalehtedes.

Töö huvid nõudsid bolševikelt otsustusvõimelist ja koordineeritud tegevust. Bolševike Tallinna komiteel tuli oma asendi tõttu kubermangu keskusel tegelda töö juhtimisega ka väljaspool Tallinna, kuid see kandis siis veel juhuslikku iseloomu. Kõik VSDT(b)P organisatsioonid tundsid vajadust üle-eestimaalse bolševike keskuse järele. Tallinna ja Tartu bolševike organisatsioonide algatusel tõstetigi päevakorda Eestimaa bolševike konverentsi kokkukutsumise küsimus. 12. aprillil 1917 võttis Tallinna bolševike organisatsiooni üldkoosolek vastu otsuse kokku kutsuda konverents Tallinnas 16. aprillil. Otsuses tehti ettepanek, et eesti bolševike organisatsioonid viiksid läbi delegaatide valimised konverentsile, lähtudes partei liikmete arvust: iga viiekümne liikme kohta üks delegaat. Tallinna organisatsiooni poolt, kus oli 1300 liiget, valiti 26 delegaati. Tehti ettepanek võtta konverentsi päevakorda järgmised punktid: 1) ajalehe «Kiir» VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni häälekandjaks tunnistamine; 2) delegaatide valimine ülevenemaalise VSDT(b)P konverentsile; 3) lähematest ülesannetest; 4) suhtumine Eesti autonoomiasse; 5) Tallinna kinnitamine VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee asupaigaks.

Lenini saabumise puhul Petrogradi saadeti koosoleku nimel telegramm, milles tervitati Lenini siiatulekut ja tema asumist vene revolutsioonilise proletariaadi ja sõjaväe ridadesse.

Telegrammis rõhutati, et «on tarvis kõige suuremat mõtete ja jõu koondamist, tugeva ja kavakindla organisatsiooni alusel, kolme ülesande demokraatlikuks läbiviimiseks, sõja, rahu ja demobiliseerimise sihis, kuna Venemaa revolutsioon lõpule viia ning Internatsionaal luua tuleb».¹

VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide konverents 16.—17. (29.—30.) aprillil 1917

VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide konverents tuli kokku 16. aprillil Tallinnas ja oli koos kaks päeva. Konverentsile oli saabunud 38 delegaati, neist 37 otsustava häälega ja üks nõuandva häälega. VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni poolt võttis konverentsist osa 22 delegaati, VSDT(b)P Kopli rajooni organisatsiooni poolt 6, VSDT(b)P Nõmme organisatsiooni poolt 1, VSDT(b)P Rakvere organisatsiooni poolt 1, VSDT(b)P Aseri organisatsiooni poolt 2, VSDT(b)P Kunda organisatsiooni poolt 2, VSDT(b)P Tartu organisatsiooni poolt 2 delegaati, Petrogradist oli saabunud konverentsile 2 VSDT(b)P eesti organisatsiooni delegaati. Konverentsi päevakorda võeti 18 küsimust: 1) aruanded kohtadelt; 2) Lenini Aprilliteesid; 3) Ajutisse Valitsusse suhtumise küsimus; 4) sõjasse suhtumise küsimus; 5) tööliste ja soldatite saadikute nõukogudest; 6) juhtivate organite valimised; 7) häälekandja kinnitamine; 8) Internatsionaalist; 9) partei miinimumprogrammi täiendamisest; 10) maaküsimus; 11) partei liikmete relvastamise küsimus; 12) delegaatide valimine ülevenemaalisele VSDT(b)P konverentsile; 13) Eesti enesemääramise küsimusest; 14) parteitöö organiseerimisest maal; 15) suhtumisest eesti rahvuslike väeosade loomise; 16) suhtumisest teistesse sotsialistlikesse parteidesse; 17) kohalike omavalitsuse organite valimistest; 18) partei põhikirjast.

VSDT(b)P kohapealsete organisatsioonide aruanded tõendasid, et ajavahemikul Veebruarirevolutsioonist kuni

¹ «Kiir» nr. 19, 17. aprillil 1917.

konverentsini oli bolševike partei autoriteet rahvahulkades märgatavalt tõusnud. Seda näitas kõige paremini bolševike ridade kasv. Tallinna organisatsiooni esindaja rääkis, et 10. märtsil, s. o. pärast põranda alt väljatulekut oli organisatsioonis 40 liiget, konverentsi avamise päevaks oli organisatsiooni liikmete arv kasvanud 1300-ni. Kiiresti kasvasid bolševike read ka mujal Eestis. Narvas oli bolševike partei liikmete arv kasvanud 400-ni, Tartus umbes 100-ni, Rakveres, Kundas ja Aseris kokku 386-ni. Kõigis mainitud VSDT(b)P organisatsioonides oli valitud juhtivad organid. Et teha poliitilist selgitustööd erinevatesse rahvustesse kuuluvates hulkades emakeeles, koosnes Tallinna organisatsioon eesti, läti ja vene sektsioonist. Sektsioonide tööd suunas 15-liikmeline valitud parteikomitee, kuhu igast sektsioonist oli valitud 5 liiget. Tallinnas anti välja eestikeelset ajalehte «Kiir», mille esimene number ilmus 18. märtsil. Tehti ettevalmistusi ajalehe «Utro Pravdõ» («Tõe Hommik») väljaandmiseks, mille esimene number ilmus 15. mail.

Tartu VSDT(b)P organisatsioonis oli kaks sektsiooni — eesti ja vene sektsioon, mida juhtis kümneliikmeline komitee. Tartus ilmus eesti ja vene keeles bolševike ajaleht «Tartu Tõde» («Jurjevskaja Pravda»). VSDT(b)P organisatsiooni juhtimisel oli organiseeritud neli ametiühingut: puuseppade, rätsepate, metallitöölise ja trükistöölise ametiühing. Levitati ajalehti «Kiir» ja «Pravda».

Aruannete kohta vastuvõetud otsuses konverents konstateeris, et hoolimata tehtud tööst jääb selle ulatus revolutsioonilise liikumise nõuetest maha. Suuremas osas Eesti linnades ja maakondades puudusid VSDT(b)P organisatsioonid. Konverents kohustas intensiivistama organisatoorseid tööd ja looma VSDT(b)P organisatsioonide võrgu, mis hõlmaks kogu Eestit. Otsustati avada Tallinnas parteiorganisatsioonide kool vajaliku parteitöö-kaadri ettevalmistamiseks.

Konverentsi keskseks küsimuseks olid Lenini Aprilliteesid. Selles dokumendis andis Lenin vastuse kõigile bolševike partei tähtsamatele strateegia- ja taktikaküsimustele. Ta seadis partei ette peamise ülesandena — viia revolutsioon selle esimeselt etapilt, mis proletariaadi mitteküllaldase teadlikkuse ja organiseerituse tõttu oli lõppenud kaksikvõimuga, revolutsiooni teisele etapile, mis pidi andma

võimu proletariaadi ja talurahva kõige kehvemate kihtide kätte.

Lenin rõhutas veel kord, et kujunenud poliitiline olukord Venemaal ei saa olla püsiv, ja nõudis sotsialistliku revolutsiooni võidu kindlustamise päevakorda võtmist. Teesides anti bolševikele selged direktiivid, missugust taktikat tuleb Ajutise Valitsuse suhtes tarvitada ja mõisteti hukka ekslik poolmenševistlik Ajutise Valitsuse tingliku toetamise taktika. Teesides märgiti, et on vaja paljastada Ajutise Valitsuse lubaduste variserlikkust ja oportunistide poolt esitatud illusoorset nõudmist, et kapitalistide valitsus lakkaks olemast imperialistlik. Lenin püstitas loosungi «Mitte mingit toetust Ajutisele Valitsusele!». Püstitades selle loosungi arvestas Lenin, et Ajutisel Valitsusel on kokkuleplike nõukogude toetus ja hoiatas seepärast enneaegsete katsete eest Ajutist Valitsust relvastatud jõuga kukutada. Ta seadis bolševike partei ette ülesande propageerida kõikjal loosungit «Kogu võim nõukogudele!», selgitades hulkadele, et tööliste ja soldatite nõukogud võivad olla ja peavad olema tõeliselt revolutsiooniliseks valitsuseks. Bolševikud peavad rahvahulkadele visalt sisendama ideed sellest, et võimu üleminek nõukogude kätte on vajalik. On tarvis võita nõukogud bolševike poole, taotleda, et menševike ja sotsialistide-revolutsionääride asemele valitaks bolševikud ja need, kes tõeliselt võitlevad töörahva huvide eest, on kogu võimu rahva kätte võtmise poolt, mis neis tingimustes võis tähendada kaksikvõimu likvideerimist, kogu võimu üleminekut nõukogude kätte. Lenin seadis teesides bolševike ette ülesande paljastada sotsialiste-revolutsionääre ja menševikke, kes kogu hingest ja jõust püüdsid demokraatliku vabariigi loosungi all jätta Venemaal kehtima tavalist kodanlikku vabariiki. Bolševike taotluseks ei pea olema «mitte parlamentaarne vabariik — tööliste saadikute nõukogudelt selle juurde tagasipöördumine oleks samm tagasi —, vaid tööliste, sulaste ja talupoegade saadikute nõukogude vabariik üle kogu maa, alt kuni üles». ¹

Teesides paljastas Lenin sotsialistide-revolutsionääride ja menševike muinasjutu sellest, nagu oleks pärast Veebruarirevolutsiooni, Ajutise Valitsuse kehtides, sõja iseloom muutunud, nagu oleks sõda lakanud olemast imperialistlik ja muutunud revolutsiooniliseks sõjaks. «Meie suhtumises

¹ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 5.

sõjasse, mis Venemaa poolt jääb ka uue valitsuse, Lvovi ja Ko valitsuse ajal kahtlemata imperialistlikuks röövsõjaks selle valitsuse kapitalistliku iseloomu tõttu, ei ole lubatud vähimaidki järeleandmisi «revolutsioonilisele kaitsesõjalusele».»¹ Revolutsioonilise kaitsesõjaluse ideoloogia oli nakananud teatava hulga sotsialistide-revolutsionääride ja menševike poolt petetud töölisi ja veel rohkem soldateid ning talupoegi. Neid ausameelseid kaitsesõjaluse pooldajaid pidi põhjaliku ning järjekindla selgitustööga veenma, et nad eksivad, sest nad ei saanud aru, et kapital ja sõda on teineteisest lahutamatud, ja mõtlesid ausalt, et sõda on tarvis jätkata revolutsiooni kaitsmise huvides. Ausameelsetele kaitsesõjaluse pooldajatele oli vaja selgeks teha, et revolutsiooniliseks sõjaks võib klassiteadlik proletariaat anda oma nõusoleku ainult tingimusel, kui võim on läinud üle proletariaadi ja temaga liitunud talurahva kõige kehvema osa kätte, kui on loobutud kõigist anneksioonidest ka tegelikult, mitte aga ainult sõnades, kui on tegelikult lahku löödud kõigist kapitali huvidest.

Püstitanud ülesande võidelda sotsialistliku revolutsiooni eest, formuleeris Lenin teesides põhiliste üleminekuabinõude programmi ka majanduse alal. Sellisteks üleminekuabinõudeks, mis ei tähendanud vahetult sotsialismile üleminekut, pidas Lenin: maa natsionaliseerimist, kusjuures mõisnike ja kõik suurmaaomanike maad kuulusid konfiskeerimisele; kõigi pankade natsionaliseerimist ja ühendamist üheks üldrahvuslikuks pangaks ning tööliste ja soldatite nõukogude kontrolli sisseseadmist selle üle; nõukogude kontrolli sisseseadmist ühiskondliku tootmise ja saaduste jaotamise üle.

Partei siseelu korraldamise alal pidas Lenin vajalikuks viivitamatult partei kongress kokku kutsuda, partei programmi parandada, bolševike partei ümber nimetada kommunistlikuks parteiks, rahvusvahelise kommunistliku ja revolutsioonilise liikumise juhtimiseks luua Kommunistlik Internatsionaal.

Lenini Aprilliteesid olid bolševike parteile vajalikud ta töö suunamiseks uutes võitlustingimustes pärast tsarismi režiimi kukutamist ning orienteerisid parteid revolutsiooni edasiarendamisele. Rahvavaenlased — kodanlus, menševikud, sotsialistid-revolutsionäärid — reageerisid Aprillitee-

¹ V. I. L e n i n, Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 3.

sidele bolševike vihase laimamisega. Nendega läksid kaasa ka mõned üksikud bolševike hulgast — säärased nagu Kamenev, Rõkov ja Pjatakov. Üldiselt aga leidsid Aprilliteesid parteis üksmeelset heakskiitmist, nad võeti vastu kui tegevusprogramm sotsialistliku pöörde ettevalmistamiseks. Aprilliteesidega andis Lenin parteile ja proletaariaadile selge orientatsiooni üleminekuks kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile.

Arutades Lenini teese said eesti bolševikud aru, et üksikud bolševikud ei asunud õigel ja järjekindlalt revolutsioonilisel seisukohal. Konverents oma otsuses kiitis Aprilliteesid heaks, kohustas kõiki partei liikmeid neist oma töös juhinduma ja töötas välja õige taktika kõigis revolutsiooni põhiküsimustes. Võeti vastu otsus saata konverentsi nimel Leninile tervitus.

Resolutsioonis Ajutise Valitsuse kohta konstateeris konverents, et nõukogu kontroll Ajutise Valitsuse tegevuse üle ei ole kogu revolutsiooni vältel saavutanud neid eesmärke, milliseid tööliste ja soldatite nõukogu lootis saavutada. Pole mingisugust alust oodata Ajutiselt Valitsuselt, et ta ametlikult loobub imperialistlikust suunast, kuna tööliste ja soldatite nõukogu kontrolliva organi selja taga pannakse toime ulatuslikke kontrrevolutsioonilisi tegusid. Seda arvesse võttes leidis konverents vajaliku olevat «kogu võimu ülemineku tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte». ¹

Resolutsioonis nõukogude tegevuse kohta märgiti, et nõukogud on oma tegevuses olnud lubamatult ebajärjekindlad ja on sellega andnud Ajutisele Valitsusele võimaluse kehtestada seadusi, mis ei vasta demokraatia huvidele. ² Konverents rõhutas, et bolševikud peavad taotlema nõukogudes erakorraliste abinõude tarvituselevõtmist kogu võimu nõukogude kätte koondamiseks, et kindlustada vabadust ja revolutsiooni lõpuleviimist. Bolševikud peavad võitlema nõukogudes selle eest, et viimased lõpetaksid koostöö kodanlusega ja tegutseksid ilma kodanluse klassi esindajateta.

Konverents võttis vastu resoluutse otsuse sõjaküsimuse kohta. Resolutsioonis nõuti Ajutiselt Valitsuselt viivitamatult selget ja kategoorilist teadet, et Venemaa ütleb lahti

¹ «Kiir» nr. 22, 21. aprillil 1917.

² Sealsamas.

igasugusest maade anastamisest ja kontributsioonidest ning on nõus kohe alustama rahuläbirääkimisi. Ajutine Valitsus peab viivitamatult avaldama kõik salajased lepingud, mis tsaarivalitsus oli liitlastega sõlminud.¹

Mainitud resolutsioonid tõestavad, et VSDT(b)P Eesti organisatsiooni konverents parandas mõnedel organisatsiooni juhtivatel isikutel esinenud poolmenševistlikud vead, sundis neid lahti ütleva kaitsetsõjaluse seisukohtadest ja tunnistas revolutsiooni põhiküsimustes õigeaks Lenini seisukohad, võttes need oma tegevusjuhendiks.

Arutades maaküsimust, tunnistas konverents tingimata vajalikuks kõigi kirikute, kloostrite, keisrikoja- ja mõisnike maade tasuta konfiskeerimise ja rahvale kasutamiseks andmise.²

Oli täiesti loomulik, et konverents ei võinud mööda minna sellisest Eesti seisukohalt tähtsast küsimusest nagu rahvusküsimus. Ajutine Valitsus jätkas tsariaegset suurvene šovinistlikku rahvuspoliitikat. See pidi kutsuma ja kutsuski esile ääremaade rahvaste kodanluse separatistliku liikumise. Koos Ukraina, Soome, Leedu, Läti jt. ääremaade kodanlusega lülitus sellesse liikumisse ka eesti kodanlus. Ääremaade kodanlus kuulutas end kõikjal rahvuste enesemääramisõiguse pooltajaks, mõistes selle all õigust enesemääramiseks kodanlusele, s. o. kodanluse ainuõigust ekspluateerida töötavat rahvast, mitte aga tööliste ja töötavate talupoegade vabanemist kapitalistliku ekspluateerimise ikkest. Eesti kodanluse poliitilise separatismi ehk «enesemääramise» olemus sel perioodil leidis väljenduse nn. «Kõigi Baltimaade eesti organisatsioonide esindajate ettekandekirjas Ajutisele Valitsusele riiklike ametikohtade täitmisest isikutega, kes hästi valdavad rahva keelt». See kiri kirjutati 5. aprillil 1917, s. o. pärast seda, kui eesti kodanluse pealekäämisel Ajutine Valitsus 30. märtsil 1917 oli vastu võtnud nn. Eesti omavalitsuse seaduse. Selles ettekandekirjas andis eesti kodanlus vande selle kohta, et «Eestis taotletakse lähedat kooselu vene rahvaga Vene riigi föderatiivse korralduse alusel, kus Eesti oleks autonoomne». Teiseks, et eesti kodanlased peavad end «Venemaa ustavaiks kodanikeks», sest et neid «seovad temaga

¹ «Kiir» nr. 22, 21. aprillil 1917.

² Sealsamas.

elulised huvid». Kolmandaks, et «Eestis keegi ei mõtle ega räägi Vene riigist lahkulöömisest».¹

Et reaktsooniline juhtkond jätkas vanade, «muulaste» suhtes haavavate käitumismeetodite kasutamist, siis kutsus see sõjaväes esile rahvusliku liikumise. Liikumine arenes siin rahvuslike väeosade asutamise tähe all ja oli oma olemuselt kodanlik-natsionalistlik. Eesti kodanlus haaras samuti rahvuslike väeosade asutamise ideest kinni, sest ta nägi selles relva, mida võis kasutada võitluses proletaarse revolutsiooni vastu Eestis. Peale selle andis see eesti kodanlusele vahendi, mille abil ta sai oma huvides tõmmata liikumisse eestlasi üle Venemaa.

Vastavalt tol ajal bolševike parteis valitsenud põhimõttelisele seisukohale föderatiivse riigi korraldamise küsimuses mõistis konverents hukka eesti kodanluse ja eesti menševikest ning sotsialistidest-revolutsionäridest föderalistide nõudmise föderaliseerida Venemaa. Mõistis hukka sellepärast, et seni tuntud kodanlik föderatsioon oli ja on rajatud ühe kodanliku rahvuse valitsevaks rahvuseks tunnustamisele ja selle valitseva rahvuse võimu üleolekule; teiste, eriti väikeste, majanduslikult vähem arenenud rahvuste rõhumisele ja eksploateerimisele. Ühiskonna seaduspärase arengu tendentsi seisukohalt, arvestades Venemaa tolleaegset arenguastet, oleks see olnud samm tagasi. Esiteks tähendas see juba olemasolevate piirkondade-vaheliste majanduslike ja poliitiliste sidemete kunstlikku katkestamist, mis oleks olnud täiesti reaktsooniline samm. Teiseks ei tohtinud järjekindla demokratismi kaitsmise ning rahvus-küsimuse demokraatlikult lahendamise põhimõtte seisukohalt lubada, et üks rahvus, antud juhtumil eesti kodanlus, teisele rahvusele dikteeriks kooselamise vormi, või nagu Lenin väljendas: «Sa ei taha lahku lüüa? Siis vabanda, ära otsusta minu eest, ära arva, et sul on «õigus» föderatsioonile...»

Föderatsioon on võrdsete liit, mis nõuab ühist kokkulepet. Kuidas saab siis olla **ühel** poolel õigus sellele, et teine pool temaga nõus oleks? See on absurd. Me oleme põhimõtteliselt föderatsiooni vastu — see lõdvendab majanduslikke sidemeid, see on ühe riigi jaoks kõlbmatu tüüp.»²

¹ ENSV Riiklik Keskarhiiv, fond 1121, nimistu 1, lehed 8—13.

² V. I. L e n i n, Teosed, 19. kd., Tallinn 1953, lk. 457.

Alles pärast Oktoobrirevolutsiooni, kui vastandina kodanlikule föderatsioonile tõsteti esile rahvuste vabastamise nõukogude föderatsiooni vorm kui rahvuste sotsialismi baasil vaba arenemise vorm, mis on vaba igasugusest välistest vägivallast ja mõjutamisest, mis annab võimaluse luua võrdõiguslike rahvuste ja rahvaste vabatahtliku riikliku liidu, tunnistas partei föderatiivse riigi, kuid juba nõukogude föderatsiooni vormi vastuvõetavaks nõukogude vabariikide riiklikuks korralduseks üleminekuajal unitaar-sele riigikorraldusele.

Rahvusküsimuse lahendamine peab olema samavõrra eluline kui radikaalne ja lõplik. Lähtudes seisukohalt, et enesemääramise küsimuse lahendamisel on rahvastel vaid kaks teed — kas eralduda, lahku lüüa, või jääda endise riigi koosseisu, nõudsid bolševikud:

1) lahkulöömise õigust neile rahvastele, kes asustavad teatavaid piirkondi Venemaal ja kes ei või ega taha jääda terviku raamidesse;

2) poliitilist autonoomiat ühtse riigi raamides ühtsete konstitutsiooniliste normidega piirkondade jaoks, keda iseloomustab teatav rahvuslik koostis ja kes jäävad terviku raamidesse.

Ajutise Valitsuse seaduse puhul Eesti omavalitsuse organite organiseerimisest rõhutas konverents, et seda küsimust ei tohi eesti kodanlus ühekülgsest lahendada. Põhimõtteliselt peavad töölisel, töötav rahvas omavalitsuse organite valimisest osa võtma. Kuid enne, kui valimised välja kuulutatakse, tuleb kohtadel organiseerida maatameeste komiteed, viimased tuleb ühendada kubermangu- ja maakonnainõukogudeks ja alles siis, nendega koos otsustatakse omavalitsuse organite valimiste küsimus. Et neid valimisi õigesti organiseerida, kohustas konverents VSDT(b)P Eesti Komiteed välja töötama üksikasjalise juhendi selle küsimuse kohta.

Eesti rahvuslike väeosade formeerimise kohta võttis konverents vastu eitava otsuse. Oma eitavat seisukohta motiveeris konverents kolme asjaoluga. Esiteks, eesti rahvuslike väeosade formeerimine tooks kaasa provokatsioonilisi akte rahvuslikul pinnal. Teiseks, ahendaks vene väeosades teenivate eesti sõdatite poliitilist silmaringi, kuna esiplaanile kerkivad kitsad rahvuslikud huvid. Kolmandaks, korduks sama lugu, mis juhtus armeenia ja läti polkudega: nad saadetakse rindele ja lastakse verest tühjaks joosta. Et seda ei

juhtuks, tunnistas konverents «rahvuslike väeosade organi-
seerimise täiesti lubamatuks». ¹

Konverents tegi ülesandeks asuda energilisemalt Punase Kaardiväe organiseerimisele. Konverents ühines Lenini ettepanekuga tunnistada vajalikuks VSDT(b)P programmis muutuste ja täienduste tegemine.

Oma otsusega kujundas konverents VSDT(b)P Eesti organisatsiooni iseseisvaks piirkonna õigustega VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsiooniks, kinnitas tema põhikirja ja häälekandjaks ajalehe «Kiir» ning selle toimetuse koosseisu. Konverents valis VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee, kuhu valiti iga VSDT(b)P eesti organisatsiooni poolt üks esindaja. Komitee liikmete hulgast valiti 3-liikmeline VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee Büroo jooksva töö juhtimiseks. Lõpuks tunnistas konverents Lenini nõudmise uue, kolmanda Internatsionaali loomise kohta õigeaks ja avaldas arvamust, et uus Internatsionaal peab seadma endale ülesandeks proletariaadi diktatuuri kehtestamise ja et sellesse Internatsionaali võetakse vastu need, kes seda põhimõtet tunnustavad.

Konverentsil ei läinud korda kinnitatud päevakorda täies ulatuses ammendada. Esiplaanile oli kerkinud konflikt Aju-
tise Valitsuse ja revolutsiooniliste hulkade vahel sõja lõpetamise küsimustes. Oli tekkinud lahkeli Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu ja Ajutise Valitsuse kubermangukomissari vahel omavalitsuse organite valimise tähtpäeva määramise ja läbiviimise küsimustes. Kõiki lahendamata jäänud küsimusi, nagu töö organiseerimine maal, linnavolikogude valimise küsimus, suhtumine teistesse sotsialistlikesse parteidesse jne., volitati lahendama VSDT(b)P Põhja-Balti Komiteed. Kuid rea olulisi küsimusi suutis konverents lahendada ja seetõttu oli konverentsil suur tähtsus eesti bolševike võitluse suunamisel rahvahulkade poolehoiu võitmiseks, nõukogude vabastamiseks sotsialistide-revolutsionäärade ja menševike mõju alt. Konverentsi otsused soodustasid eesti bolševike ideelist ja organisatsioonilist liitumist, suunasid neid sotsialistliku revolutsiooni põhiliste ülesannete lahendamisele, näitasid kätte ülesannete ahelas peamise lüli, millest oli tarvis kinni haarata, et lahendada kõik teised põhiküsimusega kaasnevad küsimused.

¹ «Kiir» nr. 22, 21. aprillil 1917.

Ajutise Valitsuse kriisi algus

Välisminister Miljukovi märgukiri liitlastele kutsus Eesti tööstuskeskustes samasuguse vihatormi esile nagu Petrogradis, sest 18. aprillil (s. o. esimesel mail) toimunud massilistel demonstratsioonidel ja miitingutel oli vastu võetud resolutsioone, mis nõudsid sõja lõpetamist. Näiteks esimese mai demonstratsioonil Tartus võeti vastu resolutsioon, milles demonstratsioonist osavõtjad nõudsid sõja lõpetamist ja maa üleandmist töörahva kätte.¹ Resolutsioon saadeti Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogule ja Ajutisele Valitsusele. Kui teated Miljukovi märgukirja sisust Tallinna jõudsid, puhkesid vabrikutes, tehastes ja sõjaväeosades protestimiitingud, mis toimusid bolševike juhtimisel. Bolševike nõudmisel kutsuti 22. aprillil kokku Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee erakorraline istung, kus bolševikud nõudsid seisukoha võtmist Miljukovi märgukirja puhul ja sellega seoses tekkinud olukorra kohta.

Bolševikud esitasid resolutsiooni projekti, milles tehti ettepanek nõuda võimu võtmist nõukogude kätte ja sõja lõpetamist.

Kodanlusega kokkulepet pooldav esseerlik-menševistlik täitevkomitee enamus ei julgenud bolševike resolutsiooni projekti avalikult tagasi lükata, sest ta teadis, et see kajastab rahvahulkade tahet. Asuti bolševike poolt formuleeritud nõudmisi «täpsustamise» ja «täiendamise» teel «pehendamata». Oportunistide hääaltenamusega võeti need «parandused» resolutsiooni sisse. Vastuvõetud resolutsioon kandis kokkulepluse pitsatit ega olnud resoluutne, kuid selles oldi siiski sunnitud märkima, et «kogu demokraatia taotlus peab olema riigivõimu üleandmine tööliste ja soldatite saadikute nõukogu kätte, on tarvis võtta tarvitusele abinõud sõja lõpetamiseks ilma anneksioonideta ja kontributsioonita», kuid samal ajal oli öeldud, et «kuna olukord pealinnas ei ole veel selgunud, soovitab Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu seltsimeestele töölistele, soldatitele ja madrustele säilitada rahu ning kooskõlastada oma väljaastumisi Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukoguga».²

¹ «Kiir» nr. 28, 28. aprillil 1917.

² «Известия Ревельского Совета» nr. 36, 27. aprillil 1917.

Aprilli kriisipäevadel nägid laiad töörahva hulgad, et Ajutine Valitsus ei ole siiras, petab rahvast ja suigutab lubadustega ta valvsust, nägid et Ajutist Valitsust ei või usaldada.

20.—21. aprilli sündmused näitasid samuti, et sotsialistide-revolutsionääride ja menševike kokkulepluse poliitika, mõõdukusele ja rahulikkusele manitsemine on hakanud rahvahulkades rahutustunnet esile kutsuma ja et kaksikvõimu olukord ei rahulda hulki. Rahvahulgad toetasid kaksikvõimu likvideerimise nõuet ja kogu võimu koondamist nõukogude kätte. Sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud ilmselt ei soovinud sellist kaksikvõimu lõppu. Nad ei soovinud kodanlusest lahku minna, veel rohkem, nad püüdsid iga hinna eest säilitada temaga «asjalikku kontakti». Kuuldes kodanluse ähvardusi, et neid üksi valitsusse jäetakse, ei hoolinud esseerid ja menševikud Petrogradi Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee otsusest, mis keelas neil Ajutisest Valitsusest osa võtta. Nad läksid Ajutise Valitsuse koosseisu, et olla kodanlusele kilbiks. Kodanlus kasutas «ministreid-sotsialiste» kui kõnelevaid automaate, kui oli tarvis rahvahulki «rahustada» või nende valvsust suigutada.

Revolutsiooniliste hulkade survele oli Ajutine Valitsus sunnitud oma koosseisust tagandama välisminister Miljukovi ja sõjaminister Gutškovi. Et päästa Ajutist Valitsust kukutamise ohust, läksid tema koosseisu sotsialistide-revolutsionääride ja menševike parteide esindajad. Tekkis esimene koalitsiooniline Ajutine Valitsus.

Bolševike partei ülevenemaaline aprillikonverents

24. aprillil 1917 alustas oma tööd bolševike VII ülevenemaaline (aprilli-) konverents. Bolševike partei ridades oli juba 80 tuhat liiget.

Ettekandes käesoleva momendi kohta arendas Lenin mõtteid, mis olid formuleeritud Aprilliteesides. Konverents kiitis heaks kodanlik-demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ülekasvamise leninliku kursi, mille järgi tuli ette valmistada Venemaa kodanluse kukutamiseks proletariaadi ja kõige kehvema talurahva ühendatud jõududega, et kehtestada proletariaadi ja kehvtalurahva diktatuur kokkuleplastest puhastatud nõukogude vormis.

Kaitstes partei orientatsiooni andis konverents, eesotsas Leniniga, purustava vastulöögi Kamenevile, Rõkovile, Pjatakovile, Bubnovile jt. kapitulantidele. Vastukaaluks Lenini selgele revolutsioonilisele kutsele mitte usaldada Ajutist Valitsust, hoida kurssi sotsialistlikule revolutsioonile, anda kogu võim nõukogudele, esinesid need kapitulandid konverentsil revolutsiooni perspektiivi hindamisel oportunistlike seisukohtadega ja püüdsid suunata proletariaadi parteid hukatuslikule teele.

Ettekandega rahvusküsimuse kohta esines konverentsil J. V. Stalin. Oma ettekandes rõhutas ta partei õige poliitika kujundamise tähtsust rahvusküsimuse alal, sest oli tarvis luua tagala sotsialistliku revolutsiooni jaoks rahvaste näol, kes asusid võitlusse rahvusliku rõhumise vastu. Konverents mõistis hukka Pjatakovi seisukohad, kes väitis, et partei ei tohtivat kasutada rahvuslikke vabadusliikumisi sotsialistliku revolutsiooni huvides, sest need olevat imperialismi ephhil reaktsioonilised, ning püstitas kosmopoliitilise loosungi — «kaotada piirid!». Pjatakov püüdis veenda, nagu oleks iga rahvuslik liikumine reaktsiooniline liikumine. See seisukoht ei olnud aga õige. Et bolševike partei võttis kursi sotsialistlikule revolutsioonile, siis pidi ta toetama rahvaste revolutsioonilist liikumist, mis oli suunatud imperialismi vastu. Seni kui püsib imperialism, püsib ka rahvuslik rõhumine ja selle vastu suunatud rahvuslik vabadusliikumine. Seda liikumist peab proletariaat toetama, sest et see on demokraatlik liikumine. Konverents kinnitas bolševike programmi rahvusküsimuse kohta sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise perioodiks. Põhilisteks nõudmisteks selles programmis olid: rahvaste lahkulöömise õiguse tunnustamine; rahvastele, kes jäävad antud riigi piiridesse, — piirkonna-autonoomia; rahvusvähemustele — erilised seadused, mis garanteerivad neile vaba arenemise; antud riigi kõigi rahvaste proletaarlastele — ühtne jagamatu proletaarne kollektiiv, ühtne partei.

Ära kuulunud Lenini ettekande agraarküsimuse kohta, võttis konverents vastu üksikasjalise otsuse, milles bolševike partei kinnitas mõisnike maade konfiskeerimise ja talupoegade komiteede käsutusse andmise ning kogu maa natsionaliseerimise nõudmist.

Nimetatud konverentsil võeti otsuses esmakordselt seisukoht võimalike sotsialistlike maa kasutamise vormide kohta,

öeldes, et «proletariaadi partei peab soovitama küla proletaarlastele ja poolproletaarlastele, et nad püüaksid moodustada igast mõisast küllalt suure eeskujuliku majandi, mida põllutööliste saadikute nõukogud majandaksid ühiskondlikul alusel agronoomide juhtimisel ja kus rakendataks kõige paremaid tehnilisi vahendeid».¹

Vastuvõetud konkretiseeritud bolševike agraarprogramiga taotleti talurahva vabastamist liberaalse kodanluse ja sotsialistide-revolutsionääride mõju alt, proletariaadi ja kehvtalurahva liidu tugevdamist, küla töörahva hulkade kaasatõmbamist võitlusse kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülesannete lõpliku lahendamise ja sotsialismile tingimuste ettevalmistamise eest.

Üksikutel konverentsi delegaatidel esines avalikult oportunistlik tendents koostööks sotsialistide-revolutsionääride ja menševikega ühiste aktsioonide läbiviimiseks ning isegi ühiste, bolševikest ja menševikest koosnevate komiteede asutamiseks. Konverents andis neile tendentsidele vastulöögi, tunnistas täiesti lubamatuks koostöö oportunistlike parteidega, kes teostavad kaitsesõjaluse poliitikat, kuid asus seisukohale, et koostöö on lubatav üksikute konkreetsete aktsioonide läbiviimisel nende rühmadega, kes viibivad internatsionalismi pinnal ja kes on loobunud kokkulepluse poliitikast.

Aprillikonverentsil oli suur tähtsus. Ta muutis partei monoliitsemaks ja seega tugevamaks, mis oli eriti tähtis võitluses rahvahulkade võitmiseks bolševike poole, et kiirendada kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülekasvamist sotsialistlikuks revolutsiooniks. VSĐT(b)P VII ülevenemaalisel konverentsil oli eriti suur tähtsus eesti bolševike hulgas esinevate vigade kõrvaldamiseks. VSĐT(b)P Põhja-Balti organisatsioon õppis tundma ülevenemaalise aprillikonverentsi otsuseid ja võitles nende kui partei seaduse elluviimise eest, valmistades töötavaid hulki ette üleminekuks revolutsiooni teisele etapile — sotsialistlikule revolutsioonile.

¹ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, I osa, Tallinn 1956, lk. 343.

LÜHIKOKKUVOTE

Esimese maailmasõja aastail, hoolimata sõjaseadusest, mis kehtis Baltimaades, ei katkenud ka siin VSĐT(b)P töö. Tema organisatsioonid Põhja- ja Lõuna-Eesti linnades — Tallinnas, Tartus ja Narvas — olid korduvalt purustatud, kuid taastati ja nad töötasid sügaval põranda all kuni kodanik-demokraatliku Veebruarirevolutsiooni puhkemiseni 1917. aastal. Tsaari sandarmitel ja politseil ei läinud korda isoleerida bolševikke rahvahulkadest. Bolševikud sammusid julgelt ja mehiselt tööliste ja soldatite eesotsas, organiseerisid neid ja viisid relvastatud ülestõusule, kukutasid vihatud isevalitsusliku korra Eestis veebruaris 1917.

Pärast Veebruarirevolutsiooni said VSĐT(b)P organisatsioonid Põhja- ja Lõuna-Eestis võimaluse asuda tööle legaalsetes tingimustes, tegutsedes VSĐT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni üldise nimetuse all. Nagu Petrogradis ja Moskvast, nii ka Eestis leidis bolševike hulgas isikuid, kes ei suutnud leida uutes tingimustes õiget taktikalist joont. Nad püüdsid kiskuda parteid kokkuleppetele menševike ja sotsialistide-revolutsionääridega, kaitsesõjalusele sõjaküsimuses, usaldama kodanlikku Ajutist Valitsust, varjates seda sõnaga «tingimisi».

Lenini saabumine Petrogradi, tema Aprilliteesid andsid bolševikele revolutsiooni edasiarendamise plaani. VSĐT(b)P VII (aprilli-) konverents muutis selle plaani kogu parteile kohustuslikuks.

Pärast VSĐT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide konverentsi aprillis 1917 asusid bolševikud Eestis revolutsiooni põhiküsimustes õigetele taktikalistele seisukohtadele, koondues Lenini ja leninliku VSĐT(b)P Keskkomitee enamuse ümber. Relvastatuna VSĐT(b)P aprillikonverentsi otsustega hakkasid bolševikud Eestis rahvahulki mobiliseerima üleminekuks sotsialistlikule revolutsioonile.

TEINE PEATÜKK

EESTIMAA BOLŠEVIKE VÕITLUS NÕUKOGUDE EEST REVOLUTSIOONI RAHULIKU ARENGU PERIOODIL

Baltimaade nõukogude esindajate nõupidamine

Sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamisel ja läbiviimisel, töötavate hulkade võitmisel bolševike poole etendasid suurt osa tööliste ja soldatite saadikute nõukogud. Kuigi Eestis nõukogude organiseerimise algatajaiks olid bolševikud, osutus Tallinna, Tartu ja Muhu Väina Kindlustatud Piirkonna Nõukogus enamik saadikuid sotsialistideks-revolutsionäärideks, menševikeks või nendeks, kes kuulutasid end väljaspool parteisid olevateks, kuid tegelikult läksid kaasa sotsialistide-revolutsionääride ja menševikega ning toetasid neid. Nii näiteks oli ligikaudsete andmete järgi Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu esimeses koosseisus 196-st saadikust 138 sotsialisti-revolutsionääri, menševikku ja nn. parteitut ning ainult 58 bolševikku. Sellise koosseisu põhjustas sama asjaolu, mis mäa-

ras ka Petrogradi Nõukogu koosseisu, ja nimelt: bolševike suhteline organisatsiooniline nõrkus ja väikekodanlikud illusioonid, mis olid haaranud oma mõju alla laiu rahvahulki. Baltimaadele, sealhulgas ka Eestisse, oli koondatud hulgaliselt sõjaväge ja sõjalaevastiku madruseid, kes algul olid oma enamuses sattunud väikekodanliku mõju alla, sest nad ei suutnud näha sotsialistide-revolutsionääride ja menševike taktika ja loosungite reetlikku ning bolševike taktika ja loosungite revolutsioonilist olemust. Esinedes abstraktsete loosungitega, mis olid laenatud marksistidelt, nagu «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!», ajasid kokkuleplased poliitikas vilumatuid inimesi segadusse, sest viimased ei suutnud alati aru saada, mis vahe on bolševike ja menševike ning sotsialistide-revolutsionääride vahel. Et bolševikel polnud sel hetkel veel kohale jõudnud küllaldaselt arvul oportunistide-vastases võitluses karastatud ning kogenud isikuid, siis kergendas see sotsialistide-revolutsionääride ja menševike tööd hulkade petmisel. Kasutades neid asjaolusid, puges Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogusse saadikutena isegi kodanlike seltside esindajaid, kes moodustasid seal soliidse, umbes 32-st saadikust koosneva fraktsiooni. Esseerlik-menševistliku enamuse, kodanlik-natsionalistlike elementide olemasolu nõukogudes andis end tunda nõukogude töös.

Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu esseerlik-menševistliku enamuse poolt pealesunnitud ülesandeid fikseerivas määrustikus öeldi, et nõukogu ülesandeks on:

«1. Rahva ülevõimu algete kandmine elanikkonna (tööliste, talupoegade, linna-väikekodanluse ja sõjaväelaste) hulka.

2. Tööliste, talupoegade, linna-väikekodanluse ja sõjaväelaste õiguste ning majandusliku ja kutsealaste vajaduste selgitamine ja kaitsmine.

3. Üleminekuajal demokraatia huvides võimalike muudatuste teostamine kohalikus valitsemises ja omavalitsuses, kokkuleppel Ajutise Valitsusega kohalike omavalitsuste valimiste organiseerimine ühetaolise, otsese ja salajase hääletamise teel.

4. Koos Ajutise Valitsuse asutustega välise korra ja kaitse organiseerimine Eesti kubermangu linnades ja asulates.

5. Sidemete loomine Venemaa teistes kohtades asuvate samalaadiliste organisatsioonidega.

6. Valvata selle järele, et valimised Asutavasse Kogusse õigesti läbi viidaks.»¹

Erinevalt Narva Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu seisukohast, kus bolševikud olid enamuses ja kus kodanluse esindajate taotlused anda neile saadikukohti nõukogudesse tagasi lükati, on Tallinna Nõukogu määrustikus öeldud, et «nõukogu moodustatakse kõigi Tallinnas asuvate elanike kihtide ning väeosade, Eesti kubermangu kõigi rahvaorganisatsioonide esindajaist, arvestades 1 saadik 500 elaniku kohta».² Huvitav on isegi nõukogu määrustiku nimetus: «Tööliste, sõjaväelaste ja linna-väikekodanluse (obõvatelite) nõukogudest».

Ülalpool öeldust selgub ilmselt, et esseeridele ja menševikele ei olnud nõukogud relvastatud rahva revolutsioonilise võimu organiteks, vaid mingisuguseks vormituks, väljaspool klasse hõljuvaks Ajutise Valitsuse ripatsiks. Nende arvates oli revolutsioon juba lõppenud ja nõukogude ülesanne seisis vaid selles, et aidata kindlustada kodanluse võimulpüsimist. Sotsialistidele-revolutsionääridele ja menševikele ei olnud nõukogud töölisklassi organeiks kodusõja organiseerimiseks kodanluse vastu ja võimu võitmiseks proletariaadi kätte, vaid klassirahu organiseerimise ja revolutsiooni likvideerimise organiteks. Esseeride ja menševike arvates oleks tulnud pärast Ajutise Valitsuse võimu kindlustamist nõukogud kui liigsed ja oma tähtsuse kaotanud asutused likvideerida.

Nagu Petrogradis, nii olid ka Eestis Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogul kõik võimalused kogu võimu enda käes hoidmiseks. Sel oleks olnud otsustav tähtsus võimu koondamiseks nõukogude kätte kogu Eestis. Tallinna Nõukogul oli relvastatud soldatite ja madruste, kõigi vabrikute ja tehaste tööliste absoluutse enamuse usaldus ja toetus. Kuid Tallinnas, samuti nagu kõikjal üle Venemaa, olid ja jäid sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud kodanluse sabarakkudeks, töötava rahva reeturi-teks. Nad pingutasid kõiki jõude selleks, et tugevdada kodanluse võimu ja nõrgestada rahva ülevõimu.

Bolševike ülesanne seisis selles, et teha need kodanluse

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 9, 21. märtsil 1917.

² Sealsamas.

sabarakud kahjutuks, isoleerida nad ja kindlustada nõukogude ainuvõimu kehtestamine. Seda ei saanud kindlustada seni, kui kokkuleplased polnud rahva silmis paljastatud, kui rahvahulgad polnud võidetud bolševike poole.

Et seda eesmärki saavutada, oli tarvis võidelda nõukogude eest, ellu viia aprillikonverentsil püstitatud päevaülesanne, luua kõikjal tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude võrk, kindlustada neid, siduda nad omavahel tööliste ja soldatite saadikute kesknõukogu kui rahva revolutsioonilise võimu organiga eesotsas üle Venemaa organiseeritud jõuks.

Võitlust nõukogude võrgu laiendamise eest alustasid bolševikud Eestis kohe pärast Veebruarirevolutsiooni. See võitlus muutus eriti pakiliseks pärast seda, kui tuli avalikuks eesti kodanluse separatistlik tegevus, kurss ainuvalitsemisele Eestis.

Eesti kodanlust ei rahuldanud Ajutise Valitsuse mitte küllalt resoluutne käitumine, ta saamatus võitluses revolutsiooni vastu, paindumatus näiliste «revolutsiooniliste» sammude tegemises sisemaa elu korraldamisel. Ta ei suutnud ka rahvustevahelisi suhteid lahendada selliselt; et säilitada hulkade usaldust. Nii oma sise- kui ka välispoliitika kaga kaotas Ajutine Valitsus mitte üksnes töörahva hulkade, vaid kõigi enam-vähem demokraatlike ringkondade usalduse. Kõik see tugevdas eesti kodanluse separatismi, sundis eesti kodanlust kiirustama kohalike omavalitsuse organite, eriti kubermangu maanõukogu valimistega, et ette jõuda üle-eestimaalise valitsemisorgani loomisest nõukogude poolt. Eesti kodanlus ajas valimiste kiirustamisega vahekorrad Eestis nii teravaks, et Kerenski pidi isiklikult tulema Eestisse olukorda selgitama. Ta saabus Tallinna, et luua «kontakti» kohalike kodanlike natsionalistide, sotsialistide-revolutsionääride ja menševikega. Nagu pealinna kodanlus, nii püüdis ka eesti kodanlus lõppu teha kaksikvõimule koalitsiooni loomise teel sotsialistide-revolutsionääride ja menševikega, koondades enda ümber kõik oportunistlikud ja natsionalistlikult meelestatud elemendid maanõukogu valimistel enamuse saamiseks. Eesti kodanlus, saades aru ohust, mis peitus nõukogudes, püüdis igati takistada nende organiseerimist, eriti maal. Eesti kodanlus ja iga liiki kodanlikud natsionalistid võitlesid oma käsilase — Ajutise Valitsuse kubermangukomissari Ivan Poska toetusel ihu ja hingega kõige kehvemate rahvahulkade

organiseerimise vastu, takistades sulaste ja talurahva saadikute nõukogude organiseerimist.

Õeldust selgub, et tööd nõukogude võrgu laiendamisel tuli bolševikel teha Eestis klassivõitluse teravnemise olukorras. Tööd raskendas ka asjaolu, et Eesti alal puudus juba organiseeritud nõukogude tööd koordineeriv keskus. See puudus ka Venemaal, kus ülevenemaalise nõukogu funktsioone kuni esimese ülevenemaalise nõukogude kongressini täitis Petrogradi Nõukogu. Eestis täitis üle-eesti-maalise nõukogu ülesandeid Tallinna Nõukogu.

Et seda organisatsioonilist puudust likvideerida, otsustati 29. märtsist kuni 3. aprillini 1917 Petrogradis toimunud ülevenemaalisel nõukogude esindajate nõupidamisel luua üle Venemaa piirkonna ja rajooni hõlmavusega nõukogud.

Baltimaadel asuvad nõukogud soovitati koondada üheks piirkonna ulatusega nõukoguks. Baltimaade nõukogude kongressi kokkukutsumiseks tehti ettepanek Tallinna Nõukogule, kes selle ettepaneku vastu võttis.

Petrogradi Nõukogu soovitusel kutsuti Baltimaade nõukogude kongressile Eesti, okupeerimata Liivi ja Kura kubermangu ja maa- ning merevägede sõjaväelaste kesktäitevkomiteede esindajad.

Kongress kutsuti kokku 10. mail. Et kõik delegaadid ei jõudnud kohale, otsustati kongressi avamine ühe päeva võrra edasi lükata. 11. mail alustas kongress «Estonia» teatri ruumides oma tööd.

Kohale olid jõudnud Tallinna, Paide, Haapsalu, Viljandi, Narva ja Muhu Väina Kindlustatud Piirkonna Nõukogu esindajad, kokku 66 delegaati. Nendest 30 olid Tallinna Nõukogu ja 7 — talupoegade poolt mitmes vallas valitud delegaadid. Puudusid delegaadid läti elanikkonnaga maakondadest ja sõjaväelaste kesktäitevkomiteede esindajad.

Kongressi avas Tallinna Nõukogu esindaja Kuulmann. Delegaatide enamus oli meelestatud esseerlik-menševistlikult. Bolševikke ja nende pooldajaid oli umbes 15—16. Bolševike poolt esitatud presiidiumi koosseisu poolt hääletas 16 delegaati. Esseerlik-menševistliku enamuse poolt valiti presiidiumi ainult sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud. Kui presiidium oli valitud, kuulati ära mandaatkomisjoni aruanne. Mandaatkomisjoni ettepanekul anti otsustav hääleõigus 63 delegaadile ja nõuandev hääleõigus 3 delegaadile. Pärast delegaatide volituste selgita-

mist kuulati ära Tallinna Nõukogu poolt moodustatud kongressi kokkukutsumise organiseerimise komisjoni aruanne ja asuti kongressi päevakorra ning töökorra küsimuse arutamisele. Et suur osa delegaate polnud kohale saabunud, otsustati kongressi esimesel päeval piirduda kongressi päevakorra arutamisega ja kuulata ära aruanded kohtadelt. Kui 12. maiks kõik kutsutud nõukogude esindajad kohale ei tule, pidi võetama kaalumisele küsimus, kas kongressil on küllaldane kvoorum, et otsustada küsimusi; kui ei, siis teha otsus kongressi edasise töö kohta. Soovitav päevakord oli Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu poolt teatavaks tehtud Tallinna Nõukogu häälekandjas 4. mail koos kongressi kokkukutsumise teadaandega.

Päevakorda soovitati võtta: 1) presiidiumi valimised; 2) suhtumine sõjasse; 3) nõukogude suhtumine Ajutisse Valitsusse; 4) tööliküsimus; 5) soldatite elu-olu korraldamise küsimus; 6) piirkonnanõukogu organiseerimisest; 7) talurahvaküsimus; 8) delegaatide valimised ülevenemaalisele nõukogude kongressile; 9) ettevalmistustest Asutava Kogu valimisteks; 10) ettevalmistustest kohalike omavalitsuse organite valimisteks. Selle päevakorra vastu ei vaieldud.

Informatsiooni kohapeal tehtud tööst andsid kongressile Tallinna, Narva, Haapsalu, Paide, Viljandi ja Muhu Väina Kindlustatud Piirkonna Nõukogu esindajad. Ettekannetes paljastati kodanluse lõhestavat tegevust maakehvikute ja sulaste organiseerimise vastu, katseid nurja ajada talurahva ja sulaste saadikute nõukogude organiseerimist. Nii ei antud ruume koosolekute pidamiseks, hirmutati sulaseid vallandamisega, saadeti purjujoodetud deklasseerunud elementi koosolekutele, et neid nurja ajada jne.

Pärast selliseid informatsioonilise iseloomuga ettekandeid katkestas kongress töö järgmise päevani.

12. mail asusid Baltimaade nõukogude kongressi delegaadid seisukohale, et antud koosseisu juures ei ole kongress võimeline Baltimaade ulatuses küsimusi otsustama ning kokkutulnud kongressi ei tule pidada mitte kongressiks, vaid Baltimaade nõukogude esindajate eraviisiliseks nõupidamiseks. Valiti büroo kongressi teistkordse kokkukutsumise organiseerimiseks uuel tähtpäeval. Kongressi kokkukutsumise kohta ja uut tähtaega volitati kindlaks määrama Tallinna Nõukogu.

Nõupidamise nimel pöörduti Baltimaade nõukogude poole üleskutsega, et võetaks kasutusele kõik abinõud põllutöölise ja väikemaapidajate organiseerimiseks nõukogude ümber.

Toetudes nõupidamise üleskutsele nõudsid bolševikud Tallinna Nõukogult kiirete abinõude tarvituselevõtmist nende vastu, kes takistavad põllutöölise ja väikemaapidajate organiseerimist maal. Selle peale reageeris Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee vaid kirja saatmisega Ajutise Valitsuse kubermangukomissarile Ivan Poskale «palvega (!) aidata kaasa (!!!) nõukogude organiseerimisele».

Bolševikud tegid ettepaneku pöörduda üleskutsega Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu nimel otseselt põllutöölise ja väikemaapidajate poole, et viimased asuksid organiseeruma. Bolševike ettepanekul Tallinna Nõukogu poolt vastuvõetud üleskutses oli öeldud:

«Seltsimehed põllutöölised ja väikemaamehed! Ühinege viibimata! Kutsuge valdades mees- ja naistöölised, sulased ja naisteenijad, pobulid, vabadikud ning väikemaamehed (kolmepäevamehed, kuuendiku maade pidajad jne.) koosolekule, valige enda keskelt vallakomitee, kes kõiki teie asju õiendab ja teie elujärje paranduse eest hoolitseb.

Siis valige iga vallakomitee poolt kaks delegaati, et nad kreisi tööliste ja soldatite nõukogust osa võtaksid.

Kreisi tööliste, väikemaameeste ja soldatite nõukogud valivad enda hulgast täidesaatva komitee, kes nõukogu istumised tarviduse järel kokku kutsub, nõukogu otsuseid täidab ja jooksvaid asju ajab.

1. juunil s. a. tuleb pealinnas ülevenemaaline tööliste ja talupoegade ning soldatite saadikute nõukogude kongress kokku. Ka teil, seltsimehed, tuleb sinna oma asemik saata.

Sellepärast valige igast vallast kreisidelegaadid kohe ära ja saatke nad kreisi linna. Seal valib nõukogu oma poolt iga 25 tuhande kreisielaniku kohta 2 delegaati, et need Peterburi kongressist võiksid osa võtta.»¹

Ülebaltimaalise tööliste ja soldatite saadikute nõukogu loomine viibis. Sel oli oma negatiivne külg. See lükkas edasi ka üle-eestimaalise nõukogu loomise ja andis eesti kodanlusele kätte trumbi, mida ta ka kohe ära kasutas sel-

¹ «Kiir» nr. 45, 19. mail 1917.

leks, et temale sobiva üle-eestimaalise valitsemisorgani loomise algatust enda käes hoida ja töölisklassist selle vormistamisega ette jõuda.

VSDT(b)P kohalike komiteede nõupidamine

Kasutades delegaatide mittekohaleilmumise tõttu tekkinud vaheaega kongressi töös, kutsus VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee 11. mail kokku VSDT(b)P kohalike komiteede esindajate nõupidamise.

Nõupidamisele olid ilmunud Tallinna, Tartu, Narva, Rakvere, Kunda, Järva-Jaani, Lehtse, Laiuse, Sindi ja Aseri parteiorganisatsioonide esindajad. Nõupidamine toimus V. Kingissepa osavõtul. Päevakorda võeti 8 küsimust: 1) ettekanded kohalike komiteede tööst; 2) üldpoliitilisi küsimusi ja koalitsioonilisest valitsusest; 3) põllutöölise konverentsi kokkukutsumisest; 4) maarahva organiseerimisest; 5) omavalitsuse organite valimisest; 6) propagandistide ja parteitöölise kursustest; 7) VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee tööst ja agitaatorite töö organiseerimisest; 8) jooksvaid küsimusi.

VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee aruandest ja kohapealsete komiteede ettekannetest selgus, et pärast aprillikonverentsi oli VSDT(b)P organisatsioonide arv Eestis kasvanud 8-lt 13-ni. Partei liikmete arv oli 2250-lt tõusnud pea-aegu 5500-ni. Neist Tallinna organisatsioonis 2600, Tartus 111, Narvas 560, Aseris 120, Järva-Jaanis 120 (ja 300 poolehoidjat), Sindis 620, Lehtses 20, Rakveres 156, Kundas 610.

Nõupidamisel kiideti heaks VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee algatus propagandistide ja parteiorganisaatorite kursuste organiseerimise alal ning tehti kohalikele komiteedele ülesandeks leida vajalikke kandidaate ja rahalisi ressursse kursuste finantseerimiseks.

Bolševike agitatsiooni- ja propagandatöö tõhustamiseks leiti vajalik olevat luua VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee juurde koosseisuline 5-liikmeline propagandistide rühm ja lubada kohalikel komiteedel palgata vajaduse korral ilma VSDT(b)P Eesti Komitee eriloata agitaatoreid.

Jooksvate küsimuste sarjas kohustati kohalikke VSDT(b)P komiteesid oma sissetulekutest 10 protsenti kandma VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee kassasse VSDT(b)P

Keskkomiteele üleandmiseks, levitama ajalehte «Kiir» eesti väeosades ja ka mitte puht eestlastest koosnevais väeosades. Kinnitati «Kiire» toimetuse eelarve. Kohustati üleestimaalist komiteed organiseerima kirjanduse väljaandmist.

Päevakorra teise küsimuse all tuli arutusele Lenini poolt koostatud VSDT(b)P Keskkomitee resolutsioon suhtumisest esimesse koalitsioonilisse Ajutisse Valitsusse ja bolševike ülesannetest uues poliitilises olukorras.

Iseloomustades väikekodanlike sotsialistide poliitikat pärast Veebruarirevolutsiooni, kirjutas Lenin, et tööliste ja soldatite saadikute nõukogude juhtide toleaeegse enamuse poliitika — usaldus Ajutise Valitsuse vastu, katsed temaga leppida, kauplemine paranduste pärast jne., s. o. esseeride ja menševike parteide poliitika ähvardas algusest peale lahkuminekuga tööliste ja soldatite saadikute nõukogu tahte ja rindel ning tagalas asuvate revolutsiooniliste soldatite enamuse ja tööliste enamuse tahte vahel.

Revolutsiooni areng alates 1917. aasta veebruarist näitas, et sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud ignoreerisid töötava rahva tahet ja asusid lõplikult reetmise ning rahvahulkadest eemaldumise teele.

VSDT(b)P Keskkomitee resolutsioonis märgiti, et kaksikvõim ei saa enam kaua püsida. Oli vaid kaks võimalust, kas tagasi, kapitalistide täisvõimu juurde, või edasi, tegeliku demokraatia poole, enamuse järgi otsustamise, proletariadi diktatuuri poole.

VSDT(b)P Keskkomitee soovitas töölistel ja soldatitel, kes tunnistasid, et tööliste ja soldatite saadikute nõukogud peavad muutma oma poliitikat ja loobuma kapitalistide valitsuse usaldamise ning temaga kokkuleppimise poliitikast, oma esindajad tööliste ja soldatite saadikute nõukogus ümber valida, saates sinna ainult niisuguseid inimesi, kes vankumatult teostavad täiesti kindlat arvamust, mis on kooskõlas rahva enamuse tõelise tahtega.¹

Neist VSDT(b)P Keskkomitee resolutsiooni teesidest juhindusid bolševikud Eestis oma võitluses enamuse eest nõukogudes. Ilma enamuse võitmiseta nõukogudes ei olnud võimalik täita VSDT(b)P poolt püstitatud ülesannet — mitte pidurdada revolutsiooniliste hulkade energiat, mitte šabloniseerida võitlust; arvestada kohalikke tingimusi ja

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 178.

senikaua kui pealinnas ja suuremais keskustes tuleb peamised jõupingutused suunata jõudude ettevalmistamisele revolutsiooni teise etapi lõpuleviimiseks, peab kohapeal revolutsiooni otseselt edasi viima, teostades tööliste saadikute nõukogude ainuvõimu, arendades tööliste ja talupoegade hulkade revolutsioonilist energiat, kehtestades kontrolli saaduste tootmise ja jaotamise üle jne.¹

Olles päevakorra teise küsimuse läbi arutanud, võttis nõupidamine vastu resolutsiooni, milles öeldi: «Seda silmas pidades, et koalitsiooniline ministeerium ainult klassivõitlust tumestab, rahvahulkade käest verrega kättevõidetud seisukohta ära kiskuda ähvardab, võtame meie tema vastu täiesti eitava seisukoha. Meie näeme, et need sotsialistid, kes sinna sisse läksid, ennast väljaspool sotsiaaldemokraatiat on pannud. Nõuame nii kui ennegi, et kõik võim pea täiesti tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte minema peaks, sest see on ainult õige rahvavalitsus.»²

Nõupidamisel rõhutati organiseerimistöö suurt tähtsust maal. Oli tarvis luua nõukogud kõigis maakondades. Selleks tuli organiseerida maatöölise ja vähese maaga talupoegade koosolekuid valdades ja konverentse maakondades. Nõupidamise otsusega kohustati kõiki bolševike partei organisatsioone naabervaldades maatameeste ja vähese maaga talupoegade hulgas kihutustööd tegema, et nad valdades koosolekute kokkukutsumist nõuaksid saadikute valimiseks nõukogudesse.

Tööraha organiseerimisel maal omas suurt tähtsust maa küsimuse lahendamine. Otsuses, kus fikseeriti maaproletariaadi ja talupoegade organiseerimise ülesanded, öeldi maaküsimuse kohta: Meie konverents ühineb eelnenud konverentsi³ otsusega maaküsimuses, ainult selle täiendusega, et ei tule maad mitte mõisa küljest tükeldatuna ära võtta, vaid võõrandada ühiskondlikul alusel.⁴

Nõukogudes enamuse võitmise ülesannet tuli bolševikel Eestis teostada võideldes mitte üksnes poliitikas väheteadlike hulkade kokkulepluse illusioonidest vabastamise, vaid

¹ Vt. V. I. L e n i n, Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 230.

² «Kiir» nr. 42, 16. mail 1917.

³ On mõeldud VSDT(b)P Põhja-Balti konverentsi 16.—17. aprillil 1917, kus otsustati teostada «kõigi kirikute, kloostrite, keisrikoja- ja mõisnike maade tasuta konfiskeerimine ja rahvale kasutamiseks andmine».

⁴ «Kiir» nr. 42, 16. mail 1917.

ka natsionalismi uimast vabastamise eest. Kodanlik-natsionalistlike elementide poolt õhutatav rahvusküsimus nihkus Eestis pärast Veebruarirevolutsiooni esimesele kohale. Iga küsimus, millist ala ta ka puudutas, võttis klassivõitluse tingimustes Eestis vältimatult rahvusliku värvingu.

Ajutise Valitsuse 1917. aasta 30. märtsi otsus Eesti kubermangu administratiivse valitsemise ja kohaliku omavalitsuse ajutise korra kehtestamise kohta, Baltimaade nõukogude esimese kongressi kokkukutsumise tulemused, eesti kodanluse üha jultunumaks muutumine võitluses Ajutise Valitsuse 30. märtsi otsuse elluviimise eest — see kõik lõi uue poliitilise olukorra Eestis.

Lisaks VSDT(b)P Keskkomitee resolutsioonis formuleeritud ülesannetele tuli bolševikel Eestis võidelda eesti kodanluse rahvavaenuliku natsionalismi vastu ning proletaarse partei rahvusprogrammi selgitamise ja elluviimise eest.

Nagu eespool nägime, ei seadnud eesti kodanlus pärast Veebruarirevolutsiooni algul endale ülesandeks taotleda Eesti eraldumist iseseisvaks kodanlikuks riigiks. 26. märtsil eesti kodanluse poolt Petrogradis organiseeritud demonstratsiooni nimel anti Tauria palees Ajutisele Valitsusele ja Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu esindajale edasi resolutsioon, milles nõuti rahvaste enesemääramist, Eesti Venemaa osariigiks kuulutamist, sõja jätkamist ajaloolise vaenlase vastu, Eesti ajutise omavalitsuse loomise seaduse kinnitamist.

5. aprillil Tallinnas toimunud eesti kodanluse seltside ja organisatsioonide esindajate koosoleku poolt Ajutisele Valitsusele adresseeritud ettekandes täpsustati esitatud nõudmisi, öeldes, et eesti rahval ei olevat vähimaidki sepaarseid taotlusi, keegi Vene riigist lahkulöömisele ei mõtlevat, ja kui sellised jutud kusagil liiguvad, siis olevat need ametnike poolt «välja mõeldud» ning nende poolt levitatav «nurjatu laim». Enamlaste liialdus olevat ka see jutt, nagu olöksid eesti rahvuslased nõudnud «Venemaast lahutatud» osariiki.

Ei ole raske mõista, miks eesti kodanlus tol hetkel unistas «autonoomsest Eestist föderatiivse Venemaa koosseisus». Talle oli selge, et Eesti majanduslikud huvid tervikuna ja ta enda majanduslikud klassihuvid, mis olid seotud tihedasti Venemaa turuga, nõudsid Venemaa koosseisu jäämist. Kodanlusele oli samuti selge, et ka kaitse seisukohalt peab Eesti kuuluma tugeva riigi süsteemi. Peale

selle eesti kodanlus mõistis, et ilma «keskvõimu prioriteedita» ta üksi ei suuda eesti töötavaid hulki oma ekspluateerimise ihadele allutada ja ilma Venemaast autonoomiamüüri taha eraldumiseta ei suuda ta kindlustada endale monopoolset seisundit eesti rahva ekspluateerimisel. Oma salajaste südamesoovide realiseerimiseks nihutas eesti kodanlus esiplaanile Eesti omavalitsuse seaduse ja eesti rahvuslike väeosade loomise taotlused.

Tagaukse kaudu, pidades telgitaguseid läbirääkimisi Ajutise Valitsuse ministritega, saavutas eesti kodanlus riiklikes asutustes kõigi juhtivate ametikohtade eestlastest kodanluse käsilaste kätte andmise ja leppis kokku Eesti ajutise omavalitsuse organite loomise seaduse põhimõtete kohta. 18. märtsil oli seaduse eelnõu kava valmis ja anti üle Ajutisele Valitsusele. Bolševike ajaleht «Kiir», iseloomustades eesti kodanluse poolt koostatud ja Ajutisele Valitsusele esitatud Eesti omavalitsuse seaduse projekti, nimetas seda projektiks, «mille ülesanne on luua tuge valitsevale klikile ning olla konservaatoreitele võitlusvahendiks võitluses revolutsioonilise töölisklassi vastu». ¹

Lähtudes partei juhtnööridest omavalitsuse organitesse suhtumise küsimuses, organiseerisid eesti bolševikud eesti kodanluse poolt koostatud seaduseprojekti olemuse paljastamist, äratasid laiad töötava rahva hulgad võitlusse selle eest, et mainitud Eesti omavalitsuse seaduseprojekt ei leiaks Ajutise Valitsuse poolt kinnitamist. Eesti töörahvas ei võinud nõustuda sellise omavalitsuse seadusega juba sellepärast, et see oli koostatud ilma tema arvamust arvestamata ja oli oma olemuselt demokraatiavastane. Selle seaduseprojekti kohaselt pidid valimised olema mitmeastmelised, valimisõiguse said ainult need, kes olid saanud 21 aastat vanaks, kuigi sõjaväeteenistuseks tunnustati kõlblikuks 18 aasta vanuseid. Selle seadusega lülitati valimistest välja suur hulk linna- ja maaproletaarlast, sest seadus nägi ette paiksuse tsensust, s. o. andis valimisõiguse ainult neile, kes vähemalt ühe aasta on elanud antud kohas. Seaduseprojekt ei rahuldanud töörahva hulki ka sellepärast, et selles esines valijate üheõigusluse põhimõtte rikkumine. Seaduseprojekti kohaselt valis maarahvas 20 000 elaniku kohta ühe valijamehe, Tallinnas, Tartus ja Narvas iga 15 000 elaniku kohta ühe ja väikestes linnades

¹ «Kiir» nr. 5, 27. märtsil 1917.

oli ette nähtud 3—5 tuhande elaniku kohta üks valijamees.

Kodanluse koostatud seaduseprojekt lähtus seisukohast, et ülevõim Eestis ei pidanud kuuluma mitte rahvale, vaid Ajutise Valitsuse poolt määratud kubermangukomissarile, selle asemel et kaotada see institutsioon või teha ta valitavaks rahva poolt. Oli täiesti loomulik, et see kodanluse poolt sepsitsetud seadus pidi kutsuma ja kutsuski esile töörahva pahameele. Tallinna ja Petrogradi Nõukogule, Ajutise Valitsuse kubermangukomissarile ja Ajutisele Valitsusele saabus tööliste, ametiühingute, eesti soldatite ja madruste koosolekute nimel kümneid ja sadu telegramme, resolutsioone ja kirju, kus nõuti esitatud seaduseprojekti tagasilükkamist.

Väljendades töörahva tahet, kirjutas Narva Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu oma otsuses: «1. Protesteerida vähemuse katsete vastu rahva õigusi enda kätte haarata ja omastada neid.

2. Soovitada Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogule osutada kaasabi, et seaduseprojekt vastu ei võetaks ja et võetaks arvesse omavalitsuse sisseviimise küsimuses ka tööliste organisatsioonide, eriti kohalike töörahva ja soldatite saadikute nõukogude kaalutlused.»¹

Ajutine Valitsus ignoreeris tähtsamates küsimustes töörahva tahet ja jättis seaduseprojekti põhimõtted muutmata. Kubermangukomissarile lubati teha vaid väiksemaid muudatusi: valijate vanus alandati 20 aastale, kaotati paikusetsensus. 30. märtsil 1917 kinnitas Ajutine Valitsus demokraatiavastase seaduseprojekti, kuid ei julgenud seda kohe kehtestada, jättes kehtestamise tähtpäeva lahtiseks. See ajas eesti kodanluse päris marru, sest viimane oli veendunud, et eesti töötavate hulkade tormilised protestid olid Ajutise Valitsuse ringkonnad kõhklema pannud, kas üldse maksab 30. märtsi seadust kehtestada, ja kaaluti uue omavalitsuse seaduse vastuvõtmise küsimust, mille kava oligi valmimas. Eesti kodanlus pani mängu kõik «isikliku mõjutamise vahendid veenmiseks, et Ajutise Valitsuse huvides on hoiduda «skandaalist», s. o. järeleandmisest töörahva soovidele. Kõik jõud Eestimaa kubermangukomissarist kuni kodanluse viimase esindajani ja kodanluse ajakirjanduseni hakkasid ründama Ajutise Valitsuse ringkondi, sest saadi

¹ «Kiir» nr. 5, 27. märtsil 1917.

hästi aru, et kui Eesti autonoomse korra maksmapanek oleks hilinenud, siis ei oleks teda üldse kehtestada saadud.

Et pääseda rahvahulkade süüdistusest, otsustas Ajutine Valitsus ära oodata valimiste tulemusi. Valimiste korraldamise ja läbiviimise veeretati ta endalt ära, andes selle telgitaguse kokkuleppe alusel eesti kodanluse kätte. Tulemuseks oli imelik olukord. Ametlikku ajutise Eesti omavalitsuse seaduse kehtestamise korraldust polnud. Kehtestamise seadus kinnitati alles 22. juunil. Hoolimata sellest töötas Eesti kubermangukomissar välja, kinnitas ja avaldas 7. mail omavalitsuse organite valimise määruse ning määras valimiste päeva 23. maile. On ilmne, et sellise kiirustamise ja valimiste sellise korraldamise puhul ei saanud juttugi olla elementaarsemate demokraatia nõuete tagamisest valijatele. Rahvas ei saanud nõustuda selliste valimistega.

VSDT(b)P kohalike komiteede nõupidamisel astusid bolševikud valijate kaitseks välja, nõudes omavalitsuse organite valimiste edasilükkamist 25. juunile. Bolševike nõudmist toetasid töölised, soldatid, madrused, maatöölised, talupojad, saates sadade kaupa resolutsioone ja protokolle VSDT(b)P Põhja-Balti Komiteele ja Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogule, nõudes valimiste tähtpäeva edasilükkamist 25. juunile ja valimisõigust 18 aasta vanuseile kodanikele. Et valimised puudutasid kogu töörahva huvisid, kandsid bolševikud selle küsimuse Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomiteesse. Täitevkomitee ei saanud kõrvale puigelda, rahvahulkade pealekäimisel pidi ta selle küsimuse päevakorda võtma. Kuid selle asemel et tegutseda resoluutselt, piirdus täitevkomitee vaid 11. mail kubermangukomissarile kirja saatmisega, milles nõudis valimiste päeva edasilükkamist 25. juunile.

Mõistes Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee abinõu puudulikkust ja viivitamise lubamatust, otsustas VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee Büroo enda ja Maatameeste Põhja-Balti Ajutise Büroo nimel pöörduda üleskutsega eesti elanikkonna poole, nõudes samal ajal selle küsimuse arutamiseks Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu kokkukutsumist.

VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee ja Maatameeste Põhja-Balti Ajutise Büroo üleskutse väitis: «Seltsimehed! Nõudke kõikjal, et valimised üle viidaks 25. juunile. Vastasel korral

võib reaktsioon võidule pääseda. Kui vallavalitsused ja valimiskomisjonid ei tule vastu rahva soovile, kui nad soovivad ikkagi pimedaid valimisi läbi viia, võtame me tarvitusele kõik abinõud, et süüdlased saaksid teenitud karistuse.»¹

Võitlus menševike, esseeride ja eesti kodanluse rahvahulkadest isoleerimise eest, rahvusküsimuse proletaarse lahendamise eest Eestis. Eestimaa nõukogude esimene kongress

19. mail tunnistas Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu bolševike ettepaneku valimispäeva edasilükkamise küsimuses põhjendatuks ja otsustas nõuda valimispäeva määramist 25. juunile. Selle otsuse alusel esitas Tallinna Nõukogu Täitevkomitee 20. mail ultimatiivse nõudmise Ajutise Valitsuse kubermangukomissarile teatada telegraafi teel kohalikele valimisorganeile, et valimiste päev on üle viidud 25. juunile. Kubermangukomissar loobus täitmast Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu otsust. Valimised viidi läbi 23. mail. Valimistest sai osa võtta ainult väike osa valijatest, kujunedes seega valimisteks vaid rikastele.

Väljendades töörahva enamuse tahet, ei saanud bolševikud leppida säärase valimistega. Tallinna Nõukogu bolševike fraktsioon nõudis kubermangukomissari Ivan Poska vastutuselevõtmist nõukogu otsuse ignoreerimise pärast, tema tagandamist, valimiste tühistamist, uute valimiste läbiviimist 25. juunil, kubermangu valitsemise võtmist Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu kätte.

26. mail 1917 võttis Tallinna Nõukogu bolševike esitatud otsuse projekti vastu (131 häält poolt, 19 vastu ja 8 erapooletut).

Vastuvõetud resolutsioonis öeldi: Et kubermangukomissar Poska Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu otsuseid viimasel ajal ignoreerib, otsustab Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu: 1. Kubermangukomissar I. Poska ametist tagandada. 2. Kubermangu valitsemine tsiviilasjade osas ajutiselt, kuni kubermangu valitseja vali-

¹ «Kiir» nr. 45, 19. mail 1917.

miseni, anda täitevkomitee kätte. 3. Vastuvõetud otsusest teatada Ajutisele Valitsusele ja Petrogradi Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomiteele.¹

27. mail saatis Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee kõigile maakondade Ajutise Valitsuse komissaridele telegrammid, kus teatati, et «telegramm 233² tühistatakse, uued valimised kõigis valdades eranditult on määratud 25. juunile, sest 23. mail toimunud valimised on tühistatud».³

Kõigile maakondade Ajutise Valitsuse komissaridele tehti teatavaks, et «Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu otsusega 26. maist on kubermangukomissar Ivan Poska ametist tagandatud. Kubermangu valitsemine ajutiselt, uue kubermangukomissari valimiseni elanikkonna poolt, on 27. maist Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee käes, millest on teatatud Ajutisele Valitsusele ja Petrogradi Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomiteele. Kõik maakonna komissarid peavad täitma kõiki korraldusi, mis on saabunud täitevkomitee esimehe ja vastavate osakondade ülemate allkirjadega».⁴

Eesti poliitilises elus oli toimunud tõsine murrang. Lühikeseks ajaks oli võim koondunud nõukogude kätte. Bolševike ajaleht «Utro Pravdõ» kirjutas: «Tallinna Nõukogu teeb ajaloolise töö, kui ta kindlustab ainuvõimu. Ta peab koos Kroonlinnaga olema selles eeskujuks teistele nõukogudele. Lihtsalt võtta võim enda kätte on vähe, on tarvis ka osata teda enda käes hoida, ja see ei ole raske, kui toetuda tõsiselt rahva täielikule usaldusele.»⁵

Töötavad hulgad, töölised ja soldatid kiitsid suure vaimustusega Tallinna Nõukogu sammu heaks. 28. ja 29. mail toimusid Tallinna Nõukogu tegevuse toetamiseks massilised demonstratsioonid. Neil avaldasid rahvahulgad oma täielikku nõusolekut Tallinna Nõukogu tegevusega kuber-

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 59, 27. mail 1917.

² Siin mõeldakse Ajutise Valitsuse kubermangukomissari telegrammi, kus tehti korraldus valimised läbi viia 23. mail.

³ ENSV Riikliku Keskarhiivi filiaal, fond R-1, nimistu 1, toimik 59, leht 57.

⁴ Sealsamas, leht 67.

⁵ «Утро правды» nr. 4, 13. juunil 1917.

mangukomissari tagandamisel ja valmisolekut toetada Tallinna Nõukogu ainuvõimu kõigi vahenditega.

Sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogus sattusid sellise situatsiooni puhul segadusse. Nad ei teadnud, mida peale hakata nende kätte sattunud võimuga ning jäid ootama, kuidas reageerivad Tallinna Nõukogu sammudele Ajutine Valitsus ja Petrogradi Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu. Oportunistid ei astunud ühtegi sammu, et kindlustada Tallinna Nõukogu täielikku ainuvõimu. Nad ei toiminud sellise resolutsusega nagu Kroomlinna Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu, vaid lasksid end hirmutada vihasest ulgumisest, mida tõstsid Tallinna Nõukogu vastu eesti kodanluse ajakirjandus ja mitmesugused teised kodanlike natsionalistide häälelorud.

Ajutine Valitsus, eesotsas esimehe vürst Lvoviga, kasutades sotsialistide-revolutsionääride ja menševike valmisolekut Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu otsuse revideerimiseks, kuulutas Tallinna Nõukogu otsuse «seadusevastaseks ja kuritegelikuks» ning tegi merekindluse komandandile korralduse «võtta tarvitusele kõik abinõud seadusliku korra jaluleseadmiseks».¹

Ajutine Valitsus tõendas oma käitumisega veel kord, et ta on kontrrevolutsiooniline kodanluse valitsus, ministrid-sotsialistid aga on vaid kodanluse huvide teenistuses olevad kõneautomaadid. Tallinna komandeeriti kiiresti Ajutise Valitsuse ja Petrogradi Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu esindajad endise Tallinna advokaadi Sokolovi juhtimisel.

30. mail kutsuti kokku Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu istung, et sundida teda revideerima oma otsust kubermangukomissar Poska tagandamise küsimuses. Advokaat Sokolov kui Petrogradi Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu esindaja tegi ettepaneku tunnistada, et Tallinna Nõukogu on teinud taktikalise vea ja peab loobuma omavalitsuse organite valimiste tühistamise nõudmisest ning piirduma vaid sooviavaldusega, et Poska tagandataks kubermangukomissari kohalt. Bolševike fraktsiooni esindajad ei saanud leppida säärase ettepanekuga. Nad esitasid tohutu hulga karjuvaid fakte valijate õiguste rikkumise kohta ja tegid ettepaneku tagasi lükata katse hukka mõista

¹ «Утро правды» nr. 10, 3. juulil 1917.

Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu 26. mai otsust. Bolševike poolt esitatud tõsiasjad olid vastuvaieldamatud ja Petrogradi Nõukogu esindaja oli sunnitud teatama, et nende tõsiasjade alusel on ta tulnud järeldusele, et 23. mail toimunud valimised tuleb tõesti tühistada.¹

Bolševike fraktsiooni poolt esitati resolutsiooni projekt, milles öeldi, et Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Nõukogu kinnitab oma otsust 26. maist ja juhib tähelepanu vürst Lvovi lubamatule telegrammile, mille ta kohaliku komandandi nime peale saatis». ²

Sotsialistide-revolutsionääride fraktsiooni nimel esitati Petrogradi Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu esindaja Sokolovi poolt heaks kiidetud teine resolutsiooni projekt, kus «avaldati soovi», et Ajutine Valitsus tagandaks Poska, nimetaks uue kubermangukomissari ja tühistaks valimised. Vürst Lvovi telegramm tunnistati lubamatuks.

Bolševike fraktsiooni poolt hääletasid 59, vastu 105 saadikut. Sotsialistide-revolutsionääride fraktsiooni resolutsiooni projekt sai poolt 102, vastu 60 häält.

Tuginedes Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu uuele otsusele ja omades Petrogradi Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu toetust, reageeris Ajutine Valitsus Tallinna sotsialistide-revolutsionääride ning menševike «soovile» resoluutse korraldusega. Poska määrati tagasi kubermangukomissari ametikohale 4. juunist. Sealjuures märgiti juurde — «ajutiselt», küsimuse lõpliku lahendamiseni.

Sotsialistide-revolutsionääride ja menševike kokkuleplik printsiibitu taktika viis Tallinna Nõukogu poolt võidetud positsioonide loovutamisele. Võim, mille võitmiseks nõukogu kätte rahvahulgad olid kulutanud rohkesti jõudu, oli uuesti antud kubermangukomissarile.

Artiklis «Kokkulepluse tulemused» märkis V. Kingissepp, et oma otsusega «Ajutine Valitsus veel kord teravalt rõhutas oma tingimatult eitavat positsiooni töölisdemokraatia suhtes». Kingissepp tõi esile need põhjused, miks Ajutine Valitsus julges nii avalikult jalge alla tallata Tallinna tööraha tahte, kuna Kronlinnas oli ta sunnitud «nõustuma»

¹ «Kiir» nr. 53, 31. mail 1917.

² Sealsamas.

komissari valimise põhimõttega. «Kroonlinna Nõukogu,» kirjutas Kingissepp, «ei ütelnud lahti oma nõudmistest, hoolimata ähvardustest. Tallinna Nõukogus vastupidi: Tallinna nõukogu enamus — sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud olid virgad taganema... Nad ise loovutasid oma positsioonid ja Ajutisel Valitsusel polnud mingit takistust anda kõrvakiilu kokkuleplastele.»¹

Tallinna Nõukogu kogemused tõendasid kujukalt Lenini teesi selle kohta, et nõukogud ei saa jääda poolele teele, et neil on vaid kaks võimalust: kas jääda kapitalismi juurde või edasi liikuda proletariaadi diktatuuri juurde. Tallinna sotsialistid-revolutsionäärid kartsid end kodanluse küljest lahti rebida, kartsid kaugemale minna kodanlikust revolutsioonist ja pöördusid tagasi, paljastades sellega hulkadele oma tõelise palge. Bolševike ajaleht Eestis «Utro Pravdõ» kirjutas õigesti artiklis «Nõukogude poliitika», milles paljastatakse Tallinna ja Petrogradi Nõukogu enamuse printsiibilagedust: «Selgub üha enam, et nõukogu oma enamuses ikka rohkem isoleerub tööliste, laevastiku ja armee revolutsioonilistest hulkadest. Petrogradi Nõukogu on sattumas Ajutise Valitsuse kodanliku enamuse poliitika mõju alla ja eemaldub aegamööda neist hulkadest, kes ta on valinud.»²

1. juunil toimus VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni koosolek. Koosolekust võttis osa V. Kingissepp. Koosolekul arutati poliitilist olukorda, mis oli tekkinud pärast Ajutise Valitsuse kubermangukomissari tagandamist ja bolševike fraktsiooni tegevust Tallinna Nõukogus. Koosolek tunnistas bolševike fraktsiooni sammud kubermangukomissari küsimuses õigeks. Otsustati teatada vabrikutesse ja tehastesse saadikute nimed, kes asusid kubermangukomissari küsimuse otsustamisel kokkulepluse positsioonil ning soovitada töölistel need saadikud ära kutsuda, nende asemele uued valida, taotleda kaksikvõimu likvideerimist ja võimu üleminemist uuestivalitud nõukogu kätte.³

Koalitsioonilise valitsuse loomine, mille koosseisus olid sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud, ei muutnud Ajutise Valitsuse poliitikas midagi. Seistes sotsialistidest ministrite seljataga, kogus kodanlus jõude revolutsioonile kallaletungimiseks. Kodanlus lõi teadlikult kaotilise olu-

¹ «Kiir» nr. 59, 7. juunil 1917.

² «Утро правды» nr. 5, 16. juunil 1917.

³ «Kiir» nr. 55, 2. juunil 1917.

korra majanduses, tekitas laostumist, töötaolekut. Toitlus-
tusministeeriumi juhtis «sotsialist», riigis aga lokkas spe-
kulatsioon, tarbekaupade hinnad tõusid pööraselt. Elukalli-
duse kasv, rubla reaalse väärtuse langemine, tööpuudus
tegid tööliste niigi raske olukorra veel raskemaks. Töö-
ministriks oli menševik Skobelev, kuid püüdes teenida
kodanluse kiitust, lükkas ta kõik tööliste taotlused palga
tõstmiseks tagasi. Seda suurema agarusega lükkas Ajutine
Valitsus ministrite-sotsialistide nõusolekul tagasi kõik bol-
ševike poolt esitatud abinõud võitluseks laostumise, speku-
latsiooni ja toitluskriisi vastu, kuigi need abinõud olid
suunatud laiade rahvahulkade eluliste huvide kaitseks ja
leidsid neilt täielikku poolehoidu.

Maal kasvas ja laienes maa pärast mõisnike-vastane
talurahvaliikumine. Ajutise Valitsuse põllumajandus-
ministri, sotsialisti-revolutsionääri Tšernovi jõupingutused
ei olnud suunatud selle liikumise toetamisele, vaid summu-
tamisele. Ta püüdis teha kõik, mis suutis, et ära hoida
mõisnike maavalduste minemist talupoegade kätte.

Neis tingimustes võitles bolševike partei selle eest, et
tõsta nii tagalas kui ka rindel rahvahulkade klassiteadlik-
kust ja selgitada neile bolševike poliitikat, järelikult teha
neist bolševike pooldajad. Bolševike partei tegi ära suure
töö nõukogudes ning ametiühingu-, vabriku- ja tehase-
komiteede organiseerimise alal. Suuremas osas nõukogudes
olid bolševikud kuni augustikuuni vähemuses. Tööliste
organisatsioonides aga saavutasid nad juba juunis silma-
paistvaid tulemusi. Petrogradi proletariaat toetas peaaegu
terves koosseisus bolševike loosungit «Kogu võim nõu-
kogudele!». Samasugused olid bolševike edusammud Ees-
tis, näiteks Tallinnas ja Narvas. Suurt tööd tegid bolševi-
kud sõjaväes ja sõjalaevastikus. Bolševike partei Kes-
komitee juurde moodustatud ja seal töötav partei sõjaväe-
organisatsioon etendas suurt osa eriti sõjaväeosades bolše-
vike organisatsioonide loomisel. Üks esimene sellelaadiline
sõjaväeorganisatsioon organiseeriti just Eesti ala hõlmava
Põhjarinde armees. XII armee bolševike sõjaväeorganisat-
sioon andis välja oma ajalehte «Okopnaja Pravda» («Kae-
viku Tõde»), mis aitas suuresti kaasa soldatite võitmisel
bolševike poole. Tööle Põhjarinde XII armees pöörasid bol-
ševikud erilist tähelepanu, sest see oli kõige lähemal Petro-
gradile ja omas suurt tähtsust pealinna kaitsmisel. Tule-
museks oli, et juba juunis 1917 suurem osa Läti ja Eesti

territooriumil asuvaist XII armee vene, läti ja eesti rahvusest soldateist, kes kuulusid vene ja läti polkudesse, toetas bolševikke. Sel asjaolul oli eriti suur tähtsus eesti töörahva bolševiseerimiseks.

Kahe kuu vältel, mis olid möödunud VSDT(b)P VII ülevenemaalisest (aprilli-) konverentsist, olid bolševikud partei Keskkomitee juhtimisel ära teinud visa, vaevanõudva töö rahvahulkade võitlustahte kasvatamisel ja organiseerimisel. Kannatlikult selgitades bolševike partei poliitikat ja paljastades sotsialistide-revolutsionääride ning menševike kokkuleplust, teostasid bolševikud vääramatult kokkuleppeparteide rahvahulkadest isoleerimist ja võitsid samm-sammult nõukogudes enamuse poolehoidu.

Eesti bolševike töö tõhustamise seisukohalt oli suur tähtsus Viktor Kingissepa saabumisel Eestisse, Tallinna. Olles leninlikku tüüpi juht, aitas Kingissepp eesti bolševikel leida õiged abinõud rahvahulkade koondamiseks bolševike partei ümber.

Bolševike partei suure töö tulemused andsid end varsti tunda sündmustes, mis puhkesid tagalas ja rindel 1917. a. suvel ja sügisel.

*

3. juunil 1917 tuli Petrogradis kokku esimene ülevenemaaline nõukogude kongress. Bolševikud olid sel kongressil vähemuses. Põhiliseks küsimuseks, mis määras ära otsuste iseloomu kõigi küsimuste kohta, oli eksisteerivasse võimusse suhtumise küsimus. Sotsialiste-revolutsionääre ja menševikke pooldav kongressi enamus kiitis heaks kokkuleppepoliitika ja hääletas Ajutise Valitsuse toetamise poolt.

Bolševikud Leniniga eesotsas kasutasid kongressi tribüüni, et selgitada kongressi delegaatidele sõja imperialistlikku iseloomu ja kodanlusega kokkuleppe poliitika hukatuslikku tagajärge. Esinedes kongressil mõtestas Lenin lahti ja põhjendas kongressi delegaatide ees proletariaadi diktatuuri kättevõitmist taotlevat bolševike programmi. Kuigi bolševikud olid kongressil vähemuses, saavutasid nad kongressil suure võidu. Esimese ülevenemaalise nõukogude kongressi tribüünilt, hoolimata sotsialistide-revolutsionääride ja menševike liidrite soovidest, pöördusid bolševikud rahvahulkade poole. Bolševike kõnede ja resolutsiooniprojektide sisu kanti kongressi delegaatide kaudu rahvahulkadesse, kus need tekitasid pahameelt kokkulep-

laste vastu, soodustasid rahvahulkade klassiteadvuse kasvu. See paistis kujukalt silma Petrogradis, Tallinnas ja Venemaa teistes linnades kongressi ajal bolševike poolt organiseeritud demonstratsioonidel.

Teatavasti sotsialistide-revolutsionääride liidrite ettepanekul keelas esimene ülevenemaaline nõukogude kongress ära bolševike poolt 10. juunil kavatsatud demonstratsiooni, mis pidi toimuma Ajutise Valitsuse sotsialistide-revolutsionääride ja menševike kokkulepliku poliitika vastu suunatud loosungite all. Menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid otsustasid organiseerida üldise demonstratsiooni 18. juunil, lootes selle muuta Ajutisele Valitsusele usalduse avaldamise ja sõja jätkamise poliitikat heakskiitvaks demonstratsiooniks, seda enam, et 18. juunile oli määratud üldine pealetung rindel.

Kokkuleplaste lootused aga nurjusid. 18. juuni demonstratsioon Petrogradis toimus bolševike loosungite all, sotsialistide-revolutsionääride ja menševike poolt soovitatud loosungid uppusid nende hulgas ära, nii et neid peaaegu polnud nähagi. 18. juuni demonstratsioon osutus tõeliseks bolševike võitlusjõudude ülevaatuseks. Demonstratsioon tõendas sotsialistide-revolutsionääride ja menševike poliitika läbikukkumist, tõendas, et esimese nõukogude kongressi delegaadid ei kajasta oma enamuses rahvahulkade tahet, s. o. tahet lõpetada sõda, mitte toetada Ajutist Valitsust. Niisamuti nurjusid sotsialistide-revolutsionääride ja menševike ning Ajutise Valitsuse lootused Tallinnas.

Vastavalt VSĐT(b)P Keskkomitee direktiividele toimus ettevalmistustöö 10. juuni demonstratsiooniks ka Eestis. Kui demonstratsiooni tähtaega muudeti, jätkasid bolševikud seda tööd. Sotsialistidel-revolutsionääridel ja menševikel Eestis oli teada, et rahvahulkades on maad võtmas pettumus nende suhtes ja sellepärast nad ei tahtnud, et siin oleks demonstratsiooni-aktsiooni üritatud. Et aga bolševikud 13. juunil nõudsid Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogus selle küsimuse päevakorda võtmist, siis ei jäänud kokkuleppeparteidel muud üle, kui pidid oma arvamuse avalikult välja ütleva.

Bolševikud põhjendasid rahuliku demonstratsiooni vajadust 18. juunil Eestis sellega, et oli tarvis mobiliseerida rahvahulki võitluse pead tõstva kontrevolutsiooni vastu. Teatavasti oli eesti kodanlusel algul kavatsus 18. juunil kokku kutsuda nn. «rahvuskongress», kus taheti lavastada

kubermangukomissari valimisi. Samaks ajaks pidi kokku kutsutama kubermangu maanõukogu. Et aga Ajutine Valitsus, sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud määrasid sellele päevale üldise demonstratsiooni, mis pidi näitama kogu Venemaa rahva üksmeelsust ja Ajutise Valitsuse toetamist, siis lükati need separatistliku iseloomuga aktsioonid edasi 1. ja 2. juulile. Menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid vaidlesid bolševikele vastu, süüdistades viimaseid, et bolševikud olevat kontrrevolutsiooni hädaohu välja mõelnud, selleks et õigustada demonstratsiooni korraldamist 18. juunil. Kasutades oma enamust, sundisid sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud nõukogule peale reetliku resolutsiooni, öeldes, et «kutse koalitsioonilise Ajutise Valitsuse kas jõuga kukutamisele või valitsuse mõjutamisele relvastatud demonstratsioonidega on vene demokraatia enamuse tahte vastane kutse mässule, mis võib viia kodu-sõja ja kontrrevolutsioonini».¹

Pärast Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu sellist resolutsiooni otsustas VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee demonstratsiooni siiski organiseerida ja selle 18. juunil läbi viia VSDT(b)P Keskkomitee poolt kinnitatud loosungitega.

VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee algatusel kutsuti 14. juunil kokku VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni üldkoosolek. Koosolekul võeti päevakorda majandusliku kontrrevolutsiooni tagajärjel tekkinud tööliste olukorra parandamiseks vajalike abinõude leidmise küsimus. Sellega seoses arutati läbi bolševike partei Keskkomitee poolt väljatöötatud riigi majanduslikust kriisist päästmise programm. Võeti vastu otsus, et bolševike organisatsioonid peavad toetama tööliste palgatõstmise nõudmisi, taotledes palgatõstmist ka keskmiste, väikeste ja käsitöö-ettevõtete töölistele. Otsustati soovitada töölistele, et nad nõuaksid töölistekontrolli sisseadmist suurtes ettevõtetes, hulgimüügi kaubaärides ja pankades. Selleks tuli aktiveerida tööliste organiseerumist ametiühingutesse.

Koosolekul tehti otsus võtta koos Petrogradiga osa 18. juuni demonstratsioonist. Sel eesmärgil organiseerida rahulik demonstratsioon Tallinnas VSDT(b)P Keskkomitee poolt soovitatud loosungitega: «Maha 10 ministrit-kapitalisti!», «Elagu tööliste kontroll tootmise ja tarbainete jao-

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 76, 16. juunil 1917.

tuse üle!», «Leiba, rahu, vabadust!» jne.; trükkida ja levitada VSDT(b)P Tallinna Komitee nimel VSDT(b)P Keskkomitee loosungite sisu käsitlevat ja selgitavat üleskutset kogu rahvale, milles kutsutakse kõiki töötajaid demonstratsioonist osa võtma. Nagu Petrogradis nii ka Tallinnas muutus 18. juuni demonstratsioon bolševike mõju kasvu eredaks tõenduseks ja võitlusjõudude ülevaatuseks.

Kui 18. juunil 1917 tuli Tallinnas kokku VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee ja tema poolt kokkukutsutud kohalike parteiorganisatsioonide teine nõupidamine, võidi konstateerida, et töölised, soldatid ja madrused Eestis toetavad aktiivselt bolševike partei poliitikat. Vaatamata sellele, et sotsialistide-revolutsionääride ja menševike liidrid keelasid demonstratsioonist osavõtmise, tulid kõigi vabrikute ja tehaste töölised, garnisoni soldatid ja madrused tänavatele bolševike loosungitega. Demonstratsioon suundus Kadrioru lossi ette, kus oli Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu asupaik. Nõukogu presiidiumi liikmed olid sunnitud lossi rõdule ilmuma. Töölised hüüdsid demonstrantide rivist:

«Seltsimehed, nõukogude liikmed! Viimase aja vältel oleme juba kolmandat korda tulnud nõukogu ette oma lip-pudega. Möödunud korral tulime otse päevaselt töölt, väsinud kehaga, kuid kindla otsusega toetada teie otsust Aju-tise Valitsuse poolt määratud komissari ametist tagandamise kohta. Siis ütlesime meie teile selgelt ja arusaadavalt, et meie peame püüdma tööliste ja soldatite saadikute nõukogu ainuvõimu saavutada, sest nõukogude kui masside revolutsiooniliste nõudmiste demokraatlike väljendajate ainuvõimus peitub põhiliste vabaduste, leiva-, sõja- ja rahuküsimuse lahendamise edu pant. Nüüd kordame teile veel kord sedasama, mis tookordki. Meie nõudmisi võite lugeda meie ja seltsimeeste soldatite ning madruste transparentidelt. Need on: Riigiduumi ja riiginõukogu laialisaatmine, 10 ministri-kapitalisti tagandamine, pealetungipoliitika lõpetamine jne. — kõik saab raskusteta teoks, kui võim on läinud tööliste ja soldatite saadikute nõukogu kätte!»¹

Tallinna Nõukogu esimees ei julgenud töölistele vastu vaielda, vaid püüdis end välja rääkida, öeldes, et ta erutu-sega kuulab seltsimehe tööliste kõnet, et ka nõukogu suh-

¹ «Утро правды» nr. 10, 3. juulil 1917.

tub suuremasse osasse Ajutise Valitsuse ministritesse eita-
valt ning viimaste valitsusse kuulumine on vaid päevade
küsimus. Kui neid aga asendavad rahva esindajad, siis
laheneb nõukogude ainuvõimu küsimus positiivselt, sest
ministrite võim jääb puht täidesaatvaks võimuks.¹

Andes ülevaatliku kokkuvõtte 18. juuni demonstratsioonist, kirjutas «Utro Pravdõ»: «Meie oleme rahul selle päe-
vaga: meie loosungite all sammunud jõudude ülevaatus näi-
tas, et rõhuv enamus demonstratsioonist osavõtjaid on meie
poolt. Kes on aga need, kes lähevad kaasa nõukogu enamusega,
sotsialistide-revolutsionääride ja menševikega? Kas
tõesti need, kes nõukogu kutsel koju jäid või demonstrat-
siooni rivide sirguse rikkumiseks rühmi organiseerisid.
Sõjaväed on esindatud Tallinna Nõukogus suure arvu saa-
dikutega... olles truud meie loosungeile... sammusid nad
koos meiega. Nõukogu peab selle üle mõtlema.»²

18. juuni demonstratsioon pani mõtlema siiski rohkem
eesti kodanlust kui sotsialiste-revolutsionääre ja menše-
vikke, kelle kohta Lenin kirjutas, et kui 6. mai kõitis sotsia-
listid-revolutsionäärid ja menševikud kodanluse sõidu-
vankri ette kõiega, siis 18. juuni neetis nad kui kapitalistide
teenrid ketiga.

Bolševike edusamm 18. juunil sundis kodanlust veel met-
sikumalt tormama bolševike kallale ja veel rohkem kiirust-
tama kontrrevolutsiooniliste jõudude organiseerimisega.
Seda ülesannet pidi teenima ka 2. juulil kokkukutsutav
valijameeste, linnavolikogude ja seltside esindajate «rah-
vuskongress».

*

Juba enne esimese ülevenemaalise nõukogude kongressi
algust juhtis Lenin tähelepanu faktile, mis võimaldas teha
järelduse, et kontrrevolutsioon on sel määral jõudu kogu-
nud, et asub pealetungile. «Narodnikutest ja menševikest
ministrite abil organiseerivad kapitalistid pealetungi vaba-
dusele,» kirjutas Lenin.³

Sellest pealetungist võttis osa ka eesti kodanlus. Peale-
tungi juhtimiseks Eestis vajas ta juhtivat keskust. «Rahvus-
kongressi» kokkukutsumisega tahetigi see küsimus lahen-

¹ «Утро правды» nr. 10, 3. juulil 1917.

² Sealsamas.

³ V. I. L e n i n, Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 492.

dada, luua üldine tsentrum, kes tegeleks kõigi kontrrevolutsiooniliste jõudude organiseerimise ja koondamisega Eestis.

Koostöös Ajutise Valitsusega ja Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu enamusega töötas eesti kodanlus välja bolševikele ja nõukogudele hävitava löögi andmise kava. Selle kava kohaselt oli ette nähtud läbi viia kolm üritust. 1. juulil pidi kokku kutsutama kubermangu maanõukogu koosolek, et valida selle maanõukogu juhatus ja esimees ning kubermangu maavalitsuse koosseis. 2. juulil pidi kokku tulema «eesti esindajate» (23. mail ning 11. juunil valitud valijameeste ja linnavolikogude) koosolek, välja arvatud Tallinna ja Tartu linnavolikogu, sest neist linnadest kutsuti koosolekule ainult «eesti ja teistest rahvustest» seltskondlike organisatsioonide esindajaid, lõpuks isegi tööliste ja soldatite saadikute nõukogude esindajad. Sel koosolekul pidi toimuma Ivan Poska «pidulik» kubermangukomissariks «valimine», et siis juba selle koosoleku protokollil alusel Ajutine Valitsus «lahkelt» kinnitaks Poska kubermangukomissari ametisse. Koosolek pidi oma otsusega tunnistama kehtivaks 23. mail toimunud valimised, mõistma hukka Tallinna Nõukogu sammu nõukogu ainuvõimu kehtestamise alal Eestis kui «vähemuse» katse oma tahet «enamusele» peale sundida ning avaldama truualamlikkuse tunnet ja usaldust Ajutisele Valitsusele. Kolmandaks pidid pärast seda kokku tulema ainult eestlastest esindajad, ka eesti asunike esindajad kõigist Venemaa osadest nn. «rahvuskongressile», et otsust teha Eesti autonoomia küsimuse kohta ja moodustada eesti rahvuslik, eestlasi esindav organ. Seega «rahvuskongress» pidi saama midagi Eesti Asutava Kogu taoliste ülesannetega koosolekuks.

Bolševikud paljastasid eesti kodanlike natsionalistide kava. VSĐT(b)P Põhja-Balti Komitee ülesandel toimusid kohalike VSĐT(b)P organisatsioonide koosolekud, kus näidati eesti natsionalistide kava olemust ja töötati välja selle kava vastu võitlemiseks vajalikud abinõud. Nii toimus 8. juunil VSĐT(b)P Tallinna organisatsiooni koosolek, kus otsustati teha selgitustööd eesti kodanluse ürituste paljastamiseks ja kutsuda rahvast üles mitte osa võtma kodanlike natsionalistide koosolekutest. 18. juunil toimunud VSĐT(b)P Põhja-Balti Komitee ja partei kohalike organisatsioonide esindajate teisel nõupidamisel, samuti 24. juunil toimunud VSĐT(b)P Tallinna organisatsiooni üldkoos-

olekul arutati küsimust, kuidas suhtuda eesti kodanluse üritustesse ja kutsetesse, mis kodanlus oli saanud ühiskondlikele organisatsioonidele, kutsudes neid osa võtma juulis toimuvaist koosolekutest. Vastuvõetud otsustes rõhutati, et nii «eesti rahva esindajate koosolekut» ja «rahvuskongressi» kui ka kubermangu maanõukogu ei saa pidada kogu eesti rahva esinduseks, veel vähem kõigi eesti rahva klasside esinduseks, sest et 23. mail «valitud» valijamehed esindavad vaid eesti rahva tühist osa, kuna aga $\frac{2}{3}$ rahvast ei saanud valimistest osa võtta. Seal, kus maatöölised, maatamehed ja väikemaapidajad jõudsid organiseeruda, hääletas kodanluse kandidaatide poolt ainult väike arv valijaid. Näiteks Peningi vallas Harjumaal võtsid 11. juunil valimistest osa 1037 valijast ainult 457, s. o. 44 protsenti. Neist hääletasid maatameeste ja vähese maa omanike nimekirja poolt 279 valijat, s. o. 61 protsenti, taluomanike nimekirja poolt anti 172 häält ehk 37 protsenti. Valimiste ebaseaduslikust korraldamisest räägib juba see, et üheksast maakonnast nelja — Harju, Võru, Lääne ja Saare maakonna kodanluse komissarid, s. o. peaaegu pooled maakondadest olid sunnitud ametlikult paluma valimiste edasilükkamist. Ajutise Valitsuse Eesti kubermangukomissari kantselei ametlike, kuid kaugeltki mitte täielike andmete järgi ei suudetud 52-s vallas määratud tähtpäevaks valimisi läbi viia. Tartumaal 40-st vallast seitsmes vallas ei toimunud valimisi üldse, kolmes vallas tuli valimised tühistada. Isegi Ajutise Valitsuse Eesti kubermangukomissari abi Lõuna-Eestis, reaktionäär Parts, keda ei saa kuidagi kahtlustada bolševismis, oli sunnitud tunnistama, et «valimisi ei saa lugeda seaduslikeks». ¹ Oli täiesti arusaadav, et sel teel «valitud» esindajate nõupidamisel ega «rahvuskongressil» ei saanud olla õigust otsustada kogu eesti rahva saatuse üle. Otsustes öeldi, et kui nõupidamine või rahvuskongress teeb katset omistada endale kogu eesti rahva esinduse õigusi, siis peavad bolševikud loobuma osa võtmast selle tööst ja kutsuma ka kõiki teisi demokraatlike organisatsioonide esindajaid (näiteks nõukogude esindajaid) tegema kõigi osavõtjate ees avalduse, milles paljastatakse nõupidamise ja kongressi olemus, ning pärast seda lahkuma koosolekusaalist, kutsudes endaga kaasa kõiki, kes

¹ ENSV Riikliku Keskarhiivi filiaal, fond R-1, nimistu 1, toimik 59, leht 121.

ei ole nõus koos töötama kodanlusega. Need, kes lahkuvad kodanluse poolt kokkukutsutud kongressilt, tuleb kutsuda kokku omaette nõupidamisele, kus arutatakse läbi tõelise rahvaesinduse kokkukutsumise küsimus.

Kui nõupidamine ja kongress nõustuvad sellega, et neil ei ole õigust otsustada kogu eesti rahva saatuse üle ega pretendeeri kogu eesti rahva esinduse õigustele, siis teha ettepanek, kuidas ja millal kokku kutsuda laialdastel demokraatlikel alustel tõeline kogu eesti rahva täievoliline esindus.

Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu bolševike fraktsioonile tehti ülesandeks esitada samasisuline resolutsioon nõukogule arutamiseks.

Nõukogu võttis bolševike poolt esitatud resolutsiooni häälteenamusega vastu ja otsustas 1. juulil kokku kutsuda Eestimaa nõukogude esindajate nõupidamine koos nende demokraatlike organisatsioonide esindajatega, kes asuvad nõukogude platvormil, et veel enne kongressi läbi arutada eesti kodanluse kongressi suhtumise küsimust.¹ Nõupidamine viidi läbi 1. juulil. Sellest võtsid osa Tallinna, Rakvere, Narva, Tartu, Viljandi ja Kuressaare Nõukogu esindajad, maakondadest maatameeste ja väikemaapidajate poolt valitud valijamehed.

Nõupidamisel esitati kaks seisukohta kodanluse kongressisse suhtumise küsimuses. Sotsialistid-revolutsionäärid tegid ettepaneku võtta osa «reservatsiooniga». Sõna «reservatsioon» oli tarvilik suitsukatteks, et maskeeritud kujul saavutada otsust kongressist osavõtmise kasuks.

Bolševikud oma esinemistes rõhutasid, et mainitud kongressi tahab kodanlus ära kasutada rahva tahte moonutamiseks. Sellepärast võivad rahva laiade hulkade esindajad minna kongressile ainult selleks, et pärast seda, kui on valitud kongressi presiidium, võtta sõna, lugeda ette avaldus, kus antakse kongressi koosseisu poliitiline hinnang ja seletatakse ära, miks laiade hulkade esindajad ei võta osa kongressi tööst, ning siis lahkuda saalist, kutsudes tegema sedasama ka maata ning vähese maaga talupoegade esindajaid. Bolševike seisukoht sai hääletamisel rohkem hääli. Nõupidamisel arutati läbi bolševike poolt koostatud avalduse tekst, mis kiideti heaks.

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 90, 4. juulil 1917.

2. juulil toimus Tallinnas «Estonia» teatri saalis nn. «rahva esindajate» koosoleku avamine.

Kasutades kodanlik-natsionalistlike elementide ülekaalu, kukutati läbi kõik ettepanekud, mis tehti pahempoolsete rühmituste poolt. Hääletati maha ka bolševike ettepanek kontrollida delegaatide volitusi ning kuulata ära mandaatkomisjoni aruanne. Säärase käitumise peale võtsid bolševikud Tallinna, Rakvere, Narva, Tartu, Viljandi ja Kuressaare Nõukogu ning maatöölise ja vähese maaga talupoegade nimel sõna ja lugesid ette avalduse.

«Meie, Tallinna, Rakvere, Narva, Tartu, Viljandi ja Kuressaare Nõukogu esindajad, maatöölise ja vähese maaga talupoegade esindajad, teatame, et käesolev koosolek ei saa väljendada tõelist Eesti elanike arvamust.

Meie oleme arvamusel, et asjatu ja mõttetu on vaielda rikkaste klassidega koosolekul, mida nad tahavad kasutada rahva enamuse tõelise arvamuse võltsimiseks... Meie oleme otsustanud lahkuda käesolevalt istungilt, et avada maata talupoegade ja tööliste organisatsioonide poolt valitud tööliste ja soldatite saadikute nõukogude esindajate koosolek ning arutada seal küsimusi Eestimaa tööliste, soldatite ja vähese maaga talupoegade saadikute nõukogu loomisest, Asutava Kogu valimistest, kohalikust omavalitsusest ja muid nende rahvakihtide mureküsimusi. Meie kutsume üles kõiki, kes on meiega ühel arvamusel, ühinema meiega ning korraldama teise ühise nõupidamise. Elagu vaba eesti rahvas! Elagu autonoomne Eesti!»¹

Kui avaldus oli ette loetud, lahkusid bolševikud «Internatsionaali» lauldes saalist. Nendega koos lahkusid sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud, eesti menševistlik rühm «Ühtsus» ja isegi eesti radikaal-sotsialistid. Kokku lahkus ligi 400 delegaati, s. o. umbes pooled neist, kes olid tulnud koosolekule. Kubermangukomissari valimistest ja valimiste kinnitamise protseduurist ei tulnud midagi välja. See kava oli läbi kukkunud.

Nurjusid ka eesti kodanluse lootused sellele, mida ta oli «rahvuskongressilt» oodanud. 4. juulil ilmus «Estonia» teatri ette, kus «rahvuskongress» oma istungit pidas, 40-tuhandeline demonstratsioon loosungitega, nõudes: «Maha eesti keelt mittetunnustav Poska!», «Elagu autonoomne Eesti!», «Kõik ametnikud peavad olema valitud rahva

¹ «Утро правды» nr. 14, 17. juulil 1917.

poolt!» jne. Demonstrandid saatsid «rahvuskongressi» saali delegatsiooni loosungiga «Maha kodanluse rahvuskogu!», mis rulliti seal lahti ja millele järgnesid delegatsiooni liikmete kongressi olemust paljastavad sõnavõetud «rahvuskongressi» tribüünilt. Demonstrandid nõudsid, et eesti kodanlike natsionalistide liider K. Päts ilmuks nende ette ja teataks avalikult, kelle nimel «rahvuskongress» oma otsuseid teeb. Päts oli sunnitud ütlema, et ajakirjandus ei tõlgenda õigesti «rahvuskongressi» eesmärke, sest et «Estonia» müüride vahel koos olev kongress ei oma mingisugust õigust nimetada ennast kogu eesti rahva esinduseks. Selle kongressi otsused on kohustuslikud ainult neile, kes neid vastu võtavad.¹

4. juulil avanes demonstrantide ees uuesti sotsialistide-revolutsionääride ja menševike kahekeelsus ning rahva huvide reetmine. 2. juulil lahkusid nad koos bolševikega «rahvuskongressilt», siis aga ilmusid nad uuesti kongressile ja nende esindajale anti lahkelt koht presiidiumis. Kui kodanlik natsionalist Teemant, kes oli pööraselt vihane demonstratsiooni puhul, hüüdis, et demonstratsiooni olevat organiseerinud «tumedad jõud» ja et demonstratsioonist võtavad osa ainult «tumedad jõud», siis sotsialist-revolutsionäär Stepanov urises Teemandiga vihaselt kaasa, öeldes, et on täiesti lubamatu säärane nähtus, kus «parteide grupid» organiseerivad demonstratsioone ega teata sellest nõukogudele. Hiljem aga, ilmudes «Estonia» teatri rõdule, tervitas sama Stepanov demonstrante ja väitis variseri ilmega, et nad on teinud õigesti, kui nad välja astusid oma huvide kaitseks.²

Sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud ei teinud väljagi, et nad olid nende hulgas, kelle kohta demonstrantide poolt vastuvõetud resolutsioonis oli öeldud, et nad ei ole rahva esindajad ega tohi rääkida kogu rahva nimel. «Ainult proletariaadi klassivõitluse seisukohal olevad bolševikud on ainsateks töörahva esindajateks, ta huvide kaitsjateks, ainult neil on õigus rääkida kogu rahva nimel. Et teostada oma aatelisi nõudmisi, peab eesti rahvas koos minema teiste rahvaste demokraatidega. Kogu võim peab minema tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte.»³

¹ «Kiir» nr. 83, 6. juulil 1917.

² Sealsamas.

³ «Kiir» nr. 84, 7. juulil 1917.

«Kiir» paljastas sotsialistide-revolutsionääride ja menševike liidrite häbitava kahepalgelisuse: «Pole kahtlust, et töölistest sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud, kes ausalt välja tulid, et osa võtta demonstratsioonist, mis oli suunatud kongressi vastu, tundsid valusasti häbipuna esile kutsuvat olukorda, millesse aetas neid nende kokkuleplik balansseeriv juhtkond. Ja meil on põhjust oletada, et paljud töölistest sotsialistid-revolutsionäärid nende õppetundide mõjul jäädavalt pööravad selja neile poliitilistele tuulelippudele, kes oma nina hoiavad alati tolles suunas, kust kodanluse köögist praetud liha lõhna tuleb.»¹

*

Tallinna tööliste võitlust ja demonstratsiooni ei saa käsitleda lahus neist sündmustest, mis leidsid aset 3.—4. juulil Petrogradis. Bolševike loosungite all toimunud Tallinna tööliste demonstratsioon oleks väliselt nagu olnud esile kutsutud Eesti sisemistest põhjustest ja suunatud eesti kodanluse vastu. Tegelikult oli see aga suunatud mitte üksnes eesti kodanlike natsionalistide, vaid ka Ajutise Valitsuse, sotsialistide-revolutsionääride reetliku poliitika vastu, mida nad teostasid nii Petrogradi kui ka Tallinna Nõukogus. Sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud, saanud teada, et Tallinna töölistes, soldatid ja madrused kavatsesid 4. juulil Tallinnas demonstratsioonile ilmuda, tahtsid võtta selle demonstratsiooni küsimuse Tallinna Nõukogu päevakorda, et seda ära keelata nagu juunidemonstratsiooni. Kuid kuna juunidemonstratsiooni keeld ei andnud tulemusi, siis ei julgenud sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud nüüd seda sammu korrata. Nad otsustasid koostada delegatsiooni, kes esineks demonstratsioonil. Delegatsioonile anti instruktsioon mitte milgi tingimusel puudutada sündmusi, mis toimusid Petrogradis 3. juulil. Kuigi sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud püüdsid varjata 3. juuli verevalamist Petrogradis, tegid bolševikud resolutsiooni kaudu, mis loeti ette demonstratsioonist osavõtjaile, teatavaks sotsialistide-revolutsionääride ja menševike kätega toimepandud kuriteo ja andsid sellele bolševistliku hinnangu.

Analüüsides 1917. a. esimese poole demonstratsioone,

¹ «Kiir» nr. 84, 7. juulil 1917.

3.—5. juuli demonstratsioonid kaasa arvatud, kirjutas Lenin, et kõigi kolme kriisi perioodil aset leidnud rahvahulkade liikumine kandis väliselt demonstratsiooni vormi. Kuid need demonstratsioonid polnud tavalised demonstratsioonid, vaid midagi märksa suuremat kui demonstratsioon ja vähemat kui revolutsioon. Leidis aset revolutsiooni ja kontrrevolutsiooni puhkemine üheskoos, kus toimus järsk keskmiste elementide väljauhtumine ning proletaarsete ja kodanlike elementide väljakristalliseerumine.¹

«Keskmiste elementide väljauhtumise» protsess, mis algas revolutsiooni edasiarenemise mõjul, kutsus esile vahetpidamatu võnkumise sotsialistide-revolutsionääride ja menševike leeris massilise liikumise aktsioonide päevil kogu revolutsiooni arenemise vältel. Pärast juulisündmusi Petrogradis kasvas võnkumine üle lõhenemiseks sotsialistide-revolutsionääride ja menševike leeris, pahempoolsete elementide väljakristalliseerumiseks. Osa sotsialiste-revolutsionääre ja menševikke (pahempoolsed sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud-internatsionalistid) kaldus bolševike loosungi «Kogu võim nõukogudele!» toetamisele.

See «keskmiste elementide» võnkumine ilmnas ka Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogus. Tallinna Nõukogu Täitevkomitee koosseisu kuulusid 9 sotsialisti-revolutsionääri, 6 bolševikku, 3 menševikku ja 2 väljaspool parteisid olevat nn. «erapooletut». Juulisündmustesse suhtumise küsimuse arutamisel tegi Tallinna Nõukogu Täitevkomitee rahvahulkade pealesurumisel sammu vasakule, võttes vastu bolševike ettepaneku kogu võimu üleminekust nõukogude kätte. Sotsialistidest-revolutsionääridest ja menševikest koosnev nõukogu enamus aga loobus täitevkomitee otsuse kinnitamisest ja toetas avalikku üleminekut jultunuks muutunud kontrrevolutsiooni leeri. 9. juulil kuulutasid sotsialistide-revolutsionääride ja menševike parteid Ajutise Valitsuse «revolutsiooni päästmise valitsuseks» ja andsid talle piiramatud volitused revolutsiooni likvideerimiseks.

Olles hakanud veerema kokkuleppetele kodanlusega, ei suutnud sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud pidurada oma liikumist allapoole ja tormasid lõplikult kuristikku. 28. veebruaril lubasid nad tingimisi toetada kodanlikku valitsust. 6. mail päätsid nad ta kokkuvarisemisest,

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., Tallinn 1954, lk. 152.

lasksid end muuta tema teenriteks ja kaitsjateks, nõustusid pealetungi organiseerimisega rindel. 9. juunil ühinesid nad kontrrevolutsioonilise kodanlusega pöörase viha, laimu ja vale kampaanias revolutsioonilise proletariaadi ja tema eelväe, bolševike vastu. 19. juunil kiitsid nad heaks alanud röövsõja jätkamise, 3. juulil nõustusid nad reaktsiooniliste vägede kohalekutsumisega. See oli bonapartistidele võimu lõpliku üleandmise algus.¹

Igasugused lootused Vene revolutsiooni rahulikule arenemisele olid lõplikult kadunud. Liikumine oli astunud sotsialistliku revolutsiooni teele. Oli saabunud uus ajajärk, teravate konfliktide, heitluste ja kokkupõrgete ajajärk.

Valmistanud veresauna töölistele ja soldatitele 3.—5. juulil, tormasid sotsialistid-revolutsionäärid koos kodanlusega bolševike partei kallale. 5. juulil rüüstati nende käsul ajalehe «Pravda» toimetus ja trükikoda. Samal päeval tapsid junkrud Petrogradi tänaval töölise Voinovi ainult sel põhjusel, et ta müüs «Pravdat». Asuti Punakaardiväe desarmeerimisele. Petrogradi garnisoni revolutsioonilised väeosad desarmeeriti, saadeti laiali või viidi Petrogradist välja ning suunati rindele. Hakati areteerima bolševikke ja nende juhte. Ajutine Valitsus, kus rida tähtsaid kohti oli «sotsialistide» käes, vallandas bolševike vastu laimukampaania, levitas nende kohta väljamõeldud kuulujutte. Junkrud ja Ajutise Valitsuse agendid otsisid taga Leninit, et teda tappa. Lenin oli sunnitud end varjama. 12. juulil avaldas Ajutine Valitsus käskkirja surmanuhtluse kehtestamisest rindel. 15. juulil keelati Ajutise Valitsuse korraldusel bolševike ajalehtede «Pravda» ja «Okopnaja Pravda» väljaandmine.

12. juulil saatis Ajutise Valitsuse siseministri abi Dudorov Tallinna võimudele kirjaliku korralduse sulgeda bolševike ajalehed «Kiir» ja «Utro Pravdõ». 13. juulil, ilma et oleks esitatud mingisugust süüdistust, pani merekindluse komandant toime läbiotsimised bolševike ajalehtede «Kiir» ja «Utro Pravdõ» toimetuses. Toimetuste ruumid pitseeriti, ajalehtede ilmumine keelati.

Bolševike nõudmisel kutsuti kokku Tallinna Nõukogu Täitevkomitee erakorraline istung. Istungil võeti vastu otsus saata Petrogradisse delegatsioon bolševike ajalehtede sulgemise põhjuste selgitamiseks. Rahvahulkade enne-

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., Tallinn 1954, lk. 218—219.

aegse väljaastumise ärahoidmiseks otsustati nõukogu nimel avaldada üleskutse, milles ära näidata ajalehtede sulgemise asjaolu ja poliitiline mõte. Üleskutses selgitati, et «öösel teostati läbiotsimine ja areteerimine ajalehtede «Kiir» ja «Utro Pravdõ» toimetuses, viimased suleti. Ärgu see rünnak tekitagu segadust meie jõudude ridades.

Kodanikud töölisid ja kodanikud sõjaväelased! Pidage meeles nurjatut provokatsiooni ja ärge laske endid sositajatest provotseerida. Mitte mingisuguseid üksikuid väljaastumisi!

Vajalikul hetkel kutsume teid ühtsele ja võimsale väljaastumisele». ¹

15. juulil hakkas ilmuma endise «Kiire» asemel bolševike uus ajaleht «Tööline». Ajalehe esimeses numbris kirjutati, et kui Ajutise Valitsuse esindajad lootsid «Kiire» sulgemisega paralüseerida revolutsioonilist liikumist, siis eksivad nad rängasti, sest liikumise aluseks ei ole ajaleht, vaid rahvahulgad. Kõige verisem tsaarivalitsuse vägivald ei suutnud seisma panna rahvahulkade liikumist, seda ei suuda seisma panna ka Ajutise Valitsuse käsilased. ²

19. juulil arutati bolševike ajalehtede sulgemise küsimust Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogus. Sotsialistid-revolutsionäärid ei julgenud suuremat nõudmist esitada kui «paluda Ülevenemaalist Täitevkomiteed kiiresti järele pärida, missugused kaalutlused kutsusid esile ajalehtede «Kiir» ja «Utro Pravdõ» sulgemise... Kui Ajutise Valitsuse kaalutlused osutuvad puudulikeks, taotlema tema otsuse viivitamatut tühistamist». ³

Petrogradi saadetud Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee delegatsioon ei saanud ei Petrogradi Nõukogult ega Ajutiselt Valitsuselt mingisugust mõistlikku vastust. Keegi ei osutunud võimeliseks formuleerima süüdistust Tallinnas suletud bolševike ajalehtede suhtes. Kuid ajalehtede ilmumise keeldu siiski ei tühistatud, seni kui Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon pühkis minema kontrrevolutsioonilise Ajutise Valitsuse.

Bolševike parteile olid saabunud rasked, 1917. a. juulisündmustele järgnenud päevad. VSDT(b)P Petrogradi üllinnalise konverentsi resolutsioonis kirjutati, et toimuvad

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 99, 14. juulil 1917.

² «Tööline» nr. 1, 15. juulil 1917.

³ «Известия Ревельского Совета» nr. 107, 23. juulil 1917.

läbiotsimised ja rüüstamised, vähistamised ja peksmised, piinamised ja tapmised, ajalehtede ning organisatsioonide sulgemised, tööliste käest relvade äravõtmine ja polkude laialisaatmine, Soome eduskunna laialisaatmine, vabaduste kitsendamine ja surmanuhtluse uuesti kehtimapanek, rüüstajate ja vastuluuremeeste määratsemine, vale ja räpane laim, kõik see toimub sotsialistide-revolutsionääride ja menševike vaikival nõusolekul.

VSDT(b)P VI kongress oma resolutsioonis poliitilisest olukorrast märkis, et «nõukogud teevad läbi vaevalist agooniat, kõdunedes selle tõttu, et nad ei võtnud õigeaegselt kogu riigivõimu enda kätte». ¹

Kas see oli juhuslik, et sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud lasksid nõukogudel nii langeda? Muidugi mitte. Nad ei näinud nõukogudes uue riigivõimu idusid. Nad suhtusid nõukogudesse kui ajutiselt eksisteerivasse kontrollivasse ühiskondlikesse organisatsioonidesse. Nende jaoks oli nõukogudel mõningane mõte ainult seni, kui Ajutise Valitsuse koosseisus olid ülekaalus kodanlased ja mõisnikud. Et pärast 3. juuli sündmusi Ajutise Valitsuse koosseis muutus ja sotsialistidest ministrid said põhilised ministritoolid endi kätte, kaotasid sotsialistide-revolutsionääride ja menševike arvates nõukogud oma tähtsuse.

Saanud suurema osa ministrite portfelle enda kätte, ei olnud sotsialistidel-revolutsionääridel ja menševikel põhjust enam kaevata, et nad ei saa täide viia neid nõudmisi, mida nad tahavad. Kuid kodanluse sabarakud ei mõelnud sellele. Selgus, et nad ei kavatsenudki täita oma lubadusi. Eks lubanud 18. juunil Tallinna Nõukogu esimees, et «ainuvõimu küsimus laheneb positiivselt, sest ministrite võim jääb ainult täidesaatvaks võimuks». Tegelikult aga kujunes asi selliseks, et olles saanud ministritoolid, ei pidanud sotsialistidest ministrid nõukogusid enam millekski, ignoreerisid neid. Ja veel rohkem: nad aitasid kontrrevolutsiooniliste sõjaväeringkondadel rüüstata tööliste organisatsiooni. 3.—5. juulil jooksid nad avalikult üle kontrrevolutsiooni leeri, kaksikvõim oli lõppenud. Sotsialiste-revolutsionääre ja menševikke kohutas ja tegi rahutuks üle ääre voolama hakanud rahvahulkade rahulolematuse. Kartes viimaste avaldusi, ignoreerisid nad järjest rohkem masside

¹ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, I osa, Tallinn 1956, lk. 376.

häält ja suhtusid neisse üleolevalt. Sotsialistid-revolutsionärid hakkasid rahvahulki hurjutama, kohtlema neid kui purustusi ihkavat loomakarja, kes ei olevat võimeline «konstruktiivseks tegevuseks». Sotsialistid-revolutsionärid ja menševikud hakkasid tembeldama iga revolutsioonilist avaldust anarhiaks.

Nõukogud kaotasid sotsialistide-revolutsionääride ja menševike silmis väärtuse, nende leigus nõukogude suhtes kasvas seda kiiremini, mida energilisemalt töölised hakkasid sotsialistidest-revolutsionäärdest ja menševikest saadikuid nõukogudest ära kutsuma ja asendama neid bolševike poliitika positsioonidel seisvate saadikutega.

Mida suuremaks kasvas nõukogus saadikute arv, kes olid Ajutisele Valitsusele, eriti «sotsialistidest» ministritele usaldamatuse avaldamise poolt, seda julgemalt kõlasid nende hääled, kes nõudsid võimu võtmist proletariaadi ja kehvatalurahva kätte. See tuli eredalt nähtavale Eestimaa nõukogude esimesel kongressil, mis avati 23. juulil 1917.

*

Täites mais toimunud Baltimaade nõukogude esindajate nõupidamise otsust, määras Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Baltimaade nõukogude kongressi kokkukutsumise uueks tähtpäevaks 23. juuli 1917.

Teadaandes kongressi kokkukutsumise kohta rõhutati, et kuna olukord nõuab edasilükkamatult täievolilise organi loomist, siis 23. juulil kokkukutsutav kongress tunnistab end täievoliliseks, olenemata sellest, kas kõik nõukogude esindajad on kohale saabunud või ei.

23. juulil tuli kongress kokku VSDT(b)P Tallinna Komitee ruumes kell 4.35 pärast lõunat. Kongressile olid tulnud 70 delegaati ja nõukogude ning ühiskondlike organisatsioonide esindajat. Olid saabunud ainult Eestimaa nõukogude esindajad: Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogult 30 delegaati, Tartu Nõukogult 4, Pärnu Nõukogult 2, Haapsalu Nõukogult 2, Paide Nõukogult 7, Narva Nõukogult 5, Muhu Väina Kindlustatud Piirkonna Nõukogu Täitevkomiteelt 1, Hiiumaa Nõukogu Täitevkomiteelt 1, Sõjaväe Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomiteelt 1, Paldiski Nõukogult 1.

Peale selle olid saatnud oma esindajad kongressile mitmesugused organisatsioonid, näiteks Ülevenemaalise Talu-

rahva Saadikute Nõukogu Täitevkomitee 1, sotsialistide-revolutsionääride Tallinna komitee 2, talurahvaliidu «Vseh» («Kõik») Tallinna komitee 1, rahvussotsialistide Tallinna komitee 1, VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioon 2, Kunda töölisvanemad 1, Põhjarinde Piirkonnanõukogu Täitevkomitee 1, Eesti Kubermangu Maanõukogu 1, menševikud 2; jne., kes olid tulnud kongressile nõuandva häälega. Kongressi otsusega anti otsustav hääleõigus VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni kahele, sotsialistide-revolutsionääride Tallinna komitee kahele, menševike ühele, eesti menševike ühele esindajale, Kunda töölisvanemate esindajatele ja Põhjarinde Piirkonnanõukogu Täitevkomitee esindajale.

Kongressi delegaatide hulgas olid ülekaalus sotsialistide-revolutsionääride ja menševike parteide pooldajad. See avaldus juba kongressi presiidiumi valimisel. Sotsialistide-revolutsionääride ja menševike poolt esitatud kongressi presiidiumi esimehe kandidatuuri poolt hääletasid 34, vastu — 24 delegaati. Bolševike esitatud presiidiumi koosseisu poolt hääletasid 25, sotsialistide-revolutsionääride ja menševike bloki nimekirja poolt — 34 delegaati. Presiidiumi koosseis valiti 7-liikmeline: 2 sotsialisti-revolutsionääri, 2 menševikku, 3 bolševikku. Kasutades oma enamust suurendasid sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud seda enamust veel sel teel, et andsid otsustava hääleõiguse Paide Nõukogu kõigile seitsmele delegaadile, uskudes viimaste suusõnalist väidet, et nad esindavad 45 000 elanikku.

On enesestmõistetav, et selle tagajärjel kõigi tähtsamate kongressi otsuste sisu määras ära sotsialistide-revolutsionääride, menševike ja «parteitute» blokk. Viimaste nime all varjasid end peamiselt kodanlik-natsionalistlikud elemendid.

Kongressi esimesel istungil suudeti selgitada vaid kongressi volituste ulatuse küsimust, s. o. kas tunnistada kongress Baltimaade nõukogude kongressiks või ainult Eestimaa nõukogude kongressiks. Teiseks, kas kongressil on õigus konstitueeruda Eestimaa piirkonnanõukogude kongressi õigustega kongressina ja vastavalt sellele luua omaette, otseselt Ülevenemaalisele Nõukogude Täitevkomiteele alluv Eestimaa Piirkonnanõukogu Täitevkomitee, või rajoonilise õigusega Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee, mis kuuluks Põhjarinde piirkonnanõukogude hulka ja oleks seotud Ülevenemaalise Nõukogude Täitevkomiteega Pihkvas

asuva Põhjarinde Piirkonnanõukogu Täitevkomitee kaudu. Selleks oligi saabunud Põhjarinde Piirkonnanõukogu Täitevkomitee esindaja, kes asus seisukohal, et Baltimaade nõukogude kongress peaks konstitueeruma kui rajooni õigustega kongress ja sel kongressil valitud täitevkomitee peaks alluma Pihkvas asuvale Põhjarinde Piirkonnanõukogu Täitevkomiteele. Põhjarinde Piirkonnanõukogu Täitevkomitee esindajat toetas ainult Narva Nõukogu esindaja, kes motiveeris Põhjarinde Piirkonnanõukogu koosseisu jäämist sellega, et iseseisva Eesti piirkonna loomine rikuks Pihkva piirkonna nõukogu õiget funktsioneerimist, sest siis tuleks sealt ära kutsuda 10 parimat töötajat, kes saadeti sinna Eestimaa nõukogude poolt. Küsimuse kohta tekkisid teravad läbirääkimised. 28 delegaati registreerisid end sõnavõtuks, neist said sõna esinemiseks vaid 9. Sõna võtsid 5 bolševikku, nende hulgas V. Kingissepp, Rabtšinski jt.

Nagu näitas registratuuri aruanne, olid kongressil esindatud vaid Eestimaa nõukogud. Riiast saabus teade, et okupeerimata Läti maakonnad on juba organiseerunud Läti piirkonna nõukogusse, omavad vahetut sidet Ülevenemaalise Nõukogude Täitevkomiteega ega kavatse sellepärast osa võtta Tallinnas kokkutulnud kongressi tööst.

Arvestades eespool mainitud asjaolusid, tegid eesti bolševikud ettepaneku tunnistada kongress esimeseks Eestimaa nõukogude kongressiks ja esitasid vastava resolutsiooni projekti, kus oli kirjutatud:

«Tähele pannes, et: 1) Baltimaa Eesti osal majanduslikult ja rahvuslikult Pihkvaga midagi ühist pole, et 2) läbirääkimine Peterburis asuva kesktäidesaatva komiteega Pihkva kaudu väga raskendatud on, 3) iseseisev Eestimaa organiseerimine annab võimalust kõiki tegevaid ja ainelisi jõudusid koondada Eestimaa tarviduseks, tunnistab nõukogude kongress tarvilikuks iseseisva üle-eestimaalise nõukogu organiseerimise».¹

Selle resolutsiooni poolt hääletas enamus kongressi delegaate. Esimesel istungil valiti 5-liikmeline mandaatkomisjon, kuhu partei iga fraktsiooni poolt — bolševike, sotsialistide-revolutsionäärade, menševike, menševike-internatsionalistide ja iseseisvate sotsialistide poolt — valiti 1 esindaja.

Teisel istungil, mis algas 24. juulil pärast lõunat, kinni-

¹ «Maatamees» nr. 4, 22. juulil 1917.

tati kongressi päevakord. Päevakorda võeti: 1) mandaatkomisjoni aruanne; 2) suhtumisest Petrogradis ja rindel toimunud sündmustesse; 3) suhtumisest Ajutisse Valitsusse ja Ülevenemaalisse Nõukogude Täitevkomiteesse; 4) ettekanded tööst kohapeal; 5) ettevalmistustööst Asutava Kogu valimisteks; 6) rahvusküsimusest Eestis; 7) Eesti demokratiseerimise pakulistest reformidest; 8) Eesti ala organiseerimisest; 9) täidesaatvate organite valimised.

Mandaatkomisjoni aruandest selgus, et kõigis maakondades olid olemas nõukogud: Kuressaares (Saaremaa), Haapsalus (Läänemaa), Pärnus (Pärnumaa), Tallinnas (Harjumaa), Paides (Järvamaa), Viljandis (Viljandimaa), Rakveres (Virumaa), Tartus (Tartumaa) ja Võrus (Võrumaa), peale selle nõukogud Narvas, Valgas, Paldiskis jm.

Kuigi sotsialistid-revolutsionärid ja menševikud olid kongressil enamuses ning kõik bolševike ettepanekud läbi kukutati, oli bolševike esinemistel ja resolutsioonidel, kus selgitati bolševike poliitikat ja paljastati kokkuleplasi, suur tähtsus, sest et nad avaldasid kainestavat mõju nii kongressi delegaatidele kui ka rahvahulkadele väljaspool kongressi.

Bolševike resolutsioon, milles anti hinnang Petrogradis ja rindel asetleidnud sündmustele ja Ajutise Valitsuse tegevusele veebruarist kuni juulikuuni, sai poolt 28 häält. Kuid resolutsioonis öeldud sõnad selle kohta, et Ajutine Valitsus, kus ministritoolidel istusid sotsialistide-revolutsionääride ja menševike esindajad, «ajas kokkuleppepoliitikat mõisnikkude, kapitalistide ja välismaa imperialistidega, sellepärast aga täiesti võimetu oli riigi hädalisi tarvidusi täitma, edasilükkamata uuendusi elusse viima ja lagunenud majapidamise reguleerimiseks abinõusid tarvitusele võtma»,¹ kõlasid sotsialistidele-revolutsionääridele ja menševikele süüdistusaktina. Lükanud tagasi bolševike soovitatud proletariaadi ja talupoegade huvidele vastavad maa ummikust päästmise abinõud: «kogu võimu minek demokraatia kätte, otsustav võitlus vasturevolutsiooniga, kõigi reaktsiooni tugede hävitamine, edasilükkamata uuenduste elusse viimine tööliste ja talupoegade küsimustes ja üleüldse kõigi riigielu tegevuse harude demokratiseerimises, nagu maa talupoegade kätte andmine, tööliste kontrolli sisseseadmine valmistuses ja tarbeainete jaotuses, kaud-

¹ «Maatamees» nr. 4, 22. juulil 1917.

sete maksude ärakaotamine ja progressiivse sissetuleku maksu ning pärandusmaksu suurenemine»,¹ ja asunud tööliste ning soldatite revolutsiooniliste sammude hukkamõistmise teele ja süüdistamisele, et nende «3.—5. juuli liikumine... suurendas riigis korralagedust ja oli üheks põhjuseks kaotusele sõjaliinil», et nad «lõid hoobi revolutsioonile ja lubasid vasturevolutsioonil pead tõsta», paljastasid sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud end kui revolutsiooni ja rahva vaenlased, tõestasid, et bolševike poolt nende poliitikale antud hinnang oli õige.

Sotsialistide-revolutsionääride ja menševike resolutsiooni poolt hääletas 32 delegaati, s. o. nende resolutsioon sai vaid 4 häält rohkem kui bolševike resolutsioon.

Paremad polnud neil tulemused ka siis, kui 25. juulil tuli hääletamisele resolutsioon Ajutisse Valitsusse suhtumise kohta. Selles küsimuses esitatud bolševike resolutsiooni poolt hääletas juba 29 delegaati. Bolševike resolutsioonis paljastati, et Ajutine Valitsus, keda sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud nimetasid «revolutsiooni päästmise» valitsuseks, on «väike- ja suurkodanluse diktatuur». «See väike- ja suurkodanluse diktatuur toetab ennast sõjalise jõu peale, rusb revolutsiooni internatsionalistlikku tiiba ja on täiesti võimetu paremalt poolt pealesuruva vasturevolutsiooni vastu.» Selle uue koalitsioonilise valitsuse poliitika, mis loodi 24. juulil, «ei võigi olla muud, kui reaktsiooniline ja imperialistlik poliitika... Selle valitsuse väikekodanlik enamus võib ainult korratult kõikuva kellapendli poliitikat ajada ja raasuke si kätte võites annab ta suurkodanlusele ühe seisukoha teise järele ära».²

Bolševikud väitsid, et ainult uus revolutsioonitõuge, mis proletariaadi ja kehvtalurahva diktatuuri maksma paneb, «suudab riiki kitsikusest välja viia».

33 häälega, s. o. kõigest nelja hääle enamusega, surusid sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud läbi oma resolutsiooni, kutsudes üles täielikku toetust andma uuestiloodud valitsusele kõigis tema sammudes. «Tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kesktäidesaatvale komiteele täielikult kaasa aidata tugeva valitsuse võimu loomisel...

¹ «Maatamees» nr. 4, 22. juulil 1917.

² «Maatamees» nr. 5, 29. juulil 1917.

Tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kesktäidesaatvale komiteele täielikku usaldust avaldada . . .»¹

Rahvusküsimuse ja Eesti demokratiseerimise reformide küsimuse all tuli 26. juulil arutusele Ajutise Valitsuse kubermangukomissari ameti kaotamise küsimus. Esitatud resolutsioonis nõudsid bolševikud Ajutiselt Valitsuselt demokraatia laiendamist Eesti suhtes ja Ajutise Valitsuse kubermangukomissari ameti kaotamist, sest et «kongress arvab tarvilikuks ja möödapääsematuks kõiki kubermangukomissari järelevaatuse alla käivaid tegevuseharusid anda kubermangu nõukogu korraldamise alla ja uut komissari mitte valida». ² Bolševikud esitasid veel teise resolutsiooni, kus tehti ettepanek protesteerida kongressi nimel «kategeooriliselt selle vastu, et Poska käesoleva ajani komissari ametist tagandatud pole, kuna revolutsiooniline demokraatia tema vastu ammugi juba usaldamatust avaldas». ³

Sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud olid Ajutise Valitsuse kubermangukomissari ameti säilitamise poolt. Nad tegid ettepaneku muuta see amet, kuidugi ainult siis, kui Ajutine Valitsus lubab, valitavaks ja usaldada tema valimised kubermangu maanõukogu hooleks, reformides ning täiendades viimast, saates tema koosseisu 15 Eestimaa nõukogude esindajat. Selle sotsialistide-revolutsionääride ja menševike resolutsiooni poolt oli vaid kaks häält rohkem kui bolševike resolutsioonide poolt.

Bolševike resolutsioon, milles avaldati protesti selle kohta, et Poska pole tagandatud, võeti häälteenamusega vastu.

Terava iseloomu võttis võitlus kongressil, kui asuti Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee valimisele. Arvuliselt oli tarvis valida 19 liiget. Bolševikud nõudsid täitevkomitee valimist proportsionaalsuse põhimõtte järgi. Tavaliselt võeti nõukogude juhtivate organite valimisel aluseks proportsionaalsuse põhimõtte, s. o. lähtuti häälte arvust, mida oli saanud ühe või teise partei kandidaatide nimekiri, ja proportsionaalselt saadud häälele määrati kindlaks, mitu kohta saab üks või teine partei. Sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud taipasid, et kongressi töö käigus poolehoid bolševikele on kasvanud ja loobusid proportsionaalsuse põhimõttest, ei nõustunud sellega, ähvardades kongressi

¹ «Maatamees» nr. 5, 29. juulil 1917.

² «Maatamees» nr. 7, 3. augustil 1917.

³ Sealsamas.

lõhestamisega. Et vältida kongressi lõhenemist, loobusid bolševikud oma nõudmisest. Parteide fraktsioonide läbi-rääkimisel jõuti kokkuleppele, et Eestimaa Nõukogude Täitevkomitees saavad kohti: sotsialistid-revolutsionäärid 7, menševikud 4, bolševikud 7, menševikud-internatsiona-listid 1.

Täitevkomitee liikmekandidaatideks valiti 5 bolševikku, 4 menševikku, 3 sotsialisti-revolutsionääri ja 1 menševik-internatsionalist. Täitevkomitee liikmete hulgas oli 13 eestlast ja 6 muust rahvusest liiget. Koos kandidaatidega oli eestlasi 20 ja muust rahvusest 13 inimest. Bolševikest valiti täitevkomitee liikmeteks Anvelt, Mõtlik, Vilkes, Blaufeldt, Samson ja Milanov; liikmekandidaatideks Treufeldt, Kivikas, Valler, Silk ja Tülpin.

Sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud said Eestimaa Nõukogude Täitevkomitees sel kombel enamuse. Kuid bolševikel läks korda kongressi lõppistungil läbi suruda reserveeriv otsus täitevkomitee liikmete ja kandidaatide kohta, milles öeldi, et «kongress kinnitab ära niihästi täidesaatva komitee liikmed kui ka nende kandidaadid, kusjuures viimased esimeste kohtadele automaatselt astuvad. Täidesaatva komitee liikmete osa võivad täita peale kongressi poolt kinnitatud kandidaatide ka teised nõukogude fraktsioonide liikmed Eestimaa Nõukogude Kesktäidesaatva Komitee enda nõusolekul». ¹ See otsus andis võimaluse uue kongressi kokkutulekut ära ootamata muuta täitevkomitee koosseisu, kui jõudude vahekord nõukogus muutub. Seda kasutasidki bolševikud hiljem.

Kongress ei jõudnud kõiki päevakorda võetud küsimusi läbi arutada ja tegi ülejäänud küsimuste lahendamise täitevkomiteele ülesandeks. Kuid kongressil oli siiski suur tähtsus. Tema tähtsus seisis selles, et seal toimunud võitlus aitas laiadel tööliste, soldatite ja talurahva hulka del mõista sotsialistide-revolutsionääride ning menševike reetlikku osa ja andis hulkadele tõuke nende toetamisest loobumiseks. Kaitstes iseseisvat seisukohta igas tähtsamas küsimuses ja esitades oma ettepanekud nende küsimuste lahendamiseks, koondasid bolševikud rahvahulki enda ümber, kutsusid rahvas esile rahulolematust ning paha-meelt kokkuleplaste vastu ja, soodustades rahvahulkade

¹ «Maatamees» nr. 7, 3. augustil 1917.

klassiteadlikkuse kasvu, valmistasid ette soodsat momenti, et anda kodanlusele otsustav lahing.

Eestimaa nõukogude esimese kongressi tähtsus seisis veel selles, et ta lõi Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee. Nüüd olid nõukogud nii vormilt kui ka tegelikult asutuseks, kus bolševikud rääkisid täie häälega kõigi eesti tööliste, maa proletaarlaste ja poolproletaarlaste, soldatite ja madruste nimel.

Kõiki Eestimaa nõukogusid ühendava keskuse loomisel oli suur tähtsus bolševike mõju suurendamiseks hulkades ja nõukogude arvuliseks kasvuks Eestis.

Eestimaa nõukogude esimese kongressi kokkutulek ja Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee loomine tähendas seda, et Eestis algas bolševike võitluses rahvahulkade poolehoiu eest uus ajajärk, nõukogude bolševiseerimise ajajärk. See langes ühte murranguga revolutsiooni arengus Venemaal.

Revolutsiooni arengus oli toimunud äkiline pööre 3.—5. juuli sündmustest alates. See muutis põhjalikult bolševike võitluse tingimusi proletariaadi diktatuuri eest. Vana taktika enam ei kõlvanud, parteid oli tarvis relvastada uue taktikaga ja uute loosungitega, mis kajastaksid muutunud olukorda. Parteid relvastas uue taktika ja uute loosungitega võitluseks sotsialistliku revolutsiooni eest VSDT(b)P VI kongress.

VSDT(b)P VI kongress

VSDT(b)P VI kongress avati 26. juulil 1917. Kongressile tulid bolševikud, olles saavutanud silmapaistvat edu. Bolševike partei liikmete arv oli tõusnud 240 tuhandeni, s. o. kolmekordistunud. Partei organisatsioonide arv oli kasvanud 78-lt 162-ni. Olles jälitatud Ajutise Valitsuse agentide poolt, ei saanud Lenin kongressile ilmuda. Partei pidi oma juhti varjama. Parteitöö ja kongressi töö juhtimist teostas Lenin oma võitluskaaslaste kaudu. Peamisteks küsimusteks kongressi päevakorras olid partei Keskkomitee aruanne ja küsimus poliitilisest olukorrast.

VSDT(b)P VI kongress asus leninlikule seisukohale, võttes lähtekohaks teesi, et üleminek sotsialistlikule revolutsioonile Venemaal on vältimatu. Lähtudes sellest kaalutlusest võeti kongressil vastu bolševike majanduslik platvorm, milles nõuti töölistekontrolli sisseseadmist tootmise ja

jaotamise üle, pankade ja trustidesse ühendatud tööstuste natsionaliseerimist, mõisnike maade konfiskeerimist ja kogu maa natsionaliseerimist kui samme, mis loovad aluse üleminekuks sotsialistlikule plaanimajandusele. Bolševike majanduslik platvorm taotles põhilise eesmärgina rahvahulkade koondamist bolševike ümber kapitalistliku korra kukutamiseks.

Kongress kinnitas Lenini seisukoha, et pärast juulisündmusi on poliitiline olukord riigis niivõrd põhjalikult muutunud, et vana taktika enam ei kõlba. Kuni juulisündmuseni eksisteeris kaksikvõim. Märtsis, aprillis ja mais loeti iga nõukogude otsust seaduseks, sest seda oli iga kord võimalik kinnitada jõuga. Sellepärast pooldasid bolševikud võimu rahulikku üleminekut nõukogude kätte, sest et siis piisas võimuvõtmise otsuse tegemisest Nõukogude Kesktäitevkomitees ja kodanlus oleks pidanud alluma nõukogude tahtele.

Pärast juulisündmusi ei saanud võimu võtmisest rahulikul teel juttugi olla. Kodanlus koos monarhistidega oli lõplikult sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud endi külge köitnud, hirmutades neid sotsialistliku revolutsiooniga. Viimased andsid riigivõimu täielikult sõjaväelise jõugu kätte, kes revolutsioonilisi soldateid rindel maha laskis ja Petrogradis ning kõikjal tagalas bolševike organisatsioone rüüstas. Kaksikvõim oli lõppenud, kehtestatud oli imperialistliku kodanluse ja kontrrevolutsiooniliste kindralite kildkonna ainuvõim. See võim ei arvestanud enam nõukogude tahtet. Nõukogud olid nüüd jõuetud, neil ei olnud jõudu, et sundida kontrrevolutsionääre arvestama oma tahtet, kuid sotsialistid-revolutsionäärid koos menševikega ei tahtnudki seda.

Revolutsiooni rahulik ajajärk oli lõppenud. Et nüüd võimu võtta, oli tarvis kukutada imperialistliku kodanluse ja kindralite ainuvõim. Siis, kui selleks kõik võimalused olid olemas, ei tahtnud sotsialistidest-revolutsionääridest ja menševikest koosnev nõukogude juhatus võimu võtta. Nende poliitika tagajärjel olid nõukogud muutunud haledaks lobisejate kogunemispaiigaks, kus kuulati «liidrite» lõputuid kõnesid. Neis tingimustes kujutasid sotsialistid-revolutsionääride ja menševike poolt juhitud nõukogud endist otsesid kontrrevolutsioonilise Ajutise Valitsuse käsilasi. Sellepärast oli loosung «Kogu võim nõukogudele!» antud tingimustes kaotanud oma mõtte ja oli isegi kahju-

lik. Objektiivselt oleks see loosung nüüd teeninud rahva petmise ülesandeid, sisenõudnud rahvahulkadele kahjulikku illusiooni, otsekui piisaks ka nüüd nõukogude otsustest võimu võtmiseks nõukogude kätte ja võim lähekski isenesest nõukogude kätte.

Revolutsiooni arengu rahulik ajajärk oli lõppenud. Et nüüd võimu võtta, oli tarvis otsustavas heitluses kukutada imperialistliku kodanluse ja sõjaväelise kliki võim. Seda võisid teha ainult revolutsioonilised rahvahulgad. Selleks oli tarvilik üks tingimus: et nõukogude juhtimine oleks proletariaadi käes ja et rahvahulgad pööraksid selja revolutsiooni reetnud sotsialistide-revolutsionääride ja menševike parteidele. Oli tarvis, et rahvahulgad saaksid aru, et tegelikult riigivõimu kandjaks ei ole Ajutine Valitsus ja tema tugitoolides istuvad sotsialistidest ministrid, vaid sõjaväeline klikk, kelle hulka kuulub ka «sotsialist» Kerenski; et sotsialistidest ministrid toetavad Cavaignac'ide sõjalise kliki valitsust ja et seni, kui see sõjalise kliki valitsus pole kukutatud, ei saa rahu ega leiba ning talurahvas ei saa maad, sest võimu enda kätte haaranud kontrrevolutsioon oli ühinenud mõisnikega.

Seda võimu ei saanud kukutada üksikute isoleeritud vihapuhangutega, reaktsioonile osade kaupa vastuhakkamise katsetega, mis olid määratud ebaõnnestumisele. Teda võis kukutada vaid kõige laiemate töörahva hulkade revolutsiooni uus laine.

Loosung «Kogu võim nõukogudele!» tuli ajutiselt maha võtta. Aga see ei tähendanud bolševike lahkumist nõukogudest, loobumist võimu võtmisest nõukogude kätte igal tingimusel, loobumist jäädavalt. Bolševikud olid arvamusel, et nõukogud võivad võtta ja peavadki uue revolutsiooni tulemusena võtma võimu enda kätte, kuid enam mitte nende nõukogude kätte, mis olid kodanlusega kokkuleppe organiks, vaid kui kontrrevolutsioonilise kodanluse vastase revolutsioonilise võitluse organite kätte, kui proletariaadi ja kehtalurahva diktatuuri organite kätte.

Bolševikud jäid nõukogudesse, et paljastada sotsialiste-revolutsionääre ja menševikke, koondada endi ümber rahvahulki, tõrjuda nõukogudest välja kodanlusega kokkuleppimist pooldavad elemendid, võita nõukogudes enamus, muuta nõukogud ülestõusu- ja võimuorganeiks.

Bolševike partei orientatsioon relvastatud ülestõusu

ettevalmistamisele tõstis esile küsimuse proletariaadi liitlastest sotsialistliku revolutsiooni etapil.

Buhharin püüdis kongressi veenda, et sotsialistliku revolutsiooni etapil ei ole proletariaadil liitlasi, et talurahvas on sõlminud liidu kodanlusega ega tule töölisklassiga kaasa.

Kongress paljastas selle marksismile vaenuliku kontseptsiooni, näidates, et talurahvas ei ole homogeenne klass. Talupoegade hulgas on kulakuid, on keskmikke ja kehvikuid, s. o. maa poolproletaarlased ja proletaarlased. Viimased pole loonud mingisugust liitu kodanlusega ja toetavad tingimata proletariaati tema võitluses linna ja maa kodanluse vastu.

VSDT(b)P VI kongress kinnitas leninlikud seisukohad kõigis revolutsiooniküsimustes ja suunas partei relvastatud ülestõusule, sotsialistlikule revolutsioonile, proletariaadi diktatuuri kättevõitmisele. VSDT(b)P VI kongressil on eriti tähtis koht NLKP ajaloos. Partei VI kongress koondas bolševike read Keskkomitee leninliku tuumiku ümber ja viimase juhtimisel alustasid nad uutes tingimustes energilist võitlust Lenini juhtnööride elluviimise eest, Lenini õpetuse — sotsialismi võidu võimalikkusest meie maal — elluviimise eest. VSDT(b)P VI kongress oli ülestõusu ettevalmistamise kongress.

LÜHIKOKKUVÕTE

Pärast Veebruarirevolutsiooni oli võim Eestis läinud tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte. Oli loodud nõukogud alguses Tallinnas, Tartus, Narvas ja saartel, hiljem kõigis maakondlikes linnades ja isegi mõnedes valdades. Kuid nagu Petrogradi Nõukogu, nii tunnistas ka Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu menševistlikesseerlik enamus pärast Ajutise Valitsuse kubermangukomissari määramist Eestisse kubermangukomissari võimu prioriteetseks, jättes endale kubermangukomissari tegevuse kontrollimise õiguse. Kontrolli teostamiseks moodustati nõukogude juurde eriline organ, mida nimetati «kubermangukomissari juures olevaks nõupidamiseks», lühidalt «valvekomisjoniks».

Seega oli Tallinna Nõukogu menševikest ja sotsialistidest-revolutsionääridest koosnev enamus, pooldades kokku-

lepet kodanlusega, tegelikult vabatahtlikult andnud võimu kodanlusele Ajutise Valitsuse kubermangukomissari näol. Eestis oli omapärastes tingimustes kujunenud samuti kaksikvõimu olukord.

Bolševikud asusid võitlusse nõukogude ainuvõimu eest, püstitades loosungi «Kogu võim nõukogudele!». Seda võitlust tuli bolševikel pidada äärmiselt komplitseeritud olukorras. Bolševike kui eesti töölisklassi eelväe ja eesti kodanluse vahel käis võitlus eesti rahva võitmiseks enda poole.

Et saada Eestis ainuvõim enda kätte, kuulutas eesti kodanlus end ka rahvuste enesemääramise õiguse loosungi pooldajaks, kuid andis sellele oma kodanliku, natsionalistliku sisu ja käsituse. Osavasti ära kasutades loosungit võitlusest suurvene šovinismi vastu, proletariaadi ja bolševike ajutist organisatsioonilist nõrkust, läks kodanlusel korda tõmmata endaga kaasa tunduva osa eesti rahva mitteproletaarseid kihte. Bolševike loosungile «Kogu võim nõukogudele!» seadis eesti kodanlus vastu oma loosungi «Kogu võim Eestis kubermangu maanõukogule!»

Peamiseks jõuks, mis takistas rahvahulkade võitmist bolševike poole, olid kodanlusega kokkuleppimist pooldavad menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid.

Bolševikud tegid suurt tööd selleks, et sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud loobuksid mõisnike, vene ja eesti kodanluse poliitika toetamisest ja asuksid eesti töörahva huvide kaitsmise positsioonile. Kuid olles pimestatud rahvuslike huvide väikekodanlikust mõistmisest, ei suutnud ega tahtnud nad tõusta töörahva tõeliste huvide kaitsmise kõrgusele.

Kuna sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud ei tahtnud aru saada oma ekslikust poliitikast, siis paljastasid bolševikud neid Tallinna Nõukogus ja kõigis Eestimaa nõukogudes kui kodanluse agente Ajutisse Valitsusse suhtumise, Eesti kubermangukomissari määramise ja tema volituste, eesti rahvuslike väeosade organiseerimise, Eesti kubermangu maanõukogu valimiste küsimustes, seades eesti kodanluse ja neid toetanud menševike ning esseeride rahvusküsimuse lahendamise kavale vastu bolševike partei proletaarse rahvusküsimuse lahendamise programmi.

Rahvahulgad veendusid, et bolševike poliitika ja nõudmised vastavad nende huvidele ja hakkasid Tallinna Nõukogu menševistlik-esseerlikult enamusest nõudma bolševike

loosungi «Kogu võim nõukogudele!» praktilist teostamist. Tulemuseks oli see, et 26. maist kuni 4. juunini 1917 kehtis Tallinnas nõukogude ainuvõim, mis aga Petrogradi Nõukogu esseerlik-menševistliku juhtkonna abiga likvideeriti ning taastati Ajutise Valitsuse kubermangukomissari võim.

Juhindudes bolševike ülevenemaalise aprillikonverentsi otsustest, võitlesid bolševikud nõukogude kindlustamise, nende võrgu loomise eest kõikjal ja nende ühendamise eest üle Eestimaa. 23. juulil 1917 toimus esimene eesti nõukogude kongress, kus valiti Eestimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude Täitevkomitee.

Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee loomisega muutusid nõukogud üle-eestimaaliseks organisatsiooniks. Sellega lõppes üldjoontes bolševike võitluse periood nõukogude loomise eest Eestis. Ees seisis ülesanne puhastada nõukogud kokkuleplastest, muuta nad bolševistlikeks. Selle ülesande täitmisele asusid bolševikud Eestis uutes tingimustes. Revolutsiooni rahuliku arengu ja kaksikvõimu periood oli lõppenud kontrrevolutsiooni ainuvõimuga. Revolutsiooni rahuliku arengu periood asendus relvastatud võitluse teel võimu võtmise perioodiga.

VSDT(b)P VI kongress tegi otsuse, et loosung «Kogu võim nõukogudele!» ei teeni antud olukorras partei ülesandeid ja tuleb ajutiselt maha võtta. Kongress määras kindlaks partei uue taktika, mis vastas uuele olukorrale ja andis kursi relvastatud ülestõusule. VSDT(b)P VI kongressi otsuste alusel 13. augustil kokkutulnud eesti bolševike konverents töötas välja abinõud relvastatud ülestõusu ettevalmistamiseks Eestis.

KOLMAS PEATÜKK

EESTI BOLŠEVIKUD RELVASTATUD ÜLESTÕUSU ETTE- VALMISTAMISEL JA LÄBIVIIMISEL

VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide augustikonverents

Pärast 3. juuli sündmuse arenes revolutsioon kiires tempos. Bolševike töö tulemused hakkasid ikka rohkem avalduma. Nüüd seisis partei ülesanne mitte enam niivõrd revolutsiooni arengu kiirendamises kui hoolitsuses selle eest, et jõuda sündmustega sammu pidada, et töölised ja töötavad hulgad oleksid pidevalt informeeritud muutustest, mis toimuvad poliitilises olukorras ja klassivõitluse rindel. Tuli selgitada, et olukord on äärmiselt kriitiline ja et iga vähingi väljaastumine võib lõppeda plahvatusena. Bolševike ülesandeks oli tööliklassile selgeks teha, et kriitiline olukord nõuab valmisolekut otsustavaks lahinguks kontr-revolutsioonilise kodanlusega ja võimu võtmiseks igal hetkel. Kuid see hetk ise oli teadmata. Sündmuste käik võis

väljaastumist nõuda silmapilkselt, võis nõuda ka alles mõne aja pärast. Selleks tuli rahvahulki hoida pingelises, löögivalmis olekus, mis mõne provokatsioonilise akti tõttu võis aga esile kutsuda enneaegse väljaastumise. Oli tarvis tööd organiseerida selliselt, et need hulgad, kes pealinnas olid arusaamisele jõudnud, et ainult sotsialiste-revolutsionääre ja menševikke nõukogudest minema kihutades võib pääseda sõjast, näljast, mõisnike ja kapitalistide orjusest ning rahvuslikust rõhumisest, ei tormaks enne võitlusse, kui enamus üle Venemaa samale arusaamisele jõuab ja valmis on samamoodi toimima.

Eesti bolševikud selgitasid töötavatele hulkadele, et nad ei saa tõelist enesemääramise õigust seni, kui nad ei loobu kodanlusega kokkuleppimise poliitika toetamisest. Nad saavutavad oma eesmärgi ainult siis, kui nad toetavad otsustavalt võimu üleminekut revolutsioonilise proletariaadi kätte. Ainult revolutsioonilised töölised, kui neid toetavad kehvtalupojad, tagavad tõelise enesemääramise õiguse kõigile rahvastele. Üksi nemad on võimelised murdma kapitalistide vastupanu, tagama rahvale tasuta maa saamise, täieliku vabaduse, täieliku võidu nälja üle, sõjast pääsemise.

Et valmistada eesti bolševike organisatsiooni ette VSDT(b)P VI kongressi poolt püstitatud ülesannete elluviimiseks ja nende ülesannete konkretiseerimiseks, kutsuti 13. augustil Tallinnas kokku VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide uus, pärast Veebruarirevolutsiooni teine konverents.

Konverentsile oli saabunud 41 delegaati: Tallinna organisatsioonilt 21, Nõmmelt 1, Tartust 2, Pärnust 1, Haapsalust 1, Aserist 1, Kundast 2, Narvast 1, Sindist 1, Nehatust 1, Raikkülalt 1, ajalehe «Tööline» toimetuse poolt 1, VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee poolt 5. Peale selle olid saatnud delegaate VSDT(b)P Peterburi eesti bolševike komitee ja VSDT(b)P Helsingi eesti bolševike organisatsioon kumbki 1. Seitsme organisatsiooni esindajad ei olnud veel kohale jõudnud.

Konverentsi päevakorda võeti 7 küsimust: 1) VSDT(b)P organisatsioonide aruanded tööst kohapeal; 2) ettevalmistustööst Asutava Kogu valimisteks; 3) töö organiseerimisest maal; 4) propagandatööst; 5) autonoomia küsimustest; 6) tarbekaupade puudusest; 7) mitmesuguseid küsimusi.

Konverentsi peaküsimusteks kujunesid VSDT(b)P organisatsioonide aruanded kohtadelt ja VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee aruanne, milles anti kokkuvõtte viie kuu vältel tehtud tööst.

Hoolimata repressioonidest, arvete õiendamisest ja ohjeldamatu laimu kampaaniast, mida kontrrevolutsioon oli organiseerinud bolševike vastu pärast 3. juuli sündmusi, võitsid bolševikud pidevalt üha laiemate hulkade poolehoidu. Algul töölishulkadele pealinnades ja suurtes linnades, siis talurahvale hakkas ilmselt selgeks saama, et laimu levitamine bolševike kohta on mõisnike ja kapitalistide üks peamisi relvi tööliste ning kehvtalurahva huvide eest võitlevate bolševike vastu, ja nende lugupidamine muutus kindlaks bolševike pooldamiseks ja toetamiseks.

Võitluses rahvahulkade poolehoiu võitmise eest said eesti bolševikud süstemaatilist abi VSDT(b)P Keskkomiteelt. Bolševike ajalehtedes avaldatud artiklite kaudu, Lenini esinemistest partei konverentsil, nõupidamistel partei Keskkomitees ja viimase otsustes, samuti VSDT(b)P VI kongressi otsustes leidsid eesti bolševikud küsimuste õige lahenduse, avastasid nende abil oma vead ja leidsid abinõud oma vigade parandamiseks.

Eesti seisukohalt eriti tähtsat osa etendas rahvusküsimuse õige lahendamine. VSDT(b)P otsustel ning Lenini sõnavõttudel selle küsimuse kohta oli suur tähtsus ka eesti bolševike jaoks.

Olulist abi said eesti bolševikud VSDT(b)P Petrogradi organisatsioonilt, Keskkomitee Sõjaväeorganisatsioonide Büroolt, Helsingi ja Kroonlinna VSDT(b)P organisatsioonidelt Tallinna mereväebaasi, eriti soldatite ja madrusie enda poole võitmisel. Teatavasti Eesti rannikul ja saartel loodud mereväebaasidesse oli reaktsiooniliste ohvitseride juhtimise alla koondatud rohkesti kaitsesõjaliselt meeletatud väeosi. Pole juhuslik, et sotsialistid-revolutsionäärid pidašid Tallinna mereväebaasi oma partei tsitadelliks.

VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonid olid ajavahe-
mikul aprillist kuni augusti keskpaigani ära teinud suure töö VSDT(b)P organisatsioonide loomise alal vabrikutes, tehastes, maal, maaväes ja sõjalaevastikus.

Aruannetest selgus, et VSDT(b)P Eesti organisatsioon oli viie kuuga tunduvalt kasvanud. Kui VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide aprillikonverentsi ajal oli 8 VSDT(b)P organisatsiooni 2250 liikmega, siis nüüd oli

registreeritud 23 organisatsiooni. Kui kaasa arvata ka need VSDT(b)P organisatsioonid, kes konverentsi ajaks end VSDT(b)P Põhja-Balti Komiteesse üles anda ei jõudnud, siis oli organisatsioonide arv Eestis tõusnud 27-ni, koos Petrogradi, Helsingi ja Viiburi organisatsiooniga 30-ni, kusjuures liikmete arv oli ligi 7000.

Kõigis suuremates vabrikutes ja tehastes Tallinnas ja mujal Eestis olid loodud VSDT(b)P algorganisatsioonid, maakondades VSDT(b)P maakonnakomiteed ja partei-algorganisatsioonid mõnedes valdades.

VSDT(b)P Keskkomitee juures oleva Sõjaväeorganisatsioonide Büroo juhtimisel oli XII armees loodud 2000 bolševike sõjaväeorganisatsiooni. Selle armee 23 polku saatsid tervitusi VSDT(b)P VI kongressile. XII armee koosseisu kuulusid läti polgud, kus oli umbes 48 000 kütti, nende hulgas palju eestlasi; mõnedes polkudes olid peaaegu pooled eestlased, kes toetasid bolševikke.

Niisama edukas töö oli tehtud bolševike partei organisatsioonide poolt laevastikus. Balti laevastiku parteiorganisatsiooni esindaja teatas, et Tallinna baasi laevastik asub järjest rohkem bolševike positsioonile. «Ainult ristleja «Admiral Makarov» komando on jäänud sotsialistide-revolutsionääride kindluseks.»¹

Nagu eespool nägime, oli VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide liikmete arv kasvanud rohkem kui kolmekordseks. Organisatsioonidesse olid tulnud tuhanded uued liikmed, kel ei olnud marksistlikku teoreetilist ettevalmistust ja kel puudus selge arusaamine VSDT(b)P programmist. Ainult bolševike organisatsiooniliste ja ideoloogiliste põhimõtete unustamise või mittetundmisega võib seletada seda fakti, et Viljandis loodi ühine, bolševikest ja menševikest koosnev organisatsioon ja et esines, nagu reas teisteski VSDT(b)P organisatsioonides, menševikega koostötamise, «ühinemise» tendents. Uute liikmete teoreetilise taseme tõstmiseks ja instrueerimiseks olid organiseeritud kursused ja lühiajalised parteikoolid.

Heade tulemustega olid bolševikud töötanud legaalsete töörahva massiorganisatsioonide loomise alal ning tööliste, maatööliste, naiste, noorsoo ja intelligentsi kaasatõmbamisel nendesse. Esikohale tuleb tõsta ametiühingute organiseerimist. Siin tuli ületada Ajutise Valitsuse kubermangu-

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 179, 20. oktoobril 1917.

komissari Poska poolt etteveeretatavaid tõkkeid, kes hoolimata sellest, et tsaar oli juba minema pühitud, nõudis ametiühingute vormistamist ja registreerimist tsaari 1906. aasta 4. märtsi seaduse järgi. Võites kõiki raskusi olid bolševikud organiseerinud augustikuuks Eestis kõigis vabrikutes ja tehastes vabriku-tehasekomiteed. Erinevalt Petrogradist nimetati Eestis neid töölisanemate nõukogudeks. Ettevõtete töölisanemate nõukogude poolt valiti esindajad töölisanemate kesknõukogusse, kelle ülesandeks oli juhtida töölisanemate nõukogude tööd ettevõtetes. Bolševike juhtimisel oli ära peetud töölisanemate nõukogude kaks konverentsi. Näiteks Tallinna töölisanemate nõukogude teisel konverentsil, mis toimus 19. juunist 23. juunini 1917, esindasid need nõukogud ainult Tallinnas üle 44 000 organiseeritud töölise.

Samal ajavahemikul oli organiseeritud üle 20 ametiühingu. Nende juhtimiseks ja töö koordineerimiseks üle Eesti oli moodustatud Ametiühingute Keskbüroo. Ametiühingu liikmete valdav enamus pooldas bolševikke.

Tallinnas tegid bolševikud suure töö naiste organiseerimise alal, kasutades ära sõjaväkke mobiliseeritud soldatite perekondade ja naiste abistamise komiteesid, kes toetasid bolševikke.

Tööraha kaasatõmbamiseks toitlustuse õige korraldamise töösse olid organiseeritud majakomiteed, kes valvasid toidukaartide õige väljaandmise järele.

VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni otsuse alusel organiseeriti noorsooühingu organisatsioon, avati töölisnoorte klubi. Noorsooühingul olid oma algorganisatsioonid igas tehases ja vabrikus. Noorsooühingu kaudu toimus noorte ettevalmistamine relvastatud ülestõusuks.

Töölise ja töötavate hulkade kasvatamiseks revolutsioonilises vaimus etendasid suurt osa miitingud, koosolekud, demonstratsioonid, kongressid ja konverentsid. Möödunud aja vältel olid bolševikud eduga läbi viinud 5 massdemonstratsiooni: 1. mail, 28. ja 29. mail kubermangukomissari tagandamise otsuse toetamiseks ja võimu Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu kätte võtmise puhul ning demonstratsioonid 18. juunil ja 4. juulil. Kõik need demonstratsioonid toimusid bolševike loosungite all.

Tähtsaks relyaks rahvahulkade kasvatamisel oli bolševike käes ajakirjandus. Kuni 3. juuli sündmusteni ilmusid bolševike ajalehed: «Kiir» eesti keeles ja «Utro Pravdõ»

vene keeles. Esimene ilmus iga päev, teine kaks korda nädalas. Kui Ajutise Valitsuse võimud nende ilmumise ära keelasid, hakkasid bolševikud 15. juulist välja andma iga päev ilmuvat ajalehte «Tööline» eesti keeles ja venekeelset ajalehte «Zvezda». Maatameeste ja vähese maaga talupoegade jaoks oli ajaleht «Maatamees». Peale nende ilmusid bolševike ajalehed ka mujal. Tartus anti välja eesti ja vene keeles ajalehte «Tartu Tõde», Narvas tehti ettevalmistusi VSDT(b)P ajalehe väljaandmiseks. Need ajalehed trükiti summadega, mis koguti kopikatena töölistelt, madrustelt, maatöolistelt. Seega ei olnud nende ajalehtede väljaandmine puht bolševike üritus, vaid kümnete tuhandete tööliste, maatameeste, soldatite ja kehttalupoegade kätetöö.

Nende ajalehtede kaudu tutvustasid eesti bolševikud rahvahulki kõigi tähtsamate VSDT(b)P Keskkomitee, VSDT(b)P konverentside ja kongresside otsustega, paljastasid kodanluse ja tema käsilaste — sotsialistide-revolutsionäärade ning menševike kuritegelikud teod ja kavad ning veensid rahvahulki, et bolševike poliitika on ainuõige.

Mitte vähem tähtis polnud ka töö, mida bolševikud tegid maatöölise ja kehttalurahva hulgas. Tööd maal juhtis VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee. Aprillikuu lõpuks viisid bolševikud läbi Tallinnas maatöölise, vähese maaga ja maatameeste esindajate nõupidamise. Nõupidamise nimel avaldati üleskutse «Maatöölisele ja kogu maata rahvale», kus maatöölisi ja maatamehi kutsuti üles organiseerima mõisakomiteesid ja talurahva vallanõukogusid ning saatma oma esindajaid maakondade tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogusse. Kutsuti üles tegema ettevalmistustööd üle-eestimaalise maatöölise, maatameeste ja vähese maaga talupoegade konverentsi kokkukutsumiseks. Sel eesmärgil tegid bolševikud maist kuni augustini ära suure töö mõisatöölise ja soldatite ning vähese maaga talupoegade organiseerimiseks maakondades ja valdades.

21.—22. mail tuli Tallinnas kokku Eestimaa maatöölise konverents. Konverentsile olid saatnud oma esindajad kõik maakonnad peale Saaremaa. Harjumaa poolt oli 3, Tartumaalt 6, Pärnumaalt 2, Virumaalt 6, Järvamaalt 7, Viljandimaalt 6, Läänemaalt 7, Võrumaalt 3 esindajat. Peale selle võtsid konverentsi tööst osa Ajutise Maatameeste Keskbüroo esindaja, Rakvere tööliste esindaja ja Helsingi eesti sõjameeste liidu nõukogu poolt 2 esindajat. Kokku oli kohal 44 esindajat. Enamus esindajaist pooldas bolševikke.

Nii näiteks bolševike esitatud resolutsiooni poolt «Praegune silmapilk» hääletasid 21, vastu — 17. Ülejäänud jäid erapooletuks.

Maaküsimuse kohta vastuvõetud resolutsioonis nõuti: «Kõik maa tuleb rahva omaks tunnistada, kõik mõisa-, kiriku- ja muud suurmaad tasuta rahva kätte võtta... Mõisate äravõtmine peab... valla maatameeste komiteede läbi sündima... Äravõetud mõisaid ei tule milgil tingimusel jagama hakata, vaid igaiühest eeskujulik majapidamine sisse seada... Väikestele teo- ja kandikoha pidajatele tuleb rendi tasumine mõisale, teol käimine jne. otsekohe ära jätta, kuna maa neile maksuta tarvitada peab olema... Neis mõisates, kus maa komiteede poolt äravõtmata peaks jääma, ja suuremates talukohtades, tuleb sügisel kõik vili üles kirjutada ja korraldada, et see osa, mis majapidamisest üle jääb, vallakomiteede, kreisi ja kubermangu tööliste ja soldatite saadikute nõukogude läbi kõigi tarvitajate vahel ära jaotataks.»¹

Konverentsil moodustati töö juhtimiseks maal Ajutine Maatameeste Keskbüroo, mis töötas VSĐT (b) P Põhja-Balti Komitee juures ja viimase juhtimisel. Ajutine Maatameeste Keskbüroo tegi võrdlemisi lühikese aja vältel nii ulatusliku töö ära, et päevakorda oli tõusnud pakiline vajadus luua talurahva hulki haarav üle-eestimaaline organisatsiooni vorm — üle-eestimaaline talurahva saadikute nõukogu, mis koos üle-eestimaalise tööliste ja soldatite saadikute nõukoguga esindaks kogu eesti töötavat rahvast.

Juba 1917. a. märtsis alustasid eesti proletaarsed ja poolproletaarsed hulgad maal võitlust maa pärast. Oma peamised löögid suunasid talurahva hulgad vihatud saksa parunite ja tsaari ametnike vastu, nende kui 1905.—1907. a. karistussalkade ning «rahustajate» abiliste vastu.

Lõuna-Eestis võttis vanade tsaariaegsete ametnike tagandamine nii suure ulatuse, et Ajutise Valitsuse Eesti kubermangukomissari abi Parts Lõuna-Eestis ära keelas endiste ametnike tagandamise, ähvardades kõiki, kes seda käsku ei täida, kui kurjategijaid vastutusele võtta.

Talurahvaliikumine sai uue suuna ja hakkas eriti hoogu võtma pärast eesti maatöölise, vähese maaga ja maatameeste nõupidamist aprillis ja maatöölise konverentsi mais. Aprillis ja mais läkitasid peaaegu kõigi maakondade

¹ «Kiir» nr. 49, 26. mail 1917.

miilitsaülemad kubermangukomissarile hulgaliselt telegramme, milles teatati «omavolilistest» mõisavalitsejate tagandamistest mõisatööliste poolt. Järjest sagenesid maatööliste väljaastumised palga tõstmise nõudmise ja orjastavate töötingimuste revideerimise nõudmise kaitseks. Mõisate omanikud pöördusid abisaamiseks võitluses maatööliste vastu kubermangukomissari poole. Pärnu ja Viljandi maakonna aadlike-mõisnike koosoleku nimel saadeti 9. mail kubermangukomissarile kirjalik ettepanek «kaotada teorendi-maaga sulaste¹ instituut», sest peaaegu kõigis Viljandi maakonna mõisates teatasid «teorendile maad saanud sulased», et nad loobuvad oma kontrahtidest ja nõuavad, et maaomanikud nõustuksid maa eest vastu võtma rahalist rendimaksu.²

Võitlust mõisnike vastu alustasid ka talupojad. 22. aprillil kandis Harjumaal miilitsaülem Eesti kubermangukomissarile ette, et Uuemõisa vallas räägivad talupojad avalikult mõisamaade jagamise vajadusest. Saaremaal löid talupojad tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogu täitevaldkomitee toetusel talurahvakomitee, võtsid Randvere mõisa maad, seemnematerjalid ning inventari enda kätte ja külvavad vilja maha.³

Maatööliste ja talupoegade revolutsioonilise aktiivsuse tõus ajas mõisnikele ning Ajutisele Valitsusele hirmujudinad peale. Ajutiselt Valitsuselt saabus kubermangukomissarile telegramm, kus kästi «mitte lubada omavolilist maaküsimuse lahendamist».⁴

Mõisnikud nähes, et ainult repressioonivahenditega talurahva revolutsioonilisest liikumisest jagu ei saa, asusid lõhestama talurahva ühist rinnet, võtsid tarvitusele manööverdamise vahendeid, «püüdes talupoegadega kokkulepet saavutada».

Ent võitlust maal ei peatanud ei Ajutise Valitsuse repressioonid ega mõisnike manööverdamise vahendid. Juunis ja juulis olid hooti Eesti kolm maakonda tervenisti, ülejäänud maakonnad osaliselt haaratud maatöölise streigist, sest mõisnikud ei tahtnud järele anda ega maatöölise rahuldavaid nõudmisi vastu võtta.

¹ Mõeldud on neid mõisatöölisi, kes said mõisalt kasutada maad ja tasusid selle eest maaomanikule tööga.

² ENSV Riiklik Keskarhiiv, fond 1, nimistu 1, toimik 10, leht 346.

³ ENSV Riiklik Keskarhiiv, fond 1, nimistu 1, toimik 9, leht 178.

⁴ «Kiir» nr. 31, 2. mail 1917.

Sagenesid mõisamaade oma kasutusse võtmise, mõisa põldudele ja heinamaadele karja pealelaskmise juhud. Viru maakonna miilitsaülem telegrafeeris kubermangukomissarile 13. juulil, et hoolimata kõigist ettevõetud abinõudest «popsid jätkavad heinamaade oma kasutusse võtmist». ¹

Harjumaa miilitsaülem hädaldas, et eriti Keila vallas ja just Kumna, Lehola, Laulasmaa, Ohtu jt. mõisates on sagenenud vargused ning karja põldudele ja heinamaadele pealelaskmised. ²

Augustis olid agraarliikumisest haaratud ka kõige mahaäänunud kolkad Eestis. Bolševike mõju kasvas pidevalt samuti maal. See ilmnes 3. septembril toimunud kodanlike valla maanõukogude valimistel. Kahjuks puuduvad kokkuvõtlikud andmed valimiste tulemuste kohta üle Eesti, käepärast on ainult mõningad andmed valimiste tulemuste kohta Viljandi maakonnas. Kuigi see maakond kuulub nende hulka, kus hallparunid olid eriti mõjukad ja jõukate talupoegade erikaal kaunis suur, jäid 46-st vallast 15-s maaomanikud vähemusse.

Töölisklassi ja kehvtalurahva liidu kindlustamise küsimus oli seda suurema tähtsusega, sest oli tarvis tagada võitu sotsialistlikus revolutsioonis. Maatööliste, maataameeste ja kehvtalurahva organiseerimisel oli suuri teeneid Ajutise Maatameeste ja Vähese Maaga Talupoegade Keskbüroo poolt väljaantaval bolševike ajalehel «Maatamees», mis hakkas ilmuma juunis 1917.

Et tagada tööliste ja talupoegade liidu loomist ja tugevdamist, kutsutigi 13. augustil Tallinnas kokku teine maatameeste konverents, mis pidas oma istungeid paralleelselt VSĐT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide konverentsi istungitega. Konverentsile oli saabunud esindajaid kõigist maakondadest. Nagu eelmiselgi korral, puudusid konverentsil Saaremaa esindajad. Vastavalt mandaatkomisjoni aruandele oli konverentsile saabunud 43 delegaati otsustava häälega. Konverentsil oli esindatud üle 40 000 maatöölise. Suur enamik delegaate olid kindlad bolševike pooldajad.

Konverentsi päevakorda kinnitati 9 küsimust: 1) aruanded olukorrast kohapeal ja Ajutise Maatameeste ja Vähese Maaga Talupoegade Keskbüroo aruanne; 2) ette-

¹ ENSV Riiklik Keskarhiiv, fond R-1, nimistu 1, toimik 33, leht 184.

² ENSV Riiklik Keskarhiiv, fond R-1, nimistu 1, toimik 38, leht 194.

valmistustööst Asutava Kogu valimisteks; 3) organisatsioonilised küsimused; 4) propagandatööst; 5) omavalitsustest; 6) tootlusküsimus; 7) maaküsimus; 8) töökaitse küsimusi; 9) mobiliseeritute perekondade abistamisest.

Nagu Ajutise Maatameeste Keskbüroo aruandest selgus, oli maal suudetud organiseerida 20 maatameeste komiteed, käsil oli veel 22 komitee loomine. Mõnes vallas olid juba loodud valla maatameeste komiteed.

Konverentsi peatulemuseks oli see, et ta kuulutas end eesti maatameeste saadikute nõukogude kongressiks ja valis Eestimaa Maatameeste Saadikute Nõukogude Täitevkomitee. Eestimaa Maatameeste Saadikute Nõukogude Täitevkomiteesse valiti iga maakonna poolt 2 liiget ja 2 kandidaati, kokku 32 inimest. Täitevkomitee liikmed valisid endi hulgast 3-liikmelise täitevkomitee büroo: Sihver, Heintuk, Pöögelmann. Konverents kinnitas üle-eestimaalise maatameeste nõukogu häälekandjaks ajalehe «Maatamees».

Eestimaa Maatameeste Saadikute Nõukogude Täitevkomitee liikmete hulgast valiti 2 saadikut Eestimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude Täitevkomitee liikmeks.

Konverents võttis vastu otsuse, mille alusel Eestimaa Maatameeste Saadikute Nõukogude Täitevkomiteesse peab kuuluma igast vallast üks esindaja, ja tegi ülesandeks valdadele, kellel puudusid oma esindajad täitevkomitees, need valida.

Eestimaa Maatameeste Saadikute Nõukogude Täitevkomiteed kohustati hoolitsema selle eest, et igas maakonnas ja vallas maatameeste konverentsid kokku kutsutaks ning maakonna ja valla maatameeste nõukogud valitaks. Konverentsil täpsustati eelmise konverentsi resolutsiooni maaküsimuse kohta ning avaldati selgemalt seisukohad maa omandiõiguse ja maa kasutamise viiside kohta. Rõhutati, et «konverents tunnistab õigeks ja nõuab:

1. Maa omanduse õiguse kohta: et eraomanduse õigus maa ja metsade kohta saaks ära kaotatud ja maa rahva omanduseks tunnistatud;

2. Maa tarvitamise õiguse kohta: et maa tarvitamise ja valitsemise õigus rahva kätte jääks, kes seda õigust oma rahvuslike esituste kaudu teostab ja nimelt:

1) maa kohta, mis üleriikliku tähtsusega asutuste ja ettevõtete alla käib, otsustab üleriiklik rahvaasemikkude kogu ehk parlament;

2) kõigi muu maa tarvitamise kohta otsustavad kohalikkude laiemate omavalitsuste rahvuslikult valitud esindajate kogud.

Täh. 1. Esimeseks juhtnööriks selle juures olgu, et: a) kõik keisrikoja-, kabineti-, kloostrite, kirikute, mõisnike ja stiftide (asutuste) maad viibimata sunduslikult ja ilma tasuta tulevad ära võtta; b) ära võtta tuleksid ka teised suurkohad, kus nende pidajad ise tööd ei tee ja ainult teiste tööst elavad. Äravõetavate kohtade alampiiri töötab rahvalik omavalitsus välja; c) vähemad kohad jäävad edasi nende seniste pidajate ja nende pärijate kätte.

Täh. 2. Linna piirides oleva maa kohta otsustab linna omavalitsus.

3. Maa tarvitamise viisi kohta: maa tarvitamise viisi määrab üleüldistes põhijoontes maaomavalitsuse keskesituskogu ära. Nende määruste üksikasjaline teostamine kui ka senistelt omanikkudelt äravõetud maade valitsemine ja nende tarvitamise järele valvamine kohtadel jääb kohalikkude omavalitsuste maakomiteede hooleks.

Täh. 3. Soovitav oleks, et mõisaid mitte tükeldama ei hakataks, sest uute väikekohtade asutamine nõuaks suurt kulu, kuna majapidamine selle all tehniliselt kannataks ja tagurpidi läheks, mida lubada ei tohi. Selle vastu peavad komiteed hoolt kandma, et majapidamist järjest tõsta ja viljakandvaks maaks teha...

Täh. 4. Iseseisvate väikekohtade üle otsustamine jääb kohalikkude maatameeste komiteede hooleks». ¹

Bolševikud kasutasid iga juhust, et nõukogude tribüünilt rääkida rahvale tõtt, paljastada sotsialiste-revolutsionääre ja menševikke ning võita enamust nõukogudes. Juba esimene Eestimaa nõukogude kongress näitas, et see bolševike ennastalgav töö on hakanud vilja kandma. Augustis toimunud Eestimaa nõukogude saadikute ümbervalimine tõstis uuesti bolševike partei autoriteeti. Ja mitte üksnes seda. Valimised tõid päevavalgele lõhenemisprotsessi nähtused sotsialistide-revolutsionääride ja menševike parteis, laiade töötavate hulkade sotsialistidest-revolutsionääridest ja menševikest eemaldumise faktid.

Kooskõlas 21. aprillil vastuvõetud VSĐT(b)P Keskkomitee resolutsiooniga kutsusid eesti bolševikud juba 1917. a. mais töölisi ja soldateid üles oma saadikuid nõukogudes

¹ «Tööline» nr. 31, 19. augustil 1917.

ümber valima, «saates sinna ainult niisuguseid inimesi, kes vankumatult teostavad täiesti kindlat arvamust, mis on kooskõlas enamuse tõelise tahtega». ¹

Et töölistel ja soldatitel, maatöolistel ja kehvtalurahval oleks selge, mida taotleavad bolševikud ja keda valida nõukogusse, töötati välja saadiku juhend ehk, nagu seda ajakirjanduses nimetati, «kodukorra eelnõu tööliste ja soldatite saadikute nõukogude asemiku valimisel». Juhendis öeldi, et «oma asemiku tööliste ja soldatite saadikute nõukogusse valides teeme temale kohuseks järgmist nõuda: kapitalistide ja mõisnike võimu murdmist, röövsõja lõpetamist ja õiglase rahu tegemist»; et «kõik maad ilma mingisuguse tasuta talupoegadele antaks. Talupojad peavad need maad viibimata kasutamisele võtma ja neid kohe kündma hakkama; nõudma, et rutem kõik riigivõim tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte antaks, tööliste kontroll tootmise ja tarbimise üle sisse seataks. Saadikul ei pea usaldust olema kehtiva valitsuse vastu, ta ei tohi kaitsesõjaluse parteisid toetada, kes kokkuleppimist kapitalistidega ja kapitalistide valitsusest osavõtmisest jultustavad». ²

Juhendis öeldi: «Meie asemik on kohustatud selle eelnõu järgi nõukogus töötama. Kes sellelt teelt kõrvale kaldub, kutsutakse ära, tema asemele valime siis teise, kes meie vaadete poolehoidja on.» ³

Selle juhendi põhimõtteid kaitstes organiseeriti ajavahe-mikul maist kuni augustikuuni saadikute ümbervalimisi kogu Eestis. Neid ümbervalimisi suudeti läbi viia vaid osaliselt. Kus ümbervalimised toimusid, valiti uuteks saadikuteks tavaliselt bolševikud.

Vastuolud sotsialistide-revolutsionääride ning menševike poliitika ja töörahva taotluste vahel, mis järjest süvenesid, avaldusid eriti Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogus. Sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud pet-sid töötavaid hulki kubermangukomissari tagandamise, 18. juuni demonstratsiooni, eesti kodanluse poolt kokkukut-sutud «rahvuskongressi», tööliste palkade tõstmise jne. küsimustes ja rahvahulgad ei usaldanud neid.

26. juulil Tallinna Nõukogu istungil olid sotsialistid-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 178.

² «Kiir» nr. 37, 9. mail 1917.

³ Sealsamas.

revolutsioonäärid sunnitud konstateerima, et Tallinna Nõukogu saadikute koosseis ei peegelda enam oma valijate tahet, sest liiga sagedaseks on muutunud «lahkarvamised nõukogu ja valijate arvamise vahel». Bolševike poolt tehti ettepanek läbi viia Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu ümbervalimised. Seekord kohal olnud 120-st saadikust hääletasid 80 ümbervalimise poolt, 37 vastu ja 3 jäid erapooletuks.

Bolševike ettepanekute poolt, et uutel valimistel tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogust võivad osa võtta ainult vabrikute, tehaste ja muud tööliste esindajad, sõjaväelaste ja palgatööliste ning teenistujate organisatsioonide esindajad, s. o. et kodanluse seltside esindajaid mitte lubada nõukogusse, hääletasid 63 saadikut, 58 olid vastu.

28. juulil võeti Tallinna Nõukogu istungil vastu otsus, mis piiras juhuslike elementide pääsemist nõukogusse niisuguste «seltside» poolt, kelle liikmete arv ei ületanud 15 inimest. Otsuses kirjutati, et nõukogusse valitakse üks saadik iga organisatsiooni 300 liikme kohta. Erand tehti nende sotsialistlike parteide suhtes, kellel liikmete arv oli alla 300. Neil lubati valida nõukogusse üks saadik tingimusel, et nõukogu annab selleks nõusoleku. Erinevalt varematest valimistest teostati saadikute valimisi otsese valimise ja salajase hääletamise teel.

Tallinna Nõukogu 4. augusti otsuse kohaselt pidi valimised lõpetatama 10. augustiks ja Tallinna Nõukogu presiidium ümber valitama hiljemalt 11. augustiks.

Tallinna Nõukogu saadikute ümbervalimise käik näitas, et sotsialistidel-revolutsioonääridel ja menševikel ei lähe korda säilitada vana parteilist koosseisu. Nad püüdsid saboteerida 4. augusti otsuse täitmist. Alles pärast seda, kui bolševikud uuesti presiidiumi ümbervalimise küsimuse nõukogus hääletamisele panid ja nende ettepanek häälteenamuse sai, s. o. 90 häält poolt ja 85 häält vastu, viidi 16. augustil läbi nõukogu presiidiumi ümbervalimised. Bolševike poolt esitatud presiidiumi nimekiri sai 84 häält, sotsialistide-revolutsionääride nimekiri — 69, menševike nimekiri — 3, parteitute nimekiri — 19 häält. Menševike hulgas oli toimunud lõhenemine. Neist eraldunud saadikute grupp, kes nimetasid end internatsionalistideks, hääletas bolševike nimekirja poolt. Presiidiumi valiti seega 2 bolševikku, 1 menševik-internatsionalist, 2 sotsialisti-revolut-

sionääri, 1 menševik, 1 parteitu. Nõukogu esimeheks valiti siiski menševik ja tema asetäitjaks bolševik.

Samal päeval toimusid Tallinna Töoliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee uue koosseisu valimised. 179-st saadikust hääletasid bolševike nimekirja poolt 75, sotsialistide-revolutsionääride poolt 66, menševike nimekirja poolt 9, parteitute poolt 21, menševike-internatsionalistide nimekirja poolt 8. Täitevkomiteesse valiti 20 liiget. Neist oli bolševikke 8, sotsialiste-revolutsionääre 8, parteituid 2, menševikke-internatsionaliste 1 ja menševikke 1.

Et saada enam-vähem selget pilti jõudude vahekorrast Tallinna Nõukogus pärast ümbervalimisi, lisame nõukogu alaliste komisjonide valitud koosseisu. Siis saame Tallinna Nõukogu saadikute koosseisu kohta järgmise tabeli:

	Bolševikke	Sotsialistide-revolutsionääre	Menševikke	Menševikke-internatsionaliste	Parteituid	Kokku
Nõukogu presiidiumi koosseis	2	2	1	1	1	7
Nõukogu täitevkomitee koosseis	8	8	1	1	2	20
Nõukogu alaliste komisjonide koosseis	73	77	14	13	18	195
	83	87	16	15	21	222

Samasugust pilti ja nihkumisi näitasid ümbervalimised ka teistes Eestimaa nõukogudes. Näiteks Tartu Nõukogu presiidiumi 8-st liikmest oli bolševikke 6.¹

Ümbervalimised näitasid, et sotsialistide-revolutsionääride ja menševike hukatuslikust poliitikast hakkasid aru saama mitte üksnes töölised ja soldatid, vaid ka kokkuleplike parteide realiikmed. Need parteid lõhenesid. Menševike parteist lõi lahku menševike-internatsionalistide rühm, sotsialistide-revolutsionääride partei lõhenes parempoolseteks ja pahempoolseteks sotsialistideks-revolutsionäärideks. Menševikud-internatsionalistid ja pahempoolsed sotsialistid-revolutsionäärid hakkasid üha sagedamini toetama bol-

¹ «Tartu Töoliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» nr. 3, 15. juulil 1917.

ševike poliitikat reas põhilise tähtsusega revolutsiooniküsimustes.

Ümbervalimised tõid tunnustusväärse võidu bolševikele ja tõsise kaotuse sotsialistidele-revolutsionääridele ning menševikele, pealegi kui silmas pidada, et näiteks Tallinna Nõukogusse valitud sotsialistidest-revolutsionääridest saadikute hulgas ligi pooled olid pahempoolsed sotsialistid-revolutsionäärid, kes ei olnud jõudnud omaette fraktsiooni luua. Et viimased koos parteitute ning menševike-internatsionalistidega hääletasid bolševike ettepanekute poolt, siis oli Tallinna Nõukogus ilmne enamus bolševikel. Sel asjaolul oli suur tähtsus eriti siis, kui bolševikel tuli organiseerida korniilovluse purustamist Eestis ja Petrogradis.

Tähtsad olid VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide konverentsil Asutavasse Kogusse valimiste ettevalmistamise ja Eesti autonoomia küsimused. Konverentsi päevakorra eelmiste küsimuste arutlused näitasid, et töölised, soldatid, madrused ja maatamehed hakkasid aru saama bolševike poliitika olemusest, hakkasid aru saama, et töörahva huvide tõelisteks kaitsjateks on bolševikud, ja avaldasid bolševikele oma poolehoidu. Kodanlus oli neist isoleeritud. Seda aga ei saanud öelda väikekodanlike elementide suhtes, kelle hulgas kodanlikud klassirahu meeoleolud ja eelarvamused rahvusküsimuses olid tugevad. Nad olid küll valmis toetama bolševikke sõja-, rahu- ja maaküsimuses, kuid ei saanud aru bolševike rahvuspoliitika olemusest ja läksid seetõttu kodanlusega kaasa. Oli tarvis kodanlus neist isoleerida. Seda võis saavutada vaid õige bolševistliku rahvuspoliitika abil, selgitades rahvahulkadele selle olemust ja paljastades eesti kodanluse, eesti sotsialistid-revolutsionääride ja menševike — nn. «sotsialistide» reaktioonilist, natsionalistlikku poliitikat, vastandades sellele bolševike internatsionalismi-poliitika.

Eesti kodanlus võttis endale keskseks nõudmiseks Asutava Kogu valimiste kampaanias Venemaa föderaliseerimise ja Eesti Venemaa föderatiivseks autonoomseks osariigiks muutmise.

See oli kodanlik-natsionalistlik autonoomia. «Nõudes föderatsiooni, ei mõeldud seda kaugeltki nii avarana, nagu see esines Ühendriikide 1776. a. põhiseaduses. Kõigi eesti rahvuslike erakondade nõudmised ei ulatunud sõna valjemas mõttes mitte riikliku autonoomiani, vaid nende sisuks

jäi laiem provintsiaalne autonoomia keskviimu prioriteediga,» kirjutavad eesti kodanlikud ajaloolased.

Sellele piiratud ja ebajärjekindlale kodanlik-natsionalistlikule rahvusküsimuse «lahendamise» kavale seadsid eesti bolševikud vastu rahvusküsimuse proletaarse lahendamise plaani.

Bolševikud lähtusid marksistlikust teesist, et rahvusküsimust ei saa käsitleda lahus proletariaadi klassivõitluse küsimusest. Proletariaadi seisukohalt ei ole rahvusküsimus mingi omaette küsimus, vaid osa peaküsimusest — proletariaadi diktatuuri kättevõitmisest, olles selle lahendamisest sõltuv, sellele alluv küsimus. Rahvusküsimuse lahendamine saab võimalikuks alles pärast proletariaadi diktatuuri kehtestamist. Teiste sõnadega öeldes: rahvusküsimuse lahendamine sõltub proletaarse demokratismi olemasolust, sest kodanliku demokraatia raamides, eriti imperialismi tingimustes, seda lahendada ei saa.

Sellest lähtusid bolševikud, kaitstes rahvuste enesemääramise õiguse loosungit, mille all mõisteti ka riiklikku eraldumist ja iseseisva riigi moodustamist.

Eesti kodanlus ja kõik väikekodanlikud parteid Eestis kuulutasid end selle loosungi pooldajaiks. Kuid kõik nad tõlgendasid seda loosungit kui kodanluse õigust saada Eestis valitsevaks klassiks ja muutuda monopoolseks eesti rahva ekspluateerijaks. Selleks tahtis eesti kodanlus autonoomiat, föderatsiooni aga oli talle vaja kaitseks välisvaenlase vastu ja «oma» rahva sõnakuulmises hoidmiseks. Nii seda kui ka teist aga eesti kodanlus oma jõuga tagada ei suutnud.

Siit läksid bolševike ja eesti kodanluse ning kõigi eesti väikekodanlike parteide teed lahku.

Bolševikud lähtusid proletaarse revolutsiooni ning proletariaadi diktatuuri vajadustest ja pooldasid sellepärast niisugust rahvusküsimuse lahendamist, mis soodustaks võimu üleminekut proletariaadi kätte. Võimu üleminek proletariaadi kätte oleks teinud Eesti riikliku eraldumise ülearuks, vastupidi, see nõudis eesti rahva huvide seisukohalt tsentraliseeritud suurriigi koosseisu jäämist. Olles järjekindlad proletaarsed demokraadid, s. o. vägivallameetodite tarvitamise vastased rahvusküsimuse lahendamisel, kaitsevad bolševikud kõigi rahvaste õigust enesemääramisele, sest ainult rahvus ise omab õigust määrata oma saatust, kellelgi ei ole õigust vägivaldselt vahele segada rahvuse ellu. Tal

on õigus oma elu korraldada autonoomia alusel. Tal on õigus astuda teiste rahvustega föderatsioonisuhetesse. Tal on õigus täielikult lahku lüüa. Rahvus on suveräänne, ja kõik rahvused on üheõiguslikud. Sellest aga ei järgne, et bolševikud olid lahkulöömise poolt igal tingimusel — ka siis, kui see kahjustas proletariaadi huvisid. Lenin rõhutas, et bolševikud nõuavad «enesemääramise vabadust... s. o. rõhutatud rahvuste lahkulöömise vabadust mitte sellepärast, et me unistaksime majanduslikust killustatusest või väikeriikide ideaalist, vaid vastupidi sellepärast, et me tahame suuri riike ja rahvuste lähenemist, isegi kokkusulamist, kuid tõeliselt demokraatlikul, tõeliselt internatsionalistlikul baasil, mis pole mõeldav ilma lahkulöömise vabaduseta». ¹

Kodanlik rahvus koosneb mitmest klassist, siinjuures kahest põhilisest klassist: kodanlusest ja proletariaadist. Et kindlaks teha, missugused klassid või rahvakihid moodustavad antud momendil rahvuse põhilise kandva jõu, on tarvis lähtuda ajaloolis-klassiliselt seisukohalt. 1917. aastal lähtusid eesti bolševikud seisukohalt, et proletariaat ei saa toetada ekspluataatorlike klasside natsionalistlikke taotlusi, sest et revolutsioon oli astunud sotsialistliku revolutsiooni etappi. Võitlus rahvuste enesemääramise õiguse eest antud etapil tähendas võitlust ühe inimese teise inimese poolt ekspluateerimise lõpetamise, rahvuste rõhumise poliitika lõpetamise eest, et teha võimatuks igasugune võitlus rahvuste vahel ja rajada tee nende koostöök.

Kodanluse poliitikaks oli aga rahvustevahelise vaenu süvendamise, teravdamise, ekspluateerimise säilitamise poliitika. Eesti rahva vabastamise juhtimise pidi enda peale võtma proletariaat ja selleks pidi ta partei esitama oma rahvusküsimuse lahendamise programmi, et isoleerida eesti kodanlus ja teda toetavad väikekodanlikud parteid rahvahulkadest.

Lähtudes VSDT(b)P seisukohtadest, tunnistas VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide teine konverents vastuvõtmatuks eesti kodanluse poolt päevakorda tõstetud Venemaa föderaliseerimise kava, sest tolle aja tingimustes tähendas see sammu tagasi, ajalooliselt kujunenud majandusliku organismi tükkiideks kiskumist, mis oli täiesti vastuolus Venemaa rahvuste majandusliku arenguga tervikuna ja

¹ V. I. Lenin, Teosed, 21. kd., Tallinn 1953, lk. 375.

Eesti majandusliku arenguga eriti. Seda ei eitanud ka eesti kodanlus, kui ta deklareeris, et eesti kodanlust «seovad Venemaaga elulised huvid». ¹

Väites seda ei mõelnud eesti kodanlus muidugi mitte kogu eesti rahva huve, vaid ainult omaenda egoistlikke majanduslik-poliitilisi klassieesmärke.

Eesti kodanlus tunnistas sellega seda tõsiasja, et ta ilma Venemaa keskvõimu abita ei ole võimeline murdma eesti revolutsioonilise töörahva jõudu, et tema huvid kodanliku korra säilitamises ja proletaarse revolutsiooni likvideerimises ühtivad vene kodanluse ja kontrrevolutsiooni huvidega.

Nõudes Venemaa föderaliseerimist ja Eestile autonoomiat, püüdis eesti kodanlus lämmatada klassivõitlust, mis ilmselt oli üle kasvamas proletaarseks revolutsiooniks. Eesti kodanlus tahtis lõhkuda kõigi rahvuste tööliklassi ja kehvatalurahva ühist rinnet, püüdis ennast ja Eesti ala päästa proletaarsest revolutsioonist, püüdis Eesti ja muu Venemaa vahele püstitada piirivalli, et Eestit revolutsioonilisest Venemaast isoleerida ning tagada endale monopoolset seisundit eesti rahva ekspluateerimisel.

Eesti kodanluse Venemaa föderaliseerimise ja Eesti autonoomia plaanil ei olnud midagi ühist eesti töörahva tõelise enesemääramisega. Selle eesmärgiks oli saavutada «enesemääramist» ainult eesti kodanlusele, muuta Venemaa ääremaad kodanlikeks rahvusvabariikideks, kus «rahus ja ühtsuses» elaksid koos nii natsionalistlik kodanlus kui ka proletariaat, ekspluataatorid ja ekspluateeritavad.

Eesti kodanlus maskeeris kavalalt oma tõelisi taotlusi. Esinedes territoriaalse ja poliitilise autonoomia pooldajana, vaikis ta aga sellest, et tema poolt taotletav autonoomia ei tähenda kodanliku korra ning majandusliku ekspluateerimise kaotamist, vaid et see eitab proletaarset revolutsiooni, mis tööliklassile ja kõigile töötajatele pidi tooma ja tõigi poliitilise ning majandusliku vabanemise.

Kiites oma autonoomia ja Venemaa föderaliseerimise kava, taotles eesti kodanlus poliitilist ja majanduslikku vabanemist vaid iseendale. Viimasest eesti kodanlus muidugi vaikis ja rõhutas peamiselt poliitilist vabanemist. Lenin paljastas säärase poliitilise vabanemise nõudmise pooliku iseloomu juba bolševike aprillikonverentsil, rõhutas, et ainult poliitilisest vabadusest ei piisa, on vaja, et

¹ ENSV Riiklik Keskarhiiv, fond 1i21, nimistu 1, leht 3.

poliitiline vabadus oleks ka majanduslikuks vabaduseks. «Selleks on tarvilik võimu üleminek proletariaadi kätte ja kapitali ikke kukutamine.»¹ Just seda kartis eesti kodanlus kui tuld.

Eesti bolševike teine konverents paljastas eesti kodanluse manöövrid luua rahvusliku kultuurautonoomia ja piirkonnaautonoomia kombinatsioon ja seda rahvuste enesemääramise sildi all eesti rahvale peale sundida.

Eesti kodanluse kava taotles natsionalismi jäädvustamist ja kindlustamist. Marksism aga õpetab, et proletariaat ei või toetada mingit natsionalismi kindlustamist, vastupidi, ta toetab kõike, mis muudab sidemed rahvuste vahel üha tihedamaks, kõike, mis viib rahvuste ühtesulamisele.

Marksistid suhtusid vaenulikult föderatsioonisse ja desentralisatsioonisse sel põhjusel, et ühiskonna objektiivne areng nõuab võimalikult suuremaid ja võimalikult tsentraliseeritumaid riike. «Muudel võrdsetel tingimustel,» kirjutas Lenin, «kaitseb teadlik proletariaat alati suuremat riiki. Ta võitleb alati keskaegse partikularismi vastu, tervitab alati suurte territooriumide võimalikult tihedat majanduslikku liitumist, kus võiks laialdaselt areneda proletariaadi võitlus kodanluse vastu.»²

Bolševikud lähtusid sellest, et «tsentraliseeritud suurriik on määratu suur ajalooline edusamm keskaegsest killustatusest kogu maailma tulevase sotsialistliku ühtsuse poole, ja teisiti kui niisuguse... riigi kaudu ei ole ega saa olla teed sotsialismile».³

Eesti kodanlus kollitas eesti rahvast sellega, et bolševikud tahtvat säilitada tsaari-Venemaa omavoli ja bürokratlikku tsentralismi.

Bolševikud kaitsesid tsentralismi, millel polnud aga midagi ühist tsaari-Venemaa omavolile ja bürokratismile rajatud tsentralismiga. Bolševike tsentralism on demokraatlik tsentralism. Demokraatlik tsentralism ei eitanud kohalikku omavalitsust ühes eriliste majanduslike ja olustikulistega tingimustega, elanikkonna rahvusliku koosseisu poolest erinevate piirkondade autonoomiaga, vaid nõudis tingimata nii üht kui ka teist. Igasuguse rahvusliku rõhumise kaotamiseks nõudis demokraatlik tsentralism oma ulatu-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 236.

² V. I. Lenin, Teosed, 20. kd., Tallinn 1953, lk. 27.

³ Sealsamas, lk. 28.

selt ka kõige väiksemate ühtse rahvusliku koosseisuga autonoomsete üksuste loomist.

Kõike seda arvestades võttis teine konverents vastu otsuse, kus rõhutati, et «ülevaaltpoolt antud» ja meie väikekodanluse poolt vastuvõetud «maapäev» ei ole mitte otsekohesel, ühesugusel ja demokraatlikult korraldatud hääletamisel valitud, et töölisklassi kohus on Eestimaa Venemaast äralahutamise või Eesti osariigi vastu olla ja ühtlasi nõuda, et Eestimaal kõige laialdasem kohalik omavalitsus maksma pandaks... ühe riikliku korralduse piirides... täieliku autonoomia põhjal». ¹ Seega olid bolševikud Eestile autonoomia andmise poolt, kuid mitte kodanliknatsionalistlikul baasil, vaid proletaarse internatsionalismi põhimõtetel.

VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide teine konverents otsustas, et «Eestimaa autonoomia eelnõu tuleb Eestimaa maatameeste, tööliste ja soldatite saadikute nõukogude täidesaatvate komiteede poolt välja töötada ja ellu viia». ²

Nagu nägime, kuulutas konverents kubermangu maanõukogu (maapäeva) ebaseaduslikuks asutuseks ega tunnistanud teda Eesti omavalitsuse organiks. Juba juulis esitasid bolševikud nõudmise jätta kubermangu maanõukogu juriidilised volitused lahtiseks, kuni toimuvad linnavolikogude ning maakondade ja valdade maanõukogude valimised ja kubermangu maanõukogu täiendatakse üleestimaalise nõukogu 20 esindajaga ja uuesti valitud linnavolikogude ning maakondade ja valdade maanõukogude esindajatega.

Konverentsi ajaks olid toimunud linnavolikogude valimised, mis tõid uue võidu bolševikele, eriti Tallinnas. Tallinna volikogu 101-st liikmest 31 olid bolševikud. 69,7 tuhandest kehtivaks tunnistatud häälest oli bolševike poolt antud 21 572 häält, sotsialistide-revolutsionääride poolt 15 145 ja menševike poolt 8282. Kõik eesti kodanluse parteid kokku said 17 543 häält, mitmesugustest teistest rahvustest — vene, saksa, poola, leedu jne. — rühmad said kokku 7158 häält. Eesti kodanlus oli sunnitud tunnistama, et «enamlaste suur võit neile niisama ootamata on tulnud kui kodanlaste suur kaotus». ³

¹ «Maatamees» nr. 14, 19. augustil 1917.

² Sealsamas.

³ «Tööline» nr. 23, 10. augustil 1917.

Tallinna volikogu esimeheks valiti bolševike partei esindaja, tema asetäitjaks sotsialist-revolutsionäär. Kuber-mangu maanõukogusse valiti Tallinna linnavolikogu poolt 3 bolševikku, 2 sotsialisti-revolutsionääri, 1 menševik, 1 demokraatliku bloki esindaja, 1 tööerakonna poolt, 1 sakslaste erakonna poolt. Kokku 9 esindajat.

Samasuguse edu saavutasid bolševikud Viljandi, Kuresaare, Narva, Tartu jt. linnavolikogude valimistel.

Konverentsil määrati kindlaks bolševike partei platvorm Asutava Kogu valimisteks ja nõuti, et valimistel tagataks selline olukord, kus ka tööliste partei vabalt «võiks oma seisukohti kaitseda, vabalt valimiste kihutusetööd teha».¹

Konverents andis vastulöögi oportunistidega «ühinemise tendentsidele» Viljandi ja Tartu parteiorganisatsioonis. Konverentsil märgiti, et Tartu ja Viljandi parteiorganisatsiooni juhtivad isikud ei ole teinud järeldusi partei otsustest «ühinemise tendentside» kohta ja jätkavad koostööd, olles Viljandis moodustanud isegi ühise komitee. Pärast seda kui Lenin Aprilliteesides VSDT(b)P Petrogradi organisatsiooni ülelinnalisel konverentsil aprillis teravalt oli hukka mõistnud iga mõtte bloki loomisest kokkuleplastega, kes toetavad kapitaliste, nimetades seda «sotsialismi reetmiseks», pärast seda kui ülevenemaaline VSDT(b)P VII konverents resolutsioonis väikekodanliku kaitsesõjaluse bloki kohta tunnistas ühinemise sotsialistide-revolutsionääride ja menševikega «tingimata võimatuks», lõpuks ka pärast VSDT(b)P VI kongressi otsuseid olid Tartu ja Viljandi parteiorganisatsioonide tegelased jätkanud blokeerimist menševikega kuni 1917. a. augusti teise pooleni.

Konverentsi ülesandel saatis VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee Büroo Tartusse oma esindaja Suuderi, kellele tehti ülesandeks taotleda Tartu organisatsiooni juhtivailt kohtadelt oportunistliku koosseisu tagandamist ja parandada VSDT(b)P Tartu organisatsiooni koosseisu. VSDT(b)P Tartu organisatsiooni juhtiv koosseis heideti parteist välja. Organisatsiooni asusid juhtima uued isikud, ja töö paranes. See soodustas organisatsiooni autoriteedi ja liikmete arvu kasvu. Kui 1917. a. septembrikuu lõpul Tartu Nõukogu Täitevkomitee ümber valiti, said bolševikud 32-st täitevkomitee liikme kohast 22, sotsialistid-revolutsionäärid 8 ja menševikud 2 kohta.

¹ «Maatamees» nr. 13, 17. augustil 1917.

Suuderi ettepanekul võttis konverents vastu otsuse VSDT(b)P Eestimaa organisatsioon ümber nimetada. Endise «Põhja-Balti» nimetuse asemel nimetati ta VSDT(b)P Eestimaa organisatsiooniks ja tema juhtivat organit vastavalt VSDT(b)P Eestimaa Komiteeks. Konverents valis uue komitee koosseisu. Komitee liikmete hulgast valiti uus komitee büroo.

Kõigis oma otsustes arvestas konverents VSDT(b)P VI kongressi otsuseid ja suunas kõiki VSDT(b)P organisatsioone Eestis relvastatud ülestõusu ettevalmistamisele. Relvastatud ülestõusu ettevalmistamise seisukohalt lähtudes määrati kindlaks kõik üritused, mis olid vajalikud konverentsi otsuste realiseerimiseks.

VSDT(b)P Eesti organisatsioon võitluses Kornilovi vandenõu purustamise eest

Vaevalt sai VSDT(b)P Eestimaa organisatsiooni konverents lõpetada oma töö, kui inglise ja ameerika kapitalistide agendid koos vene kodanluse ning tsaarikindralitega alustasid katset lõpp teha revolutsioonile ja kehtestada kindral Kornilovi sõjaväelise kliki diktatuur. Augusti keskel kavatsetud mässule eelnes kestav ettevalmistustöö ja kontrrevolutsiooniliste jõudude mobiliseerimine.

Nende jõudude ettevalmistamisest võttis osa ka eesti kodanlus. Ta oli hästi informeeritud otsustest, mis tehti kontrrevolutsionääride nn. «seltskondlike tegelaste nõupidamisel», ja ta esindajad võtsid osa 3. augustil toimunud ülevenemaalisest kaubanduse ja tööstuse tuusade kongressist, kus oli esindatud kogu kontrrevolutsiooni eliit.

Eesti kodanlusele oli eriti meeltemööda see, et nõupidamisel ja kongressil avalikult räägiti «vajadusest ette võtta otsustavaid abinõusid tööliste, talupoegade ja soldatite ohjeldamiseks». Eesti kodanlust rõõmustas ka bravuurne vaim, mis valitses 12. augustil avatud «riiklikul nõupidamisel».

Bolševike partei paljastas aegsasti kontrrevolutsionääride ja nende abiliste — sotsialistide-revolutsionääride ning menševike kavatsused. Bolševikud astusid otsustavalt välja «riikliku nõupidamise» kokkukutsumise vastu, sest neile oli täiesti selge «riikliku nõupidamise» mõte, s. o. luua kontrrevolutsiooniliste jõudude juhtimise keskus revolutsiooni

likvideerimiseks, luua kontrrevolutsiooni tegevust heakskiitev näilik «seltskondlik arvamus» ja, olles kuulutanud selle nõupidamise «kogu rahva esinduskoguks», taotlema sellelt imperialismi ja kontrrevolutsiooni poliitika heakskiitmist.

Kooskõlas 5. augustil vastuvõetud VSDT(b)P Keskkomitee otsusega kutsusid bolševikud töölisi ja töötavaid hulki üles, et nad: kisuksid nõupidamiselt rahvaesinduse maski, tuues päevavalgele tema kontrrevolutsioonilise, rahvavastase olemuse; paljastaksid menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid, kes varjavad seda nõupidamist «revolutsiooni päästmise» sildiga ning petavad Venemaa rahvaid; organiseeriks massilisi protestimiitinguid selle mõisnike ja kapitalistide kasude «päästjate» kontrrevolutsioonilise mahhinatsiooniga vastu.

VSDT(b)P Keskkomitee otsus arutati VSDT(b)P eesti organisatsioonides läbi ja ta leidis kõikjal heakskiitmist.

11. augustil toimus Eesti ala VSDT(b)P sõjaväeorganisatsioonide ja VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni vene sektsiooni ühine koosolek. Koosolekul võeti vastu resolutsioon, milles avaldati energilist protesti Ajutise Valitsuse poliitika ja reaktsioonilise kodanluse ajakirjanduse väljamõeldiste vastu, kus levitati laimu Lenini ja bolševike partei tegelaste kohta. Resolutsioonis öeldi, et «me protesteerime kategooriliselt Moskva eriliselt selleks valitud mõisnike ja kõrgemate sõjaväeliste ülemuste ning muude revolutsiooni vaenlaste nn. «riikliku nõupidamise» kui kunstlikult moodustatud organi vastu, kelle ülesandeks on kaotada rahva võite, tugevdada ja organiseerida kontrrevolutsiooni tegelikult läbiviidavate kontrrevolutsiooniliste ürituste edukaks teostamiseks».

Koosoleku nimel nõuti kõigi vanglasse heidetud pahempoolse suunaga poliitiliste tegelaste ja Balti laevastiku delegatsiooni viivitamatut vabastamist. Viimased areteeriti Petrogradis Ajutise Valitsuse korraldusel selle eest, et nad nõudsid seletust, kes andis käsu Tallinna merekindluse komandandile kontradmiral Verderevskile 3. juuli sündmuste päeval saata Petrogradisse miiniristlejad revolutsiooniliste tööliste, soldatite ja madruste vastu, s. o. eesmärgiga, et sõjalaevastiku mereväelaste kaitsesõjalaslikult meelestatud osa oleks välja astunud laevastiku revolutsioonilise osa vastu. See salanõu paljastati Balti laevastiku

kogu päevakorda. See küsimus tõsteti üles ka üle-eestimaalises nõukogus.

Küsimuse arutamiseks kutsuti kokku Tallinna Nõukogu ja Eestimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude Täitevkomitee, Eestimaa Maatameeste Saadikute Nõukogude Täitevkomitee, laevastiku- ja sõjaväekomiteede ühine istung, kus töötati välja praktilised abinõud ja juhendid kohalikele nõukogudele, mis Eestimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude Täitevkomitee nimel telegraafi teel kohtadele saadeti.

Telegrammides teatati, et «kindral Kornilov, organiseerinud peakorteris kontrrevolutsiooni salanõu, on esitanud nõudmise kogu võimu üleandmisest tema kätte ja on suunanud mõned inguššidest ja tšerkessidest koosnevad diviisid Petrogradi peale. Tarvitusele võetud abinõudega surutakse kuritegelik ülestõus maha. Kontrrevolutsiooni ohu vältimiseks kohapeal soovitab Eestimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude Täitevkomitee tarvitusele võtta järgmised abinõud: 1) seada sisse range valve telegraafi ja telefoni üle; 2) kindralite Kornilovi ja Lukomski peakorterist saadetud telegramme mitte edasi saata ja neid mitte täita; 3) seada sisse kontroll sõjaväe- ja tsiviilvõimude tegevuse üle; 4) ilmsed kontrrevolutsionäärid kohe areteerida; 5) organiseerida revolutsiooniline sõjaväeline valve; 6) teatada elanikkonnale juhtunust, kutsuda üles rahu säilitamisele ja revolutsiooniliste demokraatlike organisatsioonide toetamisele; 7) kontrrevolutsioonilist salanõu toetavad ajalehed sulgeda».¹

Samal päeval toimunud Tallinna Nõukogu liikmete ja laevastiku- ning sõjaväekomiteede ühisel koosolekul vastu võetud resolutsioonis kinnitati, et Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu ja sõjaväe- ning laevastikukomiteede ühine koosolek teatab täielikust valmisolekust toetada laevastiku, garnisoni ja kindluse piirkonna kõigi relvastatud jõududega ... kontrrevolutsioonilise salanõu ... mahasurumist ja nõuab: 1) kontrrevolutsioonilise salanõu eesotsas olijate ja pooldajate väärilist karistamist; 2) kohustada komandöride koosseisu olema kontaktis vastavate komiteede poolt valitud kohalike organisatsioonidega; 3) ükski komandöride koosseisu korraldus ei ole kehtiv, kui see ei ole alla kirjutatud vastava komitee esindaja

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 138, 29. augustil 1917.

poolt; 4) sõjaväekomiteed on kohustatud kõik oma sammud kooskõlastama sõjaväekomitee ja Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee sammudega.¹

28. augustil võttis Tallinna Nõukogu vastu otsuse, kus tehti ettepanek Eestimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude Täitevkomiteele pidada ühiseid koosolekuid, et tagada korniilovlaste mässu mahasurumiseks vajalike otsuste operatiivset vastuvõtmist ja täitmist. Mõlemate täitevkomiteede ühisel istungil otsustati sõjaväe- ja laevastikukomiteedega kontakti tugevdamise eesmärgil täiendada täitevkomiteede liikmete koosseisu sõjaväe- ja laevastikukomiteede, eriti mereäärse rinde komitee, Töölisvanemate Kesknõukogu ja Ametiühingute Keskbüroo esindajatega. Sellise laiendatud koosseisuga istungil töötati välja Tallinna ja Eesti ala kaitsmise abinõud kontrrevolutsiooni väljaastumise katsete puhuks.

30. augustil nõukogude täitevkomiteede laiendatud istungil moodustati Petrogradi eeskujul 35-st liikmest koosnev kontrrevolutsiooni vastu võitlemise komisjon. Komisjoni koosseisu valiti 16 sotsialisti-revolutsionääri, 15 bolševikku ja 4 parteitut. Peale selle valiti Tallinna liikmete hulgast komisjonile abiks veel 42 meest.

Bolševike ettepanekul võeti vastu otsus moodustada töölistest võitlusrühmad ja kõik nõukogu liikmed relvastada.

Teraselt jälgisid bolševikud korniilovlaste tegevust, olles tarvitusele võtnud vajalikud ettevaatusabinõud. Ainult bolševike energilise tegevuse tulemusena võis Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee telegrafeerida Ülevenemaalisele Nõukogude Täitevkomiteele:

«Eesti Nõukogude Täitevkomitee teeb Kesktäitevkomiteele teatavaks, et kohalikud sõjaväeosad on valmis asuma revolutsiooni kaitsese revolutsiooniliste organisatsioonide esimesel kutsel. Eesti Nõukogude Täitevkomitee nõuab kogu võimu üleminekut revolutsiooniliste tööliste, soldatite ja talurahva kätte, kõigi areteeritud revolutsionääride vabastamist, kes ikka veel vaevlevad vanglates, kelle koht aga hetkel, kus revolutsioon on hukkamise piiril, oleks olla meie hulgas.»²

Bolševike juhtimisel ei lasknud töölistes, soldatid ja mad-

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 138, 29. augustil 1917.

² Sealsamas.

rused Eestis ühtegi kontrrevolutsiooni poolt suunatud väeosa Petrogradi peale minna, täites auga Piiteri töölistele ja soldatitele antud lubadust.

Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee ja Tallinna Nõukogu olid tihedas kontaktis Petrogradiga, Pihkvaga ja teiste tähtsate punktidega riigis. Kui Ülevenemaaline Nõukogude Kesktäitevkomitee pöördus Tallinna poole palvega saata relvastatud abi mässu mahasurumiseks, saadeti Tallinna sadamast kaks eskaadri-miiniristlejat madrustega Petrogradi.

Esimese ratsaväekorpuse komandör Dolgorukov, tulnud peakorterist Kornilovi juures toimunud nõupidamiselt, tegi katset läbi Eesti Soome pääseda, kus asus tema korpus, et saadud direktiive täide viia. Tallinna mereväebaasi madrused areteerisid kindrali ja viisid ta Petrogradi.

Ainult bolševikud osutusid võimelisteks organiseerima korniilovlastele vajalikku vastulööki. VSĐT(b)P Keskkomitee üleskutsel asusid rahvahulgad Petrogradis ja mujal üksmeelselt võitlusse kontrrevolutsioonilise mässu vastu. Üle Venemaa loodi staabid ja revolutsioonilised komiteed võitluseks kontrrevolutsiooni vastu, organiseeriti võitlussalku korniilovlaste purustamiseks.

Kerenski, saanud teada, et kindral Kornilov kavatseb oma «valitsuses» temale jätta viimase järgu kohta, diktaatoriks aga hakata ise, ja kartes, et Kornilovi mässu mahasurumisele tõusnud revolutsioonilised hulgad võivad minna mässu mahasurumisest kaugemale ning Ajutise Valitsuse minema pühkida, sama Kerenski, kes seni oli soodustanud mässu ettevalmistamist Kornilovi poolt, muutis järsku oma taktikat ja kuulutas kindral Kornilovi «reeturiks». Samal põhjusel hakkas oportunistlik Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude Kesktäitevkomitee ja viimasega koos ka Eestimaa kubermangukomissar Poska ühes kooris Kerenskiga kutsuma võitlusele kindral Kornilovi vastu, viies sellega osa soldateid ja madruseid ning isegi mõned bolševikud eksiarvamusele.

Eksiteele viidud soldatid ja madrused ning üksikud bolševikud kaldusid avalikult pooldama ühise rinde loomist Ajutise Valitsuse, sotsialistide-revolutsionääride ja menševikega, soovitasid «revolutsiooni päästmise» nimel unustada lahkarvamused nendega, mis võimaldas Tallinna sotsialistidel-revolutsionääridel ja menševikel Tallinna Nõukogu, sõjaväe- ja laevastikukomiteede ühisel koosolekul vastu-

võetud resolutsiooni sisse viia punkti mitte üksnes ülevene-
maalise Nõukogude Kesktäitevkomitee, vaid ka ministrite-
sotsialistide toetamisest «kõigis korraldustes, mis tehakse
revolutsiooni päästmise eesmärgil».

Lenin aitas eksiteele sattunud bolševike viga kiiresti
parandada. Kirjas «VSDT(b)P Keskkomiteele» ta selgitas,
et «Kerenski valitsust toetada ei tohi me i s e g i p r a e g u.
See on põhimõttelagedus. Võidakse küsida: kas tõesti ei
tule võidelda Kornilovi vastu? Muidugi tuleb! Kuid see pole
üks ja seesama; siin on piir; sellest astuvad üle mõned bol-
ševikud, langedes «kokkulepluse», lastes end sündmuste
voolust k a a s a k i s k u d a.

Me hakkame sõdima, me sõdime Kornilovi vastu, n a g u
k a Kerenski v ä e d, kuid me ei toeta Kerenskit, **vaid**
paljastame tema nõrkust. Selles on vahe. See vahe on üsna
peen, kuid äärmiselt oluline ja seda ei tohi unustada». ¹

Bolševike partei ja ta komiteede poolt ülesnäidatud valv-
suse tulemusena kindral Kornilovi mäss purustati, kontr-
revolutsioonilised pesad isoleeriti ning kindral Kornilov
ja tema abilised areteeriti.

Kornilovi mäss avas rahvahulkade silmad tõele, mida
varjasid seni sotsialistide-revolutsionääride ja menševike
fraasid, et mõisnikud ja kodanlus ning nende poolle olevad
kindralid ja ohvitserid olid jõudnud organiseeruda, olid val-
mis toime panema kuulmatuid kuritegusid selleks, et saada
kogu võim kodanluse kätte, kindlustada mõisnike võimu
maal, uputada kogu maa tööliste ja talupoegade verre. See
sai nüüd selgeks laiaudele rahvahulkadele.

Kornilovi mäss veenis rahvahulki, et õigus on bolševikel,
kes juba revolutsiooni algpäevil väitsid, et nõukogude juh-
timise juurde pääsenud sotsialistid-revolutsionäärid ja men-
ševikud ei ole lihtsameelsusest eksivad juhid, vaid töörahva
huvide reetjad, kes oma väikekodanliku klassipäritolu tõttu
ei saa teisiti, kui peavad himustama kokkulepet kodanlu-
sega.

Korniilovluse vastu võitlemise päevadel oli sotsialistidel-
revolutsionääridel ja menševikel võimalus lõpp teha pendel-
damise, kadettidega kokkuleppimise poliitikale, kuid nad ei
teinud seda. Lenin kirjutab, et «nõukogud, kes taluvad ja
toetavad seda jõuetut, kõhklevat, põhimõttelagedat
Kerenski poliitikat, nõukogud, kes Kornilovi mässu likvi-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., Tallinn 1954, lk. 265—266.

deerimise momendil lasksid mööda minna veel ühe momendi, et võtta kogu võim rahulikult teel enda kätte, need nõukogud muutuvad süüdlasteks mitte ainult kokkulepluses, vaid juba kuritegelikus kokkulepluses». ¹

Kornilovi mässu fakt ja sellega kaasunud majanduslik korniilovlus nõudsid ikka selgemalt maa lõplikust hävingust päästmise huvides üleminekut uuele tootmisviisile, proletariaadi diktatuuri kehtestamist. Sündmused arenesid vääramatult relvastatud ülestõusu suunas.

Bolševike võitlus majandusliku korniilovluse vastu

Veebruarirevolutsioonist möödunud aja vältel olid Venemaa elus, rindel, kogu revolutsiooni arengus toimunud sügavad muutused. Roimarlik sõda kestis edasi. Tegevusse astusid uued jõud — Ameerika Ühendriigid ja Hiina. Sõda muutus sõna otseses mõttes maailmasõjaks. Imperialistlik kodanlus tegi meelegeitlikke pingutusi selleks, et revolutsiooni lämmatada, vältida Venemaa väljalangemist Entente'i riikide hulgast ja säilitada sellega Inglismaale ja Ameerika Ühendriikidele kahurilihaks vajalikku inimeste kontingenti.

Kui Riia ja Saaremaa loovutas kontrrevolutsioon selleks, et õigustada veresauna organiseerimist revolutsioonilistele töölistele ja soldatitele ning kontrrevolutsioonilise kindralkonna ja ohvitserkonna piiramatu võimu kehtestamist, siis Saksa vägede lähenemist pealinnale läbi Eesti territooriumi kasutas kodanlus revolutsiooni klassilise baasi nõrgendamiseks, s. o. tööliklassi hajutamiseks ettevõtete evakueerimise ja tooraine puuduse «süütul» ettekäändel.

Saanud kontrrevolutsioonilise korniilovliku pöörde teostamise katsel kaotuse osaliseks, ei pannud kontrrevolutsiooniline kodanlus relvi maha, vaid hakkas veel intensiivsemalt teostama majanduslikku «korniilovlust», et näljaga summutada revolutsiooni leeki, murda tööliste vastupanu, kes elukalliduse tõttu olid viidud meelegeitetele ja taotlesid palgatõstmist.

Kapitalistid hakkasid tarvitama lokaute, et tekitada tehaste sulgemisega tööpuudust ja viia töölisel meelegeite plahvatuseni enne, kui kõik revolutsioonijõud löögivalmis

¹ V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., Tallinn 1954, lk. 293.

suudetakse organiseerida. Niisuguse ülesande seadis endale kodanlus.

Töölistel olid tõsised põhjused nõuda palgatõstmist. Elukalliduse kiire kasv ja töötingimuste halvenemine sundisid töölisi esitama oma nõudmisi ettevõtjatele, kelle kasumid sõja-aastate vältel olid kasvanud keskmiselt 2,5 kuni 5 korda. Samal ajal toidu- ja tarbekaupade hinnad tõusid 1914. aastaga võrreldes 1917. aasta alguseks 420 protsendi võrra. Töölised sõna otseses mõttes nälgisid.

1917. a. mai-, juuni-, juuli- ja augustikuu vältel hakkasid toidu- ja tarbekaupade hinnad veelgi kiiremini kasvama. Palgad ettevõtjate pealetungi tõttu töölisklassile (sabotaaž, lokaudid) peaaegu ei tõusnud. Laiatarbekaupade kogumi hind Venemaal oli tõusnud 4,20 punktilt 7,25 punktile, s. o. peaaegu kahekordseks. See tähendab, et tööliste reaalpalk oli langenud peaaegu kaks korda.

Majandusliku korniilovluse plaani realiseerimisel leidis kodanlus Eestis töölisklassi tõsise, organiseeritud vastupanu. Juba 29. mail 1917 võeti Tallinna töölisvanemate esimesel konverentsil vastu resolutsioon, kus nõuti, et Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu võtaks vastu otsuse tõsta veel palgamiinimumi, mida Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu oma otsusega 1. maist 1917 oli tõstnud 100 protsendi võrra.

Resolutsioonis öeldi:

«a) Töölised jäävad oma nõudmiste juurde, mis tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogusse antud.

b) Üleüldine vanemate koosolek palub otsust erakorralselt arutusele võtta. Nende vabrikute juhtimine, kus tööliste nõudmine täitmist ei leia, rahva kätte anda ja riigi kontrolli alla seada. Neil juhtumitel tuleb endised tehnilised jõud alles jätta.

c) Tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogu paluda kõige mõjuvamad abinõud tarvitusele võtta tehastele ja vabrikutele materjalide (nagu süsi, puu, metallid jne.) muretsemiseks ja rahalise toetuse andmiseks.

d) Kõige tarvilikumate ainete ja asjade jaoks kindlate hindade määramist paluda.»¹

Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu, arutanud läbi töölisvanemate konverentsi resolutsiooni, leidis, et tööliste nõudmised on põhjendatud, ja kohustas ette-

¹ «Kiir» nr. 57, 5. juunil 1917.

võtjaid 1. juunist 1917 tõstma nõukogu poolt kindlaks määratud palgamiinimumi 100 protsendi võrra.

Ettevõtjad püüdsid algul nõukogu otsust ignoreerida. Pärast aga nõustusid nad tõstma palga alammäära mitte rohkem kui 25 protsendi võrra, mistõttu palgaküsimus muutus pikaajaliseks konfliktiks ühelt poolt Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu ning teda toetavate tööliste ja teiselt poolt ettevõtjate vahel.

Tallinna Nõukogus enamuses olev oportunistlik osa ei nõudnud vajaliku järjekindlusega nõukogu otsuse täitmist ja kaldus järeleandmisele. Töölistel ei jäänud muud teed, kui bolševike nõuandel võtta selle küsimuse lahendamise enda kätte.

Ettevõtjate sabotaažile vastasid töölisel streikidega. 3. juulist kuni 3. augustini kuulutasid välja streigi ainult Tallinnas üle 10 tuhande töölise.

Kasutades sotsialistide-revolutsionääride ja menševike leplikkust, reageerisid jultunuks läinud ettevõtjad tööliste streikidele ettevõtete sulgemisega evakueerimise ettekäändel, mida olevat kästnud teha Ajutise Valitsuse ja sõjaväevõimude poolt. Algas massiline tööliste vallandamine. See oli ettekatsetatud abinõu, millega taotleti revolutsioonijõudude hajutamist ja töörahva demoraliseerimist.

Kokkuleplased ei toetanud bolševike ettepanekuid. 30. augustil läks neil korda enamust saada (76 häält poolt ja 57 vastu) oma resolutsioonile, milles väideti, et «plaani-pärane evakueerimine on kogu Venemaa ja tema tööliklassi huvides». ¹

Sellist seisukohta ei saanud hinnata teisiti kui proletaariaadi reetmist. Bolševikud ei võinud leppida sellega, et otsus võeti vastu siis, kui suur osa nõukogu liikmeid puudus. Sellepärast kutsus VSDT(b)P Eestimaa Komitee Büroo samal päeval kokku VSDT(b)P Tallinna Komitee, Tallinna linnavolikogu bolševike fraktsiooni ja VSDT(b)P sõjaväeorganisatsioonide ühise koosoleku, et välja töötada juhendid võitluseks tööstusettevõtete evakueerimise vastu, Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu otsuse muutmise eest.

Ühisel koosolekul mõisteti sotsialistide-revolutsionääride ja menševike resolutsioon hukka. Nõupidamise otsuses märgiti, et Riia rinde läbimurdmise reetmise tagajärjel on loo-

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 142, 2. septembril 1917.

nud «erakordselt rasked tingimused Vene revolutsioonile üldse ja muu hulgas ka Tallinnas... et ainult kõigi proletariaadiga eesotsas võitlevate revolutsiooniliste hulkade nõudmiste kiire elluviimine võib veel päästa... Nendeks nõudmisteks on: vabariigi viibimatu dekreeteerimine, resolutsuete abinõude rakendamine maa talurahvakomiteede kätte andmiseks, tööliskontrolli sisseseadmine tootmise, toidukaupade ja saaduste jaotamise reguleerimise üle, kokkuleppepoliitikale lõpu tegemine, surmanuhtluse ja igasuguste kitsenduste kaotamine, sõjaväe demokratiseerimine ja otsustav puhastamine kontrerevolutsioonilisest kindralkonnast...

Seni kui võimu juures püsib mistahes valitsus, kes ei teosta mainitud nõudmisi, meie takistame hukutavat maa ja rahvamasside laostamist...

Sellepärast, eriti aga Eestis ja kõigepealt Tallinnas, peame meie püüdma mitte lubada: 1) tootmise vähendamist; 2) tööliste vallandamist; 3) vabrikute ja tehaste evakueerimist; 4) antud tingimuste juures vabrikute ja tehaste purustamist». ¹

Bolševike koosoleku otsuse alusel kutsuti 31. augustil kokku Tallinna töölisvanemate konverents. Töölisvanemate konverents kiitis bolševike seisukoha õigeks. Konverentsi resolutsioonis rõhutasid tööliste esindajad, et vabrikute ja tehaste evakueerimine võib muutuda tõeliselt vajalikuks ja seda tuleb teostada, kui kujuneb reaalne vaenlase kätte jäämise oht. Siinjuures ei tohi aga evakueerimise küsimust jätta ettevõtjatele omavoliliseks otsustamiseks. Selle küsimuse otsustamiseks on vajalik nõukogude, rindekomiteede ja töölisvanemate nõukogude osavõtt. Ettevõtete evakueerimist ei tohi mõista kui ainult seadmete vedamist tagalasse, vaid seda tuleb organiseerida selliselt, et ei langeks tootmise tase. Koos ettevõtete seadmete evakueerimisega tuleb evakueerida ka tööliised ja nende perekonnad.

Tuginedes tööliste üksmeelsele toetusele, võtsid bolševikud Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogus 1. septembril uuesti üles ettevõtete evakueerimise küsimuse ja nõudsid nõukogu poolt 30. augustil tehtud otsuse tühistamist. Bolševike ettepaneku puhul võttis nõukogu vastu otsuse evakueerimise tööd ajutiselt seisma panna kõigis ettevõtetes peale «Volta», sest et tööliised evakueerimise

¹ «Tööline» nr. 41, 31. augustil 1917.

vastu protesteerivad. Evakueerimine jätta seisma seni, kuni töötatakse välja ettevõtete evakueerimise plaan, kus öeldakse, kuhu ettevõtted evakueerida ja kus rakendatakse töölistele tööle.¹

Bolševike valvsuse tulemusena, kes said aru kontrrevolutsioonilise kodanluse salakavalatest plaanidest, Tallinna tööliste hajutamise korniilovlik plaan nurjus.

Võideldes kontrrevolutsioonilise kodanluse rünnaku vastu tööliklassile, pidasid bolševikud võitlust teise, mitte vähem ohtliku majandusliku korniilovluse aktsiooni — nälja vastu.

VSDD(b)P Tallinna organisatsiooni koosolekul 28. augustil arutati toitluse alal tekkinud olukorda ja küsimust, kuidas võidelda kasvava elukalliduse vastu. Koosolekul toodi ette lubamatu olukord toidukaartide väljaandmise alal, mis võimaldas majaomanikel äärmiselt defitsiitseid kaupu kergesti enda kätte saada ja neid spekulatiivsete hindadega müüa. Ühiskondlike organisatsioonide poolt tööliste abiga saadud andmetel moodustas Tallinna elanike arv 140 tuhat inimest. Toidukaarte aga anti iga kuu 160 tuhat. Seega võtsid majaomanikud iga kuu 20 tuhat toidukaarti rohkem välja kui oli õigus. Siin peitusidki spekulatsiooni juured. Kümned tuhanded töötajad olid poolnäljas, tööliste perekonnad, töölistele, mobiliseeritute perekonnad ei saanud kuidagi täielikult kätte kaartide järgi ettenähtudprodukte, turul aga võis hõlma alt spekulatsioonihindadega saada mistahes toidukaupa.

Koosolekul jõuti otsusele, et toidukaupade pillamisele ja varastamisele saab lõppu teha ainult siis, kui rahvast ennast tõmmatakse toitlustuse korraldamisele kaasa. Selleks on vaja organiseerida toitlustuskomiteed, mis peavad olema valitud ning $\frac{2}{3}$ ulatuses koosnema töölistest.

Edasi otsustati esineda ettepanekuga, et toidukaartide väljaandmine majaomanike käest ära võetaks ja loodaks majaelanikest majakomiteed, kes valvaksid majaelanike õigeaegse sisse- ja väljakirjutamise järele ja annaksid välja toidukaardid. Need majakomiteed tuli toitlustamise korraldamise tööle kaasa tõmmata.

4. septembril teatasid bolševikud oma otsuse Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogule ja tegid ettepaneku see läbi arutada. Bolševike otsus kiideti heaks.

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 146, 7. septembril 1917.

Täiendusena tehti ettepanek võtta ette kaupluste ja toidu-kaupade varude revideerimine ning selgitada tõeline olukord. Otsustati luua 26 rühma, kes nõukogu liikme juhtimisel korraga ja ühel ajal suudaksid ootamatu revideerimise alla võtta kõik selleks määratud objektid.

Neil abinõudel oli suur praktiline tähtsus võitluses nälja vastu, mida sihilikult organiseeriti kontrrevolutsioonilise kodanluse poolt. Bolševike algatuse tähtsus saab eriti arusaadavaks, kui silmas pidada fakti, et eesti kodanlus 25. augustil kinnisel kubermangu maanõukogu (maapäeva) koosolekul kitsas liikmete ringis välja töötas nälja organiseerimise kava või, nagu seda teisiti nimetati, «maanõukogu näpunäited rahvale, kuidas peita toidutagavarasid». Et see liiga silma torkas, siis lisati juurde: «vaenlase sissetungimisel». Nüüd pole enam saladus, et «vaenlase» all ei mõistatud sakslasi, vaid revolutsioonilisi hulki. Ega siis Jaan Tõnisson sakslaste vastu võitlemiseks soovitanud «võimalikult rohkesti sõjariistu muretseda ja ustavate inimeste kätte anda». Teine eesti natsionalistide tegelane Kuusik instrueeris, et «kartulid maa sisse matta ja osalt ka teravili kõrvale panna onnikestesse, mis pooleldi maa sees». Tõnisson hoiatas, et «seda kõike ei tuleks mitte ametlikult deklareerida, vaid suust suhu kiiresti edasi anda».

Bolševike juhtimisel paljastasid eesti töötavad hulgad kodanluse kavad ega lubanud tal täiel määral lõpule viia majandusliku korniilovluse salakavalaid plaane.

Võitluses korniilovluse vastu selgus eredalt revolutsiooni- ja kontrrevolutsioonijõudude vahekord, selgus, et kontrrevolutsioonileer on purustamisele määratud, et bolševike partei on juba muutunud revolutsiooni otsustavaks jõuks, mida ei suuda murda ükski kontrrevolutsioon.

*

Kornilovi mässu likvideerimisega lõppes revolutsiooniliste rahvahulkade mobiliseerimise periood. Revolutsioon oli jõudnud tormijooksu ettevalmistamise ajajärku. 1917. a. augustis ja septembris nõukogud bolševiseerusid kiiresti. 31. augustil võttis Petrogradi Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu vastu bolševike poliitikat pooldava otsuse. Juhtimine Petrogradi Nõukogu presiidiumis läks bolševike kätte. 5. septembril läks juhtimine bolševike kätte ka Moskva Nõukogus.

Põhja- ja Läänerinde armee pooldas kindlalt bolševikke. Põhjarindel näiteks oli armeedes enamus ilmselt bolševike poolt. Balti mere sõjalaevastik tervenisti keeldus täitmast Ajutise Valitsuse korraldusi. Ajutine Valitsus oli siin kaotanud igasuguse usalduse.

Talurahvas veendus, et Ajutine Valitsus ei taha anda maad talurahvale, vaid soodustab seda, et mõisnikud maa kindlamini enda käes hoiaksid. Talupojad hakkasid ise maaküsimust lahendama, alustasid ülestõusu mõisnike ja Ajutise Valitsuse vastu. Kehvtalurahvas koondus bolševike loosungite alla. Isegi kesktalupojad kaldusid bolševikke pooldama.

Venemaa rõhutatud rahvaste töötavad hulgad, pettunud Ajutise Valitsuse poliitikas, hakkasid veenduma, et ainult bolševikke toetades võivad nad loota vabanemisele. Rõhutatud rahvad said aru, et Ajutine Valitsus ei taha lahendada rahvusküsimust. Korniiolovlaste poliitika ei jätnud selles suhtes vähimatki kahtlust. Korniiolovlaste vastu võitlemise käigus selgus rõhutatud rahvastele ka see, et mitte ainult vene suurriiklik kodanlus, vaid ka «oma» rahvuslik kodanlus ei ole võimeline juhtima võitlust vabaduse eest. Ääremaade rõhutatud rahvaste kodanlus, olles äärmiselt hirmunud lähenevast proletaarsest revolutsioonist, asus koos vene kodanluse ja välismaiste imperialistidega salanõude organiseerimisele ja «oma» rahva avaliku reetmise teele. Rõhutatud rahvaste töörahvahulgad hakkasid mõistma, et vabanemist rahvuslikust rõhumisest ei ole loota «oma» kodanluse võimulepääsemisel, vaid kõigist rahvustest töötavate hulkade ühise võitlusega liidus vene tööliste ja talupoegadega bolševike partei juhtimisel nii «oma» rahvusliku kui ka vene kodanluse ning mõisnike vastu.

Sel kombel liitus proletariaadi võitlusega sotsialistliku revolutsiooni eest ja talurahva võitlusega maaküsimuse lahendamise eest rõhutatud töörahva rahvuslik vabadusvõitlus.

1917. a. septembris-oktoobris Venemaa lõhenes revolutsiooni käigus kaheks lepitamatuks leeriks: kõigist rahvustest koosneva revolutsioonilise proletariaadi ja rahvusvahelise imperialismi poolt toetatava kõigist Venemaa rahvustest koosneva kontrevolutsioonilise kodanluse ja mõisnike leeriks. Olukord nõudis tungivalt imperialistliku kodanluse ja mõisnike võimu kukutamist, mis ei olnud mõeldav ilma relvastatud ülestõusuta.

Võitluses korniilovluse vastu taastasid nõukogud oma ajutiselt nõrgenenud tähtsuse, sest ümbervalimiste tulemusena kasvas neis tunduvalt bolševike ja nende pooldajate arv, nõukogud vabanesid suurest arvust oportunistidest-kokkuleplastest, muutusid elujõulisteks. See andis bolševikele võimaluse uuesti üles seada loosungi «Kogu võim nõukogudele!». See loosung tähendas nüüd üleskutset relvasutatud ülestõusule Ajutise Valitsuse vastu ning tööliste ja soldatite saadikute nõukogude võimu kehtestamisele.

Bolševike võitlus «demokraatliku nõupidamise» konstitutsiooniliste illusioonide vastu

Rahva usalduse kaotanud Ajutine Valitsus koos sotsialistide-revolutsionääride ja menševike liidritega sepihes valmis uue manööverdamise kava.

Et päästa Ajutist Valitsust kukutamise eest, kuulutati välja seadus Vene impeeriumi ümbernimetamisest Vene vabariigiks.

Mõistes, et nõukogude koosseis on muutunud bolševike kasuks, mis vältimatult pidi uue nõukogude kongressi kokkutulekul tooma Ülevenemaalise Nõukogude Kesktäitevkomitee koosseisu muutumise ja juhtimise temas andma bolševike kätte, hakkasid sotsialistide-revolutsionääride ja menševike liidrid saboteerima teise ülevenemaalise nõukogude kongressi kokkukutsumist, mille nad ise olid lubanud kokku kutsuda 1917. a. septembris.

Et vältida Ülevenemaalise Nõukogude Kesktäitevkomitee juhtimise üleandmist bolševike kätte ja võimu üleminekut nõukogude kätte, püstitasid sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud vastukaaluks bolševike loosungile «Kogu võim nõukogudele!» oma loosungi kokku kutsuda mitte teine nõukogude kongress, vaid nn. «demokraatlik nõupidamine». Viimane pidi nende plaani järgi asendama nõukogusid kas ise või tema poolt moodustatud nn. eelparlamendiga tõrjuma nõukogud tagaplaanile, nende jõudu nõrgendada ja kodanluse diktatuuri tugevdama. Nõukogude kongressi asemel nõupidamist kokku kutsudes tahtsid kokkuleplased veel kord kõrvale hiilida, loovutades võimu kodanlusele. «Demokraatliku nõupidamise» kokkukutsumisega ja «eelparlamendi» moodustamisega tahtsid kokkuleplased vältida proletaarset revolutsiooni, Asutava Kogu kokkukutsumist veel pikemaks ajaks edasi lükata, rahva-

hulki erutavate küsimuste lahendamist venitada ja töörahva tähelepanu bolševike loosungilt «Kogu võim nõukogudele!» kõrvale juhtida.

Alguses loodeti neid eesmärke saavutada «demokraatlikul nõupidamisel». Viimase koosseis kombineeriti sihilikult säärane, et ta aitaks kasvavat revolutsiooni summutada. Sinna kutsuti kõige enam nn. «sotsialistlike» parteide esindajaid, kokkuleplasi nõukogudest, semstvode, kaubanduse ja tööstuse ringkondade esindajaid, korniilovlaste pooldajaid sõjaväest, kaitsesõjalasi ametiühingutest ja takistati igati bolševistlikult, revolutsiooniliselt meelestatud tööliste, talupoegade ja soldatite pääsemist sinna.

Eestis tegid bolševikud Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomiteele ettepaneku vastata «demokraatliku nõupidamise» kokkukutsumise ettepaneku peale nõudmisega moodustada keskvõim, mis koosneks revolutsioonilise proletariaadi ning talurahva esindajatest, ja esineda vastava ettepanekuga nõukogu üldkoosolekul. Bolševike ettepanek võeti täitevkomitee poolt vastu.

5. septembril esitati bolševike poolt Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogule vastuvõtmiseks vastav resolutsioon, milles kirjutati, et «kokkulepluse poliitika... lõi... võimaluse muuta ülemväejuhatuse riigivõimu aparaadiks, revolutsiooni vastu sihitud salanõu koldeks ja relvaks». Sellepärast on ainsaks väljapääsuks tekkinud olukorrast «võimu loomine» revolutsioonilise proletariaadi ja talurahva esindajaist. Proletariaadi ja revolutsioonilise talurahva võim peab dekreeteerima demokraatliku vabariigi, tasuta kaotama maa eraomandi, andma maa talurahvakomiteede hoolduse alla, kindlustama kehvtalupoegi inventariga; seadma töölistikontrolli sisse üleriigilises ulatuses, natsionaliseerima tähtsamad tööstusharud; kaotama surmanuhtluse rindel, puhastama sõjaväe kontrrevolutsioonilisest juhtkonnast; tagama Venemaal elunevatele rahvustele tõelise enesemääramise õiguse, Soome ja Ukraina nõudmiste rahuldamise.¹

Resolutsioonis «demokraatliku nõupidamise» kohta öeldi: «Silmas pidades ebaõiglast esindust kavatselaval nõupidamisel ja tema mittekompetentsust üldriiklike küsimuste otsustamisel, nõuame tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongressi viivitamatut kokkukutsumist.»²

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 148, 10. septembril 1917.

² Sealsamas

Sotsialistid-revolutsionärid ja menševikud esitasid vastukaaluks bolševike resolutsioonile omad resolutsioonid. Sotsialistide-revolutsionääride resolutsiooni poolt hääletasid 64, menševike resolutsiooni poolt 15 delegaati. Bolševike resolutsiooni aluseks võtmise poolt hääletasid 87 delegaati. Pärast mõningaid parandusi sai hääletamisele pandud bolševike resolutsioon poolt 92 ja vastu 12 häält, erapooletuks jäid 4.

Selle otsuse alusel andis Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee oma esindajatele juhendi nõuda «demokraatlikul nõupidamisel» võimu üleminekut nõukogude kätte.¹

Sotsialistid-revolutsionärid ja menševikud said «demokraatlikul nõupidamisel» lüüa, nende ettepanek koos töötada kodanlusega kukutati läbi. Kokkuleplaste liidrid tegid katset kadettidega koostöö poliitikat kaudselt läbi suruda. Nad tegid ettepaneku moodustada nõupidamisest osavõtjatest alatine esindusorgan, mis oleks Ajutise Valitsuse juures nõuandjaks, nimetusega Vabariigi Ajutine Nõukogu ehk, nagu teda lühidalt nimetati, «eelparlament». Revolutsioonilised hulgad andsid talle pilkenime «saunaesik».

«Eelparlament» oli seega rahvahulkade petmise organ, võltsparlament. Bolševike partei oli «eelparlamendi» boikoteerimise poolt. Ainult Kamenev ja Rõkov ning mõned teised kapitulandid pidasid «demokraatlikku nõupidamist» tõeliseks «rahva» esinduseks ja «eelparlamenti» tõeliseks parlamendiks ega tahtnud temast lahkuda.

5. oktoobril võttis VSĐT(b)P Keskkomitee vastu otsuse, milles kohustati boikoteerima «eelparlamenti» ja sunniti kapitulante sealt lahkuma.

Relvastatud ülestõusu ettevalmistamine Eestis. Eestimaa nõukogude teine kongress

1917. a. septembrikuu keskel saatis Lenin VSĐT(b)P Keskkomiteele oma kaks ajaloolist kirja — «Bolševikud peavad võtma võimu» ja «Marksism ja ülestõus», kus anti direktiivid ülestõusu alustamise vajadusest ja relvastatud ülestõusu organiseerimise plaan. Need kirjad arutati VSĐT(b)P Keskkomitees läbi ja kuigi Kamenev tegi ette-

¹ «Красная летопись» nr. 5—6, 1933.

paneku need kirjad ära põletada, partei eest neid varjata, saadeti need kõigile tähtsamatele VSDT(b)P organisatsioonidele kui Keskkomitee arvamus läbiarutamiseks ja seisukoha võtmiseks.

VSDT(b)P Keskkomitee võttis kindlalt ja veendunult kursi relvastatud ülestõusule.

Kui bolševikud valmistasid tööliste ja soldatite hulki ette proletaarseks revolutsiooniks, siis sotsialistid-revolutsionärid ja menševikud püüdsid igati summutada revolutsioonilise laine tõusu, suunata hulkade tähelepanu «eelparlamendi» tegevusele. Kokkuleplaste reetliku askelduse katte all teostas kontrrevolutsiooniline kõrgem väejuhatuse uue reetmise akti: loovutas sakslastele Saaremaa, et Eesti kaudu avada tee Petrogradi peale. Eesti vallutamise oht saksa imperialistide poolt muutus järjest reaalsemaks. Päästa võis Eestit selle ohu eest ainult sotsialistlik revolutsioon.

VSDT(b)P Keskkomitee poolt heakskiidetud Lenini direktiivide elluviimiseks ja tekkinud ohu vastu vajalike abinõude väljatöötamiseks kutsuti bolševike algatusel 25. septembril kokku Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee erakorraline istung, kus otsustati mobiliseerida kõik revolutsioonilised jõud Eestis võitlusele ähvardava ohu vastu ja relvastatud ülestõusu läbiviimiseks. Otsustati 27. septembril kokku kutsuda kõigi revolutsiooniliste organisatsioonide esindajate koosolek. Mainitud otsusega ühines ka Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu oma istungil 26. septembril, millest võttis osa Kroonlinna, Viiburi ja Helsingi madruste delegatsioon. Delegatsioon tegi Tallinna Nõukogule ettepaneku toetada Kroonlinna madruste vabastamise nõudmist, keda hoiti vanglas 3. juuli sündmustest saadik. Tallinna Nõukogu toetas üksmeelselt delegatsiooni ettepanekut ja valis oma saadikute hulgast ühe esindaja madruste delegatsiooni koosseisu, kelle ülesandeks oli esitada nõudmine Ajutisele Valitsusele.

27. septembril toimus Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu, Eestimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude Täitevkomitee, Eestimaa Talurahva Saadikute Nõukogude Täitevkomitee, polkude, roodude ja laevade komiteede, Töölisvanemate Kesknõukogu ja Ametiühingute Keskbüroo ühine koosolek. Koosolek toimus seninägematult ülevas meeolus. Bolševike ajaleht «Zvezda» kirjutas, et sõna võtsid ligi paarkümmend inimest, nende hulgas oli vaid kaks bolševikku. Bolševikel polnud vajadust rohkem

esineda, sest koosolekul naerdi parempoolsed sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud välja. Koosolek lõppes võimsate üksmeelsete hüüetega: «Elagu internatsionaal! Maha Ajutine Valitsus!» Lauledi revolutsioonilisi laule. Koosoleku resolutsioonis öeldi, et ta toetab täielikult Petrogradi Nõukogu ja Soome piirkonnakomitee üleskutset (mõeldakse Lenini kirju. — V. R.) ja nõuab «eelparlamenti» viivitamatut laialisaatmist, viivitamatut nõukogude kongressi kokkukutsumist» revolutsioonilise võimu organiseerimiseks nõukogude näol, ning kinnitati «valmisolekut toetama võimu üleminekut tööliste ja soldatite ning talurahva saadikute nõukogude kätte ükskõik missugusel saabuval päeval kõigi kindluses olevate jõudude ja vahenditega». ¹

Täites 27. septembril vastuvõetud otsust, kohustas Tallinna Nõukogu oma otsusega 29. septembrist sisse seadma range kontrolli kohalike valitsusorganite tegevuse üle ja võttis vastu otsuse moodustada revolutsiooniline komitee, keda kohustati mainitud kontrolli organiseerima. Revolutsioonilise komitee koosseisu ja tema ülesannete kindlaksmääramine tehti ülesandeks selleks eriliselt valitud komisjonile. ²

Kontakti loomise eesmärgil Petrogradi Nõukoguga ja teiste tähtsamate punktidega, mis asetsesid Eesti ala, s. o. XII armee tegutsemisala naabruses, samuti Petrogradi ümbruses asetsevate punktidega, saadeti Petrogradi, Moskva, Kroonlinna, Pihkva, Eesti ala nõukogudesse ja Liivi kubermangu läti rahvastikuga maakondadesse Eestimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude Täitevkomitee ning Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu esindajaid, kes informeerisid 27. ja 29. septembril vastuvõetud otsustest. Nii esines 3. oktoobril Tallinna Nõukogu esindaja Kroonlinna Nõukogu istungil, lugedes ette 27. septembril Tallinnas vastuvõetud resolutsiooni. Sama laadi esinemine toimus Helsingis Soome VSDT(b)P piirkonnaorganisatsiooni konverentsil.

VSDT(b)P Keskkomitee juhtis relvastatud ülestõusu ettevalmistamise tööd üle Venemaa. Keskkomiteesse kutsutud VSDT(b)P organisatsioonide esindajate kaudu instrueeriti ja anti kätte ülesanded igale territoriaalsele parteiorgani-

¹ «Звезда» nr. 18, 29. septembril 1917.

² «Известия Ревельского Совета» nr. 166, 3. oktoobril 1917.

satsioonile. Eestimaa VSDT(b)P organisatsiooni poolt informeeris VSDT(b)P Keskkomiteed olukorrast Eestis, eriti Tallinnas ja Tallinna kindlustatud piirkonnas, I. V. Rabštinski.

VSDT(b)P omistas Eestile ja Soomele otsustava osa relvastatud ülestõusu edukuse tagamisel Petrogradis ja õppis sellepärast eriti hoolikalt tundma olukorda nendes rajoonides.

Pärast olukorraga tutvumist otsustas VSDT(b)P Keskkomitee 5. oktoobril (hiljem lükati see edasi 10. oktoobrile) kokku kutsuda Venemaa põhjapiirkonna tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongressi.

Lenin, kes seni oli sunnitud Petrogradist eemal olema, ei saanud seda enam taluda ja nõudis Keskkomiteelt, et talle antaks luba Petrogradi tulla.

3. oktoobril otsustas VSDT(b)P Keskkomitee kutsuda Lenini Petrogradi. 7. oktoobril saabuski Lenin Petrogradi ja lülitus kohe vahetult revolutsioonilise liikumise juhtimisse. Koos Keskkomiteega asus ta liikumise etteotsa ja viis partei ning tööliklassi relvastatud ülestõusule.

Ettevalmistustöö relvastatud ülestõusuks vajab aega, olukord aga nõudis relvastatud ülestõusu kõige kiiremat alustamist. «Kirjas Piiteri linnakonverentsile» 7. oktoobril Lenin hoiatas, et «vene ja inglise imperialistide vahel, Kerenski ja inglise-prantsuse kapitalistide vahel on sõlmitud vandenõu Piiteri loovutamiseks sakslastele ja Vene revolutsiooni kägistamiseks sel teel... Tuleb tunnistada, et revolutsioon hukkub, kui proletaarlased ja soldatid ei kukuta Kerenski valitsust lähemas tulevikus. Ülestõusu küsimus kerkib päevakorrale».¹

Lenin tegi ettepaneku vastu võtta resolutsioon, milles paluda «Keskkomiteed võtta tarvitusele kõik abinõud selleks, et juhtida tööliste, soldatite ja talupoegade möödapääsmatut ülestõusu Kerenski rahvavaenuliku ja pärisorjusliku valitsuse kukutamiseks». Konverents peab viivitamatult saatma «delegatsiooni Helsingisse, Viiburisse, Kroonlinna ja Tallinna, Piiterist lõuna pool asuvasse sõjaväeosadesse ja Moskvasse, et agiteerida selle resolutsiooniga ühinemise heaks ja selle eest, et on tarvis kiire üldise ülestõusuga ja Kerenski kukutamisega avada tee rahule,

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 120.

Petrogradi ja revolutsiooni päästmisele, maa üleandmisele talupoegadele ja võimu üleandmisele nõukogudele». ¹

Ootamine on kuritegu revolutsiooni vastu. On tarvis tegutseda. Kujunenud olukorras on väga võimalik, et võimu võtmisel saab vältida verevalamist, saab võimu võtta ilma ülestõusuta. Kui võimu ei saa võtta ilma ülestõusuta, tuleb asuda otsekohe ülestõusu teele. Nõukogude kongressi ootamine on häbistav formaalsuse mängimine, revolutsiooni reetmine. ²

8. oktoobril kirjutas Lenin artikli «Eemalseisja nõuanDED», milles õpetab parteid suhtuma relvastatud ülestõususe kui eri liiki kunstisse, mis allub erilistele seadustele, ning esitab relvastatud ülestõusu plaani.

10. oktoobril toimus VSDT(b)P Keskkomitee ajalooline istung, kus pärast Lenini ettekannet võeti vastu otsus, et «relvastatud ülestõus on vältimatu ja aeg selleks on täiesti küps». Parteiorganisatsioonidele tehti ülesandeks just «sellelt seisukohalt läbi arutada ning lahendada kõik praktilised küsimused». ³ Ülestõusu poliitiliseks juhtimiseks moodustati Keskkomitee Poliitbüroo, Leniniga eesotsas.

11. oktoobril tuli Petrogradis kokku põhjapiirkonna tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress. Kongressist võtsid osa ka Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee esindajad. Kongressi tervitama tulnud XII armee läti küttide salk kinnitas, et 40 000 läti kütti on ülestõusuks valmis. VSDT(b)P Eesti organisatsiooni nimel esines I. V. Rab-tšinski, teatades, et hulkade meeoleolu on Eestis võitlustahteline ja et nad täidavad oma kohustused revolutsiooni ees.

Põhjapiirkonna tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress nõudis viivitamatut võimu üleminekut nõukogude kätte ja saatis enda nimel raadio teel teate «Kõigile, kõigile», et 20. oktoobril kutsutakse kokku teine ülevenemaaline nõukogude kongress, kes peab lahendama revolutsiooni põhilised küsimused: saavutama rahu kõigil rinnetel, andma talurahvale maa ja tagama Asutava Kogu kokkukutsumist. Kõigile nõukogudele tehti ettepanek saata kongressile oma delegaate.

12. oktoobril kutsuti Tallinnas kokku Eestimaa nõukogude teine kongress. Kongressile oli saabunud 34 delegaati, nen-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 123.

² Vt. sealsamas, lk. 115—116.

³ Sealsamas, lk. 164.

dest 24 olid bolševikud, 9 sotsialistid-revolutsionäärid ja 1 menševik. Otsustava häälega delegaate oli 26, sest et kongressi otsusel anti Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee liikmetele nõuandev hääl.

Bolševike ettepanekul võttis kongress päevakorda 10 küsimust: 1) Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee aruanne; 2) aruanded nõukogude tööst kohapeal; 3) võimuküsimus; 4) sõja- ja rahuküsimus; 5) Asutava Kogu valimiste kampaniast ja suhtumisest Asutavasse Kogusse; 6) organisatsioonilisi küsimusi; 7) delegaatide valimisest teisele ülevenemaalisele nõukogude kongressile; 8) Eesti ala organiseerimise küsimused; 9) Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee valimised; 10) jooksva töö küsimusi.

Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee ja kohalike nõukogude aruannetest selgus, et nõukogude arv Eestis oli kasvanud. Peale maakondlike linnade nõukogude olid loodud nõukogud ka mõnedes alevites, nagu Narva-Jõesuus, Kärđlas, ja oli asutud vallanõukogude loomisele. Ümbervalimiste tulemusena oli bolševike erikaal nõukogudes kasvanud. Kõigis nõukogudes võeti bolševike ettepanekud vastu valdava enamuse poolt. Tallinna Nõukogus oli 258-st saadikust bolševikke 102, sotsialiste-revolutsionääre 97, nende hulgas paljud pahempoolsed sotsialistid-revolutsionäärid, menševikke-internatsionaliste 19, menševikke 15, parteituid 23 ja anarhiste 2.

Tartu Nõukogus moodustasid bolševikud samuti kõige suurema fraktsiooni. Ümbervalitud täitevkomitees oli 26-st liikmest bolševikke 16, sotsialiste-revolutsionääre 8, menševikke 2.

Sotsialistide-revolutsionääride ja menševike parteides ilmnas lagunemise protsess: kasvasid lahkarvamused liikmete ridades, langes distsipliin. Paljud nende parteide liikmeist ei allunud oma partei distsipliinile, hääletasid bolševike resolutsioonide poolt või ei võtnud hääletamisest üldse osa, teatav osa neist aga jätkas visalt ja hüsteeriliselt võitlust bolševike vastu.

Viljandi parteiorganisatsioonis, kus enamuses olid menševikud-martovlased, võeti 1. oktoobril vastu resolutsioon, milles nõuti võimu viivitamatut üleminekut nõukogude kätte, töölistikontrolli sisseseadmist kaubanduse, tööstuse ja põllumajanduse ettevõtetes ning viivitamatut demokraatliku rahu sõlmimist.

Need kõhklema löönud ja segadusse sattunud kokkulep-

laste meeleolud avaldusid ka Eestimaa nõukogude kongressil. Resolutsioonide hääletamisel näiteks sotsialistid-revolutsionäärid teatasid, et nad hääletavad bolševike resolutsioonide poolt ja oma resolutsioonide projekte ei esita. Seepärast võeti kõik bolševike poolt esitatud resolutsioonide projektid ühel häälel vastu.

Kongressi poolt sõja- ja rahu- ning võimuküsimuse kohta vastuvõetud resolutsioonides iseloomustati kolmandat koalitsioonilist valitsust kui «revolutsiooni reetmise valitsust», kui Asutava Kogu nurjaajamise, imperialistliku sõja venitamise valitsust. «Eelparlamendi» kohta öeldi, et see on «värdjalikult moonutatud rahvaesindus ja kontrerevolutsioonilise kodanluse kants».

Kongress otsustas, et ainult kogu võimu üleminek nõukogude kätte võimaldab luua «valitsust, mis on tõeliselt revolutsiooniline ja rahvalik ning on suuteline päästma maad ja revolutsiooni». ¹ Kongressi otsusega kohustati kõiki Eestimaa nõukogusid valima delegaadid teisele ülevenemaalisele nõukogude kongressile hiljemalt 20. oktoobriks ja Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee liikmed hiljemalt 18. oktoobriks.

Moodustati Eestimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee presiidium, kuhu kuulusid J. Anvelt, H. Pöögelmann, V. Kingissepp, I. Käspert, Sell, Topp.

Eestimaa nõukogude kongressi otsused võeti soldatite, tööliste ja töötavate hulkade poolt vastu suure vaimustusega. Korraldati miitinguid ja demonstratsioone bolševike loosungite all ja väljendati valmisolekut toetada kongressi otsuseid. Nii toimus 15. oktoobril Tartus suur demonstratsioon loosungitega «Kogu võim nõukogudele!», millest võtsid osa eesti tagavarapataljoni soldatid.

16. oktoobril toimus veel massilisem demonstratsioon Tallinnas, mis väliselt oli pühendatud 1905. a. revolutsiooni ohvrite mälestamisele. Rahvahulgad olid tulnud tänavatele loosungitega «Kogu võim nõukogudele!», kiites sellega heaks põhjapiirkonna nõukogude kongressi ja Eestimaa nõukogude kongressi otsused.

16. oktoobril viidi läbi VSDT(b)P Keskkomitee laiendatud istung, kus Lenin tegi ettepaneku alustada relvastatud ülestõusu, paljastades ja andes vastulöögi kapitulantidele Zinovjevile ja Kamenevile. VSDT(b)P Keskkomitee laiendatud

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 179, 20. oktoobril 1917.

datud istung kiitis heaks Keskkomitee 10. oktoobri resolutsiooni ja kutsus üles kõiki parteiorganisatsioone, töölisi ja soldateid «igakülgset ja kõige intensiivsemalt ette valmistama relvastatud ülestõusu».¹

Relvastatud ülestõusu läbiviimiseks valiti 17. oktoobril Tallinna Nõukogu presiidium ümber. Presiidiumi esimeheks valiti bolševik. Presiidiumi koosseisu valiti 2 bolševikku, 2 sotsialisti-revolutsionääri, 1 menševik-internatsionalist, 1 menševik ja 1 parteitu.

Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee liikmeteks valiti Tallinna Nõukogu poolt 11 bolševikku, 9 sotsialisti-revolutsionääri, 1 menševik-internatsionalist ja 3 menševikku, kokku 24 liiget.

19. oktoobril kinnitas Tallinna Nõukogu oma komissarid kindluse komandandi ja tema juures oleva operatiivgrupi juurde. Kindluse komandandile tehti ülesandeks anda korraldus volinike valimiseks polkude poolt. Täitevkomiteed ja sõjaväekomiteed kohustati välja töötama instruksioonid komissaridele ja polkude volinikele.

22. oktoobril Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee ja Tallinna Nõukogu Täitevkomitee ühisel koosolekul valiti Sõjaline Revolutsioonikomitee.

Sel kombel viisid eesti bolševikud VSĐT(b)P Keskkomitee juhtimisel lõpule ettevalmistustöö relvastatud ülestõusu organiseerimise alal Eestis ja relvastatud ülestõusu toetamiseks Petrogradis.

Relvastatud ülestõus Eestis 1917. a. oktoobris

Lähtudes Lenini juhtnõõridest, töötas VSĐT(b)P Keskkomitee peensusteni välja üldise relvastatud ülestõusu plaani. Moodustati relvastatud ülestõusu juhtimise keskus — Sõjaline Revolutsioonikomitee, kelle ülesandeks oli bolševike partei Keskkomitee otsuste praktiline elluviimine. Sõjalise Revolutsioonikomitee töö hingestajaks oli temasse kuuluv Parteikeskus. Partei Keskkomitee poolt valitud Parteikeskuse vahetel juhtimisel muutus Sõjaline Revolutsioonikomitee ülevenemaaliseks relvastatud ülestõusu staabiks.

Sõjalise Revolutsioonikomitee juhtimisel tehti ära suur töö tormijooksu ettevalmistamisel Ajutise Valitsuse kuku tamiseks. Mobiliseeriti kõik revolutsioonilised jõud: Puna-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 167.

kaardivägi, revolutsioonilised sõjavaeosad ja sõjalaevastik; töötati välja kohtadega sidepidamise süsteem; jaotati ülesanded parteiorganisatsioonide vahel.

Üksikasjalised plaanid relvastatud ülestõusu läbiviimiseks olid välja töötatud kõikjal kohapeal, et kindlustada kõigi strateegiliselt tähtsate punktide ja raudteesõlmede vallutamine ja enda käes hoidmine.

Palavikuliselt kogus jõude ka kontrrevolutsioon. Ajutine Valitsus, kaheldes, kas sisemine kontrrevolutsioon omade jõududega suudab revolutsioonijõude murda, valmistus Petrogradi loovutama sakslastele ning põgenema Moskvasse, et välismaiste imperialistide abiga revolutsioonile surmahoopi anda. Eriti intensiivseks muutus kontrrevolutsiooniliste jõudude koondamine siis, kui Kamenev ja Zinovjev, kes menševike ajalehes «Novaja Žizn» relvastatud ülestõusu vastu avalikult välja astusid, koos Trotskiga VSDT(b)P Keskkomitee otsuse relvastatud ülestõusu ettevalmistamisest revolutsiooni vaenlastele teatavaks tegid. Kontrrevolutsioon koos Ajutise Valitsusega võttis tarvitusele abinõud, et vastulöögiga ette jõuda ja purustada ülestõusu jõud enne, kui nad jõuavad koguneda lähtekohtadesse.

Võideldes Kamenevi ja Zinovjevi ning Trotski reetliku tegevuse vastu, asus VSDT(b)P Keskkomitee, eesotsas Leniniga, revolutsiooniliste hulkade etteotsa ja ennetas kontrrevolutsiooni. 24. oktoobril 1917 alustati relvastatud ülestõusu pealinnas ja siit kandus ta üle kogu maa.

*

Nagu kõikjal Venemaal, nii kujunesid ka Eestis relvastatud ülestõusu eel kaks teineteist eitavat suunda revolutsiooni ülesannete ja väljavaadete mõistmises: ühelt poolt kodanlik-natsionalistlik joon, mida kaitses eesti kodanlus, olles salanõus vene kodanlusega ning välisimperialistidega, ja mida toetasid väikekodanlikud kokkuleplikud elemendid, kaasa arvatud iga värvi «sotsialistid», eriti eesti menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid; teiselt poolt proletaarne joon, mida teostas ja kaitses töölisklass koos kehvtalurahvaga bolševike partei juhtimisel.

Ajutine Valitsus, nagu eespool nägime, sai teada, et bolševikud valmistuvad relvastatud ülestõusuks. Kui ta juba enne jõudu kogus revolutsiooni likvideerimiseks, siis nüüd kümnekordistas ta oma pingutusi.

Revolutsioonijõudude ründamise üheks punktiks valis Ajutine Valitsus Eesti tema sõjalaevastiku baasiga. Sellega tahtis ta likvideerida tõket, mis võis takistada Saksa vägede ja rindelt äratõmmatud kontrrevolutsiooniliste vägede liikumist Petrogradi peale, paralüeerida revolutsiooniliste tööliste, soldatite ja sõjalaevastiku operatiivset tegevust ning teha võimatuks Eestist Petrogradile abi andmine. Sel eesmärgil hakkas Ajutine Valitsus kiiresti koonutama Eestisse kontrrevolutsioonilisi sõjavägesid, püüdes kindlustatud piirkonna ja sõjalaevastiku kindlust haarata kontrrevolutsiooniliste vägede rõngasse. Kontrrevolutsioonilised sõjaväeosad paigutati selliselt, et neid vajaduse korral saaks kiiresti Petrogradi peale suunata kontrrevolutsiooniliste jõudude toetamiseks.

Rakvere ümbrusse Tallinna—Petrogradi raudtee lähedusse oli paigutatud kontrrevolutsioonilise ohvitserkonna mõju all olev 49. korpus. Seal asus ka eesti kodanlik-natsionalistlike ohvitseride juhtimisel olev esimene eesti polk. Tallinna külje alla oli toodud 13. ja 15. kasakate polk. Tallinna töölisrajoonidesse paigutati soomusautode väeosad.

Ka eesti kodanlus aktiveerus. Ta ihkas kindlakäelist valitsust. Kuna Kornilovi programm seisis selles, et likvideerida revolutsioon, uputada see töörahva verre, purustada tööliste, soldatite ja talupoegade revolutsioonilised jõud, laiiali ajada nõukogud ja soldatite komiteed, oli eesti kodanlus sellega täiesti päri. Seda näitas 25. augustil toimunud kubermangu maanõukogu kinnine koosolek. Kui tehti ettepanek hukka mõista kindral Kornilovi katse teostada pööret, võtta võim enda kätte, kaotada vabadused, jalge alla tallata väikeste rahvaste õigused ja laiiali ajada nõukogud, hüppas kodanlike natsionalistide liider Jaakson üles ja pajatas: «Kus on tõendused, et kindral Kornilov kavatses võtta võimu enda kätte, hävitada vabadust... jalge alla tallata väikeste rahvaste õigusi?»

Eesti kodanlike natsionalistide teine ideoloog J. Tõnison puistas sel koosolekul samas vaimus välja oma kaastunnet Kornilovile, väites, et «nõukogud on kahjulikud asutused ja neid on tarvis laiiali ajada». Eesti kodanlikel natsionalistidel oli kahju, et kindral Kornilovi avantüür nurjus. Kõik, mis toimus Venemaal pärast Kornilovi mässu, oli eesti kodanlike natsionalistide arvates «vaid Veebruarirevolutsiooni agoonia, surmaelne võitlus, mille lõpptulemuses ei saanud olla kahtlust».

Eesti kodanluse lootused «kindlale korrale», mida oodati Kornilovilt, varisesid kokku. Eesti kaitsmise asemel andis Ajutine Valitsus korralduse võtta ette evakueerimine. Ajutise valitsuse suhtumine rahvusküsimusse ei rahuldanud kodanlikke natsionaliste. Kui Veebruarirevolutsiooni alguspäevadel neil tutvussuhete tõttu Kerenskiga võrdlemisi libedasti õnnestus saavutada Ajutise Valitsuse toetust oma kavadele, siis nüüd ei andnud see vahend enam tulemusi. Vene kodanlus rääkis nüüd avalikult vajadusest pöörduda tagasi «maa ajaloos käidud teele». Eesti kodanlikud natsionalistid ütlesid, et «vaatamata revolutsioonile Vene kiskus tsentralisatsiooni poole».

Pärast kindral Kornilovi mässu mahasurumist tekkisid eesti kodanluse hulgas lahkavõimused küsimuse kohta: mis nüüd teha, missugune orientatsioon aluseks võtta, kas orienteeruda endiselt Venemaa koosseisu jäämisele tema koostisosana või, kuna ei ole väljavaadet, et kodanlikdemokraatlik revolutsioon ei kasva üle proletaarseks revolutsiooniks ja lootus viimase vältimiseks on kadunud ning koos sellega on kadunud ka väljavaated eesti kodanluse ülevõimu kehtestamisele Eestis, muuta orientatsiooni ja panna oma lootused Lääne riikidele, et nende vasalliks muutudes tagada nende abiga endale ülevõim Eestis.

Eesti kodanluse ideoloog J. Tõnisson asus kinnisel kubermangu maanõukogu koosolekul 25. augustil seisukohale, et lõppude lõpuks ei ole oluline, missugune Lääne riik aitab eesti kodanlust pukki, ei ole oluline ka see, et selle eest tuleb tasuda Eesti iseseisvuse kaotamise hinnaga. Eestit ähvardab antud momendil vahetult Saksa okupatsioon. On tarvis astuda sakslastega kontakti, sondeerida pinda nendega kokkuleppimiseks. Paralleelselt on tarvis astuda läbirääkimistesse Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide esindajatega, sest on ilmselt näha, et Saksamaa sõda ei võida, paremal juhul võib sõda lõppeda viigiga. Sel puhul on vastuolud valitsemise pärast Balti merel Saksamaa ja Inglismaa vahel vältimatud. Skandinaavia maad pooldavad seda, et Saksamaa ei jääks valitsema Balti merel. Nende vastuolude tõttu on võimalik, et Eestis õnnestub moodustada Venemaast lahus olevat kodanlikku riiki.

Eesti kodanluse teine osa oli enne Oktoobrirevolutsiooni arvamusel, et tuleb «hoida tihedamat sidet Vene revolüt-

siooniga ja föderatiivse Venega». Võidule pääses esimene osa.

Eesti rahva rahvuslike huvide reetmine, eesti kodanluse egoistlik, omakasu taotlev samm leidis 25. augustil toetust kubermangu maanõukogu liikmete kitsa ringi enamuse poolt.

Oktoobrirevolutsiooni lähenemisel ühinevad kõik eesti kodanluse fraktsioonid «sõltumatu» Eesti riigi loomise ideega. Seda ideed varjas eesti kodanlus Ajutise Valitsuse eest, maskeerides oma tegevust sel alal. Kubermangu maanõukogu avalikul koosolekul, millest võttis osa Ajutise Valitsuse esindaja, deklareeriti, et kubermangu maanõukogu tunnistab «Vene Ajutist Valitsust ainsaks kõrgema võimu kandjaks», kuigi kaks päeva varem, 23. augustil, kubermangu maanõukogu kinnisel koosolekul olid juba vastu võetud otsused saboteerida Ajutise Valitsuse korraldusi Eesti evakueerimise kohta, et «kohaliku tähtsusega asutused kõik paigale jääksid». Võeti vastu üleskutse, milles anti hallparunitele ja jõukatele talupoegadele juhendeid, kuidas peita ja kõrvale toimetada toidutagavarasid, avaldati üleskutse, et «kõik jääksid kodumaale ka Saksa vägede maale sissetungimise korral».

Sellest näeme, et eesti kodanlus juba 1917. a. augustis oli organiseerinud salanõu eesti rahva reetmiseks ja Lääne imperialistlikele maadele orjusse müümiseks.

Lenin kirjutas, et Kornilovi mäss tõestas Venemaal seda, mida on tõestanud kõigile maadele kogu ajalugu, nimelt et kodanlus reedab kodumaa ja on valmis mistahes kuritegu toime panema, et aga päästa oma võimu rahva üle ja oma kasumeid.

Et realiseerida oma plaane, töötas eesti kodanlus visalt oma kaardiväe loomise alal. Rakveres asuv esimene eesti polk pidi koosnema 3770-st mehest, kuid kõrgema sõjaväejuhatuse vaikival nõusolekul kuulus sinna tegelikult ligi 10 000 meest. Tagavarapataljoni koosseis oli ette nähtud 1000 meest, tegelikult koondati sinna aga 5000 meest.

Kui Veebruarirevolutsiooni alguspäevil Ajutine Valitsus suhtus eesti väeosade formeerimisse teatava kahtlusega, siis hiljem, eriti Oktoobrirevolutsiooni sündmuste eel, ta isegi soodustas rahvuslike väeosade asutamist, lootes neid kasutada revolutsiooni mahasurumiseks. Eesti kodanlus hõiskas, et «Kerenski lubanud eestlastest moodustada koguni ühe korpuse».

Omades sellist luba, formeerisid eesti kodanlikud natsionalistid juba septembris Tallinnas teise eesti polgu pataljoni ja kolmanda polgu üksikpataljoni. Esimene eesti polk viidi Rakverest üle Haapsalusse.

Nagu näeme, viis Venemaa kontrrevolutsioon, eesotsas Kerenski valitsusega, rindelt ära temale ustavaks jäänud väeosad, nõrgendades rinnet, ja saatis need väeosad tagalasse, Petrogradi lähistele või revolutsiooniliste väeosade sissepiiramiseks ja nende vastu võitlemiseks. Selleks kasutati ka eesti rahvusväeosi Põhjarindel, kus nähti, et suuremat osa Põhjarinde väeosi ei saa usaldada, veel vähem aga loota neilt toetust Ajutisele Valitsusele. Sel teel suudeti relvastatud ülestõusu alguseks koondada Petrogradi ümbrusse võrdlemisi suured jõud.

Ajutine Valitsus valmistus bolševike väljaastumise halastamatuks mahasurumiseks. Üks tõsisemaid lööke kavatseti anda bolševikele Eestist. See seadis kohalike bolševike ette ülesande paralümeerida Ajutise Valitsuse jõud Eestis, tagada Petrogradile ülestõusu teostamiseks julgeolek läänest ning kindlustada Eestis proletaarse revolutsiooni võit.

22. oktoobril töötas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee juurde loodud Sõjaline Revolutsioonikomitee välja kontrrevolutsiooniliste jõudude vastupanu murdmise ja sotsialistliku revolutsiooni võidu kindlustamise üksikasjalise plaani Eesti kohta. See plaan oli kooskõlas Petrogradi ja kogu riigi üldise relvastatud ülestõusu plaaniga. Olid moodustatud sõjalised revolutsioonikomiteed kõigis tähtsamates Eesti linnades: Tartus, Viljandis, Narvas, Paldiskis, Haapsalus ja teistes kohtades.

23. oktoobri õhtul võeti Tallinna Sõjalise Revolutsioonikomitee korraldusel tema kontrolli alla kõik strateegiliselt olulised punktid Tallinnas ja selle kindlustatud piirkonnas. Et võimatuks teha Ajutisele Valitsusele ustavate sõjaväeosade rünnakut, mobiliseeriti Eestimaa parteiorganisatsiooni paremad jõud, eesotsas V. Kingissepaga, propagandatöö tegemiseks nendes väeosades, et võita nad revolutsioonijõudude poole või neutraliseerida. Selle töö tulemusena teise ja kolmanda eesti polgu väeosad neutraliseeriti. Eesti kodanlikud natsionalistid pidid ise tunnistama, et need eesti väeosad olid «kõige rohkem enamlustunud». Tunduvalt oli bolševiseerunud ka tagavarapolk Tartus jne. Nende väeosade suhtes, kus oli näha, et propaganda ei

anna vajalikke tulemusi, olid ettevaatuse mõttes ette nähtud relvade teel mõjutamise vahendid. Nii hoidis kindluse neljas raskesuurtükiväe polk oma kahurid laskevalmis kasarmute ja raudtee sihis, kus asusid kasakate polgud. Seati sisse ööpäevane Balti mere sõjalaevade valve Tallinna reidil, kes oleksid valmis Sõjalise Revolutsioonikomitee korraldusel igal vajalikul hetkel tuld andma, kui mõnes kindlustatud piirkonna punktis tekib vastuhaku katse. Sõjalise Revolutsioonikomitee korraldusel organiseerisid laevaehitustehaste töölised-bolševikud soomusautode tarvitamiskõlbmatuks muutmist, et neid ei saaks kasutada ülestõusnud tööliste, soldatite ja madruste vastu.

Sõjalise Revolutsioonikomitee korraldusel seati sisse kõigis maavägede osades ööpäevane valvekord ja lahinguks valmisolek, et võiks igal silmapilgul tegutsema hakata, kui Sõjaline Revolutsioonikomitee käsib. Samal päeval saadeti Sõjalise Revolutsioonikomitee instruksioonid välja kohalikele nõukogudele, kus anti juhendeid ja määratleti nende ülesanded relvastatud ülestõusu läbiviimisel.

23. oktoobril oli võim Tallinnas ja selle kindlustatud piirkonnas tegelikult juba Sõjalise Revolutsioonikomitee käes. Eesti bolševikud olid ettevalmistuse relvastatud ülestõusuks lõpule viinud relvastatud ülestõusu alguseks Petrogradis ning teinud kõik, mis oli vaja selleks, et tagada proletaarse revolutsiooni võitu Eestis ja osutada abi Petrogradile.

24. oktoobril algas relvastatud ülestõus Petrogradis.
25. oktoobril vallutas proletariaat seal kõik tähtsamad punktid.

25. oktoobril kell 10.45 õhtul avati Petrogradis ajalooline ülevenemaaline teine nõukogude kongress. Kongressi avamise ajaks oli end registreerinud 649 delegaati, kes esindasid 318 tööliste, talupoegade ja soldatite saadikute nõukogu üle Venemaa. Kõige suuremaks fraktsiooniks kongressil osutus bolševike fraktsioon. 649-st delegaadist 390 olid bolševikud. See tagas seda, et kogu teise kongressi töö toimus bolševike juhtimisel.

241 kongressi delegaati andsid kongressile üle neid delegaadiks valinud nõukogude nimel resolutsioonid, kus nõuti võimu võtmist nõukogude kätte. Teine nõukogude kongress võttis vastu otsuse, et ta võtab võimu enda kätte, valis 101 isikust koosneva Ülevenemaalise Nõukogude Kesks-

täitevkomitee. Kesktäitevkomiteesse valiti 62 bolševikku, 29 pahempoolset sotsialisti-revolutsionääri, 6 ühinenud sotsiaaldemokraati-internatsionalisti, 3 ukraina sotsialisti ja 1 sotsialist-revolutsionäär maksimalist.

Kuna parempoolsed sotsialistid-revolutsionäärid, menševikud ja bundistid, umbes 70 delegaati, kongressilt lahkusid, loobudes kongressi tööst osa võtmast, siis kujunes kongress tõeliseks tööliste ja soldatite saadikute revolutsiooniliseks kongressiks.

Ööl vastu 26. oktoobrit langes ülestõusnud rahva kätte Ajutise Valitsuse viimane kants — Talvepalee.

24. oktoobril sai Tallinna Sõjaline Revolutsioonikomitee VSDT(b)P Keskkomitee korralduse alustada ülestõusu. Telegraafi- ja telefonijaamades ning raudteel asusid kohale Sõjalise Revolutsioonikomitee esindajad ja võtsid nende tegevuse oma kontrolli alla. Osa Tallinna Nõukogu liikmeid sõitis kohe maakondadesse kohapealsete nõukogude tegevust juhtima ja kohalike telegraafi-, telefoni- ja raudteejaamade tegevust oma kontrolli alla võtma.

Võimu võtmine Sõjalise Revolutsioonikomitee kätte Eestis toimus kõikjal organiseeritult ja peaaegu ilma suurema vastupanuta.

26. oktoobri hommikul saabus Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee, tegevarmee sõjaväeosade komiteede ja soldatite saadikute nõukogude nimele telegramm Petrogradi Sõjaliselt Revolutsioonikomiteelt teatega, et «Petrogradi garnison kukutas Kerenski valitsuse. Pööre, mis kukutas Ajutise Valitsuse, toimus veretult. Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu tervitab pidulikult toimunud pööret ja tunnistab Nõukogude valitsuse moodustamiseni Sõjalise Revolutsioonikomitee võimu.

Teatades sellest rindele ja tagalale, kutsub Sõjaline Revolutsioonikomitee revolutsioonilisi soldateid üles valvsalt jälgima juhtkonna käitumist. Ohvitserid, kes kohe ei ühine revolutsiooniga, tuleb viivitamatult areteerida kui vaenlased.

Uue võimu programmina näeb Petrogradi Nõukogu ette viivitamatut ettepanekut sõlmida demokraatlik rahu, mõisnike maade kohest talurahvale andmist, kogu võimu andmist nõukogude kätte ja Asutava Kogu ausat kokkukutsumist. Rahva revolutsiooniline sõjavägi ei tohi lubada mitteustavate väeosade saatmist rindelt Petrogradi, peab tegutsema sõna ja veenmisega, kus see aga ei aita, tuleb

takistada saatmist, tarvitades halastamatult jõudu. Käesolev käsk teha viivitamatult teatavaks kõigi relvaliikide sõjaväeosadele. Selle käskkirja varjamine sõjaliste organisatsioonide poolt soldatite masside eest on võrdne raskekujulise kuriteoga revolutsiooni ees ja seda karistatakse rangelt revolutsioonilise seaduse alusel.

Soldatid! Rahu, leiva ja maa eest, rahva võimu eest!

Sõjaline Revolutsioonikomitee». ¹

Samal päeval avaldas Eesti Sõjaline Revolutsioonikomitee üleskutse soldatitele, madrustele, töölistele, kogu eesti rahvale, teatades, et Petrogradi garnisoni ja proletariaat on kukutanud Kerenski valitsuse. Osa ministreid on areteeritud. Kerenskil läks korda põgeneda. Võim on üle läinud nõukogude kätte. Surmanuhtlus on kaotatud. Kõik poliitilistel põhjustel areteeritud soldatid ja ohvitserid vabastatakse. Edasi öeldi, et «kongressi poolt loodud valitsus on esimene orjusest vabastamise, aga mitte orjastamise valitsus. Kõik peavad asuma müürina revolutsioonilise nõukogude võimu kaitsele ja toetamisele. Igasugune kontrrevolutsioon peab likvideeritama». Üleskutses rõhutati, et Eestis on kogu võimu kandjaks Eestimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude Täitevkomitee juures asuv Sõjaline Revolutsioonikomitee. Kohapeal kuulub võim tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute täievolilistele organitele... Ausalt ja koheselt revolutsiooniga kaasatunud sõjaväevõimudel jääda oma kohtadele. Kõrgema juhtkonna juurde määratakse nõukogude komissarid, kelle allkirjata ükski käskkiri, ükski korraldus ei ole maksev. Üleskutses teatati, et Sõjalise Revolutsioonikomitee juurde on moodustatud tribunal. Ainult tema on volitatud kohut mõistma isikute üle, kelle kontrevolutsioonis süüdi olek on kindlaks tehtud. Omakohus on keelatud. ²

Töölised, soldatid ja madrused võtsid suure vaimustusega vastu teate proletaarse revolutsiooni võidust Petrogradis ja Tallinnas. Stiihiliselt tekkisid miitingud. Vastuvõetud resolutsioonides ja sõnavõttudes anti lubadusi toetada Sõjalist Revolutsioonikomiteed relvastatud jõuga igal hetkel.

26. oktoobril Tallinna garnisoni klubisse miitingule

¹ «Звезда» nr. 26, 27. oktoobril 1917.

² «Известия Ревельского Совета» nr. 186, 28. oktoobril 1917.

kokkutulnud soldatid, madrused ja kasakad nõudsid vastuvõetud resolutsioonis kogu riigivõimu viivitamatut üleandmist nõukogude kongressile, tõotades, et nad on «tööliste, soldatite ja talurahva saadikute nõukogude kutsel valmis relvadega välja astuma uue, nõukogude võimu kaitsele, sest et üksnes tema võib päästa maad majanduslikust laostumisest ja tuua rahu». ¹

Jalaväediviisi inseneriroodu soldatid astusid välja nõukogude võimu poolt. 25. oktoobril vastuvõetud resolutsioonis kirjutati: «Saadame siiraid tervitusi seltsimees Leninile.» ²

Vene-Balti laevatehase töölised koos soldatite ja madrustega tervitasid Sõjalist Revolutsioonikomiteed ja avaldasid valmisolekut «toetada teda relvadega igal hetkel». ³

Seda laadi resolutsioone saabus sadade kaupa sõjaväeosadest, kõigi Eesti vabrikute ja tehaste töolistelt.

Sõjalised revolutsioonikomiteed Tartust, Narvast, Paldiskist ja teistest kohtadest teatasid proletaarse revolutsiooni võidust Eestis.

26. oktoobril tegi Tallinna Sõjaline Revolutsioonikomitee otsuse likvideerida Ajutise Valitsuse poolt Eestis loodud valitsemisorganid, tagandada Ajutise Valitsuse kubermangukomissar Poska, samuti Ajutise Valitsuse maakonnakomissarid oma kohtadelt ja anda nende alluvuses olnud aparaat üle Eestimaa Nõukogude Täitevkomiteele.

27. oktoobril võttis Viktor Kingissepp kubermangukomissarilt üle asjaajamise, koostades sellekohase akti:

A K T

1917. aastal, oktoober, 27. kuupäev. Toimunud riigipöörde tõttu, mina, Eesti nõukogude ajutise Sõjalise Revolutsioonikomitee kubermangukomissar Viktor Eduardi p. Kingissepp, võtsin vastu kõik Eesti kubermangu valitsemise asjaajamise.

I. Poska
V. Kingissepp. ⁴

Samal päeval avaldati Sõjalise Revolutsioonikomitee komissari käskkiri nr. 1, milles teatati, et Sõjalise Revo-

¹ «Звезда» nr. 26, 27. oktoobril 1917.

² Sealsamas.

³ Sealsamas.

⁴ ENSV Riiklik Keskarhiiv, fond R-4, nimistu 1, toimik 5, leht 2.

lutsioonikomitee ülesandel on uus nõukogude komissar asunud oma ametikohuste täitmisele.

Kõigile Ajutise Valitsuse poolt ametisse määratud maakonnakomissaridele teatati, et nad on ametist vabastatud ning on kohustatud oma asjaajamise üle andma kohalikele nõukogude täitevkomiteedele.

Ajavahemikul 24. oktoobrist kuni 29. detsembrini kehtestati nõukogude võim kõigis Eesti maakonna- ja teistes tähtsamates linnades: Tartus 25. oktoobril, Narvas 26. oktoobril, Paides 29. oktoobril, Võrus 3. novembril, Rakveres 24. novembril. Kehtestati nõukogude võim Pärnus, Haapsalus ja Viljandis ning kõigis linnades, mis olid sakslaste poolt okupeerimata ja kus juba enne olid nõukogud olemas. Alustati nõukogude võimu organiseerimist valdades.

Relvastatud ülestõus ja nõukogude võimu kehtestamine Eestis oli nii üksikasjaliselt ette valmistatud, et kodanlus ei julgenud kuskil tõsist vastupanu avaldada.

Kontrrevolutsioon suunas sel perioodil oma peamised pingutused nõukogude võimu kukutamisele pealinnas. Eesti bolševike organisatsiooni ees seisvaks peaülesandeks oli kaitsta nõukogude võimu, aidata tal kindlustuda pealinnas, takistada kontrrevolutsiooni teenistusse jäänud sõjaväeosade pääsemist Petrogradi, anda Petrogradile relvastatud abi.

Sõjalise Revolutsioonikomitee komissaride kätte sattus rohkesti käskkirju, kõige rangemaid korraldusi Kerenskilt ja kontrrevolutsiooniliselt kõrgemalt sõjaväejuhatusest, kus kästi kiiresti saata aegsasti Eestisse paigutatud väeosad Petrogradi. Nii kästi Põhjarinde juhataja käskkirjas, mis telegraafijaamas Sõjalise Revolutsioonikomitee kätte sattus ja mis oli saadetud Kerenski käsul 13. ja 15. kasakate polgule, viimased kiiresti Gatšinasse saata. Samasugune korraldus oli saadetud 49. korpuse komandörile. Käskkirjas kästi rindelt lahkuda ja Kerenskile appi minna. Seda laadi korraldusi saadeti paljudele kasakapolkudele. Need korraldused ei jõudnud aga sihtkohta. Kui Põhjarinde juhataja nägi, et kirjalikud ja telegraafilised käskkirjad jäävad täitmata, hakkas ta neid saatma selleks eriliselt valitud salajaste virgatsitega. Sel teel toimetati käskkiri kasakapolkude komandöride kätte. Viimased nõudsid polkude sihtkohta saatmist. Rongi ei lastud aga jaamast väljuda. Komandörid saatsid Sõjalisse Revolutsioonikomiteesse

kasakate esindajad, kes nõudsid rongi teelesaatmist. Sõjalises Revolutsioonikomitees tehti neile selgeks, et nende nõudmist ei saa täita, ja hoiatati neid, et kui nad püüavad vägivallaga rongi jaamast välja saata, nad hävitatakse sõjalaevastiku suurtükkide ja raudteeliinile asetatud kuulipildujate tulega. Kasakad sunniti Sõjalise Revolutsioonikomitee korraldusele alistuma.

Suuremat jõupingutust nõudis 49. korpuse jõudude paigalhoidmine. Kohale sõitis isiklikult Kingissepp ja temaga rida Sõjalise Revolutsioonikomitee liikmeid, et selgitustööga veenda soldateid loobuma komandöride käsku täitmast. Kuid saabunud korpuse võimupiirkonda, nad vahistati. Korpuse väeosad võtsid Rakvere jaama oma võimu alla ja said võimaluse end vagunitesse laadida. Sõjalise Revolutsioonikomitee korraldusel koondati revolutsioonilised jõud Narva ja Narva jaama ning Tapa jaama rajooni, et juhul kui korpuse väeosad teevad katset ühes või teises suunas Petrogradi peale liikuda, neid kinni pidada. Korpuse asupaika toodi relvastatud jõude revolutsiooniliste soldatite ja madruste salkade näol ning uusi agitaatoreid. Tarvitusele võetud abinõude tulemusena korpuse soldatite meelsus muutus. Korpuse väeosad alistusid Sõjalise Revolutsioonikomitee korraldusele ja jäid kohale. Rakvere raudteejaam võeti uuesti revolutsiooniliste jõudude valve alla. Kingissepp ja teised areteeritud vabastati.

Edukalt suudeti tõkestada vägede liikumist Petrogradi suunas ka Tartu kaudu.

Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidule Tartus, Tartu garnisoni võitmisel bolševike poole ja Tartu raudteesõlme muutmisel bolševike toetuspunktiks etendasid otsustavat osa läti tagavarapataljoni kütid, kes olid saabunud Tartusse augusti lõpus. Läti tagavarapataljon oli tervenisti bolševistlik ja revolutsiooniliste jõudude tuumikuks. Temale toetudes ajas Tartu Sõjaline Revolutsioonikomitee nurja kõik Põhjarinde juhataja ja eesti tagavarapolgu natsionalistlikele elementidele tuginevate eesti kodanlike natsionalistide salanõukatsed.

Tartu Sõjaline Revolutsioonikomitee organiseeris erilise agitaatorite rühma, kes olid ööd-päevad valvekorras Tartu jaamas. Sõjalise Revolutsioonikomitee liikmete juhtimisel korraldati saabunud ešelonide soldatite hulgas vestlusi, viidi nendega läbi miitinguid. Tavaliselt pärast selliseid vestlusi suurem osa soldateist loobus minemast Petrogradi.

Eesti organisatsiooni bolševikud täitsid ausalt VSDT(b)P Keskkomitee ja Petrogradi Sõjalise Revolutsioonikomitee korralduse ja tagasid Petrogradi kaugete lähiste kaitse Eesti-poolsest küljest.

Eesti bolševike organisatsiooni kaudu sai Petrograd vahetult relvastatud abi. Lenini korraldusel saadeti Petrogradi kaitse tugevdamiseks Tallinna sõjalaevastiku baasist ristleja «Oleg» ja miiniristleja «Pobeditel». Läbi Narva Oudova kaudu saadeti Kerenski vägede selja taha tagavara-polk ülesandega lõigata ära Kerenski jõududel taganemise võimalus Gatšinast. Gatšinas polk ühines Nõukogude vägedega ja suundus Petrogradi ning jäi Nõukogude valit-suse korraldusse.

Petrogradis ja väljaspool teda asetsenud revolutsiooni-liste jõudude pingutuste tulemusena aeti nurja kontrrevolu-tsiooni esimene rünnak alles sündinud, noorele nõu-kogude võimule.

Nõukogude võim võitis endale eksisteerimise õiguse. VSDT(b)P Keskkomitee juhtimisel oli tarvis asuda tema kindlustamisele. Oli vaja kindlustada neid positsioone, mis olid kätte võidetud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolut-siooni võidu tulemusena, ning asuda uue, sotsialistliku, töölisklassi diktatuuri riigi ülesehitamisele.

LÜHIKOKKUVÕTE

Pärast kolmanda juuli sündmusi Petrogradis algas kontrrevolutsiooni pealetung ka Eestis. Bolševike ajalehed «Kiir» ja «Utro Pravdõ» suleti, nende toimetajad aretee-riti, toimetused pitseeriti.

13. augustil 1917 Tallinnas legaalsetes tingimustes toi-munud VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide teine kon-verents tegi kokkuvõtte tööst Eestis revolutsiooni rahuliku arengu perioodi vältel ja püstitas parteiorganisatsioonile uued ülesanded, lähtudes VSDT(b)P VI kongressi otsus-test, tööliste ja soldatite saadikute nõukogude bolševiseeri-mise ja rahvahulkade relvastatud ülestõusuks ettevalmista-mise alal rinde tingimustes.

Konverents andis vastulöögi menševikega ühinemise tendentsile Viljandi ja Tartu organisatsioonis.

Kontrrevolutsiooni määratsemine ei halvanud bolševike

tööd rahvahulkade mobiliseerimisel relvastatud ülestõusuks. Paljastades «riiklikku nõupidamist», eesti kodanluse poolt kokkukutsutud nn. «rahvuskongressi», maapäeva kontr-revolutsioonilist olemust võitluses kindral Kornilovi mässu mahasurumisel, veensid bolševikud hulki, et ilma relvastatud võitluseta ei saa kukutada kontr-revolutsiooni võimu, ilma selleta ei saa rahu, maad ega Eestile iseseisvust.

Kindral Kornilovi mässu likvideerimisega jõudis hulkade revolutsioonilisse võitlusesse mobiliseerimise periood lõpule. 12. oktoobril 1917 toimunud eesti nõukogude teisel kongressil olid bolševikud enamuses. Kongress võttis vastu otsuse, et ainult võimu üleminek tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte võib päästa maa hukatusest. Revolutsioon oli astunud tormijooksu ettevalmistamise järku.

10. ja 16. oktoobril 1917 võttis VSDT(b)P Keskkomitee vastu ajaloolised otsused, et aeg on relvastatud ülestõusuks küps.

22. oktoobril moodustati Eestimaa Sõjaline Revolutsioonikomitee.

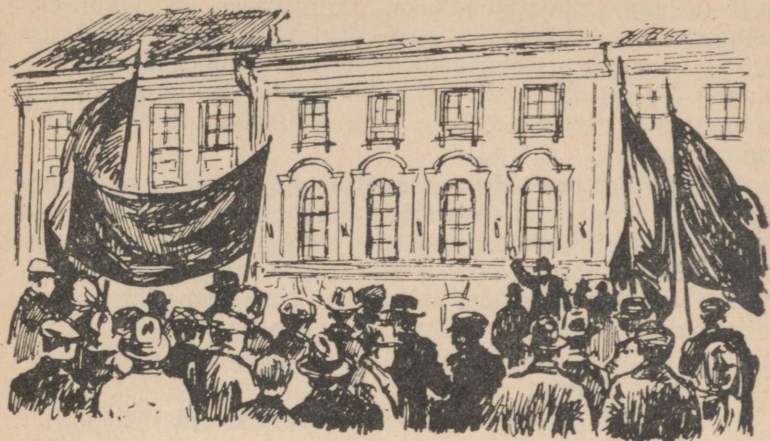
24. oktoobril ühel ajal Petrogradiga algas relvastatud ülestõus Eestis.

25. oktoobril olid Petrogradis ja ka Eestis otsustava tähtsusega punktid vallutatud.

Õöl vastu 26. oktoobrit areteeriti Ajutine Valitsus ja vallutati kontr-revolutsioonilise võimu viimane kants — Talvepalee.

25. oktoobril kell 10.45 õhtul avati teine ülevenemaaline tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress, kes kuulutas Venemaa nõukogude vabariigiks. 26. oktoobril teatas Eestimaa Sõjaline Revolutsioonikomitee nõukogude võimu kehtestamisest Eestis.

Sotsialistlik revolutsioon oli Venemaal võitnud ja võimule pääsenud ka Eestis.

NELJAS PEATÜKK

BOLSEVIKE VÕITLUS NÕUKOGUDE VÕIMU KINDLUSTAMISE EEST EESTIS PÄRAST SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRIREVOLUTSIOONI VÕITU

Nõukogude võimu organite loomine maakondades, valdades ja mõisates

25. oktoobril (7. novembril) 1917 algas proletariaadi diktatuuri ajalugu Venemaal ning selle esimene arenemisfaas ka Eestis, algas Eesti nõukogude sotsialistliku riigi kui suure sotsialistliku riigi koostisosa ajalugu.

Pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu eesti bolševikud, maha surudes kukutatud ekspluataatorite vihaseid revanšikatseid, purustasid kodanliku riigiparaadi Eestis ja likvideerisid kodanlikud relvastatud jõud, kodanliku miilitsa ja kohtud ning löid nende asemel uue, nõukogude võimuaparaadi.

Juba rohkem kui sada aastat tagasi tegid suured marksisimi rajajad nende poolt avastatud ühiskonna arenemise

seaduste põhjal ajaloolise järelduse, et ainuke võimalik tee proletariaadi majanduslikuks, poliitiliseks ja vaimseks vabastamiseks kapitalistlikust orjusest — tee sotsialismile — kulgeb proletariaadi poliitilise võimu kättevõitmise kaudu, et «ei ole teist teed sotsialismile kui proletariaadi diktatuur ja ekspluateerijate võimu halastamatu mahasurumine». ¹

Proletariaat peab tõusma valitsevaks klassiks, kelle käes on riigivõim — klassi vägivallaaparaat — kukutatud ekspluataatorite mahasurumiseks, selleks, et juhtida elanikkonna hulki, väikekodanlust (talupoegkonda) ja poolproletaarseid kihte sotsialismi ehitamisel. Ilma oma riigiaparaadita, mis teostaks proletariaadi diktatuuri, ei saa proletariaat hoida võimu, veel vähem ehitada uut, kommunistlikku ühiskonda.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ajalooline tähtsus seisabki selles, et ta avas proletariaadile võimaluse luua oma riiklik võim ja selle kaudu ehitada sotsialistlikku ühiskonda.

Teine ülevenemaaline nõukogude kongress, väljendades ekspluataatorite vastu ülestõusnud rahva tahet, sanktsioneeris võimu ülemineku nõukogude kätte, võttis vastu maa-dekreedi ning seaduse tööliste ja talupoegade valitsuse moodustamise kohta Rahvakomissaride Nõukogu näol, eesotsas Oktoobrirevolutsiooni innustaja ning organiseerija V. I. Leniniga.

Teise ülevenemaalise nõukogude kongressi läkituses «Töölistele, soldatitele ja talupoegadele» kavandas V. I. Lenin järgmiselt Nõukogude valitsuse ülesanded ning sise- ja välispoliitika programmi: «Nõukogude võim pakub viivitamatut demokraatlikku rahu kõigile rahvastele ja viivitamatut vaherahu kõigil rindeil. Ta kindlustab mõisa-, udelli- ja kloostri maade tasuta üleandmise talurahva komiteede käsutusse, kaitseb soldati õigusi, demokratiseerides täielikult sõjaväe, seab sisse tööliskontrolli tootmise üle, kindlustab Asutava Kogu õigeaegse kokkukutsumise, kannab hoolt selle eest, et varustada linna leivaga ja küla esmajärguliste tarbeesemetega, kindlustab kõigile Venemaal elavatele rahvustele tõelise enesemääramise õiguse.

Kongress otsustab: kogu võim kohapeal läheb tööliste,

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 422.

soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude kätte, kes peavadki kindlustama tõelise revolutsioonilise korra.»¹

Nõukogude valitsuse programmi, mis esitati teise ülevenemaalise nõukogude kongressi läkituses ja mis puudutas ka rahvaste enesemääramise küsimust, hakati otsekohe ellu viima.

2. novembril 1917 avaldati «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon». Deklaratsioonis öeldi, et «Rahvakomissaride Nõukogu otsustas võtta oma tegevuse aluseks Venemaa rahvaste küsimuses järgmised lähtekohad:

1. Venemaa rahvaste võrdsus ja suveräänsus.
2. Venemaa rahvaste õigus vabaks enesemääramiseks, kuni lahkulöömiseni ja iseseisva riigi moodustamiseni.
3. Kõigi ja igasuguste rahvuslik-usuliste eesõiguste ja piiramiste kaotamine.
4. Venemaa territooriumil elavate rahvusvähemuste ja etnograafiliste rühmade vaba areng».

V. I. Lenin ja VSĐT(b)P Keskkomitee tegid eesti bolševikele ülesandeks julgemini ellu viia «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsiooni» ning nõudsid Eesti parteiorganisatsioonilt, et ta ei piirduks ainult deklaratsiooni propageerimisega, vaid töötaks välja ka konkreetsete abinõude plaani selle deklaratsiooni realiseerimiseks. Ajaleht «Tööline» kirjutas 20. novembril 1917, et uus tööliste-talupoegade valitsus peab Eesti Asutava Kogu kokkukutsumise ideed täiesti kohaseks ja loomulikuks, et Rahvakomissaride Nõukogu andis oma nõusoleku Narva linna ja ta eeslinnade liitmiseks Eestiga ja Narva maakonna loomiseks Alutaguse territooriumi arvel.

Elu ja surma küsimuseks oli Nõukogudemaale ja eriti Eesti Nõukogude Vabariigile rahu sõlmimise küsimus. Leninlik rahupoliitika oli tõeline proletaarse revolutsiooni võitude kindlustamise poliitika, nõukogude võimu päästmise poliitika; see langes täiesti ühte kogu Venemaa rahvaste, sealhulgas ka eesti töörahva huvidega. Selle poliitika alusel läks Nõukogude valitsusel korda saavutada vahe- rahu saksa röövvallutajatega ja alustada läbirääkimisi rahulepingu sõlmimise üle. Läbirääkimiste aega, seda «puhkeaega» kasutasid eesti bolševikud maksimaalselt nõukogude võimu kindlustamiseks Eestis. Nad said aru, et «Eesti tulevase sõltumatu korralduse teostamine on võima-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 219.

lik ainult sel juhul, kui Venemaal... püsib nõukogude võim». ¹

Eesti bolševikel seisis ees ülesanne: koondada Nõukogude lipu ümber kõik võitlusvõimelised väeosad, laevastik ja Punakaart ning organiseerida maa pikaajalist kaitset selle arvestusega, et kui Nõukogude vabariigil ei õnnestu organiseerida Eesti kaitset, siis anda Nõukogude valitsusele võimalus aega võita ja Petrogradi kaugemate ning lähemate juurdepääsuteede kaitset ette valmistada.

Samal ajal oli vaja tööd teha nõukogude tugevdamiseks ja nõukogude võimu laiendamiseks maal, organiseerida keskviimu toetamiseks eesti rahva töötavaid hulki, isoleerides kõhklevad elemendid eesti kodanlusest ning tugevdades kõigi abinõudega eesti ja vene töörahva sõprust, seda eesti rahva vabaduse ja sõltumatuse peamist, kindlat panti.

Töötades rinde vahetus läheduses, otse pealetungiks ettevalmistuva Saksa armee külje all, pingutasid eesti bolševikud kogu jõudu selleks, et mobiliseerida linna ja maa töörahva hulki Saksa imperialistlike vägede tagasitõrjumiseks. Bolševike ees seisis ülesanne purustada vana, kodanluse poolt loodud valitsemisaparaat ja demokraatliku tsentralismi alusel, alates altpoolt, külast, üles ehitada Nõukogude Eesti.

Nõukogude valitsuse määrus linnavolikogude ja maaomavalitsuste täieliku likvideerimise kohta ilmus alles 1917. aasta detsembri lõpul — 1918. aasta algul.

Eesti eriline asend — rinde vahetu lähedus tema piiridele nõudis kodanliku riikluse vanade asutuste, nende kontr-revolutsiooni tugipunktide kõige kiiremat likvideerimist. Ja kui Nõukogude Venemaa keskosas linnavolikogude ja maaomavalitsuste likvideerimine hakkas arenema alles 1918. aasta jaanuaris, jõudis Eestis see töö selleks ajaks juba lõpule.

Maaomavalitsuste ja linnavolikogu edukaks likvideerimiseks ja proletariaadi diktatuuri kindlustamiseks Eestis oli vaja tugevdada nõukogusid maakondades ja luua need kõigis valdades.

Vana, kodanliku riigimasina lammutamise ja uue, nõukogude riigi loomise töö tuli eesti bolševikel teha ägeda klassivõitluse ja saksa imperialistide pealetungi ähvarduse olukorras.

Eesti kodanlus, eesti sotsialistid-revolutsionäärid ja men-

¹ «Tööline» nr. 30, 20. veebruaril 1918.

ševikud, vene kodanlus ning vene sotsialistid-revolutsionärid ja menševikud — kogu valgekaart astus välja nõukogude võimu vastu.

Eesti linna- ja maaelanikkond jagunes kaheks lepitamatuks vaenulikuks leeriks. Eesti rahva enamik — töölised, külakehvikud — kaitsesid rinnaga nõukogude võimu, vähemik eesti kodanluse ja eesti sotsialistide-revolutsionäride ning menševike näol ühines võitluse nõukogude võimu vastu; nende eesmärgiks oli restaureerida vana, kodanlik kord, likvideerida sotsialistlik revolutsioon. Eesti kodanlus «ei tunnistanud» Sotsialistliku Oktoobri-revolutsiooni fakti, vaid kuulutas selle «mässuks» ja hakkas üles kutsuma võitluse jätkamisele «bolševike pöörde» vastu.

Eesti kodanlike natsionalistide parema tiiva juht ja ideoloog K. Päts väitis, et «bolševikud ei püsi kaua pukis» ja manitses mitte tunnustama kohalikke nõukogusid. Pärast seda kui teade sotsialistliku revolutsiooni võidust Petrogradis oli Tallinna jõudnud ja kui proletaarne revolutsioon oli võitnud ka Eestis, ilmus Ajutise Valitsuse kubermangukomissar Poska rühma maanõukogu liikmetega, kelle eesotsas oli K. Päts, kubermangu maavalitsusse ja kuulutas, et «nüüd ei jää muud teed kui kuulutada Eesti iseseisvaks».

Hellitades lootust, et «bolševikud ei püsi kaua pukis», seletasid kodanlikud natsionalistid, et Eesti «iseseisvuse» all ei tule mõista mitte niivõrd lõplikku lahkulöömist Venemaast, kuivõrd oma saatuse enda kätte võtmist niikauaks, kuni Venemaal seatakse uuesti sisse demokraatlik (s. t. kodanlik — V. R.) kord.

Kontrrevolutsioonilise võitluse, nõukogude võimu korralduste saboteerimise juhtivaks keskuseks kujunes Eestimaa Kubermangu Maanõukogu ja Maavalitsus Tallinnas, nende tugipunktideks maakondades ja valdades aga maakondade ja valdade maavalitsused ja maanõukogud. Need kontrrevolutsiooni tugipunktid oli vaja likvideerida.

Et maanõukogu keeldus täitmast Eestimaa Tööraha Nõukogude Sõjalise Revolutsioonikomitee ja Täitevkomitee korraldusi, võttis viimane 12. novembril vastu otsuse maanõukogu kui käputäie jõuka elanikkonna poolt valitud ja rahva enamiku huve mittekajastava organi laialisaatmiseks. Et anda elanikkonna laiadele kihtidele võimalus avaldada oma tahet Eesti saatuse kohta, tehti samal täitevkomitee istungil otsus kokku kutsuda Eesti Asutav Kogu.

Sellest täitevkomitee otsusest teatati kubermangu maanõukogule.

Vastuseks sellele tuli maanõukogu 15. novembril demonstriivselt kokku erakorralisele istungile, mis kestis kõigest 25 minutit, ja otsustas: «Et Venemaal riiklik võim on täielikult hävitatud ja keskvõim, kelle määrusele kõik riigiosad alistuksid, puudub... igasugused määrused, käsud ja dekreedid, tulgu nad kelle poolt tahes, on Eestimaal kuni Eesti Asutava Kogu kokkukutsumiseni maksvad ainuüksi siis, kui Eestimaa Kubermangu Maanõukogu nad välja on kuulutanud.»¹

Samas kuulutas Eestimaa Kubermangu Maanõukogu end «ainsaks kõrgema võimu kandjaks Eestimaal».²

Kui Tallinna töölised ja töörahva hulgas kuulsid, et maanõukogu tõrgub Sõjalise Revolutsioonikomitee korraldusi täitmast, läksid nad hoone juurde, kus maanõukogu istungit pidas, et teda laiali ajada. Rahvahulkade meelepaha oli niivõrd suur, et Viktor Kingissepal ainult suure vaevaga läks korda päästa maanõukogu liikmeid rahva omakohtu eest. Rahvahulgad ei lahkunud maanõukogu hoone eest enne, kui olid veendunud, et maanõukogu on laiali aetud.

Sõjaline Revolutsioonikomitee tegi oma istungil 15. novembril otsuse lugeda maanõukogu laialisaadetuks. Sõjalise Revolutsioonikomitee käskkirja saboteerimise pärast saadeti 20. novembril Viktor Kingissepa korraldusel laialika kubermangu maavalitsus.

Vastuseks maanõukogu ja maavalitsuse laialisaatmisele organiseeris eesti kodanlus ametnike ja teenistujate sabotaazi ja streigi, makstes neile mitme kuu palga ette. Streigiga kaasnesid maanõukogu ja maavalitsuse asjaajamise sihilik segiajamine ning isegi täielik hävitamine ja tähtsamate dokumentide kõrvaldamine.

Artiklis «Kintsukaapajad «võitlemas»» kirjeldas Viktor Kingissepp maavalitsuselt pärandiks saadud asjaajamist järgmiselt: «Kõigis endise maavalitsuse osakondades puudub palju: mõned raamatud, kirjavahetus ja muu asjaajamine... mõned osakonnad on eriti laastatud. Niivõrd laastatud, et nende tööd oli täiesti võimatu kohe jätkata ja tuli

¹ Maanõukogu protokoll nr. 59, 15. novembril 1917.

² Sealsamas.

alustada otsast peale... Eriti puhtaks tehtud oli rahandusosakond... Seal ei olnud ühtki täidetud lehte.»¹

Kubermangu maanõukogu ja maavalitsuse laialisaatmisega likvideeriti kontrevolutsiooni tähtsaim keskus Eestis.

22. novembril 1917 otsustas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee nimetada eesti nõukogusid edaspidi töörahva saadikute nõukogudeks. Maa administratiivse, rahvamajandusliku ja kultuur-haridusliku elu üksikute alade juhtimiseks loodi Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee juures vastavad osakonnad: 1) põllumajanduse osakond, 2) rahvahariduse osakond, 3) sotsiaalkindlustuse osakond, 4) tööosakond, 5) administratiivosakond, 6) tervishoiuosakond, 7) rahandusosakond, 8) rahvasajade osakond, 9) varustusosakond jne.

Nõukogude korra kehtestamine Tallinnas, kus bolševikel oli kindel tugi peaaegu 60 000-lise proletariaadi, revolutsiooniliste sõdurite ja madruste näol, oli võrdlemisi kerge. Tegelik võitlus algas siis, kui bolševikud ning nende ümber koondunud sulased ja kehvtalupojad alustasid nõukogude võimu rajamist ja kindlustamist ning kodanliku valitsemisaparaadi lammutamist maakondades ja rohkem kui 350 vallas.

Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee istungil 1. novembril 1917 kinnitati ajutine määrus maakonna ja valla töörahva saadikute nõukogude kohta. Selle määruse järgi valisid valla töörahva saadikute nõukogu palgalised töölised ja teenistujad, vähese maaga talupojad ja käsitöölised, kes ei kasutanud palgalist tööjõudu, mõlemast soost kodanikud, kes olid saanud 18 aastaseks. Valla töörahva saadikute nõukogudesse valiti 200 vallaelaniku kohta üks saadik.

Maakonna töörahva saadikute nõukogudesse valiti üks saadik 2000 elaniku kohta, kusjuures valijate koosseis oli sama.

Valla ja maakonna töörahva saadikute nõukogude valimiste lõpuleviimise tähtajaks määrati 19. november, kuid hiljem pikendati seda seoses Asutava Kogu valimisega 17. detsembrini 1917.

Valijate nimekirjade koostamine, valimiskomisjonide liikmete valimine ja valimiste tehniline ettevalmistus valdades pandi vallavalitsustele, kelle koosseis jäi enamikus valdades samaks, nagu see oli Ajutise Valitsuse ajal.

¹ «Tööline» nr. 125, 9. detsembril 1917.

Nähes ette, et vallavalitsused töörahva saadikute nõukogude valimisi saboteerivad, organiseerisid eesti bolševikud töölistest, soldatitest ja madrustest 6-liikmelised relvastatud rühmad. Iga rühma eesotsas seisis instruktor, kes oli lõpetanud bolševike poolt korraldatud erikursuse. Kursuse lõpetanud olid saanud ettevalmistuse üldpoliitilistes küsimustes, kohalike nõukogude valimiste ja mõisamaade konfiskeerimise ning natsionaliseerimise küsimustes. Iga rühm sai ülesandeks teenida üht või kaht valda. Valimiskampaania ajal saadeti Tallinnast maakondadesse ligemale 100 sellist rühma.

Oktoobri lõpul ja novembri esimestel päevadel korraldasid bolševikud maata ja vähese maaga talupoegade maakonnakonverentse. 3. ja 4. detsembril 1917 toimus ülemaalse maatameeste ja vähese maaga talupoegade konverents, millest võtsid osa 158 delegaati 122 vallast. Esindajad kohtadelt teatasid, et nende valdades on töörahva saadikute vallanõukogud ja valdade saadikud maakonna töörahva saadikute nõukogudesse juba valitud ja et enamikus valdades on mõisate natsionaliseerimine lõpule viidud.

Konverents näitas, et Eestis on kümned tuhanded sulased ja vähese maaga talupojad astunud bolševike partei juhtimisel võitlusse maa eest saksa parunite ja «hallparunite» — kulakute vastu.

Sulaste ja vähese maaga talupoegade meeleolust annavad ettekujutuse rohkearvulised resolutsioonid, mis saabusid Eestimaa Nõukogude Täitevkomiteesse ja bolševistlike ajalehtede toimetustesse. Näiteks Pärnu maakonna Karksi valla sulased ja vähese maaga talupojad kirjutasid oma resolutsioonis: «Ainsaks kõrgemaks vabariiklikuks võimuks Venemaal peame praegust, Rahvakomissaride Nõukogu näol olemasolevat võimu ja tema seaduslikuks esindajaks Eesti Töörahva ja Sõjaväe Saadikute Kübermangu Nõukogu ning kohtadel töörahva maakonna- ja vallakomiteesid.

Eesti Asutavat Kogu tunnustame sel määral, kuivõrd ta vastab töörahva huvidele.

... Kübermangu maanõukogu laialisaatmise tunnustame õigeks... nõuame tungivalt kõige karmimate abinõude tarvitusele võtmist Eestis olemasolevate kodanluse kontrrevolutsiooniliste organisatsioonide ja tema ajakirjanduse vastu.

... Peame vajalikuks, et valdades organiseeritaks viibimatult Punakaardi salgad või rahvamiilits.»¹

Pärast kubermangu maanõukogu laialisaatmist kaitses eesti kodanlus eriti ägedalt linnavolikogusid ja maakondade ning valdade maanõukogusid ja maavalitsusi kui oma kontrevolutsiooniliste jõudude organiseerimise legaalseid keskusi, püüdes pikendada nende eluiga nõukogude võimu tingimustes, seades nad vastu nõukogudele ja õõnestades nende abiga nõukogude tööd.

Vaatamata terrorile, hirmutamisele ja trükitud üleskutsete levitamisele, milles kulakud ja nende agentuur kutsusid üles mitte ilmuma vallanõukogude valimistele ja boikoteerima maadekreeti, väites, et «maa ei jookse ära jalge alt», et see «antakse, kui lõpeb sõda», jne., varisesid kodanluse poolt loodud maakondlikud maanõukogud ning maavalitsused ja valdade omavalitsusorganid üksteise järel maa töörahva löökide all kokku. Nende asemel tekkisid kehvtalu-poegade ja sulaste omavalitsusorganid — töörahva saadikute maakonna- ja vallanõukogud.

1918. aasta jaanuari keskel olid umbes 333-est okupeerimata vallast Eestis 251 vallas töörahva vallanõukogud juba loodud. Kõigis neis valdades olid kodanlikud vallavalitsused likvideeritud. 1918. aasta jaanuari teisel poolel ja veebruari esimesel poolel viidi töö vallavalitsuste likvideerimise ning töörahva saadikute vallanõukogude loomise alal peaaegu lõpule.

17. detsembrist kuni 28. detsembrini peeti kõigis okupeerimata maakondades maakondlikud töörahva saadikute nõukogude kongressid, kus valdade delegaadid valisid endi hulgast maakonna töörahva saadikute nõukogude koosseisu.

16. jaanuaril 1918 teatas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee, olles teinud kokkuvõtte valimistest, et «kõigis maakondades ja enamikus valdades on töörahva nõukogud juba loodud».

24. detsembril 1917 saadeti laiali Nõukogude valitsuse ringkiri selle kohta, et kõik endised kohalikud omavalitsuse organid tuleb asendada nõukogudega.

28. detsembril 1917 võttis Eestimaa Töörahva Saadikute Nõukogude Täitevkomitee oma järjekordsel istungil vastu otsuse, et nõukogud peavad kogu Eestis «võtma kõigi lin-

¹ «Eesti Teataja» nr. 12, 6. detsembril 1917.

nade ja külade omavalitsuste funktsioonide täitmise enda kätte» ja likvideerima endised omavalitsusorganid.

5. jaanuaril 1918 avaldati Ülevenemaalise Nõukogude Kesktäitevkomitee otsus, mis kuulutas kontrrevolutsioonilisteks kõik mITTenõukogude asutuste katsed võtta endale riigivõimu funktsioone. Seejuures tehti kohalikele nõukogudele ülesandeks seal, kus kohalikud omavalitsusorganid polnud veel seatud bolševike kontrolli alla ja kus need organid astusid välja nõukogude võimu vastu, nad viivitamata laiali saata; seal aga, kus nad töötasid paralleelselt nõukogudega, liita nad viimastega.

5. jaanuaril tuli kokku ülevenemaaline Asutav Kogu, mis oli valitud enne Oktoobrirevolutsiooni koostatud kandidaatide nimekirjade alusel ega peegeldanud tööraha taht. Sellepärast keeldus Asutav Kogu «Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsiooni» vastuvõtmisest, mistõttu ta 6. jaanuaril Rahvakomissaride Nõukogu dekreediga tunnistati laialisaadetuks. Töötav rahvas kiitis selle sammu õigeks. Eesti tööraha põllumajanduse kongress kiitis samuti Asutava Kogu laialisaatmise õigeks, sest ta ei vastanud tööraha huvidele.

10. jaanuaril kokkutulnud III ülevenemaaline nõukogude kongress kinnitas «Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsiooni» ja võttis vastu resolutsiooni «Venemaa vabariigi föderatiivsete asutuste kohta», mis oli hiljem Nõukogude vabariigi konstitutsiooni koostamisel aluseks.

Hinnates suurt ülesehitavat tööd Nõukogudemaal, ütles Lenin, et maailm ei ole näinud midagi sellesarnast, mis toimus siis Venemaal, sellel määratu suurel maal, mis oli lõhutud reaks üksikuteks riikideks ning koosnes erinevate rahvuste ja rahvaste määratust hulgast: hiiglaslik organisatsiooniline töö — kõigis maakondades ja piirkondades. Seda tööd aga püüdsid takistada imperialismi mitmesugused esindajad.¹

Suur loov ülesehitustöö toimus ka Eestis. Ajavahemikul 25. oktoobrist 1917 kuni 16. veebruarini 1918 likvideeriti põhiliselt kõik vallavalitsused ja asendati tööraha saadikute vallanõukogudega. 7. detsembrist 1917 kuni 18. jaanuarini 1918 likvideeriti ja asendati täievoliliste tööraha saadikute nõukogudega maakondlikud maanõukogud ja

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 439.

maavalitsused. 2. jaanuarist kuni 22. jaanuarini 1918 likvideeriti Tallinna, Tartu ja Narva linnavolikogu.

Rööbiti töörahva nõukogude loomisega üle maa tehti intensiivselt tööd maatameeste poolt loodud mõisa töölisvanemate nõukogude kui nõukogude võimu tugipunktide loomiseks külas. Lühikese ajaga asutati umbes 1000 mõisa töölisvanemate nõukogu.

Nii purustasid töölised, sulased ja eesti talurahva poolproletaarsed kihid bolševike partei juhtimisel võrdlemisi lühikesel ajavahemikul Eestis kodanliku riigivalitsemisaparaadi ja kehtestasid selle asemel nõukogude võimu.

Ajavahemik 1917. aasta oktoobrist 1918. aasta veebruarini moodustab erilise etapi eesti rahva proletaarse riikluse arenemisel. See oli kodanliku riigiaparaadi purustamise ja Nõukogude Eesti loomise ajajärk. See protsess pidi bolševike kavatsuse järgi lõppema Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi esimese konstitutsiooni vastuvõtmisega, mille järgi Eesti oleks olnud Vene Nõukogude Föderatiivse Vabariigi koostisosa.

Selle suure ülesande teostamiseks oli kõigepealt vaja paljastada ning purustada eesti kodanlikud natsionalistid, eeskätt eesti «sotsialistid». Tuli lüüa neil käest kodanliku natsionalismi rely, mille abil nad püüdsid saada oma mõju alla laiu keskkihte.

Tuleb märkida, et eesti bolševikud alahindasid rahvusküsimuse tähtsust kuni Eesti rahvuskongressi kokkukutsumiseni, s. o. kuni 1917. a. juuni lõpuni. Nad kuulutasid küll eesti kodanlike natsionalistide natsionalistlikud ihaldused kontrrevolutsioonilisteks, kuid ei seadnud neile vastu oma üksikasjalist programmi. Tuli välja, et nad justkui püüdsid rahvusküsimusest «mööda hiilida».

Paljastades eesti kodanluse separatismi ja natsionalismi, tema autonoomianõudmise rahvavastast olemust kodanliku Venemaa föderatsioonis, jäid eesti bolševikud poleemika ägeduses vastuse võlgu küsimusele, kuidas nad ise mõtleavad lahendada rahvusküsimust töölisklassi seisukohalt. Ja kui see vastus antigi, siis liiga üldises plaanis, näiteks sellises vaimus, et «ärgu linna ja maa töötajad minutikski unustagu, et nad on rahvusvahelise töölispere liikmed. On ainult kaks rahvast: rahvusvaheline töölisklass ja ülemaailmne kodanlus. Nende vahel käib võitlus, ja selles võitluses hävitab töölisklass kõik vaheseinad, mis lahu-

tavad üht riiki teisest». ¹ See oli ühest küljest vastuvaieldamatu tõde, kaitsi järjekindlalt internatsionalismi. Kuid teisest küljest, öeldes ainult seda tõde, jättes konkretiseerimata selle, kuidas bolševikud mõistavad nõukogude proletaarset riiklust paljurahvuselise töörahva sõbralikus koostöös, mindi mööda rahvastevaheliste suhete alal väheteadlike rahvahulkade elulisest küsimusest. Viimaseil tekkis ettekujutus, et internatsionalism eitab rahvuslikke iseärasusi ja proletaarset rahvusriiki, nende riikide mitmesuguseid ühinemismorme. Selline üldine küsimuse käsitus, kus ignoreeriti Eesti konkreetseid rahvuslikke tingimusi, andis laia-tele rahvahulkadele väära ettekujutuse bolševike rahvusprogrammist ja valas vett eesti natsionalistliku kodanluse veskile.

Jättes bolševike rahvusprogrammi konkretiseerimata ja piirdudes ainult väljaastumistega kodanlike natsionalistide autonoomia nõudmistega vastu, tekitasid eesti bolševikud ettekujutuse, nagu oleksid bolševikud üldse igasuguse autonoomia vastu eesti rahva jaoks, millega nad aitasid tahtmatult kaasa eesti kodanlusele natsionalismi ja Vene-vae-
nuliku meeoleolu õhutamisel.

Olukorda parandada, seda ohtlikku viga heaks teha aitas eesti kommunistidel revolutsiooni juht V. I. Lenin.

Lenini nõuandeid järgides parandasid eesti bolševikud oma vea. Ülevenemaalise Asutava Kogu valimistel esinesid eesti bolševikud üksikasjalise programmiga rahvusküsimuses. Kahtlemata oli see üks põhjus, mis tõi neile valimistel võidu ja eesti kodanlusele kaotuse. Bolševikud said Eestis Asutavasse Kogusse 50 protsenti deputaadikohtadest.

Eesti bolševikud esinesid ülevenemaalise Asutava Kogu valimistel platvormiga, milles nõuti «kohustusliku riigikeele kaotamist» ja «kõigi riigi koosseisu kuuluvate rahvuste vaba lahkulöömise ning oma riigi asutamise» õiguse tunnustamist.

«Me nõuame,» kirjutasid eesti kommunistid, «et kõik Venemaa rahvad, nende hulgas ka eesti rahvas, võiksid üldise rahvahääletuse teel, millest võtaksid osa kõik, kes on saanud 18 aastaseks, otsustada, kas nad soovivad asutada iseseisvat riiki või jääda Venemaa koosseisu.»

«Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei Eestimaa Komitee nõuab, et Eestimaa, jäädes Venemaa demokraat-

¹ «Eesti Teataja» nr. 4, 5. jaanuaril 1918.

liku vabariigi osaks, saaks autonoomia, see on, et Eestimaa omavalitsus oleks kõigis kohalikes asjades täiesti iseseisev.»

Esitades programmi, mis nägi ette Eestimaa korraldust nõukogude autonoomia alusel, näitasid eesti bolševikud laiadele rahvahulkadele, et nõukogude autonoomia klassisisu erineb põhjalikult eesti kodanluse poolt esitatud kodanliku autonoomia klassisisust; et nõukogude autonoomia klassisisuks on tööliste ja kehvtalupoegade, s. o. eesti rahva suure enamuse täisvõim, kuna aga eesti kodanlus, võideldes autonoomia eest, püüab jäädvustada eesti rahva vähemuse, käputäie ekspluataatorite täisvõimu.

Laiadele rahvahulkadele oli vaja näidata, et eesti kodanlus teeb variserlikult kära võitlusest rahvusliku vabane-mise eest nõukogude võimu «südametu tsentralismi» vastu, varjates sellega oma täielikku loobumist võitlusest eesti töörahva huvide eest ja rahva huvide reetmist.

Eesti kodanlus kuulutas, et bolševikud ei väljenda eesti rahva tahet, et nad võõrastele (mõeldakse vene. — V. R.) jõududele toetudes segavad end eesti rahva siseasjadesse, sunnivad talle peale nõukogude korda.

Et rebida maha eesti kodanluse kontrevolutsioonilist olemust varjav rahvuslik rüü, otsustasid bolševikud kokku kutsuda Eestimaa Asutava Kogu.

12. novembril 1917, s. o. üheaegselt otsusega kubermangu maanõukogu laialisaatmise kohta otsustas Eestimaa Töörahva Saadikute Nõukogude Täitevkomitee 15. veebruariks 1918 Eestimaa Asutava Kogu kokku kutsuda. Eesti bolševikud ei teinud endale illusioone selles suhtes, et eesti kodanlus ei püüa kasutada Asutavat Kogu oma kontrevolutsioonilisteks eesmärkideks, sest «on jäänud alles kodanlased, kapitalistid, kes loodavad oma võimu tagasi saada ja kaitsevad oma rahakukruid, on jäänud alles paljasjalgsed, äraostetavate inimeste kiht, kes on kapitalismi poolt täiesti maha surutud ega oska tõusta proletariaadi võitluse ideeni. On jäänud alles ametnikud, tšinovnikud, kes arvavad, et vana korra kaitsmine on ühiskonna huvides». ¹ Bolševikud hoiatasid, et «Eesti iseseisvast arenemisest siis võib juttu olla ja Eesti tuleviku iseseisvat korraldust ainult siis saab teostada, kui Venemaal üleüldiselt nõukogude valitsus kestma jääb». ²

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 424.

² «Maatamees» nr. 58, 2. detsembril 1917.

Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee märkis 29. detsembril 1917 oma otsuses, et «Eestimaa Asutavat Kogu tunnustatakse ainult niivõrd, kuivõrd tema tunnustab nõukogude võimu».

Asutava Kogu valimised olid määratud 21. ja 22. jaanuarile 1918. «Sellele Asutavale Kogule,» oli öeldud otsuses, «teha ülesandeks välja töötada Eestimaa ühiskondliku korralduse seaduseelnõu, mis pärast väljatöötamist kuulub üldrahvalikule arutusele,» s. t. tuli panna rahvahääletusele.

Bolševike platvormiks Eestimaa Asutava Kogu valimistel oli autonoomse Eesti nõukogude vabariigi esimese konstitutsiooni projekt, mida nimetati Eesti Tööraha kommuuni põhiseaduse projektiks.

Selle projekti kavand avaldati 30. jaanuaril 1918.

Põhiseaduse esimeses osas öeldi, et Eesti Tööraha Kommuun on Vene vabariigi autonoomne osa. Vastastikused suhted Vene vabariigiga ja Eesti kommuuni välisasjadesse puutuvad küsimused lahendatakse kokkuleppel Vene nõukogude vabariigi keskvõimuga.

Edasi öeldi, et Eesti Tööraha Kommuun on täiesti iseseisev kõigi kohalike küsimuste otsustamisel, tal on tingimusteta õigus igal ajal Venemaast lahku lüüa, küsimata selleks teiste rahvaste või valitsuste nõusolekut, ja mõne teise riigiga liituda või end iseseisvaks kuulutada.

Projektis rõhutati, et «Eesti Tööraha Kommuuni põhiseadust võib muuta ainult Eestimaa töörahva kongress».

Kõik Eesti Tööraha Kommuuni valitsemisorganid olid selle põhiseaduse järgi valitavad. Valimisõigus oli «kõigil 18 aastat vanaks saanud mõlemast soost isikuil, kes tegid ühiskondlikult vajalikku tööd ega kasutanud oma ettevõttes või majapidamises palgalist tööjõudu».

Autonoomse Nõukogude Eesti põhiseaduse esialgse kavandi avaldamine tähendas, et vana, kodanliku riigiaparaadi lammutamise protsess oli põhiliselt lõppenud ja et edasine ülesanne seisis uue, nõukogude aparaadi tugevdamises ja täiustamises. See tähendas, et Eestis olid ette valmistatud tingimused eesti rahva täieliku rahvusriikluse kehtestamiseks.

Eesti nõukogude vabariigi iseseisva konstitutsiooni vastuvõtmine oleks tähendanud eesti rahva enesemääramise protsessi lõpulejõudmist, proletariaadi kui jagamatult ühiskonna riiklikku juhtimist teostava klassi tahte, huvide ja põhimõtete esiletõstmist kogu maa põhiseaduses.

Vormilt fikseeris see projekt Eesti autonoomia «ühtse (unitaarse) riigi raamides», sisult aga tähendas see rohkem kui autonoomiat. Põhiseaduses oli nimelt tingimuseks seatud suveräänse, sõltumatu riigi põhiõigus «igal ajal Venemaast lahku lüüa, küsimata selleks teiste rahvaste või valitsuste nõusolekut, ja mõne teise riigiga liituda või end iseseisvaks kuulutada». See õigus ei ole tavaliselt ette nähtud piirkondadele, kes on saanud autonoomia.

Eesti Tööraha Kommunaalile jäid kõik suveräänse kõrgema riigivõimu õigused: ta oli iseseisev ja piiramatu oma maa raamides, ainult välissuhetes oli tarvis kooskõlastada oma tegevus Nõukogude föderatsiooni keskvõimuga.

Seega ei olnud Eestile ette nähtud piirkonna-autonoomia, vaid tegelikult kujunesid tal Nõukogude keskvõimuga föderatiivsed suhted.

VSDT(b)P Keskkomitee juhtimisel viisid eesti bolševikud ellu eesti tööraha põlise unistuse, mille pärast olid võidelnud ja hukkunud tema paremad pojad, unistuse vabandada ekspluateerimisest, rahvuslikust rõhumisest saksa parunite ja tsaari tšinovnikute käpa all. Oma kommunis iseseisvalt elama ja vabalt töötama hakates pidas eesti rahvas kalliks sõprust suure vene rahvaga ning kujundas oma riiklust kui üht osa nõukogude sotsialistlike vabariikide suures föderatsioonis.

Eesti bolševike poolt koostatud konstitutsiooni projektis olid seega kujundatud eesti rahva ajaloos esimese iseseisva tööliste ja talupoegade riigi põhikontuurid. Eesti Nõukogude Vabariigi esimese konstitutsiooni pidi lõplikult välja töötama 21.—22. jaanuaril valitav Eestimaa Asutav Kogu.

Eestimaa Asutava Kogu valimistel olid bolševike programmi aluseks III ülevenemaalisel nõukogude kongressil «Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsioonis», kongressi poolt heaks kiidetud Rahvakomissaride Nõukogu ning Ülevenemaalise Nõukogude Kesktäitevkomitee dekreetides formuleeritud põhimõtted. Neis tunnustati Soome iseseisvust, anti enesemääramise vabadus Armeeniale ja jäeti iga rahvuse töölistele ja talupoegadele õigus «iseseisvalt otsustada oma täievolilisel nõukogude kongressil, kas ja missugustel alustel nad soovivad osa võtta föderaalsetest valitsusest ja teistest föderaalsetest nõukogude asutustest».¹

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 393.

Eesti bolševike organisatsioon esitas Eestimaa Asutavale Kogule vastuvõtmiseks alljärgnevad põhimõtted: Eesti kuulatakse mitte kodanlikuks parlamentaarseks vabariigiks, vaid iseseisvaks tööliste ja talupoegade nõukogude vabariigiks — Eesti Tööraha Kommuuniks; Nõukogude Eesti kui võrdõiguslik iseseisev vabariik jääb föderatiivsetel alustel Vene NFSV koosseisu.

Formuleeriti, et Eesti Tööraha Kommuun näeb oma ülesannet sisepoliitika alal igasuguse ekspluateerimise ja ühiskonna klassideks jagunemise kaotamises, ekspluataatorite halastamatus mahasurumises, sotsialistliku korra kehtestamises.

Eraomand maa kohta kaotatakse, kogu maafond kuulatakse üldrahvalikuks omandiks ilma igasuguse tasuta. Maa kasutamise küsimus otsustatakse hiljem. Suured mõisad jaotamisele ei kuulu. Kõik mõisate valdused, põllumajanduse ettevõtted kuulatakse üldrahvalikuks omandiks.

Jääb kehtima seadus tööliste kontrolli kohta kui esimene samm pankade, tootmisvahendite ja transpordi üleminekul tööliste-talupoegade nõukogude vabariigi omandiks. Pannakse kehtima üldine töökohustus.

Töörahas relvastatakse. Luuakse sotsialistlik Punaarmee. Rikaste klass desarmeeritakse.

Välispoliitika alal märgiti, et kõik välised suhtlemised toimuvad Vene NFSV valitsuse kaudu. Peamiseks ülesandeks välissuhete alal on saavutada revolutsiooniliste vahenditega demokraatlik rahu rahvaste vahel, ilma anneksioonideta ja kontributsioonita, rahvaste vaba enesemääramise õiguse alusel.

Eestimaa Asutav Kogu ei tohi end nõukogude võimule vastu seada. Tema ülesanded lõpevad Eesti üldiste juriidiliste aluste kindlaksmääramisega, mis on vajalikud sotsialistlike ümberkujunduste teostamiseks, s. o. konstitutsiooni projekti väljatöötamisega, mille vastuvõtmine või mitte vastuvõetavus tehakse kindlaks referendumil.

Eesti kodanlus, toetudes eesti sõjaväelaste teise kongressi otsusele ja Eestimaa Asutava Kogu lõpuleviimata valimiste kokkuvõtmata andmetele, püüdis õigustada oma reetmist sellega, et $\frac{2}{3}$ eesti rahvast olevat nõukogude korra vastu. See tees on väljamõeldis ja tähendab tõsiasjade võltsimist. Esiteks eesti sõjaväelaste teise kongressi koosseisu ei saa pidada eesti tööliste ja talupoegade tahte väljenduseks.

Näiteks eesti demokraatliku partei üks liidreid Tartus — Luht teatas 1. jaanuari nõupidamisel, et «Tartu eesti soldatid ei taha iseseisvust». Teiseks on teada, et eesti sõjaväelaste teine kongress lõhenes just Eesti iseseisvuse küsimuse arutamisel ja eesti kodanlus lõpuks jäi vähemusse, sest et sotsialistid-revolutsionäärid ja eesti sotsiaaldemokraadid ütlesid oma ettepanekust lahti ning kodanlus pidi kongressi töö lõpetama. Kuna kongressi enamus bolševikega lahkus, siis avati eesti sotsialistlike sõjaväelaste esimene kongress, kes kiitis bolševike Eesti enesemääramise platvormi heaks.

Eestimaa Asutava Kogu valimised jäid lõpule viimata ja tulemused kokku võtmata, sest sakslaste sissetung Eestisse ei lubanud selle töö lõpuleviimist.

Tõeliselt oli eesti rahva suhtumine nõukogude võimusse vastupidine sellele, mida kujutas eesti kodanlus. Linna ja maa töölised toetasid üksmeelselt nõukogude korda, bolševikke. Pildi eesti talupoegade tõelisest suhtumisest nõukogude võimusse annab üle-eestimaaline põllumajanduse kongress, mis toimus 5.—6. jaanuaril 1918 ja millest võtsid osa kõigi okupeerimata 333 valla esindajad. Kongressile oli saabunud 528 talupoegade ja eesti sõjaväelaste delegaati. Juba delegaatide parteiline koosseis ütleb palju. Bolševikke ja nende pooldajaid 469 (88,4 protsenti), sotsialiste-revolutsionääre 17 (3,2 protsenti), sotsiaaldemokraate (menševikke) 1, väljaspool parteisid olevaid 22. Eesti sõjaväelaste poolt oli kongressile valitud ja saabunud 20 delegaati, neist 16 bolševikku, s. o. 80 protsenti, 2 eesti sotsialisti-revolutsionääri, 2 parteitut. Eesti enesemääramise küsimuse arutamisel kaitsesid iseseisvust eesti kodanluse käsituses vaid eesti sotsialistid-revolutsionäärid. Nende ettepaneku poolt hääletasid (nad ise kaasa arvatud) kõigest 7 delegaati. Resolutsioonis «iseseisvuse kohta» öeldi, et eesti töörahva põllumajanduslik kongress leiab, et Eesti iseseisva riigi asutamise mõte Nõukogude vabariigist lahklõõmise teel «saksa imperialistide poolt eesti kodanlikes ringkondades üles on õhutatud» ja eesti töörahva valitsusele ja võitulede hävitav oleks. Kongress naelutab kogu maailma töörahva ees häbiposti need eesti «sotsialistid», kes lõhuvad Venemaa töörahvaste ühist väerinnet, mis on suunatud kogu maailma kodanluse vastu.¹ Selle resolutsiooni poolt hääletasid 523 delegaati. Seega rõhuv enamus

¹ «Eesti Teataja» nr. 9, 13. jaanuaril 1918.

delegaate hääletas bolševike enesemääramise platvormi poolt. See näitab, et ka talurahvas oma enamuses oli Nõukogudemaast eraldumise vastu ja toetas bolševike rahvus-
küsümuse lahendamise programmi.

28. detsembril 1917 toimunud eesti kooliõpetajate kongress toetas nõukogude võimu ja samuti kiitis heaks bolševike rahvuspoliitika.

Eesti soldatite rõhuv enamus pooldas bolševikke ja nende poolt soovitatud Eesti saatuse määramise teed. Tallinna eesti polgus 68,5 protsenti, Tartu tagavarapolgus 88,6 protsenti, isegi esimeses eesti polgus enamus soldateid, välja arvatud ohvitserid, olid Vene NFSV-st eraldumise vastu.

Need tõsiasiad lükkavad ümber eesti kodanlike ajaloolaste väite, et $\frac{2}{3}$ eesti rahvast oli kodanliku Eesti vabariigi loomise poolt. Eesti rahva ajaloo võltsimist oli eesti kodanlike natsionalistide klikile tarvis selleks, et rahva reetmist lasta paista kui «kangelastegu», mis on toime pandud eesti rahva «päästmiseks». Kuid valel on lühikesed jalad. On selge, et eesti rahva nimel esinenud eesti kodanluse parteid ei väljendanud eesti rahva tõelist tahet.

Nõukogude korra julgeoleku organite loomine

Pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu hoolitsesid julgeoleku eest sõjalised revolutsioonikomiteed. Petrogradi Sõjalise Revolutsioonikomitee juhtimisel purustati Kerenski-Krasnovi junkrute mässud Petrogradis ja mujal, likvideeriti ametnike sabotaažiaktid, anarhistlike pogrommide katsed. Sõjalised revolutsioonikomiteed pidasid energilist võitlust varaste, marodööride ja spekulantide vastu, kes kasutasid ajutisi toitlustusraskusi enda rikastamiseks rahva kulul.

Kuna aga tulid ilmsiks välismaiste imperialistide agentide jesuiitlikud võitlusmeetodid Nõukogude tagalas, kes kontrrevolutsioonilistele jõududele toetudes püüdsid nõukogude võimu seestpoolt nõrgendada, tema kindlustumist võimatuks teha, siis tekkis vajadus luua eriline kontrrevolutsiooni vastu võitlemise organ.

21. novembril 1917 Lenini algatusel, Dzeržinski ettepanekul otsustas Petrogradi Sõjaline Revolutsioonikomitee moodustada erakorralise kontrrevolutsionääride ja saboteerijate vastu võitlemise komisjoni, mida nimetati ülevenemaaliseks erakorraliseks kontrrevolutsiooni ja sabotaaži vastu

võitlemise komisjoniks; lühidalt nimetati seda Vetšeka. Selle ülitähtsa proletariaadi diktatuuri relva juhtijaks sai tuline bolševik Felix Dzeržinski.

Eestis tuli revolutsioonilistel komiteedel samuti murda valgekaartlike ohvitseride, balti parunite, eesti kodanluse ja tema palgaliste ametnike salanõud ning sabotaaž. Selle võitluse juhtimine pandi Eesti Sõjalise Revolutsioonikomitee poolt Viktor Kingissepa õlgadele.

Eesti Sõjaline Revolutsioonikomitee juhendus Dzeržinski juhtnööridest, kus öeldi, et kuna pealinnas on ametnikud alustanud sabotaaži, on «tarvis kohapeal üles näidata maksimaalset algatusvõimet, loobumata konfiskeerimistest, rekvisitsioonidest ja areteerimistest».¹

V. Kingissepa juhtimisel likvideeriti korniilovlike kindralite ja ohvitseride katsed saata Petrogradi revolutsiooniliste jõudude mahasurumiseks ukrainlastest koosnev 49. korpus ja kasakate polkusid.

Paljastati laialiaetud kodanliku Eesti kubermangu maanõukogu ja maavalitsuse, kodanlike maakondade ja valdade maavalitsuste ning maanõukogude liikmete, balti parunite jt. kontrrevolutsiooniline nõukogude võimu kukutamise ja Saksamaaga rahuläbirääkimise nurjaajamise salanõu ja sabotaaž ning likvideeriti need.

Võitlusel rahu eest oli Nõukogude Eesti seisukohalt erakordselt suur tähtsus. Rahuläbirääkimise tulemustest oles, kas enesemääramise teostanud sõltumatu Nõukogude Eesti vabariik jääb püsima proletariaadi diktatuuri, töörahva vabariigina, või ta kaotab oma iseseisvuse ja eesti kodanlus restaureerib oma isandate kaasabil kapitalistliku korra.

Kukatatud ekspluataatorlikud klassid — balti parunid ja eesti kodanlus — arendasid pöörast aktiivsust, kasutasid rindeolukorda ja Saksa vägede olemasolu Eesti territooriumil selleks, et sisendada eesti töörahvale valgekaartlaste ja oma imperialistlike peremeeste ideed nõukogude võimu lühiajalisusest ja kodanliku korra vältimatust restaureerimisest Venemaal, Eesti vältimatust vallutamisest sakslaste poolt.

Saksa parunid taotlesid, et Saksa liidaks Baltimaad, s. o. ka Eesti enda külge. Sel eesmärgil otsis rüütelkonna juht Eestis parun von Dellingshausen koostööd eesti kodanlu-

¹ «Eesti Teataja» nr. 11, 5. detsembril 1917.

sega, tehes ettepaneku organiseerida ühiselt allkirjade kogumist selle kasuks. Eesti rüütelkonna nimel saadeti Brest-Litovski rahuläbirääkimiste momendil esindaja ülesandega anda Saksa võimudele edasi teade, et «Eestimaa rüütelkond ja saksa elanikkond on intellektuaalselt Venemaast lahku löönud ja panevad oma saatuse Saksa keisri kättesse». Saksa võimude ülesandel kutsuti 30. novembril 1917 kokku Eesti rüütelkonna komitee ja vormistati kirjalik otsus Eesti eraldumise kohta Nõukogude vabariigist. Et varjata oma anastuseesmärke ja lasta paista neid Nõukogude valitsuse poolt deklareeritud enesemääramise õiguse loosungi alusel tehtud «eesti rahva tahtena», tegid saksa imperialistid balti parunitele ülesandeks organiseerida allkirjade kogumist Eesti ja Läti Saksamaa külge liitmise kasuks. Eesti ja läti kodanlusele tehti ettepanek astuda koostöösse tingimusel, et neile tagatakse kultuurautonoomia, emakeelne õpetus alg- ja keskkoolis. Saksamaa annab lubaduse mitte teostada Baltimaade sundkoloniseerimist ja tagab eriõigusi eesti kodanlusele.

Teades eesti rahva iidset viha balti parunite vastu, ei julgenud eesti kodanluse mõjukam osa avalikult ühineda selle kampaaniaga. Eesti kodanlus arvestas, et liit Saksamaaga on ajutine, sest Saksamaa kaotab sõja. Sellepärast ei tahtnud kodanlus siduda oma käsi vormistatud kohustusega Saksamaa suhtes. Ta orienteerus Entente'ile, kes oli lubanud toetada tema kontrrevolutsioonilisi aktsioone ja võitlust nõukogude võimu kukutamise eest.

Eesti kodanlus rakendus võitlusse Entente'i nõukogudevastase poliitika eest, mille ülesandeks oli takistada Nõukogudemaad pääsemist sõjast ja tõugata ta enesetapmise teele, sõtta Saksamaa vastu.

Eesti kodanlus oli huvitatud rahuläbirääkimiste nurjaajamisest Brest-Litovskis, oli huvitatud, et sõda Nõukogudemaad ja Saksamaad vahel jätkuks, sest ta lootis, et Saksa sõjaväe täakide abil läheb korda kukutada nõukogude võim Eestis ja restaureerida kapitalistlik režiim Venemaal. Ja kui seda ei lähe korda saavutada kogu Venemaal, siis vähemalt annab see tulemusi Eestis. Eesti kodanlus lootis, et pärast seda, kui Saksamaa kaotab sõja, Eesti vabaneb Saksa okupatsioonist ja kodanlus Lääne-Euroopa imperialismi agentuurina jälle pääseb võimu juurde. Sellepärast väliselt eesti kodanlus oli justkui okupatsiooni vastu, tegelikult oli aga selle poolt. Ta tegi niisuguse näo, et ta pooldab Eesti jää-

mist Venemaa koosseisu, kuid jutlustas eesti rahvale, et kujunenud rahvusvahelise olukorra juures ei ole see «reaalne», on võimatu, sest et bolševike ja Nõukogude valitsuse olemasolu tõttu sakslased vältimatult okupeerivad Eesti. Et «vältida» Eesti okupeerimist, on tarvis kuulutada Eesti muust Nõukogudemaast eraldunuks.

31. detsembril 1917 ja 1. jaanuaril 1918 Tallinnas «Estonia» teatri ruumides toimunud nõupidamisel, kuhu olid kokku tulnud kõigi kaheksa eesti kodanluse partei esindajad, arutati küsimust, kuidas suhtuda Saksa okupatsioonisse. Vene NFSV koosseisu jäämise küsimus jäeti kõrvale kui vananenud nõudmine, kuigi tööerakonna poolt teatati, et eesti bolševikud ja Nõukogude valitsus on selle poolt, et Eesti jääks föderatiivsetel alustel Vene NFSV koosseisu. Kaaluti, missugustel tingimustel oleks võimalik ühineda Saksamaaga. Eesti demokraatliku partei ja «iseseisvuse liidu» partei esindajad tegid ettepaneku paluda liita Eesti Saksamaaga Saksa valitsuse poolt dikteeritud seitsmel tingimusel. Nimelt, et oleks tagatud 1) emakeelne õpetus alg- ja osaliselt ka keskkoolides, 2) kultuurautonoomia, 3) mittesunduslik koloniseerimine, 4) kehtivate ja saadud õiguste (eraomanduse) kindlustamine. Peale selle Saksa valitsuse esindaja olevat lubanud kindlustada, et «kõik, mis praegu lõhutakse, saab ära tasutud». Rõhutati, et nüüd on võimalik liitumine Saksamaaga «headel tingimustel», kuid enne on tarvis nõuda «Vene vägede... väljaviimist».

Eesti radikaal-demokraatlik partei, osa Eesti demokraatlikust parteist, tööerakond, Eesti sotsialistide-revolutsionääride ja Eesti sotsiaaldemokraatlik partei pooldasid lahkulöömist Nõukogude vabariigist ja «iseseisva» kodanliku Eesti demokraatliku vabariigi loomist Nõukogude valitsuse nõusolekul, nagu see oli toimunud Soomega.

Tööerakondlane Piip tegi ettepaneku toimida samuti nagu soome ja ukraina kodanlus, s. t. eralduda Nõukogude vabariigist, kuulutada Eesti iseseisvaks ja saata delegatsioon Brest-Litovskisse sakslastega rahuläbirääkimisi pidama.

Maaliidu üks liidreid ja eesti ohvitserid «iseseisvuse liidust» olid igasuguste läbirääkimiste vastu bolševike ja Nõukogude valitsusega ning nõudsid iseseisvat tegutsemist kodanliku Eesti vabariigi väljakuulutamise kasuks. Eesti ohvitseride, «iseseisvuse liidu» liikmete nimel tehti 1. jaanuaril ettepanek kuulutada kohe Eesti «iseseisvus» välja. Seda tehtagu Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee ja teda toeta-

vate parteide nimel. 10. jaanuaril korraldada eesti sõjaväelaste hulgas referendum, võtta võim ülemkomitee kätte ja anda Eesti kaitsmine eesti diviisi hooleks. Ohvitser, «iseseisvuse liidu» liige teatas, et Donil on kontrrevolutsioon avanud rinde, mis paneb nõukogude võimu eksisteerimise küsimusmärgi alla. Ei olevat mõtet pidada läbirääkimisi Nõukogude valitsusega. Realsem samm on luua kontakt Doni kontrrevolutsiooniliste jõududega.

Võidule pääses seisukoht — «iseseisvuse väljakuulutamise lähemal ajal tarvilikuks tunnistada», millega nõustusid kõik kodanlikud erakonnad.

Sel kombel kõik eesti kodanlikud ja väikekodanlikud parteid astusid uue sammu eesti rahva reetmise teel, asudes eesti rahva tahte ignoreerimise ja nõukogude korra õõnestamise teele.

21.—22. jaanuaril pidid toimuma valimised Eestimaa Asutavasse Kogusse, kus pidi vastu võetama esimene Nõukogude Eesti Vabariigi konstitutsioon ja leidma väljendust eesti rahva tõeline tahe.

Eesti Sõjalise Revolutsioonikomitee ees seisis ülesanne pidada võitlust kontrrevolutsiooniliste elementide, saksa agentide vastu, kes levitasid nõukogudevastaseid kuulujutte, kogusid salaja allkirju Saksamaaga ühinemise poolt; pidada võitlust eesti kodanluse vastu, kes organiseeris Eestimaa Asutava Kogu kokkutuleku nurjaajamist, et mitte lubada eesti töötajatel vastu võtta otsust Eesti Nõukogude Vabariigi — Eesti Tööraha Kommuuni — föderatiivsetel alustel Vene NFSV koosseisu jäämise kohta.

Sõjalise Revolutsioonikomitee poolt avastati ja likvideeriti eesti kodanluse salanõu nõukogude võimu vastu Eestis, katse kukutada nõukogude võim enne saksa okupantide tulekut Eesti mandrile, Eestimaa Asutava Kogu kokkutuleku päeval. Sel päeval eesti kodanlus planeeris ülestõusu üle Eesti. Endise eesti diviisi komandöri käskkirjaga 19. detsembrist 1917 oli kogu Eesti jaotatud ülestõusu tsoonideks. Kubermangu maanõukogu juhatuse liikmete illegaalsel istungil 19. veebruaril valiti nn. «Eestimaa päästmise komitee», kes pidi ülestõusu edu puhul võimu võtma enda kätte.

Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee üleskutses «Eesti rahvale!» teatati, et «eesti kaubahärrad ja sahkerdajad, kartes, et vaheltkauplemine otsustavalt kõrvaldatakse ja nad enam rahva nälja kulul sadasid tuhan-

deid tasku toppida ei saa; eesti hallid parunid ja rikkad majaperemehed, kartes, et ka nende liikumata varandused rahva kätte lähevad; kõik rahva kurnajad, kes tänini rikkalikult lõiganud võõrast tööd ja vara — terve eesti kodanlus valmistab 15. veebruariks sõjariistus ülestõusu, et nõukogude võimu — töörahva võimu — purustada.

Nad korraldavad üle maa valget kaardiväge ja salaseltse ning soetavad enesele sõjariistus jõudu, et töölistele linnas valmistada veresauna ja maatameeste nõukogudele surmahoopi anda. Olge valvel!»¹

Kodanluse salanõu — toime panna üldine relvastatud ülestõus Eestis — likvideeriti eos. Eesti tagavarapolgu pataljoni ohvitseride katse võtta võim Võrus enda kätte, vabastada vangipandud parunid ja hõivata relvaladu likvideeriti kahe tunni vältel. Tartus likvideeriti salajane relvaladu enne, kui kontrrevolutsioonilised jõud relvi kätte suutsid võtta.

Maa ja mõisate konfiskeerimisele ning natsionaliseerimisele Eestis vastasid balti parunid mõisate vara lagastamise ja mõisate majapidamiste segipaiskamisega. Oshna mõisnik (Ehmre vallas), hoolimata Eestimaa Töörahva Saadikute Nõukogude Täitevkomitee 24. novembri otsusest mõisa natsionaliseerimise kohta, tahtis mõisa vara salaja osade kaupa maha saherdada, enne kui mõis üle võetakse. Parunid ja nendega koos eesti hallparunid ning suurmaaomanikud pöördusid ukraina kodanlike natsionalistide poole, et need toetaksid neid võitluses natsionaliseerimise vastu. Sel puhul võttis Ukraina kontrrevolutsiooniline Raada vastu protestiresolutsiooni, mis oli mõeldud suurriikide ja eeskätt saksa imperialistidele, et need kiiremini saadaksid oma väed Ukrainasse, Baltimaadesse ja Kaukaasiasse ning «päästaksid» parunid ja eestlastest suurmaaomanikud või, nagu öeldi resolutsioonis, «Läti, Eesti ja Kaukaasia elanikud . . . vägede vägivalla alt.»²

Kõik see nõudis erakorraliste abinõude tarvitusele võtmist balti parunite suhtes. Eestimaa Töörahva Saadikute Nõukogude Täitevkomitee otsusega 1918. a. 27. jaanuarist «kõik endised balti mõisnikuseisusest meessoost isikud, kes üle 17 aasta vanad, ja naissoost isikud, alates 20 aasta vanadusest, välja arvatud imetavad naised ja vanadusest jõue-

¹ «Eesti Teataja» nr. 22, 29. jaanuaril 1918.

² «Известия Ревельского Совета» nr. 195, 8. novembril 1917.

tud», kuulutati lindpriiks, s. t. väljaspool seadust olevaks. Kõiki ülalmainitud isikuid kästi ilmuda 24 tunni jooksul lähemasse töörahva saadikute nõukogusse, kus nad vahistati ja saadeti Siberisse koonduslaagrisse. Kokku oli vahistatud üle Eesti ligi 500 saksa parunit, kes viibisid koonduslaagris kuni Bresti rahu sõlmimiseni.

Suure töö tegi Sõjaline Revolutsioonikomitee võitluses sabotaaži vastu.

Kontrevolutsioonilise Posti ja Telegraafi Teenistujate Ametiühingu Keskkomitee käsilane Sosnkovski, kes oli Tallinna Posti ja Telegraafi Teenistujate Komitee esimeheks, suutis Petrogradist saadud direktiivide järgi ässitada 1917. a. oktoobri lõpus eesti kodanlike natsionalistide abil streigile Tallinna posti ja telegraafi ametnikke ning nendega kaasa tõmmata ka Narva ja Tartu posti ja telegraafi ametnikud. Tallinnas kutsus see esile telegraafiaparaatide rikkumise.

Sõjaline Revolutsioonikomitee likvideeris selle streigi, toetudes posti ja telegraafi lihttöötajatele. 30. oktoobril võtsid Tallinna posti ja telegraafi töölised ja alamteenistujad vastu resolutsiooni, milles avaldasid täielikku üksmeelt Sõjalise Revolutsioonikomiteega ja teatasid, et nad mõistavad hukka «tärnimeeste streigi» ega võta vastutust selle eest enda peale.¹

Tartus ja Narvas pandi post ja telegraaf tööliste ja alamteenistujate abiga 3. novembril tööle.

Tallinnas hakkasid post ja telegraaf uuesti funktsioneerima alles pärast seda, kui Sõjaline Revolutsioonikomitee 2. novembril hoiatas, et kui 4. novembril kell 14.00 post ja telegraaf ei funktsioneerii nii kui vaja, siis kõik teenistujad, kes tööle ei hakka, vallandatakse ja kõik ametnikud, kes sõjaväeteenistuse kohustuse alla käivad, võetakse sõjaväkke.² 6. novembril pandi tööle post ja telegraaf ka Tallinnas.

Kuna leidis aset kõrgemate ametnike ja teenistujate sabotaaž kubermangu keskuses, maakondades ja valdades, võttis Sõjaline Revolutsioonikomitee 23. novembril 1917 vastu otsuse saata need, kes tegelevad sabotaažiga, kindlustustöödele.³

¹ «Tööline» nr. 91, 31. oktoobril 1917.

² «Социал-демократ» nr. 54, 6. novembril 1917.

³ Sõjalise Revolutsioonikomitee protokoll nr. 26, 23. novembril 1917.

Läkituses elanikele, mille peakirjaks oli «Ametnike sabotaazi vastu», kutsus Sõjaline Revolutsioonikomitee rahvast seadma saboteerijad ühiskondliku boikoti alla, sest et «inimesed, kes süvendavad majanduslikku laostust ning desorganiseerivad armee ja maa tootlustamist, vääriivad põlgust ega oma õigust halastusele. Kes ei taha töötada koos rahvaga, sellel ei või olla kohta rahva ridades.»¹

Toetades Sõjalise Revolutsioonikomitee abinõusid võitluses sabotaazi vastu, ütles Eesti Ametiühingute Kesknõukogu kõigi eesti tööliste nimel: «Eesti Ametiühingute Kesknõukogu mõistab hukka teenistujate sabotaazi... ja kutsub ametiühingute liikmeid toetama revolutsioonilist rahvast, soodustama tema võitlust kodanluse vastu.»²

Hindamatult tähtis oli Sõjalise Revolutsioonikomitee võitlus nälja organiseerijate vastu Eestis. Erinevalt kubermangu maanõukogust ja kubermanguvalitsuse ametnikest, ei kuulutanud tootluskomiteede ametnikud välja avalikku streiki. See polnud juhuslik. Kubermangu tootluskomitee oli kubermangu maanõukogu salajasel koosolekul tunnistatud viimase legaalseks kontrrevolutsioonilise töö osakonnaks ja kohalikud tootluskomiteed tema filiaalideks. Kisades korralgedusest ja röövimistest, tegi kodanlus nende kaudu oma musta tööd nälja organiseerimisel.

Toimetati kõrvale tootluskomiteede ladudest teravilja. Võrikvere nõukogu poolt tehti kindlaks, et tootluskomitee korraldusel veeti teravili valla piiridest välja. Väinjärve vallas jagas tootluskomitee esimees laost teravilja kulakutele, kel oli endil rohkem kui 100-puudalised tagavarad.³

Väatsa valla tootluskomitee esimees ja rida teisi tabati ja anti revolutsioonilise tribunali kätte, sest et nad organiseerisid vilja peitmist ja kutsusid üles peitma teravilja.⁴

Tootlustustöö juhtimine pandi sel raskel hetkel V. Kingisepa õlgadele. Toiduainete väljavedu Eestist keelati. Võeti ette vilja- ja toidutagavarade väljaselgitamise aktsioon. Üksi Tallinna sadama ladudes leiti üle 142 tuhande puuda jahu, tangaineid, suhkrut, rasvaineid, konserve jne. Avasitati suured toidukaupade tagavarad, mis olid pankadelt saadud laenude tagatisena ladudes hoiul.

Sõjalise Revolutsioonikomitee otsuse alusel 26. oktoobrist

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 212, 28. novembril 1917.

² «Eesti Teataja» nr. 11, 5. detsembril 1917.

³ «Eesti Teataja» nr. 27, 28. detsembril 1917.

⁴ Sõjalise Revolutsioonikomitee protokoll nr. 13, 7. novembril 1917.

läks Tallinna toituskomitee Tallinna linnavolikogu allu-
vusse.

7. novembril 1917 võttis Sõjaline Revolutsioonikomitee vastu otsuse rekvireerida vilja ja loomasööda ülejäägid. 9. novembril moodustati V. Kingissepa ettepanekul selleks Sõjalise Revolutsioonikomitee juurde toitlustuse ja rekvireerimise osakond ja selle osakonna juurde rekvisitsioonikohus. Vilja varumisele tõmmati kaasa kõik valla töörahva saadikute nõukogud.

Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee ja Sõjalise Revolutsioonikomitee otsusega 6. novembrist võeti päevakorda spekulatsiooni vastu võitlemise plaani väljatöötamine. Sõjaline Revolutsioonikomitee kuulutas kõik spekulandid kiskjateks ning marodöörideks, rahva vaenlasteks.¹ Pandi toime haaranguid spekulantide tabamiseks ja toidukaupade rekvireerimiseks spekulantide käest.

Nende abinõude tulemusena loodi toidutagavarad, mis võimaldasid vältida nälja olukorra tekkimist.

Sõjalise Revolutsioonikomitee otsusega 7. novembrist 1917 võeti tarvitusele toitlustuskaardid ja alates 10. novembrist hakati andma füüsilist tööd tegevaile isikuile $\frac{3}{4}$ naela ja neile, kes ei teinud füüsilist tööd, $\frac{1}{2}$ naela leiba päevas. $\frac{1}{10}$ jahu, liha ja kartuli tagavaradest anti Põhjarinde sõjaväe varustamiseks. Petrogradi revolutsiooniliste organite palvel saadeti Petrogradi telegraafi tehnikutele 200 puuda vorstitooteid, 1000 kana ja 1000 pörsast.²

Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee otsuse alusel 6. detsembrist 1917 võeti kõigilt toitluskomiteedelt toidu väljaveo lubade väljaandmise õigus ära ja see ülesanne tehti kohustuslikuks nõukogudele. Toitluskomiteede tegevus lõpetati.

29. detsembril otsustas Sõjaline Revolutsioonikomitee tööle panna ühiskondlikud sööklad ja kinnitas rahvasööklate põhikirja.

30. detsembril 1917 Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee istungil otsustati tarvitusele võtta täiendavad abinõud võitluseks vilja tagavarade varjajate, viljast puskari ajajate, vilja loomadele söötjate, vilja salaja väljavedajate, nn. «kotimeeste» jne. vastu.

¹ Sõjalise Revolutsioonikomitee protokoll nr. 19, 14. novembril 1917.

² Sõjalise Revolutsioonikomitee protokoll nr. 42, 12. detsembril 1917.

20. jaanuaril 1918 viis eriline tootluskomisjon V. Kingisepaga eesotsas lõpule Eesti kubermangu tootlustuskomitee ja teiste tootlustusega tegelnud organite puhastamise kontrrevolutsioonilistest elementidest ning nälja organiseerijate salanõu likvideerimise.

1917. a. novembri lõpus, pärast seda kui vastavad riigi juhtimise ja valitsemise organid olid oma aparaadi organiseerinud ja tööle pannud, võttis Rahvakomissaride Nõukogu vastu otsuse Petrogradi Sõjalise Revolutsioonikomitee osakondade funktsioonide üleandmisest vastavatele rahvakomissariaatidele. Kontrrevolutsiooni ja sabotaaži vastu võitlemiseks moodustati Ülevenemaaline Erakorraline Komisjon.

Kujunenud olukorra juures muutus Sõjalise Revolutsioonikomitee eksisteerimine üleaaruseks. 5. detsembril 1917 tegi Petrogradi Sõjaline Revolutsioonikomitee otsuse, et ta on oma tegevuse lõpetanud, andes oma funktsioonid üle vastavatele asutustele.

Seoses sellega tegi ka Tallinna Sõjaline Revolutsioonikomitee kui üle-eestimaaaline organ 12. jaanuaril 1918 otsuse oma tegevuse lõpetamisest ja teatas, et kõrgemaks võimuorganiks Eestis alates 13. jaanuarist on Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee.

Kuna Eesti alal kontrrevolutsiooni ja sabotaaži vastu võitlemise erakorralise komisjoni organiseerimine oli alles käimas, siis selle ülesandeid täitis Eestis Punakaardi Keskkomitee V. Kingissepa juhtimisel.

«Kõikides kodanlikes vabariikides, isegi kõige demokraatlikumates, on politsei (nagu alaline sõjavägigi) rahvahulkade rõhumise peamiseks tööriistaks, tagatiseks, et monarhiale on alati võimalik tagasi pöörduda... Olles rahvast eraldatud, moodustades professionaalse kasti, koosnedes inimestest, kes on «dresseeritud» vägivalda tarvitama kõige kehvema elanikkonna vastu, inimestest, kel on mõnevõrra kõrgem palk ja «võimu» privileegid («meelehea saamisest» rääkimata), jääb politsei ükskõik missuguses demokraatlikus vabariigis kodanluse võimuloleku tingimustes paratamatult kodanluse truimaks tööriistaks, kantsiks ja kaitseks,» kirjutas V. I. Lenin.¹

Vene kodanlus, kes sai sotsialistide-revolutsionääride ja menševike reetlikkuse tõttu pärast Veebruarirevolutsiooni

¹ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 321.

riigivõimu enda kätte, ei hävitanud tsaari politseilist mahasurumisaparaati. Tööraha hulkade petmiseks nimetas kodanlus vana «politsei» ainult ümber «miilitsaks».

Kodanluse poolt loodud nn. «rahvamiilits» oli eesti kodanluse, jõukate külaelementide ja kulakute käes võitlusrelvaks nõukogude vastu ning samuti selle eest hoolitsejaks, et sulased ei saaks organiseeruda ja maal oma nõukogusid luua. Võitlust tõelise rahvamiilitsa organiseerimise eest algasid bolševikud kohe pärast Veebruarirevolutsiooni.

Kasutades oma formaalset enamust Tallinna Nõukogus, lükkasid sotsialistid-revolutsionärid ja menševikud kuni 1917. aasta oktoobrini mitmesuguseil ettekäändel tagasi bolševike korduvad ettepanekud tõelise rahvamiilitsa loomiseks. Miilitsaülem, menševik Hellat, keda töölised nimetasid hiljem Eesti Noskeks, saatis aprillis Tallinnas laiali kahetuhandalise töölistemiilitsa ja organiseeris 3200 mehest koosneva kontrrevolutsioonilise «reservmiilitsa», nn. «omakaitse», kelle ülesandeks oli revolutsiooniliste rahvahulkade mahasurumine. Niisama toimiti Ajutise Valitsuse kubermangukomissari peremehetsemise ajal Eesti maakondades ja valdades.

Hoolimata sotsialistide-revolutsionäärude ja menševike vastutöötamisest panid eesti bolševikud, arvestades V. I. Lenini ja VSĐT(b)P Keskkomitee juhendeid, juba esimestel päevadel pärast kodanlik-demokraatlikku Veebruarirevolutsiooni aluse uuele, tõelisele tööliste-talupoegade miilitsale Punakaardi salkade näol, organiseerides selle tehaseis ja vabrikuis. Seda miilitsat nimetati tollal vabrik- ja tehase miilitsaks. Nende salkade juhtimiseks asutasid bolševikud vabrik- ja tehase miilitsa organisatsiooni.

Pärast oktoobripöört tegi Üle-eestimaaline Sõjaline Revolutsioonikomitee Viktor Kingissepale ülesandeks Punakaardi organiseerimise Tallinnas. Punakaardi organiseerimise vajalikuks juhtimiseks asutati Punakaardi Keskkomitee, kuhu kuulusid Tallinna vabrikute ja tehaste Punakaardi esindajad. Keskkomitee töötas välja määruse Eesti Punakaardi kohta.

Viktor Kingissepa energilise töö tulemusena kasvas Tallinnas Punakaart lühikese ajaga — 1917. aasta novembris-detsembris 1500 inimeseni, kellest formeeriti 6 rajoonide väesalka.

Tallinna Punakaart oma Keskkomiteega oli kogu Eesti Punakaardi keskuseks ja löögijõuks.

28. oktoobril 1917 andis Rahvakomissaride Nõukogu välja dekreedid töölismiilitsa loomise kohta. Vastavalt sellele dekreedile otsustas Üle-eestimaaline Sõjaline Revolutsioonikomitee formeerida Tallinnas Punakaardi baasil töölismiilitsa. See otsus võimaldas muuta Tallinna Punakaardi puht-parteiorganisatsioonist relvastatud tööliste massiorganisatsiooniks.

30. novembril 1917 kohustas Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee kõiki ettevõtjaid maksma miilitsateenistuses olevaile töölistele nende päevade eest, mil nad olid teenistuskohuste täitmisel, töökoha järgi täie töötasu.

Suurettevõtjad olid kohustatud vabastama iga päev ühe protsendi töölistest miilitsateenistuse kohustuste täitmiseks. Neis ettevõtetes aga, kus töötas alla 100 töölist, pidi iga tööline kolm päeva aastas miilitsas teenima, kusjuures ettevõtja oli kohustatud maksma talle sel ajal täie päevapalga.

Peaaegu üheaegselt Tallinna Punakaardiga loodi Punakaart ka Tartus ja Narvas.

3. ja 4. detsembril 1917 nõudis maatameeste ja vähese maaga talupoegade konverents oma resolutsioonis: «Luua igas vallas Punakaart. Kõik relvad, mis on miilitsa poolt (mõeldud on kodanlikku miilitsat. — V. R.) välja antud «omakaitse» organisatsioonile, ära võtta ja nõukogudele anda.»

Et likvideerida Ajutise Valitsuse ajal loodud kodanlik miilits ja organiseerida oma relvastatud jõud — Punakaart, kellele võiksid toetuda tööraha maakonna- ja vallanõukogud, loodi Punakaardi Keskkomitee ja Viktor Kingissepa initsiatiivil liikuvad punakaardiväelaste rühmad, kes, nagu juba märgitud, aitasid organiseerida nõukogusid ja kohalikke Punakaardi salku. Selle tulemusena tekkisid punakaardiväelaste rühmad iga vallanõukogu juures. Punakaardi Keskkomitee, eesotsas Viktor Kingissepaga, juhtis Punakaardi tegevust kogu Eesti ulatuses.

See kõik võimaldas Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomiteel 5. jaanuaril 1918 vastu võtta otsuse kodanlike maakondlike miilitsavalitsuste ja valdade kodanliku miilitsa likvideerimise kohta. Selle otsuse põhjal saadeti kodanlik miilits laiali Tallinnas, Tartus, Narvas ning teistes linnades, samuti maakondades ja valdades.

Nii likvideeriti rahvast eraldatud, ülaltpoolt määratud

kodanliku Ajutise Valitsuse «ametnikele» allutatud kodanlik miilits kogu Eestis.

Vana miilitsa likvideerimisega viidi täielikult lõpule kogu kodanluse politsei-miilitsaaparaadi hävitamine. Vana miilitsa asemel, kes oli kodanluse käes rõhumisvahendiks ja ekspluataatorliku korra kaitsjaks, lõid bolševikud uue, proletaarse miilitsa, töörahva kaitsmise organi, proletaarse riikluse ja revolutsioonilise korra aparaadi.

Tööraha kohtuorganite loomine

Üle-eestimaalise Sõjalise Revolutsioonikomitee otsusega 24. oktoobrist 1917 loodi revolutsiooniline tribunal. Selle loomine tähendas varakate kihtide huvide kaitseks ja ekspluateeritavate rõhumiseks kohandatud vanade kohtuorganite likvideerimist.

6. novembrist 1917 lõpetasid Eestis oma tegevuse kõik vanad rahukohtud. 24. novembril 1917 võttis Rahvakomisсарide Nõukogu vastu kohtudekreedi. 27. novembril tegi Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee töörahva linna- ja maakonnannõukogudele korralduse asuda uute rahvakohtute loomisele. 1918. aasta jaanuari lõpuks oli uute rahvakohtute loomise töö kõigis maakondades ja valdades üldiselt lõpule viidud.

Seega muutis nõukogude võim kohtu juba Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni esimestel päevadel proletariaadi diktatuuri tööriistaks, mis oli suunatud ekspluateerijate mahasurumisele ning töörahva hulkade kasvatamisele revolutsioonilise seaduslikkuse vaimus. Kohtutegevusest uutes kohtutes pääses osa võtma ainult töörahvas. Kõik kohtunikud ja rahvakaasistujad valiti otsese demokraatlike valimiste põhjal ning neid võis igal ajal ära kutsuda ja asendada.

Kodanlike polkude likvideerimine ja Punaarmee organiseerimine Eestis

Esimestel päevadel pärast Oktoobrirevolutsiooni täitsid Nõukogude riigi relvastatud jõu ülesannet Punakaardi salgad. Kui aga kontrrevolutsioon hakkas õhutama kodusõda ja maad ähvardas välismaiste imperialistide vaheleseg-

mine Nõukogude Venemaa siseasjadesse, ei suutnud Puna-kaart enam toime tulla sellise suure ülesandega nagu Nõukogude riigi kaitsmine imperialistide vastu ja võitlus sise-mise kontrrevolutsiooniga. V. I. Lenin püstitas partei ette ülesande luua regulaarne Punaarmee. Samal ajal oli vaja väbaneda vanast armeest ühes selle kodanliku korniilovliku väejuhatusega, sest see armee oli kaotanud võitlusvõime ning igasugused avantüristid, endised tsaarikindralid ja kodanlikud natsionalistid kasutasid teda võitluseks nõukogude võimu vastu.

10. novembril andis Rahvakomissaride Nõukogu välja dekreedid vana armee järkjärgulise vähendamise kohta. Seejärel anti välja 16. detsembril Rahvakomissaride Nõukogu dekreet tsaariaegsete ordenite ja auastmete kaotamise ja komandöride valitavuse põhimõtte kohta armees, kõigi sõjaväelaste õiguste võrdsustamisest. Kõigele sellele järgnes dekreet tsaarilaevastiku demobiliseerimise kohta.

Uue, Tööliste ja Talupoegade Punaarmee loomisele pandi alus Nõukogude valitsuse dekreediga, millele V. I. Lenin oli alla kirjutanud 15. jaanuaril 1918, ja 1. (14.) veebruaril 1918 avaldati dekreet, millega pandi alus Tööliste ja Talupoegade Punalaevastiku asutamisele.

Eestis oli vana armee likvideerimine mitte ainult sõjaliseks ja poliitiliseks, vaid ka rahvuslikuks küsimuseks, sest siin olid olemas rahvuslikud väeosad — eesti diviis. Eesti bolševikel tuli võidelda mitte ainult korniilovliku väejuhatuse, vaid ka eesti kodanlik-natsionalistliku ohvitserkonna vastu, eesti sõdurite hulgas levinud natsionalistlike eelarvamuste ja nende eelarvamustega mürgitatud elanikkonna kihtide vastu, kes pidasid rahvuslikke väeosi mingisuguseks rahvusliku vabaduse atribuudiks.

Tänu komissaride energilisele tööle, kes toetusid bolševike kaadrile ja bolševike partei sõjaväeorganisatsioonidele, järgnesid endine Põhjarinde armee ja sõjalaevastik oma rõhuvas enamuses nii Suure Oktoobri ettevalmistamise kui ka läbiviimise päevil bolševikele, kuigi XII armee kontrrevolutsiooniline esseerlik-menševistlik täitevkomitee püüdis seda igati takistada.

31. oktoobril 1917 avati XII armee soldatikomiteede kongress. 81 hääle enamusega 32 erapooletuks jäädes võttis kongress 1. novembril vastu bolševike poolt esitatud resolutsiooni: «Tervitame palavalt teist ülevenemaalist nõukogude kongressi ja tema poolt moodustatud Ajutist Valit-

sust ning kuulutame otsustavalt, et kaitseme kõigi meie käsutuses olevate vahenditega, kaasa arvatud relvad, teise ülevenemaalise nõukogude kongressi poolt väljaantud rahudekreeti, maadekreeti ja surmanuhtluse kaotamise dekreeti.»

Vana koosseisu soldatikomiteede täitevkomitee saadeti laiali. XII armee ümbervalitud täitevkomitees kuulus enamus bolševikele. Juba enne Oktoobrirevolutsiooni seoses Saaremaa reetliku ärandmisega loodud Tallinna kindlustatud piirkonna sõjakomitee likvideeriti 27. oktoobril. Üleeestimaalise Sõjalise Revolutsioonikomitee otsuse põhjal 2. novembrist 1917 asendati kindlustatud piirkonna sõjakomitee ühise täitevkomiteega, mis koosnes Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee, Tallinna Nõukogu ning armee ja laevastiku keskkomitee esindajaist. Ühisele täitevkomiteele läks üle Tallinna kindlustatud piirkonna armee ja laevastiku esindamine ning järelevalve sõjalis-operatiivse töö üle.

Armee ja laevastiku ühise täitevkomitee loomisega oli tagatud bolševike kontroll Eestis, sealhulgas ka Tallinna kindlustatud piirkonnas asuvate väeosade üle.

Nõukogude võimu kontrolli kehtestamine vana armee ja laevastiku üle oli alles esimene samm nende täieliku lammutamise teel. Kõik Nõukogude valitsuse järgnevad abinõud ja korraldused olid suunatud sellele, et vana armee likvideerimine lõpule viia.

Rahvuslike ääremaade kodanlikud ringkonnad püüdsid igale konfliktile, mis neil tekkis Nõukogude valitsusega, ainult sellepärast rahvuslikku värvingut anda, et see oli neile kasulik, et oli hõlbus rahvusliku rüü taha varjata võitlust töötavate hulkade võimuga oma piirkonna territooriumil. See ilmnis selgesti ka eesti rahvuspolkude formeerimisel.

Eesti kodanlus toetus oma natsionalistlikes pretensioonides rohkearvulisele eesti kodanliku intelligentsi kaadrile, kes oli laiali pillatud peaaegu üle kõigi Venemaa linnade, keda oli rohkesti Petrogradis, Lätis ja Ukrainas, ning samuti tsaariarmees teenivaile ohvitseridele. 1917. aastal oli tsaariarmees üle 2000 eesti ohvitseri. Nende hulgas oli kaadriohvitseri üle 130, kellest 13 kui tsaariaegse Kindralstaabi Akadeemia lõpetanud olid kõrgema sõjaväelise haridusega.

Toetudes sellele kaadrile ning kasutades asjaolu, et sõdurid olid väsinud, kippusid koju, ei tahtnud sõdida, tegid

eesti natsionalistid eesti sõjaväelaste hulgas laialt šovinistlikku propagandat ning rääkisid, et eesti rahvusväeosadesse üle minnes õnnestub neil kergemini kodumaale jõuda ja lahinguist «Vene rindeil» pääseda, oma elu ja kodukollet säilitada. See kodanlik propaganda andis teatavaid tagajärgi: kaunis suur osa eesti sõdureid läks üle formeeritavasse eesti rahvusväeosadesse ning paljudest neist said eesti kodanluse palgasõdurid.

Kogu eesti sõjaväelaste rahvusväeosadesse värbamise tööd juhtis Tallinnas asuv Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee. Selle, 1917. aasta juunis moodustatud niinimetatud Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee 24 liikmest oli 19 ohvitseri, alates kindralist ja lõpetades lipnikuga, ja ainult 5 sõdurit ja madrust. See oli tõeline kontrrevolutsiooniline staap Baltimaades, kes teenis mitte ainult eesti, vaid ka vene kodanlust; see oli üks neid rohkearvulisi kontrrevolutsiooni pesasid, milliseid vene kontrrevolutsiooniline kodanlus, kindralkond ja ohvitserkond liidus kõigist Venemaa rahvustest kodanlusega klopsisid kokku proletaarse revolutsiooni lämmatamiseks nii keskuses kui ka ääremaadel.

Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee toetus eesti sõjaväekomiteede võrgule. Need komiteed olid täiesti eesti ohvitseride mõju all, kes kuulusid nõukogude võimu vastu vaenulikult meelestatud kodanliku ja šovinistliku väikekodanliku intelligentsi hulka.

Eesti bolševike võitlus eesti kodanlike natsionalistide (nende hulgas ka eesti sotsialistide-revolutsionääride ja menševike) vastu eesti rahvusväeosade formeerimise küsimuses hõlmab kaht perioodi. Esimene periood — 1917. aasta veebruarist juunini — oli see, kus Ajutine Valitsus, kartes välja kutsuda töörahva hulkade meelepaha, kõhkles, kas maksab lubada Venemaa ääremaade rahvuslikul kodanlusel, sealhulgas ka eesti kodanlusel, kontrrevolutsioonilisi sõjaväeosi formeerida. Sel perioodil astusid bolševikud otsustavalt välja rahvuslike sõjaväeosade formeerimise vastu. Eesti bolševikud mobiliseerisid kõik oma jõud selleks, et sundida Ajutist Valitsust keelama eesti kodanlusel eesti väeosade formeerimine. Bolševikud tegid sel perioodil palju tööd šovinistliku uima hajutamiseks töörahva hulkades, oma rahvusliku kodanluse ja kodanliku Ajutise Valitsuse poliitika paljastamisel.

Teine periood algas 1917. aasta juunis, kui eesti rahvusväeosade loomine sai juba teoks. Sel perioodil, paljastades

eesti kodanluse tõelisi eesmärke rahvusväeosade loomisel, püüdsid eesti bolševikud sõdurite hulki nõukogude võimu poole võita.

Bolševike visa töö tulemusena olid kõik eesti polgud juba Oktoobriülesthõusu momendiks neutraliseeritud ja suur osa sõdureid toetas aktiivselt bolševikke, hoolimata julmast režiimist polkudes ja sõdurite tagakiusamisest. Eesti sõdurite tollaegsest meeleolust kõnelevad nende miitinguil ja Tallinna eesti polgu üldkoosolekul vastuvõetud resolutsioonid.

Tallinna eesti polgu ühe allüksuse miitingul 27. oktoobril 1917, kus peale bolševike esinesid ka kodanlike parteide ja eesti sotsialistide esindajad, võtsid sõdurid üksmeelselt vastu bolševike poolt esitatud resolutsiooni, milles oli öeldud: «Meie, Tallinna eesti polgu sõdurid, avaldame oma rõõmu selle üle, et rahva enamiku eesotsas seisavad tööliste, sõjaväelaste ja talurahva saadikute revolutsioonilised nõukogud. Me toetame uut, revolutsioonilist valitsust ja aitame kaasa selleks, et rahva nõudmised täidetakse.

Elagu revolutsioon ja revolutsiooniline valitsus!»¹

Kõige selgemini ilmnes Tallinna polgu eesti sõdurite meeleolu 17. novembril 1917 salajasel hääletamisel kubermangu maanõukogu laialisaatmise ja nõukogude võimu toetamise küsimuses. 1470 inimesest, kes võtsid osa hääletamisest, tunnistasid 1007 ehk 69,5 protsenti maanõukogu laialisaatmise õigeks ja avaldasid poolehoidu nõukogude võimule; 463 inimest hääletasid laialisaatmise vastu ning toetasid maanõukogu.

Umbes samasugune oli pilt Tartu eesti tagavarapataljonis. Bolševike poolt 16. novembril kokkukutsutud sõdurite koosolekul võeti vastu bolševistlik resolutsioon, milles oli öeldud:

«Meie, eesti tagavarapataljoni sõdurid, tunnistame, et üks vana režiimi suurim pahe oli kõrgemate kihtide vastutustundetud isevalitsus.

Arvame, et revolutsiooni ja kodumaa päästmine on võimalik ainult siis, kui töölistes, sõdurid ja kehvtalurahvas teostavad täielikku kontrolli rahva elu ja majanduse üle...

Teatame, et me toetame kõigest jõust täitevkomiteed ning ühtlasi Petrogradis asuvat Kesktäitevkomiteed ja täidame ainult nende käske.

¹ «Tööline» nr. 89, 28. oktoobril 1917.

Kuulutame, et meie hulgas ei ole kohta korniilovlastele ega Kerenski pooldajatele.»

Kui käputäis eesti kodanlikke natsionaliste ja ohvitseri organiseeris 17. novembril Tartus kontrrevolutsioonilise meelevalduse üleskutsega tunnustada kõrgema võimuna üksnes laialisaadetud maanõukogu ja pöördus eesti tagavarapataljoni sõdurite poole, lootes nende abiga Tartus pööret läbi viia ja võimu haarata, siis 7000-st eesti sõdurist ühines demonstratsiooniga ainult 800.

Raskem oli bolševikel oma mõju levitada 1. eesti polgus. 1. eesti polgu komandör, paadunud monarhist ning tsaariarmee kaadriohvitser alampolkovnik Tõnisson väljendas avalikult oma vaenu nõukogude võimu vastu, lämmatades oma spetsiaalselt väljavalitud marurahvuslike ohvitseride toetusel juba eos igasugused katsed polku demokratiseerida.

Kasutades oma ametialast positsiooni garnisoni ja rannakaitse ülemana, püüdis 1. eesti polgu komandör vastupanu osutada Sõjalise Revolutsioonikomitee võimu kehtestamisele Haapsalus. Ta areteeris Haapsalusse määratud Sõjalise Revolutsioonikomitee komissari ja keelas nõukogude kokkukutsumise, ässitades eesti sõjaväeosa vene sõdurite ja madruste vastu. Polguülema kontrrevolutsioonilist tegevust toetas polgukomitee, mis koosnes peaaegu ainult reaktsioonilistest ohvitseridest. Polgukomiteel läks korda sõdureid sundida alluma polgukomandöri korraldustele ja saavutada, et viimased ei sõandanud teda kuni Eesti territooriumi okupeerimiseni sakslaste poolt ümber valida, mille tõttu polgu sõdurid jäid enamikus eesti kodanluse pimedaks tööriistaks.

Viktor Kingissepa algatusel kutsuti 1917. aasta detsembris kokku eesti polkude esindajate nõupidamine, kus arutati eesti sõdurite poliitilise kasvatuse tõhustamise abinõusid. Poliitilise kasvatustöö pidevaks operatiivseks juhtimiseks tunnistasid nõupidamisest osavõtjad vajalikuks moodustada erikomisjon, mis moodustatigi.

Bolševike intensiivse töö tulemusena «lõid sõjaväelise korra ja distsipliini alused isegi eesti rahvusväeosades kõikumata», nagu eesti kodanlikud natsionalistid ise tunnistasid, s. o. eesti sõdurite šovinismiim hakkas hajuma, kontrrevolutsiooniliste ohvitseride mõju nõrgenes ja sõdurid hakkasid massiliselt üle minema bolševike poole. Sõdurite hulgas tekkis viha vana juhtiva koosseisu vastu, nad keel-

du sid talle alistumast — eesti sõdureid valdas üha rohkem demobilisatsiooni meeleolu.

Demobilisatsiooni ettevalmistamiseks ja läbiviimiseks moodustati XII armee täitevkomitee juures juba 1917. aasta novembris armee demobiliseerimise komisjon.¹

7. jaanuaril 1918 avati Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee poolt kokkukutsutud teine eesti sõjaväelaste kongress. Eri-nevalt 1917. aasta juunis toimunud esimesest kongressist, kus bolševikke peaaegu ei olnud, oli teisel kongressil 102 delegaadist 36 bolševikku. Teisel kohal delegaatide arvult olid sotsialistid-revolutsionäärid, neile järgnesid parempoolsed parteid ja nendest lahutatud eesti menševikud. Ükski äärmistest parteidest enamust ei omanud. Kongressi otsused sõltusid sellest, missugust seisukohta toetavad sotsialistid-revolutsionäärid.

Bolševikud kaitsesid kongressil revolutsioonilise armee loomise ideed. «On vaja luua uus relvastatud rahva armee. Igal pool rindel ja tagalas tuleb luua niisugune armee,» kirjutasid bolševikud teise eesti sõjaväelaste kongressi eel.²

Eesti sõjaväelaste natsionalistlike organisatsioonide küsimuses läks bolševikel korda kongressil pahempoolsete sotsialistide-revolutsionääride toetusel läbi viia otsus nende likvideerimise kohta. Kongress võttis vastu bolševike ettepaneku luua likvideeritavate sõjaväeorganisatsioonide asemel Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee juures ning samuti maakondade tööraha saadikute nõukogude juures sõjaväeosakonnad ja tunnistada nad «ainsaiks õigusvõimelisteks organiteks kõigi sõjaväeosade formeerimise, laialisaatmise ja relvastuse ning vara valitsemise alal»,³ kellele tuleb üle anda likvideeritavate organisatsioonide kogu asjaajamine ja varandus. Eesti sõjaväelaste kõrgemaks organiks otsustas kongress lugeda eesti sõjaväelaste üldkongressi.

Kuid sellega oli pahempoolsete sotsialistide-revolutsionääride toetusel ka lõpp.

12. jaanuaril asuti kongressil Eesti iseseisvuse küsimust arutama. Sotsialistid-revolutsionäärid tegid ettepaneku «kuulutada Eesti viibimata iseseisvaks töövabariigiks», mis

¹ ENSV Riiklik Keskarhiiv, fond 1659, nimistu 1, toimik 5, leht 96.

² «Eesti Teataja» nr. 2, 3. jaanuaril 1918.

³ «Известия Ревельского Совета» nr. 265, 19. veebruaril 1918.

ei võinud tähendada midagi muud kui katset maskeeritult sisse poetada eesti natsionalistide loosungit Eesti kodanlikust «demokraatlikust vabariigist». Nii said sellest aru ka eesti kodanlikud natsionalistid.

Et sotsialiste-revolutsionääre paljastada, esitasid bolševikud paranduse: täiendada sotsialistide-revolutsionääride ettepanekut resolutsiooniga, mis võeti nende toetusel vastu 1917. aasta detsembris kõigi eesti väeosade esindajate nõupidamisel ja milles tunnistati «ainsaks tõeliseks rahvavalitsuseks nii Venemaal kui Eestimaal ainult töörahva ja sõjaväelaste saadikute nõukogude valitsus», ning väljendati arvamust, et «eesti töörahvas ei saa jagada võimu kodanlike klassidega, kes rahvusliku rüü varjus oma klassihuviseid silmas peavad».¹

Sotsialistid-revolutsionäärid ja parempoolsed parteid hääletasid bolševike ettepaneku vastu. Seepeale kuulutasid bolševikud, et nad peavad kongressi otsust kontrrevolutsiooniliseks, mis ei kajasta eesti sõdurite hulkade tõelist tahet. Bolševikud lahkusid kongressilt, teatades tõeliselt sotsialistlike eesti sõjaväelaste esimese kongressi avamisest.

Koos bolševike ja nende poolehoidjatega lahkusid kongressilt 48 delegaati. Kuna sotsialistid-revolutsionäärid hakkasid oma ettepanekust taganema, seletades, et nad ei mõelnud «töövabariiki» vastu seada nõukogude vabariigile, lõhenesid kongressile jäänud kaheks osaks, mistõttu kongress oli sunnitud oma tööd katkestama. Seega aeti nurja parempoolsete parteide ja sotsialistide-revolutsionääride katse eesti sõjaväelaste kongressi nõukogude võimule vastu seada.

13. jaanuaril avasid bolševikud esimese eesti sotsialistlike sõjaväelaste kongressi, kuhu kogunesid delegaadid, kes olid lahkunud koos bolševikega «eesti sõjaväelaste» kontrrevolutsiooniliselt teiselt kongressilt.

Kongress arutas poliitilise olukorra ning Eestimaa Asutava Kogu küsimust ja otsustas avaldada manifesti-üleskutse eesti sõjaväelastele ja töörahvale eesti rahvusväeosade reorganiseerimise küsimuses.

Kongress saatis tervituse 10. jaanuaril alanud III ülevenemaalisele nõukogude kongressile.

Tervituses oli öeldud: «Esimene eesti sotsialistlike sõjaväelaste kongress tuli kokku selleks, et luua vabatahtlik

¹ «Eesti Teataja» nr. 25, 21. detsembril 1917.

sotsialistlik armee, kes oleks valmis kartmatult kaitsma revolutsiooni. Kongress tervitab teid (III ülevenemaalise nõukogude kongressi delegaate. — V. R.) seltsimehelikult. Kolmas nõukogude kongress peab lõplikult murdma kodanluse jõu.

Elagu nõukogude võim! Elagu proletaarne revolutsioon!»¹

Eesti sotsialistlike sõjaväelaste kongress saatis tervituse ka Rahvakomissaride Nõukogule. «Esimene eesti sotsialistlike sõjaväelaste kongress tervitab palavalt seltsimehi rahvakomissare,» oli öeldud tervituses. «Me panime aluse eesti sotsialistliku armee loomisele, kes vaimustusega asub proletaarse revolutsiooni kaitsmisele välise ja sisemise vaenlase vastu.»²

Eestimaa Asutava Kogu küsimuses oli kongress kategooriliselt loosungi «Kogu võim Asutavale Kogule!» vastu. «Kogu võim Eestimaal peab tingimata jääma töörahva kätte» ja Asutav Kogu on õigusvõimeline ning teda arvestatakse ainult sel juhul, «kui ta tunnustab nõukogude võimu ja on tema toetamise poolt» — niisugune oli kongressi otsus selles küsimuses.

Kongress arutas ka Punaarmee loomise küsimust. Uue armee organiseerimiseks valiti kongressil 25-liikmeline Eesti Sotsialistlike Sõjaväelaste Nõukogu. Nõukogu esimeheks valiti Viktor Kingissepp.

Kingissepa ettepanekul otsustas kongress reorganiseerida olemasolevad eesti rahvusväeosad vabatahtlikkuse alusel, kasutades ainult seda varem loodud väeosade kaadrit, kes soovib vabatahtlikult teenida Punaarmees.

Lõpuks võttis kongress vastu manifesti sotsialistliku Punaarmee loomise kohta ja üleskutse eesti sõjaväelastele ning töörahvale.

Nõukogude võimu peamiseks ning otsustavaks abinõuks vana armee likvideerimisel, abinõuks, mis lõhkus selle armee organisatsioonilise struktuuri ning juhtimise süsteemi ja eraldas ta kindralkonnast, oli Rahvakomissaride Nõukogu dekreet 16. detsembrist komandöride valitavusest armees ja kogu juhtimise süsteemi ümberorganiseerimisest.

Enamik eesti polkude ohvitsere keeldus tunnustamast

¹ «Eesti Teataja» nr. 12, 17. jaanuaril 1918.

² Sealsamas.

juhtkonna valitavust ega andnud nõusolekut oma kandidatuuri ülesseadmiseks komandöriks valimisel. Nad kuulutasid välja omapärase ohvitseride streigi, mille peale Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee sõjaväeseleksioon vastas otsusega, et kõik ohvitserid, kes keelduvad alistumast dekreedile juhtkonna valitavuse kohta armees, vabastatakse sõjaväeteenistusest. Seoses selle otsusega avaldati 20. jaanuaril 1918 teadaanne, et kõik endise Tallinna polgu ohvitserid «vabastatakse sõjaväeteenistuse kohustuste täitmisest ja alates 14. veebruarist 1918 lõpetatakse neile palga maksmine». ¹

29. jaanuaril likvideeriti Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee. Tema asjaajamise võttis üle Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee sõjaväeosakond.

1918. aasta veebruaris võttis Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee vastu otsuse: «Kõik sõjaväelased, kes ei soovi vabatahtlikult armeesse jääda või kes on sõjaväeteenistuseks kõlbmatud, lasta, sõltumata nende vanusest, määramata ajaks puhkusele, kuni demobiliseerimisküsimuse lõpliku lahendamiseni.» ²

Pärast eesti sotsialistlike sõjaväelaste esimest kongressi korraldasid bolševikud ka V ja XII armee eesti sõjaväelaste kongressid, kus võeti vastu otsused armee eesti sõjaväelaste täitevkomiteede likvideerimise kohta.

V armee eesti sõjaväelaste kongress kiitis täielikult heaks eesti sotsialistlike sõjaväelaste esimese kongressi otsused ja tunnistas otstarbekohaseks «vabatahtlike armee loomise, kes kaitses vankumatult revolutsiooni». ³

Kongress tunnistas eesti sõjaväelaste kõrgemaks täidesaatvaks organiks Eesti Sotsialistlike Sõjaväelaste Nõukogu ja saatis laiali V armee eesti sõjaväelaste täitevkomitee.

Ülejäänud eesti kodanlik-natsionalistlike sõjaväekomiteede likvideerimise kavatses Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee lõpule viia 1. majks 1918.

Vastavalt Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee sõjaväeosakonna otsusele 16. veebruarist 1918 kuulutati kõik eesti rahvuslikud polgud laialisaadetuks ja tööraha maanõu-

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 265, 19. veebruaril 1918.

² «Eesti Teataja» nr. 27, 16. veebruaril 1918.

³ «Eesti Teataja» nr. 25, 14. veebruaril 1918.

kogude sõjaväeosakondadel kästi asuda nende varade ülevõtmisele.

Samal ajal kuulutati välja vabatahtlike värbamine formeeritavasse Punaarmee esimesse Tallinna polku. Üleskutses oli öeldud: «Loosung «Kogu võim nõukogudele!» on saanud tegelikkuseks... Keelduda praegu võitlusest vaenlaste vastu tähendaks pista ise pea silmusesse, mida valmistavad Aleksejev, Petljura jt. Et takistada rahva enamiku eksploateerimist kaukameeste jõugu poolt, et mitte lasta käputäiel päevavarastel viimast mahla töörahvast välja pigistada, kutsuvad nõukogud kõiki neid, kellele on kallid revolutsiooni saavutused, ühised lõppeesmärgid ja rahvusvaheline tööliste ühendus, astuma loodava Tööliste-Talupoegade Punaarmee ja laevastiku ridadesse, et anda otsustav löök kõigile, kes sirutavad oma räpased käed revolutsiooni kähmistama ja tema võite hävitama.»¹

3. (19.) veebruaril 1918 võtsid Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee organid üle eesti diviisi staabi ja asusid eesti polkude varasid üle võtma.

Tallinna polgu komplekteerimine edenes jõudsalt. Juba esimesil päevil registreerisid end 400 vabatahtlikku. Peale Tallinna värvati vabatahtlikke kõigis maakondades. Selleks otstarbeks loodi seal Punaarmee organiseerimise bürood. Tartus komplekteeriti Punaarmee Tartu polku, kuhu end juba esimesil päevil üles kirjutas üle 200 sõduri eesti tagavarapolgust.

Eriti edukalt arendasid bolševikud Punaarmee väeosade komplekteerimist alles organiseeritavas Narva maakonnas. Organiseerimiskeskuseks oli seal Narva linn. Narvas asuv ratsaväeosa, kus ülekaalus olid eestlased, registreeris end peaaegu tervena vabatahtlikult Punaarmeesse. Sajad vabatahtlikud ilmusid iga päev värbamisbüroosse ja palusid end Punaarmeesse vastu võtta.

Kahjuks ei läinud eesti bolševikel korda seda suurt ning tähtsat tööd Punaarmee väeosade formeerimisel lõpule viia. Selle katkestas sakslaste pealetung.

*

Seega eesti töölisel ja talupojal, eesotsas bolševikega, juhitud V. I. Lenini juhendist ning toetudes suure vene rahva, vene tööliste, sõdurite, madruste ja talupoegade ven-

¹ «Eesti Teataja» nr. 32, 22. veebruaril 1918.

nalikule abile, liidus kogu suure Nõukogude Venemaa rahvaste tööliste ja talupoegadega, viisid ajavahemikul 1917. aasta novembrist kuni 1918. aasta veebruarini tegelikult ellu marksistlik-leninliku riigiõpetuse peamise nõude. Nad lammutasid ja purustasid alusteni vana riigiaparaadi, rõhumis- ja sundimisaparaadi ka Eestis ja rajasid selle varemeile uue, proletaarse riikluse. Proletaarse diktatuuri uute organite — Punakaardi, Punaarmee väeosade, rahva-kohtute ja revolutsiooniliste tribunalide viivitamatu loomine andis Eestimaa proletariaadile koos Nõukogude Venemaa proletariaadiga võimaluse kiiresti ja otsustavalt maha suruda kukutatud ekspluataatorite raevukat vastupanu, kaitsta ja tugevdada proletaarset diktatuuri Eestimaal ning läbi viia rida majanduslikke ja kultuurilisi ümberkorraldusi.

Pankade natsionaliseerimine

Arendades ja konkretiseerides marksistlikku õpetust vana, kodanliku riigimasina lammutamisest, kirjutas V. I. Lenin, et tuleb eraldada peamine rõhumisaparaat — nagu seda on politsei, sõjavägi ja kohus — neist kaasaegse kodanliku riigi organeist, mis teevad kasulikku tööd kogu rahvale. Niisuguste organite hulka arvas V. I. Lenin asutused, mis teevad arvestuse ja registreerimistööd, nagu pangad, trustid, sündikaadid, post, tarbijateühistud jne. Lenin ei soovitanud neid lammutada. Ta rõhutas, et need asutused on vaja vabastada ekspluataatorite alluvusest, puhas-tada nad kapitalismi poolt neile külge poogitud kahjulikest elementidest ja kasutada neid sotsialismi ülesehitamiseks.

Juba 1917. aasta novembris määras Üle-eestimaaline Sõjaline Revolutsioonikomitee kõigisse eesti pankadesse oma komissarid.

21. detsembril 1917 Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee asutas Tallinna Pankade Komissariaadi, kelle juhtimise alla anti kõik natsionaliseeritud pangad Eestis.

Pankade natsionaliseerimine oli võimsaks vahendiks nõukogude, nende hulgas ka eesti nõukogude käes võitluses kontrrevolutsiooni vastu, sest pangad olid kontrrevolutsiooni kuritegevuse finantseerimise allikaks. Pankade natsionaliseerimine võttis kodanluselt tema materiaalse võimu allikad.

Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee otsusega 24. novembrist 1917 kuulutati kõik mõisad kogu rahva varaks, s. o. natsionaliseeriti. Sellest hoolimata jätkasid toitluskomiteed kuni nende likvideerimiseni mõisnikele salaja tasu maksmist nendelt konfiskeeritud ja rekvireeritud põllumajandus- ja saaduste eest ega kandnud neid summasid nõukogude jooksvale arvele, nagu see oli otsuses ette nähtud.

Laialisaadetud maavalitsuse rahandusosakonna juhataja kirjeldab oma mälestustes, millisel kuritegelikul teel kontrrevolutsiooniline kodanlus sai raha oma põrandaaluse kontrrevolutsioonilise tegevuse finantseerimiseks: «Palga maksmine ametnikele (mõeldakse laialisaadetud maavalitsuse ametnikke. — V. R.) ja välisdelegatsioonidele saadeta-vate rahasummade hankimine toimus doktor Raamoti kaudu, kes pidas tollal mingisugust kaubakontorit, ja Tarvitajate Keskühisuse kaudu, kellel oli toitluskomitees järele jäänud suur summa raha, millest bolševikud muidugi midagi ei teadnud.»

Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee kuulutas kõik isikud, kes mõisnikele nende arvete järgi raha maksid, rahvavaenlasteks. Kõik väljamakstud summad tuli neilt isikuilt sisse nõuda. Eraisikud, kes maksid mõisnikele nendelt saadud vara eest, tuli anda kohtu alla kui varastatud kraami ostjad, ameti-isikud tuli anda kohtu alla kui ühiskondliku vara röövijad. Edasi oli korralduses öeldud: «Tunnistada, et ühiskondliku vara röövimisega seotud asjad alluvad ainult revolutsioonilistele tribunalidele.» Täitevkomitee tegi pankade komissaridele ülesandeks sisse seada eriline kontroll mõisnike arvete üle pankades.

Tööliskontrolli sisseseadmine tööstuses

Nagu Petrogradis, nii organiseeris kodanlus ka Eestis sabotaažiakte.

Ülemineku abinõuna tööstusettevõtete natsionaliseerimisele ja nende juhtimise üleandmisele töölisklassi kätte kehtestati tööliskontroll.

Tööliskontrolli kehtestamise vajadus tekkis Eestis juba ammu enne Oktoobripöövet, kuid siis takistasid selle teostamist sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud. 1917. a. augusti lõpul seadsid kapitalistid endale eesmärgiks desorganiseerida ja killustada sotsialistliku revolutsiooni

põhijõudu — töölisklassi ja hakkasid evakueerimise ettekäändel sulgema tehaseid.

Enamik töölisi keeldus alistumast vallandamiskäsule ja töötas edasi. Ignoreerides ettevõtete sulgemise käske, võtsid töölised vanemate nõukogude abil tehaste juhtimise enda kätte. Nad hakkasid massiliselt nõudma tööliskontrolli sisseseadmist tootmise üle, pooldades tööstuse natsionaliseerimist. Töölise otsustava tegevuse tõttu olid ettevõtjad sunnitud loobuma tehaste hulgalisest sulgemisest ja evakueerimisest.

Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni hakkasid bolševikud igal pool tööliskontrolli sisse seadma. Sõjalise Revolutsioonikomitee näpunäitel valiti tööliskontrolli organiseerimise ajutine täitevkomitee.

21. novembril 1917 töötas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee poolt kinnitatud tööliskontrolli määruse põhjal välja ja saatis laiali instruksiooni tööliskontrolli töö ja ülesannete kohta Eestis. Instruksioonis oli öeldud, et tehaseis ja vabrikuis teostavad tööliskontrolli vabriku-tehasekomiteed, kes moodustavad selleks otstarbeks komisjonid. Komisjonid peavad koosnema « $\frac{2}{3}$ osas töölise esindajaist ja $\frac{1}{3}$ osas insener-tehnilisest personalist». Tööliskontrolli komisjonil oli kaks osakonda: ettevõtte üldise juhtimise osakond ja ettevõtte varustamise osakond. Üldise juhtimise osakond «kontrollib ettevõtte tegevuse kõiki külgi ja tegeleb tema reorganiseerimisega», varustusosakond «tegeleb kütte ja tooraine hankimise ja jaotamisega». ¹

Instruktsioonis rõhutati vajadust võidelda kahjurite tegevuse ja sabotaaži vastu. «Igast avastatud sabotaažifaktist on komisjon kohustatud viibimata teatama vabriku-tehasekomiteele, kes on kohustatud viibimata samme astuma sellele lõpu tegemiseks.»

16. novembril 1917 toimus Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu istung, kus 16 ametiühingu esindajad ühinesid vabriku-tehasekomiteede Kesknõukogu otsusega ja omalt poolt otsustasid «igati kaasa aidata tööliskontrolli sisseseadmisele tööstusettevõtete üle».

Tööliskontrolli komisjonidele toetudes paljastasid eesti töölised kapitalistide kontrevolutsioonilisi kavatsusi, kes okupatsiooniohu ja evakueerimise ettekäändel hajutasid

¹ «Tööline» nr. 109, 21. novembril 1917.

töölisi. Sindi kalevivabriku omanikud teatasid vabriku sulgemisest ja evakueerimisest, sest tooraine olevat lõppenud ja selle juurdevedu võimatu. Tööliskontroll aitas Sõjalisel Revolutsioonikomiteel avastada suure toorainetagavara, mis oli ette valmistatud väljaveoks. Sõjaline Revolutsioonikomitee otsustas vabrikuomanike korralduse tühistada, vabrikut mitte evakueerida ja tööd jätkata.

Ettevõtjate vastupanust hoolimata seati tööliskontroll sisse kõigis Eestimaa tehaseis ja vabrikuis.

Tööliskontrolli abiga murti ettevõtjate sabotaaž tööstuses. Seal, kus ettevõtjad tõrkusid, asusid töölised ise etteotsa ja õppisid tehast või vabrikut juhtima, näidates, et nad on suutelised tööstuse juhtimise keerulist tööd enda kätte võtma.

Tööliskontroll oli esimene tegelik samm sotsialismi poole. See tähendas proletariaadi riiklikku vahelesegamist kapitalistlikku majandutegevusse, kaubaasjade saladusse.

2. detsembril 1917 võtsid Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu vastu dekreedid Rahvamajanduse Kõrgema Nõukogu asutamise kohta.

13. jaanuaril 1918 otsustas Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu dekreedid põhjal asutada Eestimaa Rahvamajanduse Nõukogu 85-liikmelises koosseisus. Nõukogu koosseisu pidid saatma: vabrikutehasekomiteed 30 esindajat, ametiühingud 26, Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee 5, Tallinna Nõukogu 3, Narva Nõukogu 2, Tartu Nõukogu 2, Pärnu maakondlik nõukogu 2, Haapsalu maakondlik nõukogu 2, Paide maakondlik nõukogu 1, Rakvere maakondlik nõukogu 2, Viljandi maakondlik nõukogu 2, Saaremaa maakondlik nõukogu 1, Võru maakondlik nõukogu 2, Harjumaa maakondlik nõukogu 2 ja Tartu maakondlik nõukogu 3 esindajat.

Tehase- ja vabrikuomanikud ja suurem osa kodanlikku insener-tehnilist intelligentsi ei tunnustanud tööliskontrolli ning keeldusid sellele alistumast.

Siis hakkas Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee üle minema ettevõtete osalisele natsionaliseerimisele, astudes sellega otsustava sammu tööstuse täielikuks natsionaliseerimiseks.

Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee otsuse põhjal natsionaliseeriti esmajärjekorras Tallinna

tramm (22. jaanuaril) ja Tallinna—Pärnu kitsarööpmeline raudtee (15. veebruaril). Seejärel natsionaliseeriti trüki-kojad kogu Eestis. 8. detsembril arutas Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee tööliste nõudmisel «Dvigateli» vaguniehitustehase ja teiste ettevõtete natsionaliseerimise võimalust.

Maa natsionaliseerimise programmi elluviimine

II ülevenemaaline nõukogude kongress võttis vastu maadekreedi, milles öeldi, et «mõisnike maaomandus kaotatakse viivitamatult ilma igasuguse tasuta». Kaotati jäädavalt maaeraomandus ja asendati üldrahvaliku, riikliku maaomandusega. Mõisnike, keisrikoja- ja kloostrite maad anti töörahvale tasuta kasutamiseks. Seega said tööliklassi juhtimisel teoks töötava talurahva põlised unistused. Liidus vene töörahvaga said ka eesti tööliised ja talupojad võimaluse rajada oma elu uutele alustele.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tulemusena sai Venemaa talurahvas 150 miljonit tiinu¹ uut maad, mis kuulus varem mõisnikele, kodanlusele ja teistele ekspluaateerijatele. Talurahvas vabanes mitmesuguste iga-aastaste maksude maksmisest mõisnikele umbes 500 miljoni kuld- rubla suuruses üldsummas.

Eestis konfiskeeriti saksa paruneilt ja kodanluselt üle 2,4 miljoni hektari maad, mis läks kogu rahva omanduseks. Mõisnike maavalduse ja maaeraomanduse likvideerimise tõttu vabanes eesti talurahvas aasta-aastalt kasva- vaist võlgadest, mis moodustasid üle 40 miljoni kuld- rubla.

Avaldades Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee otsuse 1. novembrist 1917 tööliste ja talu- poegade valitsuse 1917. aasta 26. oktoobri dekreeedi kiire ja õige elluviimise abinõude kohta, kirjutas bolševike aja- leht «Tööline»: ««Maa rahvale!» Selle loosungi kirjutasid rõhutatud rahvakihid... oma lippudele.

Selle loosungi pärast peksti maata talupoegi mõisatalli- des.

Selle loosungi pärast lasti 1905. aastal maha, pandi vangi, saadeti Siberisse sunnitööle kehvikuid...

¹ Tiin = 1,09 hektarit.

Tuli Veebruarirevolutsioon. Loosung «Maa rahvale!» jäi ikkagi ainult loosungiks. Kapitalistide klass, sotsialistid-revolutsionäärid ja sotsiaaldemokraadid-menševikud, kes hoidsid koos mõisnikega riigivõimu enda käes, ei soovinud seda loosungit ellu viia.

25. oktoobril kukutasid töölised, soldatid, madrused ja talupojad selle rahvavastase valitsuse. Riigivõim läks üle revolutsioonilisele rahvale — tööliste ja talupoegade saadikute nõukogule.

See tööliste-talupoegade võim andis 26. oktoobril välja seaduse — kõik mõisamaad maata talupoegade komiteede korraldusse! Loosung «Maa rahvale!» sai seaduseks.»¹

Bolševikud kutsusid maatöölisi ja talupoegi üles viivitamatult organiseerima valla ja mõisa töörahva saadikute nõukogusid, mitte ootama ja lootma abile linnast, sest «linn ei suuda igale poole jõuda»,² ja alustama kiiresti maadekreedi elluviimist.

Eesti kommunistid viisid julgesti ning otsustavalt läbi mõisate konfiskeerimise ja natsionaliseerimise ning võtsid sellega mõisnikelt ja kodanluselt nende majandusliku jõu. Suur töö rohkem kui 1000 mõisa konfiskeerimise ja kõigi maade natsionaliseerimise alal Eestis tehti ära lühikese ajaga. Kogu elus ja eluta inventar jäeti kohale, igas mõisas koostati üksikasjaline akt maa hulga, karja, põllutööriistade, seemne jne. kohta ja kogu see vara anti mõisates loodud maatöölise vanemate nõukogude ja valdade töörahva saadikute nõukogude korraldusse ning vastutusele. Samuti tehti suur töö ära maatöölise ja kehvtalurahva vallakomiteede loomisel.

Pärisorjusliku rõhumise aluse — mõisnike maavalduse likvideerimise tulemusena kasvas bolševike autoriteet talurahva ja maa poolproletaarsete elanikkonnakihtide hulgas tugevasti. See ilmnis bolševike partei liikmete arvu kasvus külakohtades. 1917. aasta lõpuks — 1918. aasta alguseks oli Eesti ala bolševike partei organisatsioonides Tallinnas üle 10 000 liikme ja provintsis peaaegu niisama palju.

Kuid suurem osa eesti bolševike tollaegseist juhtidest ei pidanud silmas asjaolu, et V. I. Lenin, arvestades talupoegade nõudeid ja olles tutvunud tüüpjuhendiga maa kohta, kirjutas juba kaks kuud enne Oktoobripööret artiklis «Pub-

¹ «Tööline» nr. 99, 9. novembril 1917.

² «Eesti Teataja» nr. 7, 30. novembril 1917.

litsisti päevikust»: «Meie õpetus pole dogma, vaid tegevusjuhend.»¹ Sotsialistliku revolutsiooni põhiküsimus, nagu ütles V. I. Lenin, on poliitilise võimu üleminek proletariaadi kätte. Maaküsimust ei saa lahendada sõltumatult teistest revolutsiooniküsimustest: mõistagi saab teda veel vähem lahendada sõltumatult proletariaadi poolt võimu kättevõitmise küsimusest. Sotsialistliku revolutsiooni võidu vajalikuks tingimuseks, mis kindlustab maaseaduse täieliku elluviimise, on töötava ja ekspuateeritava talurahva täielik liit tööliklassiga — proletariaadiga.

Talupojad aga tahavad jätta endale väikemajapidamise. Meie ei tohi mööda minna laiade rahvahulkade otsusest, kuigi me ei oleks sellega nõus.

Võttes vastu maadekreedi, astusid bolševikud, ilma et nad oleksid oma põhimõtteist taganenud või oma peajoont muutnud, taktikalise sammu kehvtalurahva huvides, sest rahvavõim ei tahtnud rahvale peale sundida oma tahet, vaid püüdis sellele vastu tulla.

Lenin selgitas, et bolševike agraarprogrammi teostamine on pikaajaline revolutsioon põllumajanduslikus tootmises, mis kestab kogu üleminekuperioodi, ja seepärast on võimalikud üleminekuvormid. Tingimusel, kui võim läheb üle proletariaadi kätte, on töölikud kohustatud nõustuma töötavate ja ekspuateeritavate väiketalupoegade poolt ettepandavate üleminekuabinõudega, kui need abinõud ei kahjusta sotsialismi. Nõustumisel töölikontroliga, pankade natsionaliseerimisega jne. oleks võrdsustav maakasutamine vaid üheks täielikule sotsialismile ülemineku abinõuks.²

Osa eesti kommuniste ei pidanud kinni leninlikust määrangust talurahva klassikihtide suhtes: kehvik, keskmik ja kulak. Nad eristasid eesti talurahvas ainult ekspuateeritavaid — proletaarlast ja poolproletaarlast (sulased, maata ja vähese maaga talupojad) — ja ekspuateerijaid (kulakud), arvates viimasesse kategooriasse ka rohkearvulised keskmikud.

Paljud eesti bolševike juhid ei pooldanud mõisamaade jagamist talupoegadele.

Esinedes 3. ja 4. detsembril 1917 eesti maatameeste ja vähese maaga talupoegade konverentsil kõnega maadekreedist, ütles Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täi-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., Tallinn 1954, lk. 262.

² Vt. V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 305.

tevkomitee esimees Anvelt: «Kui praegu tõepoolest soovitakse suurmaavaldust jaotada, siis oleks see lausa mõtetus. Igaüks võtaks maalapikese, põllutööriistakese, masina suure ratta, mis talle kõige rohkem meeldib, aga kokku poleks nendega midagi peale hakata, põlluharimiseks tuleks puudus kõige vajalikumaist riistadest. Selle tagajärjeks oleks nälg.»¹

Arvamused maakasutamise vormide kohta läksid konverentsil järsult lahku. Need lahkumineked olid niivõrd tõsised, et Viktor Kingissepp tegi ettepaneku maakasutamise vormide küsimus lahtiseks jätta, rõhutades, et esialgu on kõige tähtsam «viibimata maa mõisnikelt ära võtta. Kui mõisad on üle võetud, siis on aeg selgitada, missugune maakasutamise vorm on kõige kasulikum.»²

Konverents võttis vastu kompromiss-otsuse: «Mõisaid, kus käesoleval ajal on suurmajapidamine, mitte tükeldata... Pidada vajalikuks, et Eestimaa Tööraha Nõukogu, kus oleks võrdõiguslikel alustel esindatud kogu Eestimaal elav töörahvas, otsustaks lõplikult maa, metsade ja vete kasutamise ning valitsemise küsimuse.»³

Selle otsuse täitmiseks kutsuti 5. jaanuaril 1918 kokku Eestimaa põllumajanduslik kongress. See kongress oli esimene, kus olid kõige täielikumalt esindatud kõik Eesti maakonnad (peale saarte, mis olid sakslaste poolt okupeeritud) ja enamik valdu.

Saanud teada Lenini elu kallale kippumisest Petrogradis, avaldas kongress sügavat meelepaha kodanluse agentide kuritegevuse üle. V. I. Leninile saadeti telegramm, milles oli öeldud: «Põllumajanduslik kongress tervitab Teid kui kogu maailma töörahva eestvõitlejat. Teadku kodanluse kuritegelikud palgasulased, et käsi, mis tõstetud meie ideelite võitlejate vastu, on suunatud kogu revolutsiooni vastu. Pidagu kõik kontrerevolutsionäärid meeles, et proletariaadi suurmeelsusele võib tulla lõpp, et ta võib tarvitusele võtta ka kõik teised võitlusvahendid ning armutult korrale kutsuda kõiki liiga julgeks läinud kurjategijaid.»⁴

Konverentsi töö näitas, et paljud eesti kommunistid ei osanud veel kainelt hinnata olukorda ega siduda agrar-küsimuse lahendamist tööliklassi ja kehvtalurahva liidu

¹ «Eesti Teataja» nr. 23, 19. detsembril 1917.

² Sealsamas.

³ «Eesti Teataja» nr. 24, 20. detsembril 1917.

⁴ «Eesti Teataja» nr. 7, 11. jaanuaril 1918.

tugevdamise küsimusega. Nad ei saanud aru, et maaküsimust ei saa lahendada sõltumatult teistest revolutsiooni ülesannetest.

Osa eesti kommunistidest polnud teinud vajalikke järeldusi neist meeolelustest, mida oli väljendatud maatameeste ja vähese maaga talupoegade esindajate detsembrikongressi sõnavõttudes. Põllumajanduslikul kongressil teatati eesti bolševike parteiorganisatsiooni nimel, et «bolševike vaatepunkt maaküsimuses seisab selles, et mõisaid ei tule tükeldada». Selle ettepaneku poolt anti 507 häält 530-st.

Omades absoluutset enamust viisid eesti kommunistid läbi otsuse mõisamaade jaotamise vastu. See oli viga, mille tagajärjed ilmnesisid hiljem, kodusõja-aastail.

1920. aastal kirjutatud agrariküsimuse teesides pidas V. I. Lenin eesrindlike kapitalistlike maade suhtes õigeks põllumajanduslike suurettevõtete säilitamist. Kuid V. I. Lenin astus välja selle tõe dogmaatilise käsitamise vastu. «Oleks ülisuur viga,» kirjutas ta, «selle reegli rakendamisel liiale minna või seda šablooniks muuta ja mitte kunagi lubada osa eksproprieeritud eksproprieerijate maa tasuta andmist ümbruskonna väike- ja mõnikord ka kesktalupoegadele.»¹

Teatavail asjaoludel võib osa konfiskeeritud mõisamaa töötavale talurahvale andmisest keeldumine viia revolutsiooni reetmiseni, hoiatas V. I. Lenin.

Tavaliseks vastuväiteks osa mõisamaa talurahvale kasutada andmisele on abstraktne viide suurmaapidamise tehnilisele üleolekule. Seejuures unustatakse, et «proletariaadi võidu ja selle püsivuse kindlustamine on proletariaadi esimene ja põhiline ülesanne. Proletaarne võim aga ei saa olla püsiv, kui ei ole neutraliseeritud kesktalupojad ja kui ei ole kindlustatud õige suure osa, kui mitte kõigi väiketalu- poegade toetus».² Kui see põhiline ja peamine ülesanne unustatakse, siis tähendab osa konfiskeeritud mõisamaa talurahvale andmisest keeldumine viitega suurmaapidamise paremusele, võrreldes väikemaapidamisega, sageli «selle vaieldamatu teoreetilise tõe asendamist kõige halvema oportunistmiga ja revolutsiooni reetmisega».³

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., Tallinn 1955, lk. 134.

² Sealsamas.

³ Sealsamas.

Osa eesti bolševike juhtidest asus maakasutamise küsimuses ebaõigele seisukohale. Seda viga kordasid hiljem ka ungari, läti ja baieri kommunistid.

Seisuslike igandite kaotamine

Uheaegselt vana riigiaparaadi lammutamise ja uue, Nõukogude riigiaparaadi ehitamisega hävitas proletaarne revolutsioon feodalismiaegsed seisuslikud igandid Venemaal.

1917. aasta 10. novembri dekreediga, millele olid alla kirjutanud V. I. Lenin ja J. M. Sverdlov, anti surmahoop seisuslikele privileegidele ja mitte-üheõiguslikkusele kõigil ühiskondliku elu aladel. Dekreedis oli öeldud, et kõik Venemaal kehtinud «seisused ja kodanike seisuslikud jaotused, seisuslikud privileegid ja kitsendused, seisuslikud organisatsioonid ja asutused, samuti kõik tsiviilaukraadid kaotatakse... kehtestatakse üks kogu Venemaa elanikkonnale ühine Vene vabariigi kodanike nimetus».

22. novembril tegi Sõjaline Revolutsioonikomitee ja 28. novembril Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee kohalikele nõukogudele ja (seal, kus neid ei olnud) sõjalistele revolutsioonikomiteedele korralduse ellu viia Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu dekreet seisuste ja tsiviilaukraadide kaotamise kohta ning viivitamatult akti põhjal vastu võtta Eestimaa «rüütelkonnale» kuulunud liikuv ja liikumata vara.

Saksa paruneil jätkus jultumust avaldada oma esindaja parun Dellingshauseni kaudu protesti ja nõuda, et neile jäetaks alles privileegid, mida nad omavat juba «alates 1721. aastast Nystadi rahulepingu põhjal».

Naerdes välja need Eestimaa aadli pretensioonid, kirjutasid bolševikud: «Mingisuguseid aadliseisusse kuulunud isikute ühinguid, klubisid ja muid organisatsioone Täitevkomitee Eestimaal ei luba. Ühelgi sellesse kaotatud seisusse kuulunud isikul ei ole enam õigust tituleerida end «aadlikuks», «paruniks», «von'iks» ja teiste selliste tiitlitega. Selle määruse rikkujad antakse revolutsioonilisse tribunali.»¹

¹ «Известия Ревельского Совета» nr. 223, 11. detsembril 1917.

Nõukogude võimu esimesed sammud rahvahariduse korraldamisel

Bolševike poolt juhitud eesti nõukogude üheks lähemaks ülesandeks oli hoolitseda töötavate hulkade hariduse eest.

Et purustada kogu vana haridus- ja kasvatussüsteem, oli vaja nõukogude võimu poole võita kui mitte kõik kooliõpetajad, siis enamik nendest.

Nagu kogu Venemaal, nii tugevnes ka Eestis pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni võitu intelligentsi kihistumine. See protsess toimus ka õpetajaskonna hulgas. Intelligentsi ladvik, kes oli kõige rohkem seotud kohaliku kodanlusega, läks avalikult üle kontrrevolutsiooni poole ja aitas teda igati võitlust pidada nõukogude võimu vastu. Teine osa eitas sõnadega oma poolehoidu kodanlusele, püüdes näidata, et ta ei ole temaga ühel nõul, vaid ajab eesti kodanlusest sõltumatut, iseseisvat, nii öelda «tõeliselt rahvalikku» poliitikat, ja toetas eesti tööerakondlasi, menševikke ja sotsialiste-revolutsionääre. Kuid tegelikult sörkisid need nn. «keskmised haritlased», nagu mainitud väikekodanlikud parteidki, kodanluse sabas. Enamik õpetajaid aga, kes olid seotud rahvaga, läks kõhklemata üle proletaarsete revolutsiooni poole.

Esimeseks aktiks, millega Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee pöördus eesti õpetajaskonna poole, oli 1917. aasta 11.—12. detsembril otsus eesti kooliõpetajate kongressi kokkukutsumise kohta.

Bolševike üleskutse peale saabus 28. detsembril 1917 kongressile üle 100 kooliõpetaja, sealhulgas 80 maakooliõpetajat. Kongress kutsus eesti kooliõpetajaid üles «ohverdama kogu oma jõu selleks, et vabastada töörahvas kapitalikammitsaist ja viia revolutsioon võiduka lõpuni». ¹

Kõigil õpetajail, öeldi kongressi resolutsioonis, «tuleb kui kodanikel otsustada, kelle poolt nad on. Kas nad lähevad koos kodanlusega või võitlevad käsikäes töörahvaga kogu maailma rõhutute ja ekspluateeritavate vabastamise eest». ²

«Meie, kongressist osavõtjad, oleme selle poolt, et kogu poliitiline võim jääks kogu proletaarsete revolutsiooni kestel töörahva nõukogude kätte. Oleme selle poolt, et rahvaõpeta-

¹ «Eesti Teataja» nr. 28, 29. detsembril 1917.

² Sealsamas.

jad, kes on kõigepealt töötava noorsoo kasvatajad, võitleksid igati inimkonna parema tuleviku eest käsikäes tööliklassiga ja osutaksid viimasele tema raskes ehitustöös iga-sugust abi.»¹

Kooliõpetajate kongress otsustas luua Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee juures Koolidevalitsuse.

Kongress valis õpetajate täitevkomitee koosseisu ja võtis vastu ettepaneku hakata välja andma õpetajate hääle-kandjat «Eesti Kool».

Õpetajate täitevkomitee tegi oma kolmandal istungil 15.—16. veebruaril Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomiteele ettepaneku läbi viia koolide natsionaliseerimine; alustada õppetööd koolides teisel poolaastal, võttes aluseks Koolidevalitsuse poolt koostatud ajutised programmid.

21. jaanuaril 1918 avaldati Rahvakomissaride Nõukogu dekreet südametunnistuse vabaduse, kiriklike ja religioossete ühingute kohta, mille põhjal kirik lahutati riigist, igasugused südametunnistuse vabaduse kitsendused ja piiramised kaotati, igasuguste eeliste või eesõiguste andmine kodanike usutunnistuse alusel või mingisuguse religiooni-vormi suhtes keelati kategooriliselt. Igale kodanikule anti õigus tunnustada ükskõik missugust usku või üldse mitte ühtegi usku tunnustada. Kool lahutati kirikust. Religioossete doktriinide õpetamine keelati kõigis riiklikes, ühiskondlikes ning samuti eraõppeasutustes, kus õpetati üldhariduslikke aineid.

Õpetajate täitevkomitee kiitis selle dekreediga üksmeelselt heaks ja tunnistas vajalikuks, et «usuõpetus» jäetaks kooliprogrammidest välja ning selleks varem ettenähtud tunnid kasutataks teiste ainete õpetamiseks.

16.—17. veebruaril toimus Haridusnõukogu istung, kus otsustati läbi viia kultuurhariduslike asutuste natsionaliseerimine ja asuda koolivälise hariduse võrgu laiendamisele.

¹ «Eesti Teataja» nr. 28, 29. detsembril 1917.

Eestimaa VSDT(b)P organisatsioon Bresti rahuläbirääkimiste perioodil

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslik põhjus peitus vastuolus, mis oli kujunenud Venemaal tootlike jõudude iseloomu ja tootmissuhete vahel. Oktoobrirevolutsioon hävitas selle vastuolu ja lõi seega avarad võimalused ühiskonna arenemiseks kommunistliku ühiskonna suunas. Sotsialistlik revolutsioon Venemaal ei olnud juhuslik, nagu seda on püüdnud ja püüavad ka tänapäeval tõestada kodanlikud poliitikud ja «teadlased», otsides õigustust oma katsetele likvideerida 1917. a. Oktoobrirevolutsiooni tulemusi, vaid seaduspärane ja paratamatu. Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tules sündis Nõukogude riigi näol kvalitatiivselt uus ühiskonnakord — sotsialistlik ühiskond. Ta oli ümbritsetud kapitalismi riikidest, oli alguses nõrk ja üksi, kuid oli kasvav ja arenev ning sellepärast oli talle kindlustatud võit oma aja äraelanud kapitalistliku ühiskonna, iganenud kapitalistliku tootmisviisi üle.

Kommunistliku partei juhtimisel kukutas Venemaa rahvaste töölisklass liidus kehvtalurahvaga soldatite ja madruste toetusel kodanliku võimu, pani kehtima nõukogude võimu, kehtestas uue riigitüübi — nõukogude sotsialistliku riigi, kaotas mõisnike maaomanduse, andis maa talurahvale kasutada, natsionaliseeris kõik maad riigis. Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon hävitas Venemaal kapitalismi, võttis kodanluselt tootmisvahendid ja muutis vabrikud, tehased, maa, raudteed ja pangad kogu rahva omanduseks. Ta kehtestas proletariaadi diktatuuri ja andis suure riigi juhtimise töölisklassi kätte, muutes ta sel kombel valitsevaks klassiks.

Oktoobrirevolutsioon kaotas karjuva vastuolu tootlike jõudude ja tootmissuhete vahel, likvideerides kapitalistlikud tootmissuhted, mis olid kammitsaks tootlike jõudude arengule, asendas need uute, sotsialistlike tootmissuhetega ja avas uue ajastu inimsoo ajaloos — proletaarsete revolutsioonide ajastu.

Kodanluse võimutsemise surmatund oli kätte jõudnud. Mõistes seda hakkasid kogu maailma reaktsioonijõud kihama. 28. novembril 1917 võtsid Ameerika Ühendriikide, Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia ning Jaapani valitsevad ringkonnad vastu otsuse koondada kõik võimalikud relvastatud jõud selleks, et toime panna laiaulatuslik intervent-

sioon Nõukogudemaale, tükeldada ta, muuta ta orjastatud asumaaks. Selles otsuses öeldi küüniliselt: «Peamist osa saavad etendada Ameerika Ühendriigid ja Jaapan.»

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon tegi lõpu kodanluse sise- ja välispoliitikale Venemaal. Nõukogude vabariigi sise- ja välispoliitika ülesandeks oli nüüd võidelda sotsialistliku riigi kindlustamise eest. Et ehitada sotsialismi, vajas Nõukogude riik kindlat ja kestvat rahu. Algusest peale oli Nõukogudemaa poliitika vankumatuks aluseks rahupoliitika, rahvuste võrdõigusluse ja nende sõbraliku koostöö kindlustamise poliitika, kapitalistlikust orjusest vabanemise eest võitleva proletariaadi revolutsioonilise võitluse toetamise poliitika, asumaade ja sõltuvate riikide rahvaste imperialismi ikkest vabanemisele suunatud võitluse toetamise poliitika. See Nõukogude riigi poliitika leidis ilmeka väljenduse 1917. aastal teisel ülevenemaalisel nõukogude kongressil vastuvõetud rahudekreedis.

Nõukogude riigi rahupoliitikale vastasid kogu maailma imperialistid, kes ei tahtnud leppida sotsialistliku revolutsiooni võidu faktiga meie maal, relvastatud interventsiooni organiseerimisega Nõukogudemaale ja kodusõja vallapäästmisega. Juhtivat osa interventsiooni organiseerimises ja kodusõja vallapäästmises etendas kapitalistlike suurriikide, sealhulgas ka Ameerika röövellik imperialism. Imperialistid seadsid endale ülesandeks Nõukogude riigi hävitamise ja kapitalistliku süsteemi tervikluse taastamise, kapitalistlike riikide ahela uuesti ühtesulatamise, Venemaa tükeldamise, tema muutmise imperialistlike riikide poolasumaaks. Selle ülesande lahendamise eesmärgil ühendasid ameerika, inglise, prantsuse ning jaapani imperialistid oma jõud. Koos teostasid nad relvastatud interventsiooni ja kodusõja vallapäästmise poliitikat ja samal ajal olid omavahel teravas võitluses oodatava saagi jaotamise pärast.

Ameerika Ühendriigid püüdsid igati varjata ja maskeerida oma tõelist osa ning oma tõelisi eesmärke. Tegelikult aga polnud kogu välismaise relvastatud interventsiooni ja kodusõja-aastate vältel ühtegi valgekaartlast ega kodanliknatsionalistlikku jõudu, keda ei oleks toetanud ameerika imperialistid. Nende teenistuses olid kindralid Koltšak, Denikin, Miller, Judenitš, Wrangel, eesti kodanlus ja kõik teised Nõukogudemaa vaenlased. Ameerika Ühendriikide reaktsioonilised ringkonnad etendasid juhtivat osa relvas-

tatud interventsioonis ja kodusõjas Nõukogudema vastu, et saada Venemaast suuremaid ja suupärasemaid osi, eriti tema idapiirkonnas, alates Uraalist kuni Vladivostokini. Ameerika Ühendriikide relvastatud jõud olid interventide esimestes ridades, kes varga kombel tungisid Nõukogudema territooriumile ja panid toime koledaid hirmutegusid, mille innustajaiks ning organiseerijaiks olid ameerika imperialistid.

Sugugi paremat osa ei etendanud sõjalise interventsiooni ja kodusõja organiseerimisel inglise ja prantsuse imperialistid.

Entente'i kõrgem nõukogu, kus juhtiv osa kuulus ameerika, inglise ja prantsuse imperialistidele, võttis vastu erilise otsuse, milles küüniliselt öeldi, et interventsiooni eesmärk ei ole ainult surnuks kägistada nõukogude ühiskonnakord, vaid likvideerida Venemaa kui iseseisev ja terviklik riik.

23. detsembril 1917 kirjutati alla ametlik Inglise-Prantsuse kokkulepe Venemaa tükeldamise kohta. Selle kokkuleppe järgi Inglismaa pidi saama Taga-Kaukaasia, Põhja-Kaukaasia, Kesk-Aasia, Venemaa põhjapoolse osa Murmanskist Uraalideni, Baltimaad kaasa arvatuna; Prantsusmaa pidi saama Ukraina, Bessaraabia ja Krimmi poolsaare. Intervendid tahtsid jaotada Venemaa viieks osaks: Soomemaaks, Balti provintsiks, Euroopa-Venemaaks, Siberiks ja Ukrainaks ning muuta need ekspluateerimise objektiks.

Entente sõdis Saksamaaga koalitsioonis olevate riikide bloki vastu, sellepärast ei saanud ta suuri sõjalisi jõude saata interventsiooni ja kodusõja algperioodil, kuid võis küllaldaselt finantseerida ja varustada relvadega.

Lähtudes valest seisukohast, et Sotsialistlik Oktoobri-revolutsioon on ajutine, juhuslik, mööduv nähtus, bolševike komplott, et nõukogude võim ei saa olla püsiv ega ole tal laiade rahvahulkade toetust sisemaal, arvati, et kui ära kasutada kukutatud ekspluataatorlikke klasse — mõisnikke ja kodanlust ning neid toetavaid kodanlik-natsionalistlikke elemente ääremaadel, saab luua küllaldast jõudu lisaks interventsioonivägedele. Arvati, et mõisnikel ja kodanlusel Kesk-Venemaal ja Venemaa ääremaadel, väikekodanlikel parteidel — menševikel, sotsialistidel-revolutsionääridel, anarhistidel, tsaariarmee kindralitel ja ohvitseridel saab olema küllalt mõju rahvahulkadele, et neid kodusõtta tõm-

mata enda poolel. Kui kontrrevolutsiooni kodusõda toetavad interventsiöniväed väljastpoolt, siis kahe-kolme nädalaga, kõige rohkem kahe-kolme kuuga pidi kukutatama nõukogude kord ja taastatama kas vana, monarhistlik või kodanlik riigikord.

Peamine, mida püüdsid saavutada imperialistid, oli mitte anda hingetõmbeaega Nõukogude riigile, mitte lasta tal sõjast välja pääseda. Nad nägid, et ainult sõja teel on võimalik likvideerida Nõukogudemaad. Sellepärast Entente ignoreeris Nõukogude valitsuse rahuettepanekuid ja tegi kõik, mis tema võimuses, et võimatuks teha separaatrahu läbirääkimised Nõukogude Valitsuse ja Saksamaa ning tema liitlaste vahel. Kui need läbirääkimised siiski toimuvad, tuleks nad nurja ajada. Veel rohkem, tuleks ajada asju nii, et saaks Saksa imperialismi sõjalist jõudu ära kasutada nõukogude korra hävitamiseks. On arusaadav, et Entente'i imperialistid püüdsid kõigest jõust võidelda Bresti rahu sõlmimise vastu, püüdsid teda nurja ajada ja Nõukogude valitsusele enesetapmise poliitikat, sõja jätkamise poliitikat peale sundida.

Eriline osa Entente'i plaanide realiseerimisel ja interventsiönini ning kodusõja vallapästmisel Nõukogudemaal oli Saksa imperialismil.

Juba enne Oktoobrirevolutsiooni valmis maailma reaktsiooni ringkondades, kelle eesotsas olid ameerika monopolistid, salakaval ja koletu plaan kasutada ära röövelliku Saksa imperialismi relvastatud jõude sotsialistliku revolutsiooni likvideerimiseks Venemaal. See plaan valmis Venemaa kõigi rahvaste töölisi ja talupoegi hingepõhjani vihkava, proletarse revolutsiooni ees loomahirmust haaratud Ajutise Valitsuse teadmisel ja nõusolekul. Venemaa mõisnikud ja kapitalistid, Venemaa rahvuslike ääremaade kodanlus asusid maailma reaktsiooni poolt taganttõugatuna rahvuslike huvide äraandmise, kõigi Venemaa rahvaste reetmise teele. Seda rahvaste reetmise plaani hakati realiseerima juba augusti lõpul ja septembris 1917. Augusti lõpul andis kindral Kornilov ilma vähemagi vastupanuta sakslaste kätte Riia ja 3. septembril loovutas Ajutise Valitsuse sõjavägede ülemjuhatus sakslastele Eesti läänerrannikul asuvad saared (Saaremaa, Hiiumaa, Muhu), et avada Saksa imperialismile tee revolutsiooni hälli — Petrogradi peale. Et Saksamaal poleks vaja tunda muret oma Läänerrinde pärast ja võiks rahulikult valmistuda sõjakäiguks nõukogude vaba-

riikidesse, katkestati alates 1917. a. oktoobrist Läänes aktiivne lahingutegevus rinnetel Saksamaa vastu.

See ei tähendanud sugugi veel, et imperialistlikud vastuolud Entente'i koalitsiooni ja Saksamaaga liidus olevate maade vahel oleksid kõrvaldatud. Need jäid püsima. See näitas vaid seda, et saksa imperialiste ühendas Entente'i imperialistide leeriga ühine raev ja viha Nõukogude vabariigi vastu, Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni vastu.

Venemaa territooriumi vallutamine oli Saksamaale vajalik mitte üksnes selleks, et lõpp teha sotsialistlikule revolutsioonile ja taastada kapitalistlik ühiskonnakord Venemaal, vaid ka selleks, et tagada endale võit pöörases võitluses maailmavalitsemise eest Entente'i üle. Sellepärast ei saanud Saksamaa sõjalise interventsiooni esimesel etapil esineda Entente'i imperialistide juriidiliselt vormistatud liitlasena. Näiliselt tegutses Saksamaa justkui iseseisev jõud, kuid tegelikult täitis ta kogu maailma imperialismi ja eeskätt Entente'i imperialistide löögijõu osa. See tuli eriti ilmsiks rahukonverentsil Pariisis, kus Saksamaa ja Entente'i imperialistide üksmeel leidis väljendust selles, et Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja Prantsusmaa võtsid vahele rahutingimusena sisse klausli, millega ametlikult sanktsioneeriti Nõukogudemaad territooriumi okupeerimine Saksa vägede poolt. Nimelt Saksa okupatsiooniväed, kes asusid Nõukogude riigi territooriumil, arvati üldiste okupatsioonijõudude hulka, kelle ülesandeks oli süvendada sõjalist interventsiooni Nõukogude vabariigis, eriti Baltimaades ja Lõuna-Venemaal.

Venemaa kukutatud kontrevolutsiooniline kodanlus ja Entente'i imperialistid seadsid endale ülesandeks kiskuda siis veel nõrka Nõukogude vabariiki sõtta. Nad teadsid, et Nõukogude riigil ei olnud veel regulaarset armeed, et ta ei saa ennast kaitsta. Provotseerides Nõukogudemaad jätkama sõda Saksamaa vastu, lootsid Venemaa kodanlus ja välismaised imperialistid kerge vaevaga hävitada Nõukogude vabariiki. Lenin kirjutas siis tabavalt, et «kodanlus tahab sõda, sest ta tahab nõukogude võimu kukutamist ja kokkulepet saksa kodanlusega. Pursuide võidurõõm Dvinskis ja Režitsas, Võnnus ja Haapsalus, Minskis ja Drissas sakslaste sissemarsimisel tõestab seda päevselgelt».¹

Bolševike parteil oli selge, et juba siis Saksa imperialism

¹ V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., Tallinn 1955, lk. 40.

esines maailma imperialismi löögirelvana. Parteile oli selge ka see, et pidada sõda sellise vaenlase vastu ilma armeeta, tõsise majandusliku ettevalmistuseta oleks olnud enneaegne lahingusse tormamine ja Saksa imperialismi abistamine Nõukogude vabariigi hävitamisel. Neis tingimustes võis partei ja Nõukogude vabariigi ainsaks poliitikaks olla võitlus rahu eest, et saada kas või lühikest hingetõmbeaega maa kaitse ettevalmistamiseks, riigi majanduse korrastamiseks, Nõukogude vabariigi tagala kindlustamiseks ja kontrrevolutsiooniliste kollete likvideerimiseks.

Küsimus sellest, kas läheb korda saavutada rahu maailma imperialismi eelväe — Saksa imperialismiga, oli elu ja surma küsimuseks ka Eesti Nõukogude Vabariigile. Bolševike partei mõistis, et säilitades nõukogude võimu Venemaal, ta osutab kõige paremat ja kõige tõhusamat toetust kõigi maade proletaarlastele nende äärmiselt raskes võitluses oma kodanluse vastu. Lahendades küsimust — kuidas lülitada välja Nõukogude vabariiki sõjast, õpetas Lenin, et tuleb lähtuda mitte sellest, missugust imperialismi pidada vähemohtlikuks, vaid ainult sellest kaalutlusest, kuidas luua kõige soodsamad tingimused sotsialistliku revolutsiooni arendamiseks ja tugevdamiseks. Bolševike partei taktika aluseks pärast sotsialistliku revolutsiooni võitu peab olema põhimõte, kuidas saab õigemini ja kindlamini tagada sotsialistlikule revolutsioonile võimaluse ennast kindlustada või vähemalt vastu pidada ühel maal niikaua, kuni teised maad temaga ühinevad.¹

Lenini poolt formuleeritud bolševike partei programm selle küsimuse kohta nõudis tungivalt kohest rahutegemist Saksamaaga, sest et armee antud momendil absoluutselt ei olnud võimeline edukalt tagasi lööma Saksa pealetungi, sest oli täiesti võimatu kaitsta rannikut alates Riia juurest kuni Tallinnani. Sellise olukorra puhul loobumine rahu läbirääkimistest andis vaenlasele täiesti kindla võimaluse Liivimaa ülejäänud osa ja seejärel Eestimaa vallutamiseks ja suure osa meie vägede ümberhaaramiseks selja tagant ning lõpuks Petrogradi vallutamiseks. «Separaatrahu sõlmides,» väitis Lenin, «vabaneme suurimal määral... mõlemast vaenulikust imperialistlikust grupist, kasutades nende vaenu ja sõda, mis raskendab nende kokkulepet meie vastu,

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 410.

— kasutame seda, saades teatavaks ajaks vabad käed sotsialistliku revolutsiooni jätkamiseks ja kindlustamiseks.»¹

Nõukogumaa vajab rahulikuks tööks mõned kuud, et kindlustada proletariaadi diktatuuri, reorganiseerida majandus pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimise alusel, korraldada maa väiketalu poegade tarbijate ühistute ja linna vahel saaduste naturaalne vahetamine. «Niisugune reorganiseerimine aga,» kirjutas Lenin, «teeb sotsialismi võitmaks nii Venemaal kui ka kogu maailmas, luues ühtlasi kindla majandusliku baasi võimsale tööliste ja talupoegade Punaarmeele.»²

Seega võitlus rahutegemise eest Saksamaaga oli antud momendil see peamine lüli, millest oli tarvis kinni haarata, et lõplikult lahendada nõukogude korra kindlustamise küsimust.

Rahu eest võitlemise leninlikku programmi tuli parteil kaitsta teravas võitluses trotskistide ja «pahempoolsete kommunistide» rünnakute vastu, võitluses Vene kontrrevolutsiooni nii salajaste kui ka avalike, nii saksa kui ka Entente'i orientatsiooniga imperialismi agentide, Venemaa rahvuslike ääremaade kodanluse, sealhulgas ka eesti kodanluse vastu. Saksa imperialism kasutas ära rahvuslike ääremaade kodanluse viha nõukogude võimu vastu ja nende separatistlikke taotlusi mittevene rahvustega asustatud Venemaa ääremaade lahkulöömiseks ning «iseseisvate» kodanlike vabariikide lipu all tugevate kapitalistlike riikide protektoraadi alla andmiseks. Kasutades Trotski nõusolekut, sobitasid saksa imperialistid kokkuleppe Ukraina kontrrevolutsioonilise Kesk-Raada natsionalistidega. Nad lõid viimastest nukuvalitsuse, «tunnustasid» seda valitsust ning, sõlminud lepingu selle nukuvalitsusega, okupeerisid Ukraina, kasutasid viimast kui hüppelauda, et laiendada oma interventsiooni Nõukogude vabariigi lõunaosas.

Baltimaades kasutasid saksa intervendid eesti, läti ja leedu kodanlust, kes oli valmis teenima iga interventi, kui aga see tema poolt vihatud nõukogude võimu kukutaks. Eesti kodanluse ideoloogid kirjutasid küll, et eesti kodanluse separatistlikud tõekspidamised «kujunesid... üksmeelselt nii kehtiva enamliku korralageduse ja vägivalla kui ka Saksa okupatsiooni vastaseks», püüdes tõestada, et eesti

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 413.

² Sealsamas, lk. 413—414.

kodanlus oli Saksa okupatsiooni vastu ja taotles tõelist Eesti iseseisvust. Ajaloolised faktid lükkavad aga selle teesi ümber.

Tõetera eesti kodanluse ajaloolaste sõnades seisab selles, et eesti kodanlus eelistas Saksa okupatsioonile Entente'i riikide okupatsiooni. Eesti kodanlusele ei olnud teadmata eesti rahva iidne viha saksa parunite vastu ja kodanlus mõistis, et saksa okupantides näeb eesti rahvas oma iidseid vaenlasi. Sellepärast osa eesti kodanlusest püüdis varjata oma heatahtlikku suhtumist Eesti okupeerimisse saksa imperialistide poolt, mängides opositsiooni Saksa võimude suhtes, kutsudes üles passiivset vastupanu avaldama Saksa võimudele ja isegi saboteerima nende korraldusi toiduainete andmise alal. Niimoodi loodeti ebateadlike rahvamaside poolehoidu võita. Kutsuti üles mitte laskma «endid meelitada uutele valimistele ega allkirjadele» sakslaste poolt, sest et «Baltimaade iseseisvaks kuulutamine Saksa keisri poolt ei ole mitte Eestimaa iseseisvaks kuulutamine». Sellega eesti kodanlus püüdis end näidata eesti rahva tõelise «iseseisvuse» eest võitlejana saksa okupantide vastu. K. Pätsi areteerimist Saksa võimude poolt puhuti üles kui karistust, mida K. Päts pidi kandma eesti rahva huvide eest. Tegelikult oli see eesti kodanluse poolt osav maskeerimise abinõu.

Eesti töölisel ja töötaval talupojal, kogu töötav rahvas oli tunnistanud kõlbmatuks kodanluse diktatuuri, Eesti kodanliku vabariigi loomise ja Venemaa küljest lahtilõomise programmi. Nad kehtestasid Eestis proletariaadi diktatuuri nõukogude riigi vormis. Üle-eestimaalisel põllumajanduse kongressil 5.—6. jaanuaril 1918 ning eesti sotsialistlike sõjaväelaste esimesel kongressil 13. jaanuaril 1918 võeti vastu otsus, et Nõukogude Eesti jäägu föderatiivsetel alustel Vene NFSV koosseisu, millise soovi ülevenemaaline nõukogude kongress rahuldaski samal aastal.

Nagu näeme, tõeliselt suveräänne eesti rahvas oli oma tahte avaldanud, oli enda enesemääramise kohta tõeliselt vabatahtliku otsuse teinud.

Eesti kodanlus irvitas eesti rahva puhtsüdamliku veendumuse üle, et ta on suveräänne otsustama Eesti poliitilise saatuse ja iseseisvuse küsimust «sõltumatult suurriikide huvidest». Kodanlased tegid sõnu eesti rahva suveräänsusest ja varjasid tema eest, et nad selle suveräänsuse olid maha saherdanud Lääne imperialistlikele suurriikidele.

Eesti okupeerimise küsimuses etendas kodanlus üht kõige reetlikumat, kõige variserlikumat osa eesti rahva ajaloos. Eesti rahva silme ees väitis ta, et «eesti rahvas oma täies kogus Saksamaa-vägede poolt Eestimaa okupeerimise vastu on», eesti rahva selja taga aitas aga Saksa sõjaväe võimused kiiremini okupeerida Eestit ja andis lubaduse omalt poolt kergendada okupeerimist ülestõusu organiseerimisega Punaarmee tagalas. Esimese eesti polgu ülem polkovnik Ernst Põdder teatas eesti kodanluse nimel 21. veebruaril Haapsalus Saksa väeosa ülemale, et Eesti ei seisa Saksamaaga sõjajalal ega taha erapooletuna teha takistusi Saksa vägede edasitungiks.

Eesti kodanluse programmi toetasid eesti sotsialistid-revolutsionärid loosungiga «sõltumatu töövabariik» ja eesti menševikud, kes endid ise nimetasid «eesti sotsiaaldemokraatideks».

Lähtudes töörahva huvidest, nõukogude korra kindlustamise vajadustest, esitas Nõukogude valitsus rahuprogrammi, mis peegeldas kõigi maade rahvaste rahu taotlusi. Nõukogude valitsus tegi kõigile sõdivatele riikidele ettepaneku lõpetada sõda, sõlmida õiglane ja demokraatlik rahu ilma anneksioonide ja kontributsioonideta.

Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja Prantsusmaa, kel oli salakaval plaan tõmmata Nõukogude riik sõtta Saksamaa vastu ja Saksa sõjaväge kasutada interventsiooni teostamiseks Nõukogude vabariigis, lükkasid kõik Nõukogude valitsuse rahuettepanekud tagasi.

Entente'i riigid püüdsid tabada kaht jänest: likvideerida nõukogude kord Venemaal ja nõrgendada Saksamaad, säilitada Idarinne, et hoida Saksamaad kahe rinde pihtide vahel.

Saksamaa, kes taotles võitu Entente'i koalitsioonijõudude üle, oli huvitatud Idarinde likvideerimisest, et saada vabad käed otsustava löögi andmiseks oma vaenlastele Läänerindel. Lähtudes neist kaalutlustest, teatas Saksa valitsus, et ta on nõus alustama läbirääkimisi rahu sõlmimise küsimustes. Silmas pidades sotsialistliku revolutsiooni võitude kindlustamise vajadust ja nõukogude rahva huve ning et nurja ajada Entente'i interventsiooni kavad ja kätte võita rahu, kasutades ära teravaid vastuolusid imperialistide leeris, võis kujunenud jõudude vahekorra juures olla Nõukogude valitsuse ainuõigeks sammuks nõustumine separaatrahu läbirääkimistega.

20. novembril 1917 algasid Brest-Litovskis läbirääkimised vaherahu tegemise üle. 22. novembril 1917 kirjutati alla leping sõjategevuse lõpetamise kohta Nõukogudemaa relvastatud jõudude ja Saksamaa ning tema liitlaste relvastatud jõudude vahel alguses 10-ks päevaks. 2. detsembril kirjutati alla vaherahulepingule. Vaherahu tehti 28-ks päevaks, s. o. 4. detsembrist 1917 kuni 1. jaanuarini 1918. Lepingus öeldi, et vaherahu tähtaja lõppemisel see pikeneb automaatselt seni, kui üks pooltest teatab, et leping on kaotanud oma kehtivuse, kusjuures see pool, kes lepingu tühistab, peab teatama teisele poolele sellest 7 päeva enne vaherahu lõpetamist.

9. detsembril 1917 alustati läbirääkimisi rahu tingimuste üle ja rahulepingu sõlmimise kohta.

Samal päeval Pariisis kokkukutsutud Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa esindajate konverentsil asuti Nõukogude vabariigi vastu interventsiooni teostamise ja Nõukogudemaa tükeldamise plaani väljatöötamisele. Seal võeti vastu otsus anda abi Ukraina, Soome, Siberi ja Kaukaasia kontrrevolutsioonilistele valgekaartlikele valitsustele, kodanlik-natsionalistlikele gruppidele Baltimail, sealhulgas ka eesti kodanlusele.

10. detsembril 1917 sõlmiti Inglise ja Prantsuse valitsuse esindajate vahel konventsioon, kus nad kokku leppisid mõjusfääride piiride suhtes Lõuna-Venemaal.

Nõukogude valitsus tegi kõik võimaliku, et saavutada üldist demokraatlikku rahu. Brest-Litovskis oli Nõukogude delegatsiooni ülesandeks teha kõik selleks, et rahu sõlmitaks demokraatlikel alustel, anneksioonide ja kontributsioonideta. Seevastu Saksa delegatsioon taotles oma anastuskavade realiseerimist. Ta nõudis, et kõik tsaari-Venemaa maa-alad, mis olid Saksa vägede poolt okupeeritud, nagu Poola, Ukraina okupeeritud osa, Leedu, suurem osa Lätist ja saared Eesti rannikul, jääksid Saksamaa kätte.

Eesti töörahva hulgas jälgisid kogu aeg põnevusega rahuläbirääkimiste käiku Brestis. Läbirääkimistel paljastati Saksa delegatsiooni manöövrid, kes püüdis kasutada Nõukogude valitsuse poolt «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioonis» fikseeritud rahvaste enesemääramisõiguse loosungit oma anastuslike taotluste õigustamiseks. Saksa delegatsioon, toetudes tema enda näpunäidetel saksa parunite ja eesti «hallparunite», s. o. kulakute poolt koostatud «dokumentidele», püüdis tõestada, et anastatud territoor-

riimid, sealhulgas ka Saaremaa, Hiiumaa ja Muhu saar, on kasutanud enesemääramisõigust ja väljendanud soovi jääda Saksa keisri protektoraadi alla. Kuid nende saarte elanikud avaldasid oma esindajate ühisel koosolekul 21. jaanuaril 1918 vastuvõetud resolutsioonis otsustavalt protesti Saksa delegatsiooni sellise jultunud teadaande vastu. «Saare elanike üldkoosolek,» kirjutasid nad, «protesteerib kõige otsustavamalt saksa imperialistide tegevuse vastu, kes koguvad vägivaldsel teel allkirju saare elanikelt, et sel viisil sundida saari oma võimule alistuma.

Meie... nõuame, et saartelt viibimata ära viidaks kõik Saksa väeosad ja võimud ja et saare elanikele antaks võimalus vabalt otsustada, missuguse poole valitsuse alla nad tahavad jääda.»

«Saarte elanikud kuulutavad avalikult,» kirjutasid koosolekust osavõtjad edasi, «et ainult ühtsuses vaba Venemaaga võivad nad edasi areneda. Saarte elanikud võivad usaldada ainult Venemaa Nõukogude valitsust. Saarte elanikud lähevad koos vaba revolutsioonilise demokraatiaga.»¹

Partei ja Nõukogude valitsuse juhile Leninile olid saksa imperialistide tagamõtted selged. Mitte sellepärast, et kapituleeruda nende ees, nagu arvasid «pahempoolsed kommunistid», vaid selleks, et säilitada Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võite, et anda nõukogude võimule võimalust tugevneda ja teda säilitada, et tõeliselt ette valmistuda vastulöögi andmiseks interventidele ja sellega osutada kõigi maade proletariaadile «kõige paremat, kõige tõhusamat toetust tema uskumatult raskes, rängas võitluses oma kodanluse vastu»,² nõudis Lenin rahu tegemist nendel rasketel tingimustel, mida esitasid saksa imperialistid.

Lenini seisukoha vastu astusid välja «pahempoolsed kommunistid», eesotsas Buhharini ja Trotskiga.

Kujunenud lahkarvamuste läbiarutamiseks ja esinenud seisukohtade selgitamiseks sõja- ja rahuküsimuses kutsuti 8. jaanuaril 1918 kokku nõupidamine silmapaistvate parteitegelaste osavõtul, kes olid saabunud III ülevenemaalisele nõukogude kongressile Petrogradist, Moskvast, Uraalist, Volgamaadest. Sel nõupidamisel esitas Lenin arutamiseks oma «teesid separaatse ja anneksionistliku rahu viivita-

¹ «Tööline» nr. 30, 7. veebruaril 1918.

² V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., Tallinn 1955, lk. 42.

matu sõlmimise küsimuse kohta». Lenin rõhutas, et rahvusvaheliste ülesannete lahendamisel antud hetkel tuleb lähtuda sellest seisukohast, et peamiseks on sotsialistliku vabariigi säilitamise huvid. Kuna seda, kas sotsialistlik revolutsioon Saksamaal puhkeb lähema poole aasta jooksul või mitte, ei ole võimalik ette näha, ja kuna Saksa valitsus 7. jaanuaril 1918 tegelikult oli esitanud Nõukogude valitsusele ultimaatum: kas sõja jätkamine või anneksionistlik rahu, on tarvis kohe edasilükkamatult otsustada küsimus, kas võtta praegu vastu see anneksionistlik rahu või asuda otsekohe pidama revolutsioonilist sõda.¹

Lenin purustas kõik «pahempoolsete kommunistide» vastuväited, kes hirmutasid, et «separaatrahu tähendab praegu objektiivselt kokkulepet saksa imperialistidega», et selline rahu oleks täielik lahtiütlemine proletaarse internationalismi printsiipidest, sest Saksamaaga rahu sõlmides reedab Nõukogude valitsus Poola, Leedu, Kuramaa, Saaremaa, Muhu ning Hiiu saare rahvad, reedab sotsialistliku revolutsiooni huvid Euroopas, muuhulgas ka Saksamaal. Lenin paljastas ja iseloomustas «pahempoolsete kommunistide» väiteid «revolutsioonilise sõja» poolt kui selliste inimeste poliitikat, kes püüavad saavutada efektset käeliigutust, kuid ignoreerivad objektiivset klassijõudude vahekorda ja materiaalseid tegureid. Lenin näitas, et «pahempoolsed kommunistid» teevad fraase revolutsioonilisest sõjast, kuid ei suuda või ei taha mõista, mida kujutab endast revolutsiooniline sõda kodanlike riikide vastu, ei mõista, et tõeliselt revolutsiooniline sõda tol ajal võis olla «sotsialistliku vabariigi sõda kodanlike riikide vastu selgesti püstitatud... eesmärgil — kukutada teiste maade kodanlus». ² Seda eesmärki Nõukogudemaa ei võinud endale püstitada. Igasugune muu sõda oleks objektiivselt tähendanud Nõukogude vabariigi muutumist saksa imperialistide või nende vastaste käsilaseks.

Lenin hoiatas, et sündmuste käik sõja jätkamise korral kujuneb paratamatult niisuguseks, et väga rasked kaotused sunnivad Venemaad sõlmima veelgi ebasoodsama separaatrahu, kusjuures seda rahu tehakse mitte Nõukogude valitsuse, vaid mingisuguse teise, näiteks kodan-

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 409.

² Sealsamas, lk. 414.

like ja väikekodanlike parteide bloki valitsuse poolt.¹ Sel-
line käik oleks tõesti tähendanud internatsionaalsetest
printsipiidest lahtiütlemist, parandamatu hoobi andmist
rahvusvahelisele sotsialistlikule revolutsioonile ja oleks
teinud võimatuks saavutada enesemääramist poola, leedu,
läti ja eesti rahvale. Sotsialistlik vabariik on teinud kõik,
mida ta võis teha enesemääramisõiguse teostamiseks
Soome ja Ukraina suhtes. Kui aga konkreetne asjade käik
on kujunenud selliseks, et sotsialistliku vabariigi olemas-
olu on hädaohus mõnede rahvuste (Poola, Leedu, Kura-
maa) enesemääramise õiguse rikkumise pärast, siis on
enesestmõistetav, et sotsialistliku vabariigi säilitamise
huvid peavad saama asetatud kõrgemale.

Eespool mainitud nõupidamisest võttis osa 63 partei
silmapaistvamat tegelast. 63 inimesest hääletas Lenini
teeside poolt ainult 15. Trotski ettepaneku — ei sõda ega
rahu — poolt hääletas 16. Revolutsioonilise sõja poolt
oli 32, s. o. enamus.

Kuna tulid teated revolutsioonilise liikumise kasvust
Saksamaal ja Austrias (Berliinis ja Viinis olid tekkinud
töölise saadikute nõukogud, puhkesid relvastatud kokku-
põrked), mis lasksid oletada, et revolutsioon Saksamaal on
alanud ja võis oodata, et sõja poolt olev partei, eesotsas
keiser Wilhelm II-ga, kukutatakse, leidis Lenin võimaluse
võtta tarvitusele rahuläbirääkimiste venitamise taktika, et
võita aega seni, kuni revolutsioon pühib minema saksa
imperialistid ja vabastab Nõukogudemaa vajadusest vastu
võtta anneksionistlik rahu. 11. jaanuaril 1918 enamus bol-
ševike partei Keskkomitee liikmeid hääletas selle taktika
poolt.

Samal ajal, kui parteis ja partei Keskkomitees käis võit-
lus trotskistide ja «pahempoolsete kommunistide» vastu
saksa imperialistide rahutingimuste vastuvõtmise pärast,
valmistas saksa sõjaväelaste klikk ukraina kodanlikele nat-
sionalistidele toetudes uut hoopi Nõukogude vabariigile
Ukrainas.

Ukraina töötav rahvas oli kontrrevolutsioonilise, puru-
kodanliku nn. Kesk-Raada valitsuse oma pealinnast minema
kihutanud ja 11.—12. detsembril 1917 üle-ukrainalisel esi-
mesel nõukogude kongressil nõukogude võimu välja kuulut-
anud ning moodustanud oma nõukogude valitsuse. Vaata-

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 413.

mata sellele, olles kontaktis Entente'i riikide imperialistidega, eriti Prantsuse valitsusega, saatis kontrrevolutsiooniline Kesk-Raada 28. detsembril 1917 delegatsiooni Brest-Litovskisse sakslastega rahuläbirääkimisi pidama. 13. jaanuaril 1918 avaldas Kesk-Raada nn. IV universaali, milles teatas, et ta katkestab sidemed Vene Nõukogude Vabariigiga.

Trotski, selle asemel et protesteerida Kesk-Raada delegatsiooni tunnustamise vastu ja nõuda selle ärasaatmist, andis nõusoleku lubada seda delegatsiooni rahuläbirääkimistele. Saksa okupandid kasutasid kohe seda Trotski teenet. 27. jaanuaril sõlmisid nad Ukrainast minema kihutatud Kesk-Raada valitsusega separaatrahu, kuigi sel valitsusel puudusid vajalikud volitused. Selle lepinguga Saksamaa kohustus andma sõjalist abi Kesk-Raadale võitluses bolševike vastu. Vastutasuks selle eest Kesk-Raada kohustus andma Saksamaale 5 kuu jooksul üks miljon tonni vilja, ligi 50 000 tonni veiseid (eluskaalus), 400 miljonit kanamuna, suure hulga kanepit, lina, mangaanimaaki ja palju muud. Selle lepinguga Saksamaa avas tee Ukraina anastamiseks.

Olles alla kirjutanud lepingu Ukraina Kesk-Raadaga, esitas Saksamaa samal päeval Nõukogude delegatsioonile Brest-Litovskis ultimaatumi anda hiljemalt 28. jaanuaril kindel vastus, kas Nõukogude valitsus on nõus alla kirjutama rahulepingule neil tingimustel, mida esitas Saksamaa, või ei.

Lenin oli 11. jaanuaril vastuvõetud VSDT(b)P Keskkomitee otsusele toetudes andnud Trotskile direktiivi venitada rahuläbirääkimisi niikaua kui see võimalik on; kui aga Saksamaa esitab ultimaatumi, kirjutada rahuleping alla aega viitmata neil tingimustel, millised dikteeritakse Saksamaa poolt. Trotski ei täitnud Lenini poolt edasiantud VSDT(b)P Keskkomitee direktiivi. 28. jaanuaril teatas Trotski Saksa delegatsioonile, et ta loobub rahulepingule alla kirjutamast, et Nõukogude vabariik jätkab armee demobiliseerimist ja sõda pidama ei hakka. Sellega andis Trotski sakslastele põhjuse relvastatud pealetungi alustamiseks. See oli koletu tegu. Saksa imperialistid ei julgenud unistadagi, et Trotski niisuguse teenega hakkama saab.

Oli tekkinud järsk olukorra muutus. Nüüd oli tarvis anda vastavaid juhendeid parteiorganisatsioonile Eestis. Sel kaalutlusel kutsuti 10. veebruaril 1918 Tallinnas kokku

VSDT(b)P Eesti organisatsiooni kongress, mille päevakorda olid võetud järgmised punktid: 1) aruanded tööst kohapeal; 2) partei nimetuse muutmisest; 3) Eesti Tööraha Kommunist; 4) maksudest; 5) Eestimaa Asutavast Kogust.

Nagu näeme, kongress pidi lahendama eesti rahvale olulisi küsimusi, seadma eesti kommunistide ette uusi ülesandeid võitluses nõukogude võimu eest.

Päevakorra esimese punktina tulid arutusele Saksa vägede sissetungi vastu ettevalmistamise, kontrrevolutsioonilise tegevuse vastu võitluse tugevdamise, sotsialistliku Punaarmee formeerimise kiirendamise küsimused. Need tõrjusid muud küsimused teisele kohale. Kongress ei saanud kõiki küsimusi läbi arutada. Ta valis delegaadid VII kongressile ja lõpetas oma töö, kohustades organisatsioon ette võtma kiired abinõud töö ümberkorraldamiseks Saksa imperialistlike vägede sissetungi puhul.

Saksa imperialistid rikkusid reetlikult vaheahu tingimusi, mille kohaselt pool, kes tahtis lõpetada vaheahulepingu kehtivust, pidi teatama sellest teisele poolele 7 päeva enne sõjategevuse algust. Saksa väejuhatas teatas Nõukogude valitsusele vaheahu tühistamisest 16. veebruaril ja sõjategevuse alustamisest kell 12.00 18. veebruaril 1918.

17. veebruari õhtul tuli kokku VSDT(b)P Keskkomitee, et välja töötada vajalikud abinõud sakslaste pealetungi seismapanemiseks. Sel istungil «pahempoolsete kommunistide» liidrid ei julgenud enam välja tulla «revolutsioonilise sõja» loosungiga ja loobusid hääletamast sellises vormis esitatud loosungi eest. Kuid ka ettepanek — viivitamatult alustada Saksamaaga uuesti läbirääkimisi rahu tegemiseks — ei saanud vajalikku enamust. 11-st Keskkomitee liikmest ainult 5 hääletasid poolt, ülejäänud 6 olid vastu. «Pahempoolsete kommunistide» liidrid avaldasid arvamust, et tuleb veel oodata pisut ja mitte rutata rahuläbirääkimise uue algusega, kuni täiel määral selgub pealetungi ulatus ja ilmneb pealetungi mõju töölisliikumisele Läänes. Selle seisukoha vastu hääletasid Keskkomitee liikmed Lenin, Stalin ja Sverdlov. Istungi lõpul läks Leninil ja ta pooldajatel korda saada enamik ühe hääle võrra oma ettepaneku poolt, et kui sakslaste pealetung muutub tõsiasjaks ja revolutsioonilist liikumise tõusu Saksamaal ega Austrias ei esine, siis teha rahu.

Nagu öeldud, 18. veebruaril 1918 alustasid Saksa väed

pealetungi kogu rindel, Balti merest kuni Musta mereni. 30 Saksa diviisi liikusid edasi Nõukogudemaale, neist 15 diviisi läbi Narva ja Pihkva Petrogradi peale. Juba hommikul tuli uuesti kokku Keskkomitee. Selle päeva vältel koostati kolm protokollit. Hommikul toimunud esimesel koosolekul tegi Lenin uuesti ettepaneku rahuleping viivitamata alla kirjutada, teha kohe ettepanek alustada uuesti rahuläbirääkimisi. See ettepanek lükati 7 häälega tagasi. Poolt hääletasid kuus Keskkomitee liiget. Öhtusel istungil Lenin, Stalin ja Sverdlov kordasid oma hommikust ettepanekut — alustada uuesti läbirääkimisi. Buhharin astus jällegi selle vastu välja. Trotski tegi uue ettepaneku: läbirääkimisi mitte alustada, vaid nõuda sakslaste käest nende formuleeritud nõudmised.

Nähes, et asi hakkab lubamatult pikale venima, mis toob nõukogude korrale hukkamise, esitas Lenin ultimatiivses vormis ettepaneku panna hääletamisele: kas peab kohe pöörduma Saksa valitsuse poole ettepanekuga viivitamatult teha rahu või mitte. 13-st Keskkomitee liikmest seitse hääletasid Lenini ettepaneku poolt. «Pahempoolsed kommunistid» Buhhariniga eesotsas hääletasid vastu (5 vastu, üks jäi erapooletuks).

Lenini ettepanek sai vaid kaks häält rohkem, siiski oli see enamus, mis tähendas Lenini võitu. Telegrammi tekst Saksa valitsusele tehti ülesandeks koostada Leninil. Samas Lenin kirjutaski telegrammi teksti valmis. Sama päeva õhtul kutsuti kokku nii bolševike kui ka pahempoolsete sotsialistide-revolutsionääride keskkomitee ühine koosolek, kus arutati Lenini poolt koostatud tekst läbi, kinnitati ja ööl vastu 19. veebruari saadeti Berliini.

Kuigi Nõukogude valitsus raadio teel teatas oma nõusolekust rahu teha, ignoreerisid Saksa sõjaväevõimud seda fakti. Nad jätkasid pealetungi, anastasid Nõukogude Läti, Eesti ja Valgevene territooriumi.

21. veebruaril pöördus Nõukogude valitsus rahva poole üleskutsega «Sotsialistlik isamaa on hädaohus», milles kutsus üles kogu rahvast organiseerima vastupanu saksa imperialistidele. Kõikjal asuti veel suurema energiaga organiseerima Punaarmee. VSDT(b)P Eestimaa Komitee asus organiseerima vastupanu Eestis. Samal päeval avaldas Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee üleskutse «Kogu eesti töörahvale», milles kutsuti relvi

kätte võtma, et sissetunginud vaenlast ühisel jõul tagasi lüüa.¹

19. veebruaril peeti ära Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee ja Tallinna Nõukogu Täitevkomitee, sõjaväe ning mere- ja sõjalaevastiku nõukogude täitevkomiteede koosolek, kus moodustati Tallinna kindlustatud piirkonna kaitsmiseks kolleegium,² kes võttis vastulöögi organiseerimise sakslastele Tallinna lähistel enda peale, asus kaitse organiseerimisele kogu Eestis, sõjaväeladude, sõjaliselt tähtsate objektide ja kindlustuste hävitamisele, et need ei satuks sakslaste kätte. Kolleegium tegi esimesele eesti polgule ülesandeks tagasi tõrjuda sakslaste katsed maabuda Eesti mandrile, kaitsta Haapsalust Tallinnasse viivat teed. Polgu komandör Põdder asus reetmise teele. Sel ajal kui eesti töölised, sulased, maata talupojad, soldatid ja madrused käsi käes vene soldatite ja madrustega ühtses revolutsioonilises vaimustuses pingutasid jõudu selleks, et anda vastulöök saksa anastajatele, pidas eesti kodanlus läbirääkimisi Saksa väejuhatusega ühise löögi andmiseks eesti tööliste ja talupoegadele, reetis eesti rahvast ühel ajal nii sakslastele kui ka inglastele, prantslastele ja ameeriklastele. Oli välja töötatud salajane kava organiseerida üldine mäss Eestis Punaarmee tagalas, mis pidi algama samal ajal, kui sakslased alustavad pealetungi. Signaali ülestõusuks pidi andma esimene eesti polk Haapsalus. Selle polgu komandör Põdder oli ühendusse astunud Saksa sõjaväe võimudega ja andnud lubaduse polk vastupanuta üle anda sakslastele ja toetada sakslaste pealetungi mässuga nõukogude võimu vastu.

20. veebruaril alustasid sakslased Muhu saarelt pealetungi Virtsu ja Lihula peale, 21. veebruaril Hiiu saarelt Haapsalu peale.

20. veebruaril anti esimese eesti polgu komandörile kolleegiumi poolt käsk võtta sisse positsioonid sakslaste vastu rannikul. Põdder ei täitnud seda korraldust ja andis omakorda käsu areteerida maakonna komissar, Haapsalu maakonna nõukogu liikmed ja partei- ning nõukogude aktiiv. Vormsi saarel kaitsel olnud madrused said Põdderilt reetliku käsu mandrile tulla. Randumisel piirati nad sisse ja desarmeeriti.

¹ «Eesti Teataja» nr. 32, 22. veebruaril 1918.

² Tallinna Nõukogu protokoll, 19. veebruaril 1918.

Samasuguse mässuaktiga kavatses eesti kodanlus enne sakslaste saabumist võtta enda kätte Tartu ja rida teisi linnu ja tähtsamaid asulaid, et puhastada tee sakslaste takistamatuks liikumiseks Nõukogudemaa sügavusse. Kuid Tartus ja mujal need katsed likvideeriti aegsasti.

Esimese eesti polgu komandöri reetmise tagajärjel avati sakslastele kõige lühem tee kiireks liikumiseks Tallinna peale. Väikesearvulised Punakaardi salgad olid sunnitud taganema ülekaalus olevate ja hästirelvastatud vaenlase jõudude survele. Punakaardi salgad asusid kaitsele Keila raudteejaama lähedusse. Siin puhkes äge lahing ebavõrdsete jõudude vahel. Punakaardiväelastel olid relvadeks vaid vintpüssid ja kuulipildujad, sakslastel aga peale nende ka välikahurid. Kuigi punakaardiväelaste hulgas oli neid, kel puudus sõjaline väljaõpe, võitlesid nad mehiselt ja tõrjusid sakslaste rünnakuid kartmatult tagasi. 23. veebruaril Keila all langesid kangelaslikult paljud eesti rahva paremad pojad ja tütreid, nende hulgas Balti Puuvillavabriku nais-töoline, tuline patrioot Alice Tisler.

Vaenlase hästirelvastatud ja ülekaalukate jõudude survele olid punakaardiväelased sunnitud loovutama Keila sakslastele ja taganema Tallinna suunas.

Et Saksa VIII armee, kes suundus Riiast Pihkva poole, tungis mitme diviisiga lõunast peale ka Pärnu, Volmari—Viljandi, Valga—Tartu—Rakvere ja Võru—Tartu—Narva suunas, lõigates ära taganemisteed itta, võeti Eestimaa Nõukogude ja Tallinna Nõukogu Täitevkomitee ning Tallinna revolutsioonilis-demokraatlike organisatsioonide ühisel nõupidamisel 23. veebruaril vastu otsus valmistuda evakueerimiseks ja avaldati elanikkonnale vastav üleskutse. Punakaardi salkadel kästi taanduda lahingutega Narva suunas, Tallinna kaitseks määratud Punakaardi salkadel ja Tallinna sõjalaevastiku baasis asuvail laevadel tuli kaitsta Tallinna viimase võimaluseni.

Selle otsuse vastu astusid välja mõned «pahempoolsete kommunistide» pooldajad eesti bolševike organisatsioonis Võõlmanniga eesotsas, kes asusid seisukohal, et Eestist väljataganemine on «revolutsiooni reetmine», ja koos sotsialistide-revolutsionääridega nõudsid sõja jätkamist Saksa imperialismi vastu.

24. veebruaril alustati nõukogude võimu ja sõjaväe ning

viimase juhtimise organite evakueerimise tööd. Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee ja Tallinna Nõukogu Täitevkomitee asusid sõjalaevadele ning jätkasid seal tööd.

25. veebruaril pärast lõunat tungisid esimesed Saksa väeosad Tallinna. Laevad sõjaväega lahkusid Tallinna reidilt. See ei tähendanud veel, et võitlus Eesti mandril sakslaste vastu oli lõppenud. Sellal kui Tallinna kaitsnud soldatid, madrused ja punakaardiväelased laevadel suundusid Helsingi poole, pidasid maismaal (Põhja-Eestis) punakaardiväelased ühes võitlusvõime säilitanud sõduritega taandudes lahinguid pealesuruvate Saksa eelvägedega. Kogu Lõuna-Eesti oli juba sakslaste poolt okupeeritud. Taganemiseks oli jäänud vaid kitsas maariba Soome lahest Tallinna—Narva—Petrogradi raudteeliinini.

23. veebruaril hakkas saabuma Eestist taganevatele jõududele abijõude. Puhkesid lahingud Rakvere pärast. 27. veebruaril langes Rakvere sakslaste kätte. Punakaardi ja Punaarmee jõud taganesid järk-järgult, tõkestades ja hävitades sakslasi, alguses Sompa jaama, siis Jõhvisse, Vaivarasse ja 3. märtsil jõudsid Narva alla. Saksa väed tahtsid ühe löögiga tungida Narva, kuid nad peatati. Terve päev kestnud lahingud ei toonud sakslastele edu. Videviku saabumisel olid nad sunnitud taganema.

Punaarmee ja Punakaardi kangelaslikud löögid Keila, Rakvere, Narva ja Pihkva all peatasid sakslaste pealetungi. Saanud väärilise õpetuse nõukogude rahvalt, nõustusid sakslased rahu tegema.

22. veebruaril oli Saksa sõjaväe ülemjuhataja Dvinskis andnud Nõukogude valitsuse kullerile üle ultimaatumi uute rahutingimuste kohta. 23. veebruaril saabus see Petrogradi. Nüüd nõudis Saksamaa mitte üksnes neid maid, mis olid tema poolt okupeeritud 10. veebruariks, vaid kogu Läti, Eesti, Ukraina ja Soome territooriumi. Ukraina ja Soome anastamist motiveeriti sellega, et nende kodanlike valitsustega on Saksamaa juba sõlminud rahulepingud.

Uued rahutingimused võeti kaalumisele VSĐT(b)P Keskkomitees 23. veebruaril. Lenin tegi ettepaneku võtta rahutingimused pikema arutuseta vastu. «Pahempoolsete kommunistide» liider Buhharin jätkas võitlust Keskkomitee enamuse vastu ja nõudis, et neid rahutingimusi vastu ei võetaks. Lenini ettepanek sai ka sel korral enamuse. 7 häälega poolt, 4 hääle vastu ning 4 erapooletu häälega võeti vastu otsus:

1) võtta Saksamaa ettepanek viivitamatult vastu; 2) valmistuda kohe revolutsiooniliseks sõjaks (otsus võeti vastu ühel häälel); 3) viia läbi nõukogude valijate hulgas Petrogradis ja Moskvast referendum, et teada saada rahva suhtumist rahu sõlmimise küsimusse (võeti vastu ühel häälel, kolme erapooletuks jäämisel).

Vastuvõetud VSĐT(b)P Keskkomitee otsuse puhul andsid Buhharin ja ta pooldajad Keskkomiteesse avaldused, milles teatasid, et nad lahkuvad oma ametikohtadelt nõukogude ja parteitöös, jättes endile täieliku vabaduse agiteerida parteis ja väljaspool teda.

Samal päeval toimus VSĐT(b)P Keskkomitee ja pahempoolsete sotsialistide-revolutsionääride partei keskkomitee ühine istung. VSĐT(b)P Keskkomitee otsus võtta vastu rahutingimused sai enamuse. See otsus kiideti samal päeval heaks Ülevenemaalise Nõukogude Kesktäitevkomitee bolševike ja pahempoolsete sotsialistide-revolutsionääride fraktsioonis eraldi ja pärast nende fraktsioonide ühisel istungil. Ööl vastu 24. veebruari kutsuti kokku Ülevenemaalise Nõukogude Kesktäitevkomitee plenaaristung. Pärast Lenini ettekannet rahutingimuste kohta ja pärast seda, kui enamuse neist bolševike partei liikmetest, kes olid rahutingimuste vastuvõtmise vastu, lahkusid istungilt hääletamisest osa võtmata, hääletasid bolševike fraktsiooni nimel esitatud rahutingimusi vastuvõtmist pooldava resolutsiooni projekti poolt 116, vastu olid 84, erapooletuks jäid 26.

24. veebruaril VSĐT(b)P Keskkomitee istungil kinnitati uus rahudelegatsiooni koosseis. 1. märtsil algasid uuesti rahuläbirääkimised Brest-Litovskis. 3. märtsil kirjutas Nõukogude delegatsioon ilma arutamisetähta alla rahulepingule.

4. märtsil lahkusid Punakaardi salgad Narvast, siirdudes Jamburgi (praegune Kingissepp), et formeeruda seal Punaarmee regulaarpolkudeks ning võidelda koos vene tööliste ja talupoegadega sisemise kontrrevolutsiooni ja välismaiste imperialistide vastu Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi, proletaarse revolutsiooni kantsi säilitamise eest, kelle poole vaatas lootusrikkalt kogu töötav rahvas ja kes töötas ka eesti töörahvale vabanemist tema ülesostetavast kodanlusest ja rahvusvahelistest kiskjatest.

Pärast seda kui VSĐT(b)P Keskkomitee oli 23. veebruaril teinud otsuse vastu võtta sakslaste poolt dikteeritud

rahutingimused, kujundasid «pahempoolsed kommunistid» omaette fraktsiooni ja seadsid endale ülesandeks nurja ajada rahulepingu kinnitamine partei ja nõukogude kongressi poolt. Nad arendasid pöörast agitatsiooni parteis ja väljaspool parteid rahulepingu ratifitseerimise vastu. Nad löid endile tugiala VSDT(b)P Moskva piirkonna büroo näol ja muutsid ta oma fraktsiooniliseks keskuseks.

Piiratud koosseisuga VSDT(b)P Moskva piirkonna büroo istungil 24. veebruaril võtsid «pahempoolsed kommunistid» vastu resolutsiooni, milles avaldasid umbusaldust partei Keskkomitee otsusele ja väitsid, et nad keelduvad allumast neile Keskkomitee otsustele, mis on seotud rahulepingu tingimuste elluviimisega.¹ Veel enam. Resolutsioonile seletuseks lisatud kirjas nad rõhutasid, et «rahvusvahelise revolutsiooni huvides me peame otstarbekohaseks leppida nüüd puhtformaalseks muutuva nõukogude võimukadumise võimalusega».² Nad ähvardasid, et peavad vaevalt välditavaks partei lõhenemist lähemal ajal.

Lenin nimetas «pahempoolsete kommunistide» seisukohti veidraks ja koletuks.

«Pahempoolsed kommunistid» hakkasid välja andma oma fraktsioonilist iga päev ilmuvat häälekandjat «Kommunist», mis ilmus Petrogradis 5. märtsist 19. märtsini 1918.

6. märtsil «pahempoolsed kommunistid», eesotsas Buhhariniga, avaldasid üleskutse «Kõigile partei liikmetele!», milles kutsusid üles nurja ajama rahulepingu kinnitamist partei VII kongressil.

Pärast seda, kui partei Keskkomitee oli häälteenamusega teinud otsuse vastu võtta sakslaste poolt esitatud rahutingimused, koondas Lenin kogu oma jõu «pahempoolsete kommunistide» lõhestava tegevuse purustamiseks. Artiklites «Õnnetu rahu küsimuse ajaloost», «Revolutsioonilisest fraasist», «Sügelistest», «Kas rahu või sõda?», «Milles peitub viga?», «Õnnetu rahu», «VSDT (bolševike) Partei Keskkomitee seisukoht separaatse ja anneksionistliku rahu küsimuses», «Ränk, kuid vajalik õppetund», «Veider ja koletu», «Tõsine õppetund ja tõsine vastutus» paljastas ta «pahempoolsete kommunistide» olemust.

Keskkomitee, eesotsas Leniniga, kutsus partei liikmeid

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., Tallinn 1955, lk. 48.

² Sealsamas, lk. 48—49.

toetama rahulepingu ratifitseerimist. VSDT(b)P Keskkomitee leninlastest liikmete võitlus «pahempoolsete kommunistide» vastu kongressile eelnenud perioodil valmistas ette leninliku kooseksisteerimise ja rahupoliitika võidu VK(b)P VII kongressil.

VK(b)P VII kongress tuli kokku 6. märtsil 1918 Moskvas. See oli erakorraline kongress, mis kutsuti kokku selleks, et otsustada Nõukogude vabariigi päästmine imperialistlikust sõjast ja kinnitada Bresti rahuleping. Lenin paljastas kongressil «pahempoolsete kommunistide» reeturliku osa, kes oma «revolutsiooniliste fraaside» poliitikaga kutsusid esile kriisi parteis. Oma kisaga selle kohta, et häbistav rahu on teotuseks, Läti, Poola, Leedu ja Eesti reetmiseks, samuti oma võitlusega Lenini ettepaneku vastu teha rahu juba rahuläbirääkimiste alguses Saksa valitsuse poolt ettedikiteeritud tingimustel, ajasid «pahempoolsed kommunistid» nurja rahu sõlmimise siis, kui selleks paras aeg oli, ja tegid võimatuks Läti, Eesti, Valgevene ja Ukraina Nõukogude Vabariigi päästmise Saksa okupatsiooni ikke alt. Nad püüdsid esile kutsuda protesti bolševike ning Nõukogude valitsuse poliitika vastu Nõukogude riigi läänepoolsete ääremaade rahvastelt ja saada endale poolehoidjaid nende ääremaade rahvustest kommunistide hulgas võitluseks partei vastu. «Pahempoolsete kommunistide» idee eesti rahva «reetmisest» aga laenas neilt ja kasutas ära võitluses bolševike vastu eesti kodanlus.

Lenini aruandele partei Keskkomitee poliitilisest tööst ning sõjast ja rahust seadsid «pahempoolsed kommunistid» vastu oma nn. «Teesid käesolevast momendist», milles süüdistasid parteid «puht-proletaarsest», s. o. klassiparteist «üldrahvuslikuks parteiks» muundumises ja nõudsid rahulepingu annulleerimist.

28 häälega poolt ja 9 häälega vastu, ühe erapooletuks jäämisega, võttis kongress vastu Lenini poolt esitatud resolutsiooni, kus tunnistati leninlik joon Bresti rahu küsimuses õigeks ja lepingu sõlmimine kujunenud jõudude vahekorra juures maailma tandrill vältimatuks ning vajalikuks. Keskkomiteed volitati igal hetkel tühistama kõik rahulepingud imperialistlike ja kodanlike riikidega ning kuulutama, kui see on vältimatu ja vajalik, neile sõda,¹ et kaitsta sot-

¹ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, I osa, Tallinn 1956, lk. 406.

sialismi kantsi. Kongress mõistis hukka Trotski ja «pahempoolsete kommunistide» seisukohad, häbimärgistades lüüasaanud «pahempoolsete kommunistide» katseid jätkata oma lõhestavat võitlust partei vastu kongressil.

VK(b)P VII kongress tegi ära suure, ajaloolise tähtsusega töö, ta andis purustava löögi «pahempoolsetele kommunistidele» ja trotskistidele, saavutas Nõukogudemaasõjast väljatoomise, saavutas rahu, hingetõmbeaja, mis võimaldas parteil võita aega Punaarmee organiseerimiseks ja kergendas sotsialistliku korra maksmapanemist rahvamajanduses.

Kuid võitlus rahu eest Entente'i imperialistide ja «pahempoolsete kommunistide» vastu ei lõppenud VK(b)P VII kongressil. Pärast Bresti rahu allakirjutamist püüdsid Entente'i imperialistid, eesotsas ameerika imperialistidega, nurja ajada Bresti rahu ratifitseerimist ja uuesti tõmmata Nõukogudemaad sõtta Saksamaa vastu, et hõlpsam oleks kukutada nõukogude korda.

Koos imperialistidega ründasid parteid «pahempoolsed kommunistid», kes taotlesid samuti, et Bresti rahu ei ratifitseeritaks. Trotski, «pahempoolsete kommunistide» rühm, eesotsas Buhhariniga, ja pahempoolsed sotsialistid-revolutsionäärid organiseerisid kontrrevolutsioonilise salanõu Nõukogude valitsuse vastu, et kui muidu ei lähe korda Bresti rahu ratifitseerimist nurja ajada, siis organiseerida Nõukogude valitsuse liikmete Lenini, Stalini ja Sverdlovi arettemist ja nad tappa, pärast seda aga luua uus, trotskistidest ja buhhaarinlastest ning sotsialistidest-revolutsionääridest koosnev valitsus ja Bresti rahu tühistada. Seda kava ei läinud neil korda realiseerida.

Kuigi oli olemas VK(b)P VII kongressi otsus, mis kohustas «pahempoolseid kommuniste» mitte esinema väljaspool parteid oma seisukohtadega, tegid nad veel ühe katse nurja ajada Bresti rahulepingu kinnitamine. IV ülevenemaalisel erakorralisel nõukogude kongressil astusid nad välja lepingu ratifitseerimise vastu ja nõudsid, et seda ei kinnitataks. Ka see katse nurjus. 14. märtsil IV nõukogude kongress kinnitas Bresti rahulepingu.

Trotski ja «pahempoolsete kommunistide» süü tõttu olid rahutingimused nüüd mitu korda raskemad, võrreldes nendega, mis olid esitatud enne Trotski reetlikku sammu ja Saksa vägede pealetungimist. Nüüd tuli loovutada Saksa maale mitte ainult Poola ja Leedu ja osa Lätist ning Eesti

saared, vaid kogu Ukraina, mille Saksamaa muutis oma vasallriigiks, peale selle kogu Läti ja Eesti läksid Saksa okupatsiooni ikke alla.

Eesti rahvale oli peale sunnitud ränk, talumatu Saksa okupatsiooni režiim. Kuid eesti töötava rahva kaotus oli siiski vaid ajutine kaotus.

Bresti rahul oli suur tähtsus noore Nõukogude vabariigi kindlustamisel ja Baltimaade, s. o. ka Eesti saatuse määramisel. Bresti rahu andis «hingetõmbeaega» nõukogude võimu kindlustamiseks Vene NFSV-s, nõukogude majanduse korrastamiseks, Punaarmee organiseerimiseks, jõu kogumiseks interventide ja valgekaartlike jõudude purustamiseks kodusõjas ja valmistas sellega ette eeldusi Eesti vabastamiseks Saksa okupatsioonist ja hiljem eesti kodanluse võimu ikkest.

LÜHIKOKKUVÕTE

25. oktoobril 1917 algas Eestis, nagu kogu Venemaalgi, proletariaadi diktatuuri ajalugu, algas Eesti nõukogude sotsialistliku riigi kui suure Nõukogude riigi koostisosa ajalugu.

Sotsialistliku revolutsiooni üheks raskemaks ülesandeks oli likvideerida tsaari ja vene kodanluse rahvuspoliitika tagajärjed Eestis. Oli tarvis lüüa eesti kodanluse käest natsionalismi relv, vabastada eesti töörahva hulgad natsionalismi uimast.

Võideldes rahvusliku nihilismi vastu endi ridades ja eesti kodanluse natsionalismi vastu, töötasid bolševikud välja esimese autonoomse sotsialistliku Nõukogude Eesti Vabariigi konstitutsiooni kava, Eesti Töökommuni põhiseaduse, mille kohaselt Eesti kuulutati Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi autonoomseks osaks.

Eestis tuli nõukogude võimu kehtimise nelja kuu vältel võidelda eesti kodanluse ja «sotsialistidest» natsionalistide vastu, kes püüdsid päästa kodanlikku korda, kodanlikke riigivõimu-organeid. Saadeti laiali maapäev, likvideeriti kubermangu valitsus, maakondade maanõukogud ja valitsused, peaaegu kõik valdade maanõukogud ja valitsused, linnavolikogud Tallinnas, Tartus, Narvas ja asendati need töörahva saadikute nõukogudega kui tööliste ja talupoegade liidu ning proletariaadi diktatuuri riigivormiga.

6. novembrist 1917 kuni jaanuarini 1918 viidi üldjoontes lõpule kodanlike kohtute likvideerimine ja uute, nõukogude rahvakohtute loomine.

Kodanlik miilits likvideeriti kui revolutsiooniliste hulkade rõhumise aparaat ja asendati Punakaardiga kui töörahva kaitsmise organiga.

13. jaanuaril 1918 võttis esimene eesti sotsialistlike sõjameeste kongress vastu otsuse laiali saata kodanlikud rahvuslikud polgud ja alustada Punakaardi loomist.

Asuti Eesti sotsialistliku majanduse korraldamisele. Seati sisse tööliste kontroll tootmise ja saaduste jaotamise üle. Alustati tööstuse ja transpordi natsionaliseerimist. Mõisnike maad konfiskeeriti ja kogu maa natsionaliseeriti. Rahvamajanduse juhtimiseks ja võitluseks mõisnike ning kapitalistide vastu majanduse alal asutati 13. jaanuaril 1918 Eesti Rahvamajanduse Nõukogu.

28. novembril 1917 Eestimaa Töörahva Saadikute Nõukogude Täitevkomitee otsusega tühistati «iidsed» saksa rüütelkonna aadlike õigused ja privilegid Eestis. Astuti esimesed sammud rahvahariduse rajamiseks. Asuti uue, nõukogude koolisüsteemi väljaarendamisele. Pandi tööle teatrid. Organiseeriti kultuurharidustööd väljaspool kooli.

Kuulutati välja Eestimaa Asutava Kogu valimised, mis pidid lõppema veebruaris 1918. Üldise, ühetaolise, otsese ja salajase hääletamise teel valitud Eestimaa Asutav Kogu pidi 22. veebruaril kokku tulema ja kinnitama nõukogude korra võitu Eesti Nõukogude Vabariigi konstitutsiooni vastuvõtmisega. Kuid saksa imperialistide sissetung Eestisse ei võimaldanud Eesti enesemääramist Asutava Kogu otsusega vormistada ja põhiseadusega kinnitada. Eesti töörahval tuli astuda võitlusse saksa okupantide vastu.

Eesti rahval tuli läbi teha ränk kodusõda ja Entente'i interventsiooni vastu peetud võitlus. Toetudes Entente'i interventide sõjalisele jõule, sundis kodanlus eesti rahvale peale rohkem kui kahekümneks aastaks kodanluse diktatuuri.

Innustatuna Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist ja esimese Nõukogude sotsialistliku riigi edusammudest, jätkas eesti töötav rahvas võitlust kodanluse diktatuuri võimu alt vabanemise eest. Kasutades esimese sotsialistliku riigi moraalset ja materiaalist abi, saavutas eesti töötav rahvas ennastsalgava võitlusega 1940. aastal aja-

loolise võidu. Nüüd, Oktoobrirevolutsiooni 40. sünni-aasta-päeval, sammub Eesti kui suverääne sotsialistlik nõukogude riik Nõukogude Liidu koosseisus õitsenguteed, ehitades helget kommunistlikku ühiskonda, võideldes koos progressiivse inimkonnaga rahu, demokraatia ja kommunismi eest.

SISUKORD

Saateks	3
Sissejuhatus	5
<i>Esimene peatükk.</i> Bolševike asumine legaalsele tööle Eestis. Võitlus kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile ülemineku õige plaani väljatöötamise eest	13
Veebruarirevolutsioon Eestis	13
Bolševike partei organisatsioonid Eestis pärast Veebruarirevolutsiooni võitu	21
VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide konverents 16.—17. (29.—30.) aprillil 1917	27
Ajutise Valitsuse kriisi algus	36
Bolševike partei ülevenemaaline aprillikonverents	37
Lühikokkuvõte	40
<i>Teine peatükk.</i> Eestimaa bolševike võitlus nõukogude eest revolutsiooni rahuliku arengu perioodil	41
Baltimaade nõukogude esindajate nõupidamine	41
VSDT(b)P kohalike komiteede nõupidamine	48
Võitlus menševike, esseeride ja eesti kodanluse rahvahulka-dest isoleerimise eest, rahvusküsimuse proletaarse lahendamise eest Eestis. Eestimaa nõukogude esimene kongress	55
VSDT(b)P VI kongress	83
Lühikokkuvõte	86
<i>Kolmas peatükk.</i> Eesti bolševikud relvastatud ülestõusu ettevalmistamisel ja läbiviimisel	89
VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide augustikonverents	89
VSDT(b)P Eesti organisatsioon võitluses Kornilovi vandenõu purustamise eest	110
Bolševike võitlus majandusliku korniilovluse vastu	117
Bolševike võitlus «demokraatliku nõupidamise» konstitutsiooniliste illusioonide vastu	124

Relvastatud ülestõusu ettevalmistamine Eestis. Eestimaa nõukogude teine kongress	126
Relvastatud ülestõus Eestis 1917. a. oktoobris	133
Lühikokkuvõte	145
<i>Neljas peatükk.</i> Bolševike võitlus nõukogude võimu kindlus- tamise eest Eestis pärast Suure Sotsialistliku Oktoobri-revo- lutsiooni võitu	147
Nõukogude võimu organite loomine maakondades, valdades ja mõisates	147
Nõukogude korra julgeoleku organite loomine	164
Tööraha kohtuorganite loomine	176
Kodanlike polkude likvideerimine ja Punaarmee organi- seerimine Eestis	176
Pankade natsionaliseerimine	187
Tööliskontrolli sisseseadmine tööstuses	188
Maa natsionaliseerimise programmi elluviimine	191
Seisuslike igandite kaotamine	196
Nõukogude võimu esimesed sammud rahvahariduse kor- raldamisel	197
Eestimaa VSDT(b)P organisatsioon Bresti rahuläbirääki- miste perioodil	199
Lühikokkuvõte	222

Рейман Вильгельм Эдуардович
ЭСТОНСКИЕ БОЛЬШЕВИКИ В БОРЬБЕ ЗА
СОВЕТСКУЮ ВЛАСТЬ. 1917 — ФЕВРАЛЬ 1918

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja H. Seping
Tehniline toimetaja H. Kohu
Korrektorid O. Sep ja L. Visnap

Ladumisele antud 16. II 1957. Trükkimisele antud
5. VI 1957. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 14,25.
Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 11,68.
Arvutuspoognaid 13,33. Trükiarv 3000. MB-04149. Tellimise nr. 495. Trükikoda „Pioneer“, Tartu, Kastani 38.

Hind rubl. 4.10

Rbl. 4.10

A-21589

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00380923 5